विजयनगर गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

खुरहुरिया, कपिलवस्तु, लुम्बिनी प्रदेश

आवधिक योजना

(२०८१/८२ - २०८५/८६)

अन्तिम प्रतिवेदन

विजयनगर गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
खुरहुरिया, कपिलवस्तु,लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

फोननम्बर : ९६६०७६५२००१
इमेल : info@bijaynagarmun.gov.np

मन्तव्य

लुम्बिनी प्रदेश अर्न्तगत कपिलवस्तु जिल्लामा पर्ने विजयनगर गाउँपालिका १७३.१९ वर्ग कि.मी क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । २०७२ सालमा साविकको मुगौली, पथ्थरदेइया, खुरहुरिया र गणेशपुर गरी ४ वटा गाउँ विकास समितिहरू समावेश गरी विजयनगर गाउँपालिका गठन गरिएको थियो। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८ मा उल्लेख भएका स्थानीय तहको अधिकारको थप व्याख्या गरी स्थानीय सरकारलाई स्थानीयस्तरका समग्र विकासका योजनाहरू निर्माण, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । ऐनको परिच्छेद -३ दफा ११ को उपदफा २ (छ) (१) मा स्थानीयस्तरका विकास आयोजना तथा परियोजना सम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन साथै बुँदा नं. २ मा आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, वातावरणीय, प्रविधि र पूर्वाधारजन्य विकासका लागि आवश्यक आयोजना तथा परियोजनाहरूको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने अधिकार समेत स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेको सन्दर्भमा यस गाउँपालिकाको समग्र विकासको आवधिक योजना तयार पारिएको छ ।

उपलब्ध सीमित श्रोत र साधनको अधिकतम सदुपयोग गरी गाउँपालिकाको क्षेत्रगत दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र कार्यक्रमहरूको निर्धारण गरी व्यापक जनसहभागितामा तयार पारिएको यस गाउँपालिकाको समग्र विकासको आवधिक योजनाले गाउँपालिकाको समग्र विकासलाई गति प्रदान गर्न अवश्य पनि सहयोग पुऱ्याउने आशा तथा विश्वास लिएको छु। यस आवधिक योजनाले प्रायः सबै क्षेत्र तथा वस्तुगत यथार्थलाई समेट्न प्रयास गरेको भए तापनि सीमित श्रोत साधनको सीमाभित्र गरिएको अध्ययन आफैमा पूर्ण हुन सक्दैन। यसलाई समय सन्दर्भ अनुसार परिष्कृत र परिमार्जित गर्नुपर्ने आवश्यकता रहन्छ।

योजनाबद्ध विकासको आधारको रुपमा रहने यो आवधिक योजना तयार गर्न सहयोग पुऱ्याउने गाउँकार्यपालिकाको सम्पूर्ण परिवार, उप प्रमुख ज्यु, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा अध्यक्षज्यूहरु, सम्पूर्ण निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू तथा अन्य वडा तहमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पुरा गर्ने कर्मचारी, वडा-वडामा गई तथ्याङ्क संकलनमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने तथा तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण गाउँपालिकाबासी लगायत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने सम्पूर्ण विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय, संघसंस्था तथा अन्य सबैमा गाउँपालिकाको तर्फबाट आभार प्रकट गर्न चाहन्छु। यसै गरी यो आवधिक योजना सम्पन्न गर्ने श्री इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. काठमाडौँलाई हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु।

अन्त्यमा, गाउँपालिकाको विकासको आधार चित्र कोर्न यो आवधिक योजना प्रतिवेदन सहयोगी बनोस् र **"समृद्ध विजयनगर : सुखी विजयनगर"** बनाउन हामी सबैलाई उपयुक्त दिशा प्राप्त होस् भन्ने आशा गरेको छु ।

गोपाल बहादुर थापा मगर
गाउँपालिका प्रमुख

विजयनगर गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
खुरहुरिया, कपिलवस्तु,लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल
फोननम्बर : ९६६०७६५२००१
इमेल : info@bijaynagarmun.gov.np

शब्द-शुभेच्छा

दिगो र जनआवश्यकता अनुरुपको योजनाबद्ध विकासलाई अगाडि बढाउनका लागि गाउँपालिकाको समग्र विकास योजना आवश्यक पर्दछ। यसै आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी गाउँपालिकाको आवधिक योजना तयार गरिएको छ । यो योजनाले गाउँपालिकाको वस्तुगत भौतिक अवस्थाको यकिन तथ्याङ्क सहितको आधार नक्सा तथा अन्य विषयगत तथ्यहरूको विवरण तयार पारी सोको आधारमा दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र कार्यक्रमहरू निर्धारण गरेको छ। अव्यवस्थित र योजना विहीन विकास क्रियाकलापले हामीलाई सही दिशा निर्देश गर्दैन भने अर्कोतर्फ समय र स्रोतको समेत उच्चतम सदुपयोग हुन सक्दैन। तसर्थ यस गाउँपालिकामा उपलब्ध साधन र स्रोतको उच्चतम सदुपयोग गरी निर्दिष्ट समय सीमाभित्र, निर्दिष्ट उद्देश्य हासिल गर्न यस प्रकारको आवधिक योजनाको आवश्यकता परेको हो।

भूमिको वैज्ञानिक सदुपयोग गरी आधुनिक र व्यवसायिक कृषि, पर्यटन र दिगो पूर्वाधार विकास मार्फत आर्थिक क्रान्ति गरी समृद्ध र समुन्नत गाउँपालिकाको निर्माण गर्ने उद्धेश्यका साथ तयार गरिएको यस आवधिक योजनाले गाउँपालिकाको दीर्घकालीन विकासमा सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएकी छु।

अन्त्यमा, आवधिक योजना तयारी गर्ने सिलसिलामा सूचना संकलन गर्न प्रत्यक्ष तथा परोक्षरुपमा सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण गाउँपालिकाबासी, गाउँपालिका प्रमुखज्यू, विभिन्न विषयगत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा कार्यालयका प्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा अध्यक्षज्यूहरु, विभिन्न संघ/संस्था, वडा सचिवहरू, गाउँकार्यपालिकाका कर्मचारीहरू तथा आवधिक योजनालाई यो रुप दिनुहुने परामर्शदाता श्री इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. काठमाडौंलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु।

लक्ष्मी कुमारी चौधरी
गाउँपालिका उप प्रमुख

विजयनगर गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
खुरहुरिया, कपिलवस्तु,लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

फोननम्बर : १६६०७६५२००१
इमेल : info@bijaynagarmun.gov.np

मेरो भन्नु

कुनै पनि विकासको मार्ग तयार गर्न योजनाको सही छनोट, प्रभावकारी कार्यान्वयन, सरोकारवालाहरूको पूर्ण सन्तुष्टि सहितको उपयोग र निरन्तर अनुगमन एवम् मूल्याङ्कन हुनु अति आवश्यक हुन्छ । विगतबाट सिकेर वर्तमानको भोगाईका आधारमा भविष्यका लागि योजना तर्जुमा गर्नु वर्तमान पुर्नसंरचित स्थानीय तहको पहिलो आवश्यकता हो भन्नेमा दुईमत हुन सक्दैन । यसै सन्दर्भमा, विजयनगर गाउँपालिकाको पहिलो पञ्चवर्षीय आवधिक योजना (२०८१/८२-२०८५/८६) तयारी गर्न पाउँदा अत्यन्तै खुसी लागेको छ ।

वस्तुनिष्ठता र आवश्यकताको कसीमा योजनाहरू तथा कार्ययोजनाहरू अगाडि बढाउन नसकिएमा जनताले स्थानीय सरकारबाट राखेका अपेक्षा पुरा हुन सक्दैनन् । यसैकारण वर्तमानको हाम्रो धरातलीय, सामाजिक, साँस्कृतिक, जनसाङ्ख्यिक तथा आर्थिक अवस्थाको पहिचान तथा विश्लेषण पश्चात् यस गाउँपालिकाको क्षेत्रगत दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र कार्यक्रमहरूको निर्धारण र सो पूरा गर्ने उद्देश्यका साथ यो आवधिक योजना तयार गरिएको हो ।

आवधिक योजना तयारीको क्रममा आफ्नो महत्वपूर्ण समय प्रदान गर्ने गाउँपालिकाप्रमुख ज्यू, उप प्रमुख ज्यू, वडा अध्यक्षज्यूहरु, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, विभिन्न विषयगत कार्यालयका प्रमुख लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी, वडा सचिव साथीहरू तथा तथ्याङ्क संकलनमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुहुने विभिन्न संघ/संस्थाका प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीहरू साथै आवधिक योजना प्रतिवेदनलाई यो रुप दिन सहयोग पुऱ्याउनु हुने परामर्शदाता श्री इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा. लि.काठमाडौं प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा, यो आवधिक योजना आम नागरिकका आवश्यकता परिपुर्तिमा कोशे ढुंगा सावित हुदै आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिमा सफल रहने र आशा व्यक्त गर्दछु ।

शोभाराम रिजाल
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषयसूची

परिच्छेद - १M भूमिका 1
१.१ पृष्ठभूमि ज्ञ
१.२ आवधिक योजनाको उद्देश्य 2
१.३ आवधिक योजना निर्माणका आधारहरू 2
१.४ योजना तर्जुमाका सीमाहरू 13
१.५ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया 13
परिच्छेद – २M गाउँपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धि समिक्षा 15
२.१ गाउँपालिकाको परिचय 15
२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना 15
२.१.२ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा 17
२.१.३ जनसांख्यिक अवस्था 18
२.२ आर्थिक विकासको अवस्था 19
२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा 19
२.२.२ पर्यटन तथा सँस्कृति 19
२.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति 20
२.२.४ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा 20
२.२.५ सहकारी 21
२.३ सामाजिक विकासको अवस्था 21
२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण 21
२.३.२ शैक्षिक विकास 21
२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाई 22
२.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण 22
२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला 23
२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था 23
२.४.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण 23
२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात 24
२.४.३ विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा 24
२.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि 25
२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था 25
२.५.१ वन तथा जैविक विविधता 25
२.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन 25
२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनता 27
२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन 27
२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था 27
२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन 27

२.६.२ श्रोत परिचालन 27
२.६.३ योजना व्यवस्थापन 28
परिच्छेद – ३M सोच तथा विकासको अवधारणा 29
३.१ पृष्ठभूमि 29
३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती 29
३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर 29
३.४ निर्देशक सिद्धान्त 30
३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य 31
३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य 31
३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता 32
३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट 33
३.८.१ आवधिक योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको श्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण 35
३.८.२ सार्वजनिक खर्चको बाँडफाँड 36
३.८.३ विषय क्षेत्रगत बजेट बाँडफाँडको विस्तृत विवरण 37
३.८.४ बजेटका अन्य स्रोतहरूको परिचालन तथा व्यवस्थापन 39
३.९ गाउँपालिकाका समृद्धिका मुख्य संवाहकहरू (Lead Sectors) 39
३.९.१ कृषिक्षेत्र (कृषि ग्राम) 39
३.९.२ वनजंगल र जलश्रोत 39
३.९.३ पर्यटन 39
३.९.४ स्थानीय कच्चा पर्दाथमा आधारित उद्योगहरू 40
३.१० विकासका मुख्य सहयोगी क्षेत्रहरू 40
३.१०.१ ठूला शहर र राजमार्ग प्रणालीसँगको सन्निकटता 40
३.१०.२ प्राकृतिक सम्पदाहरू 40
३.१०.३ धार्मिक र सामाजिक सहिष्णुता 40
३.१०.४ जनसांख्यिक लाभांश 40
३.११ विजयनगर गाउँपालिकाका गौरवका आयोजना (Signature Projects) 40
परिच्छेद – ४M आर्थिक क्षेत्र 44
४.१ कृषि तथा पशुपन्छी 44
४.१.१ कृषि 44
समस्या तथा चुनौती 44
सम्भावना तथा अवसर 46
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 47
४.१.२ जडीबुटी 51
पृष्ठभूमि 51
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 52
४.१.३ पशुपंक्षी विकास तथा मत्स्यपालन 53
पृष्ठभूमि 53
समस्या तथा चुनौती 53

सम्भावना तथा अवसर 53
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 54
अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 64
अनुमान तथा जोखिम पक्ष 68

४.२ सिंचाई **69**
४.२.१ पृष्ठभूमि 69
४.२.२ समस्या तथा चुनौती 69
४.२.३ सम्भावना तथा अवसर 69
४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 70
४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 72
४.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 73
४.३ पर्यटन, सँस्कृति तथा सम्पदा **73**
४.३.१ पर्यटन 73
पृष्ठभूमि 73
समस्या तथा चुनौती 74
सम्भावना तथा अवसर 74
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 75
आपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 80
अनुमान तथा जोखिम पक्ष 81
४.३.२ संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्य 82
पृष्ठभूमि 82
समस्या तथा चुनौती 82
सम्भावना तथा अवसर 82
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 83
४.४ उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति **89**
४.४.१ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय 89
पृष्ठभूमि 89
समस्या तथा चुनौती 89
सम्भावना तथा अवसर 90
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 90
अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 96
अनुमान तथा जोखिम पक्ष 98
४.४.२ सहकारी 98
पृष्ठभूमि 98
समस्या तथा चुनौती 98
सम्भावना तथा अवसर 99
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 99
अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 101
४.४.३ बैङ्क तथा वित्तीय क्षेत्र 102
पृष्ठभूमि 102

समस्या तथा चुनौती 102
सम्भावना तथा अवसर 102
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 102
अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 104

४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा 106

४.५.१ श्रम तथा रोजगारी 106
पृष्ठभूमि 106
समस्या तथा चुनौती 106
सम्भावना तथा अवसर 106
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 107
अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 110
अनुमान तथा जोखिम पक्ष 112

४.५.२ सामाजिक सुरक्षा 113
पृष्ठभूमि 113
समस्या तथा चुनौती 113
सम्भावना तथा अवसर 113
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 113
अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 115

परिच्छेद – ५M सामाजिक क्षेत्र 116

५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण 116

५.१.१ पृष्ठभूमि 116
५.१.२ समस्या तथा चुनौती 116
५.१.३ सम्भावना तथा अवसर 117
५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 117
५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 126
५.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 129

५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन 130

५.२.१ पृष्ठभूमि 130
५.२.२ समस्या तथा चुनौती 130
५.२.३ सम्भावना तथा अवसर 131
५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 132
५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 141
५.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 145

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई 146

५.३.१ पृष्ठभूमि 146
५.३.२ समस्या तथा चुनौती 146
५.३.३ सम्भावना तथा अवसर 147
५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 147

५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 151
५.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 153
५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग 153
५.४.१ लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशीकरण 153
पृष्ठभूमि 153
समस्या तथा चुनौती 154
सम्भावना तथा अवसर 154
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 155
अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 163

५.४.२ बालबालिका तथा किशोरकिशोरी 168
पृष्ठभूमि 168
समस्या तथा चुनौती 168
सम्भावना तथा अवसर 168
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 169
अपेक्षित उपलब्धिहरू तथा नतिजा खाका 172
५.५ युवा तथा खेलकुद 174
५.५.१ पृष्ठभूमि 174
५.५.२ समस्या तथा चुनौती 174
५.५.३ सम्भावना तथा अवसर 174
५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 175
५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 178
५.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 178
५.६ शान्ति सुरक्षा 179
५.६.१ पृष्ठभूमि 179
५.६.२ समस्या तथा चुनौती 179
५.६.३ सम्भावना तथा अवसर 179
५.६.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 180
५.६.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 181
५.७ शवदाहस्थल तथा समाधीस्थल व्यवस्थापन 183
५.७.१ पृष्ठभूमि 183
५.७.२ समस्या तथा चुनौती 183
५.७.३ सम्भावना तथा अवसर 183
५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 183
५.७.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 185
५.८ गरीबी निवारण 186
५.८.१ पृष्ठभूमि 186
५.८.२ समस्या तथा चुनौती 186
५.८.३ सम्भावना तथा अवसर 186

५.८.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 187
५.८.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 190

परिच्छेद – ६M पूर्वाधार विकास 192

६.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण 192

६.१.१ पृष्ठभूमि 192
६.१.२ समस्या तथा चुनौती 192
५.१.३ सम्भावना तथा अवसर 192
६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 193
६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 196
६.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 197

६.२ सडक, पुल तथा यातायात 198

६.२.१ पृष्ठभूमि 198
६.२.२ समस्या तथा चुनौती 198
६.२.३ सम्भावना तथा अवसर 198
६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 199
६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 204
६.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 205

६.३ जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा 206

६.३.१ पृष्ठभूमि 206
६.३.२ समस्या तथा चुनौती 206
६.३.३ सम्भावना तथा अवसर 206
६.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 207
६.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 209
६.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 210

६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि 211

६.४.१ पृष्ठभूमि 211
६.४.२ समस्या तथा चुनौती 211
६.४.३ सम्भावना तथा अवसर 211
६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 212
६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 213
६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 214

परिच्छेद – ७M वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र 215

७.१ वन तथा जैविक विविधता 215

७.१.१ पृष्ठभूमि 215
७.१.२ समस्या तथा चुनौती 215
७.१.३ सम्भावना तथा अवसर 215

७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना 216
७.१.५ अपेक्षित उपलब्धीहरू तथा नतिजा खाका 220
७.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 222

७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन 223

७.२.१ भूमि व्यवस्थापन (भू-उपयोग) 223
पृष्ठभूमि 223
सम्भावना तथा अवसर 223
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 223
अपेक्षित उपलब्धी तथा नतिजा खाका 225
अनुमान तथा जोखिम पक्ष 226
७.२.२ जलाधार संरक्षण 227
पृष्ठभूमि 227
समस्या तथा चुनौती 227
सम्भावना तथा अवसर 227
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 227
अपेक्षित उपलब्धीहरू तथा नतिजा खाका 229
अनुमान तथा जोखिम पक्ष 230

७.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन 231

७.३.१ पृष्ठभूमि 231
७.३.२ समस्या तथा चुनौती 231
७.३.३ सम्भावना तथा अवसर 231
७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 231
७.३.५ अपेक्षित उपलब्धीहरू तथा नतिजा खाका 235
७.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 235

७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता 236

७.४.१ पृष्ठभूमि 236
७.४.२ समस्या तथा चुनौती 236
७.४.३ सम्भावना तथा अवसर 236
७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 237
७.४.५ अपेक्षित उपलब्धीहरू तथा नतिजा खाका 240
७.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष 242

परिच्छेद – ८M संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र 243

८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन 243

८.१.१ सुशासन तथा सेवा प्रवाह 243
पृष्ठभूमि 243
समस्या तथा चुनौती 243
सम्भावना तथा अवसर 243
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 244
अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 249
अनुमान तथा जोखिम पक्ष 250

८.१.२ मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय 252
पृष्ठभूमि 252
समस्या तथा चुनौती 252
सम्भावना तथा अवसर 252
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 252
अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 254
अनुमान तथा जोखिम पक्ष 255
८.१.३ तथ्याङ्क व्यवस्थापन, राजश्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन तथा लेखा व्यवस्थापन 255
पृष्ठभूमि 255
उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम 255
अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका 257
परिच्छेद – ९M कार्यान्वयन व्यवस्था 259
९.१ पृष्ठभूमि 259
९.२ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट 259
९.३ स्रोत परिचालन रणनीति 260
९.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना 263
९.४.१ अनुगमन 263
९.४.२ मूल्याङ्कन 265
सन्दर्भ सामग्रीहरू 267
अनुसुचीहरू 269
अनुसूचि - १: विश्वका केही विकास मोडलहरूको तुलनात्मक अध्ययन 269
अनुसुची - २: वडागतरूपमा प्रस्तावित माग तथा कार्यक्रमहरू 282
अनुसूचि - ३: आवधिक योजना तयारीको लागि प्रारम्भिक छलफलमा सहभागीहरू तथा तस्वीरहरू 302
अनुसूचि - ४: आवधिक योजना तयारीको लागि वडा भेलामा उपस्थित सहभागीहरू तथा तस्वीरहरू 307
अनुसूचि - ५: आवधिक योजनाको मस्यौदा प्रतिवेदनको प्रस्तुतीकरण तथा छलफल कार्यक्रममा उपस्थित सहभागीहरू तथा तस्वीरहरू 320

परिच्छेद - १: भूमिका

१.१ पृष्ठभूमि

वि.सं. २००७ सालमा राणा शासनको अन्त्य भै प्रजातन्त्र प्राप्ति पछिका ७० वर्ष राजनीतिक विभाजन, ध्रुविकरण र त्यसकै वरिपरिको संघर्षमा बितेका पाइन्छ जसका कारण नेपाल लामो राजनीतिक तथा सामाजिक सङ्क्रमणबाट गुज्रन परेको थियो । देशमा प्रजातन्त्र, लोकतन्त्र हुँदै गणतन्त्र सम्मको व्यवस्था परिवर्तनले राजनीतिक रूपमा जनताहरू प्रजाबाट नागरिक बने पनि समृद्धिको पूर्वाधारका हिसाबले पछ्यौटेपनमै रहेको सर्वविदित नै छ । तसर्थ सामाजिक लोकतन्त्रको परिकल्पना सहित राजनीतिक-प्रशासनिक शक्तिको तहगत विभाजन, र उक्त इकाईहरूमा स्रोत तथा साधनहरूको न्यायोचित वितरणका माध्यमबाट समुच्च विकास र समृद्धिको परिकल्पनालाई साकार पार्ने अठोट सहित जारी भएको नेपालको संविधान २०७२ पछिको परिस्थितिलाई फरक किसिमले बुझ्न सकिन्छ । यद्यपि, विकासको दृष्टिकोणबाट मात्र हेर्दा बितेका करिब ७० वर्ष नागरिक तथा राजनीतिक अधिकार प्राप्तिका संघर्षमा मात्र केन्द्रित भएका छन् । कुनै समयमा नेपालले आर्थिक, भौतिक तथा सैन्य सहयोग गर्ने हाम्रा छिमेकी राष्ट्रहरू भारत, चीन, दक्षिण कोरिया समेत विकासको नयाँ उचाई हासिल गरिहेका छन् । हामी भन्दा पछि स्वतन्त्र भई आर्थिक विकासतर्फ पाइला चालेका पूर्वी तथा मध्य एसियाका धेरै मुलुकहरू विकासमा हामी भन्दा कैयौं गुणा अघि लम्किसकेका छन् भने हामी भर्खर मात्र विकासका पुर्वाधारको निर्माणमा जुटेका छौ ।

जनताका प्रतिनिधिद्वारा निर्मित नेपालको संविधान २०७२ जारी भइसके पश्चात्को निर्वाचनबाट नयाँ सङ्घीय, प्रादेशिक र स्थानीय सरकारहरू गठन भएका कारण नयाँ सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाअनुरूपको राज्यको पुनर्संरचना समेत भइसकेको छ । तीन तहका सरकारले जनतालाई सेवा तथा सुविधा प्रदान गरिरहेको यस ऐतिहासिक कालखण्डमा सम्पूर्ण राष्ट्र नै समग्र विकास र आर्थिक समृद्धिको मूलमन्त्र लिएर अगाडि बढी रहँदा वर्षौंदेखि व्याप्त अविकास, गरीबी, रोगव्याध, पछौटेपन, अशिक्षा, असुविधा र अन्यायको दुश्चक्रमा पिल्सिएका आम स्थानीयवासीमा नयाँ परिवर्तन र राज्य व्यवस्थाले आशाको सञ्चार गराएको छ ।

मूलतः स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले नेपालको संविधानको अनुसूची ८ मा उल्लेख भएका स्थानीय तहको अधिकारको थप व्याख्या गरी स्थानीय सरकारलाई स्थानीय स्तरका समग्र विकासका योजनाहरू निर्माण, कार्यान्वयन तथा अनुगमन गर्ने अधिकार प्रदान गरेको छ । ऐनको परिच्छेद -३ दफा ११ को उपदफा २ (छ) (१) मा स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजनासम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन साथै बुँदा नं. २ मा आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, वातावरणीय, प्रविधि र पूर्वाधारजन्य विकासका लागि आवश्यक आयोजना तथा परियोजनाहरूको तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने अधिकार समेत स्थानीय सरकारलाई प्रदान गरेको सन्दर्भमा यस गाउँपालिकाको आवधिक योजना तयार पारिएको छ ।

कुनै पनि स्थानको समग्र विकासको ढोका खोल्ने महत्वपूर्ण भूमिका भौतिक तथा आर्थिक विकासले खेल्ने भएकोले विकास योजना निर्माण गर्दा भौतिक विकास र आर्थिक विकासको आधार खाका तयार पार्नु एकदमै महत्वपूर्ण हुन्छ । यो योजनाले गाउँपालिकाको वस्तुगत भौतिक अवस्थाको यकिन तथ्याङ्क सहितको आधार नक्सा तथा अन्य विषयगत तथ्यहरूको विवरण तयार पारी सोको आधारमा अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन कार्ययोजना र रणनीतिहरू तयार पारेको छ । एकातर्फ अव्यवस्थित र योजना विहीन विकास क्रियाकलापले हामीलाई सही दिशा निर्देश गर्दैन भने अर्कोतर्फ समय र स्रोतको समेत उच्चतम सदुपयोग हुन सक्दैन । तसर्थ निर्दिष्ट समय सीमाभित्र रही निश्चित प्रकारका विकास योजनाहरूलाई निर्दिष्ट उपलब्धिहरू हासिल गर्ने हेतुले निर्माण गर्दा विकासका क्रियाकलापहरू व्यवहारिक, समय सान्दर्भिक र उच्च प्रतिफलमुखी हुन जान्छन् । तसर्थ यस गाउँपालिकामा उपलब्ध साधन र

स्रोतको उच्चतम सदुपयोग गरी निर्दिष्ट समय सीमाभित्र, निर्दिष्ट उद्देश्य हासिल गर्न यस प्रकारको आवधिक योजनाको आवश्यकता परेको हो ।

१.२ आवधिक योजनाको उद्देश्य

यस योजनाको मूल उद्देश्य गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माण गर्नु हुनेछ, जस अन्तर्गत:

- दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्यनीति र कार्य योजना तयार पार्ने
- कार्ययोजनाका लागि गाउँपालिकाको स्पष्ट आधार नक्सा तयार पार्ने
- भौतिक पूर्वाधार विकास योजना तयार पार्ने
- सामाजिक-सांस्कृतिक विकास योजना तयार पार्ने
- आर्थिक विकास योजना तयार पार्ने
- वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन योजना तयार पार्ने
- सेवा प्रवाह तथा संस्थागत विकास योजना तयार पार्ने
- व्यापक जनसहभागितामा क्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, अपेक्षित परिणाम र कार्यक्रमहरूको निर्धारण गर्ने

१.३ आवधिक योजना निर्माणका आधारहरू

कुनै पनि योजना निर्माण गर्नका लागि निश्चित वैधानिक, कानुनी र नीतिगत आधारहरू आवश्यक पर्दछन् । मुख्यतया कुनै पनि स्थान विशेषको योजना निर्माण गर्दा वैधानिक र नीतिगत आधारहरू स्पष्ट हुनु आवश्यक भएकोले यो गाउँपालिका नेपालको संघीय गणतन्त्रात्मक शासन प्रणाली अन्तर्गत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहहरू रहेकोमा जनतासँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने आधारभूत तहको स्थानीय सरकार हो । नेपालको संविधानले स्थानीय तहहरूलाई एक प्रकारको पूर्ण स्थानीय सरकारको रूपमा स्थापित गरेकोले स्थानीय स्तरका विकास योजनाहरू तर्जुमा गर्ने र ती योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय तहलाई नै प्राप्त भएको छ । मुलतः यसै वैधानिक आधारको पृष्ठभूमिमा रहेका थप निम्न आधारहरूमा रहेर यो आवधिक योजना तयार पारिएको छ ।

१. विद्यमान ऐन तथा वैधानिक आधारहरू

(क) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

नेपालको संविधान २०७२ को **अनुसूची ८** तथा **स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४** को **दफा ११** को **उपदफा २ (छ)** र **दफा २४** बमोजिम नेपालमा सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन प्रणाली लागु भए पश्चात् स्वायत्त स्थानीय सरकारको रूपमा स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजना सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन गर्ने अधिकार सङ्घीय तथा प्रादेशिक कानुन तथा नीति नियमहरूसँग सङ्गत हुने गरी स्थानीय सरकारलाई नै प्राप्त भएकोले सो वैधानिक व्यवस्था बमोजिम यो योजना निर्माण गरिएको छ । साथै संविधानको मर्म अनुरूप सङ्घीय, प्रादेशिक तथा स्थानीय स्तरमा निर्माण भएका सम्पूर्ण विद्यमान ऐन नियमहरूको सान्दर्भिक प्रावधान अनुरूप योजनालाई अन्तिम रूप दिइएको छ ।

(ख) अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४

नेपालको संविधानको **धारा ५९** बमोजिम विभिन्न तहका सरकारहरूलाई प्राप्त वित्तीय अधिकार तथा धारा ६० बमोजिम राजश्व श्रोतको बाँडफाँट गर्न बनेको यस ऐनले आकर्षित गर्ने प्रावधानहरूलाई समेत राजश्वको अधिकार, त्यसको बाँडफाँट, ऋण, अनुदान, बजेट व्यवस्थापन, सार्वजनिक खर्च र वित्तीय अनुशासन कायम गर्न आवश्यक व्यवस्थाहरू गरेकोले यी पक्षहरूलाई यो योजना निर्माण गर्दा आधार बनाइएको छ ।

(ग) राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग ऐन २०७४

नेपालको संविधानको **धारा ६०** को उपधारा ३ मा प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय श्रोत र धारा २५१ अन्तर्गत देशभर छरिएर रहेका प्राकृतिक श्रोतहरूको परिचालनबाट प्राप्त राजश्व वा श्रोतको प्रयोग गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रावधानहरू रहेको यस ऐनलाई यस योजना निर्माणमा एक आधारको रूपमा लिएको छ ।

(घ) आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तिय उत्तरदायित्व ऐन २०७६ र नियमावली २०७७

आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन २०७६ ले स्थानीय तहको आर्थिक र वित्तिय स्रोत, क्षमता र को वारेमा उल्लेख गर्दछ । यसको दफा ७ ले आवधिक योजनाले प्रक्षेपित गरेको लगानी र वित्तीय आवश्यकताको आधारमा आगामी तीन आर्थिक वर्षको लागि स्थानीय तहको कुल राष्ट्रिय स्रोत अनुमान गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यहि समेतको स्रोत अनुमानका आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचना निर्माण गर्नु पर्ने उल्लेख गरिएको छ । त्यस्तैगरि, आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व नियमावली, २०७७ मा स्थानीय तहले मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा सम्बन्धित पालिकाको आर्थिक क्षमता हेर्नु पर्ने र त्यसैको आधारमा आयोजना बैङ्कको स्थापना गरि योजनाको कार्यान्वयन गर्नुपर्ने उल्लेख गरिएको छ ।

(ङ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको समन्वय र अन्तरसम्बन्ध सम्बन्धी ऐन, २०७७

यो ऐनले तिन तहका सरकार बीचको समन्वय र अन्तरसम्बन्धको बारेमा उल्लेख गर्दछ । खासगरि राष्ट्रियस्तरका र एक भन्दा बढी प्रदेशमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आयोजनाको तर्जुमा सङ्घले गर्ने, प्रदेशभित्र पर्ने र प्रदेशबाट कार्यान्वयन हुने आयोजनाको तर्जुमा प्रदेश सरकारले गर्ने तथा स्थानीय तहभित्र पर्ने र स्थानीय तहबाट कार्यान्वयन हुने आयोजनाको तर्जुमा स्थानीय तहले गर्ने व्यवस्था यो ऐनले गरेको छ । स्थानीय तहले आयोजना तर्जुमा गर्दा सङ्घीय कानूनले तोकेको मापदण्डको आधारमा गर्नुपर्ने र यसको अधिकार सूची र कार्य जिम्मेवारीको विषयमा नेपाल सरकारले आवश्यक सहयोग गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

(च) विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७४

विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन गर्न प्रत्येक स्थानीय तहले अध्यक्ष वा प्रमुखको अध्यक्षतामा बढीमा पन्ध्र जना सदस्य रहेको स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने व्यवस्था यसले गरेको छ । समितिले जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यसञ्चालन गर्न आवश्यक सम्पुर्ण कार्यहरुको व्यवस्थापन र अनुगमन तथा सञ्चालन गर्नुपर्ने व्यवस्था ऐनले गरेको छ ।

२. विद्यमान राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय नीतिहरू

सबैभन्दा महत्वपूर्ण राष्ट्रिय नीतिहरूमध्ये संविधानको धारा ५१ मा रहेका नीतिहरूलाई मूल आधार मानेर यो नीतिको अधिनमा रहेका प्रादेशिक तथा स्थानिय नीतिहरुलाई समेत आधार बनाइ यो योजना तयार गरिएको छ । यी मध्ये पनि स्थानीय तहहरूले निम्न नीतिहरूलाई प्रमुख आधार मान्नु उपयुक्त रहेकोले सोही आधारमा यो योजना निर्माण गरिएको छ ।

राजनीतिक तथा शासन व्यवस्थासम्बन्धी नीति	विकाससम्बन्धी नीति
सामाजिक र साँस्कृतिक रूपान्तरणसम्बन्धी नीति	सामाजिक न्याय र समावेशीकरणसम्बन्धी नीति
अर्थ, उद्योग र वाणिज्यसम्बन्धी नीति	नागरिकका आधारभूत आवश्यकता सम्बन्धी नीति
कृषि र भूमि सुधारसम्बन्धी नीति	श्रम र रोजगारसम्बन्धी नीति

प्राकृतिक साधन श्रोतको संरक्षण, संवर्द्धन र उपयोगसम्बन्धी नीति	
राष्ट्रिय भू-उपयोग नीति, २०६८	पर्यटन नीति, २०६५
वन नीति, २०७१/तथा वातावरण संरक्षण,	राष्ट्रिय युवा नीति,२०७२/ राष्ट्रिय खेलकुद नीति,२०६७
राष्ट्रिय कृषि नीति,२०६१	लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति, २०६३
औद्योगिक नीति, २०६७	सिंचाई नीति, २०७०
जलाधार नीति	राष्ट्रिय शिक्षा नीति
जलवायु परिवर्तन नीति, २०६७	जैविक विविधता संरक्षण नीति,२०६३
राष्ट्रिय सहकारी नीति, २०६९	स्वास्थ्य नीति, २०४८
वाणिज्य नीति, २०६५	स्थानीय पूर्वाधार विकास नीति, २०६१
श्रम तथा राष्ट्रिय रोजगार नीति,२०७१	सूचना प्रविधि नीति, २०६७
आपूर्ति नीति, २०६९	कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन नीति, २०६३
जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन नीति, २०७२	विकास सहायता परिचालन नीति
सार्वजनिक-निजी साझेदारी नीति, २०७२	बालबालिका सम्बन्धी राष्ट्रिय नीति, २०६९
अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि समावेशी शिक्षा नीति,२०७३	राष्ट्रिय रोजगार नीति, २०७१
नवीकरणीय उर्जा अनुदान नीति, २०६९/राष्ट्रिय यातायात नीति, २०५८	राष्ट्रिय जनसंख्या नीति, २०७१
प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा एवम् तालिम नीति	राष्ट्रिय बीउ विजन नीति,२०५६
कृषि यान्त्रिकरण प्रवर्द्धन नीति, २०७१	संस्कृति नीति, २०६८
राष्ट्रिय शहरी नीति, २०६४	जलविद्युत विकास नीति, २०५८
स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्वमूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७७	प्रदेश तथा स्थानीय तहका लागि लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट नमूना निर्देशिका, २०७७
भू-उपयोग नियमावली , २०७९	राष्ट्रिय भूमि नीति, २०७५

लगायत प्रादेशिक तथा स्थानीय सरकारका सान्दर्भिक नीतिहरूलाई योजना निर्माणको आधार बनाइएको छ।

४. संघीय, प्रादेशिक र स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरू

कुनै पनि स्थानीय तहले योजनाको दीर्घकालीन, सोच, लक्ष्य र उद्देश्य तय गर्दा राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य र उद्देश्यहरूसँग सामञ्जस्यता कायम गरी गर्नुपर्ने भएकोले यस योजनाले निम्न सोचहरूलाई आधार बनाएको छ।

क) दीर्घकालीन सोच वि.सं. २१००

लामो राजनीतिक संक्रमण पश्चात राजनीतिक स्थायित्वको जगमा उभिएर तीब्र आर्थिक विकास र समृद्धिको लागि आयमा वृद्धि, गुणस्तरीय मानव पूँजी निर्माण तथा आर्थिक जोखिमहरूलाई न्यूनीकरण गर्दै वि.सं. २०७९ देखि अति कम विकसित देशबाट विकासशील देशमा स्तरोन्नति गर्दै वि सं. २०८७ सम्ममा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्दै उच्च मध्यम आयस्तर भएको मुलुकमा रूपान्तरण हुने गरी यस दीर्घकालीन सोच तयार पारिएको छ।

यस सोचको मूल लक्ष्य सामाजिक न्यायमा आधारित समतामूलक समाज निर्माण गर्ने हो । यसको मूल रणनीति भनेको आन्तरिक तथा बाह्य स्रोतसाधन लगायत अर्थतन्त्रका सहयोगी क्षेत्रको परिचालन मार्फत् रूपान्तरणका कार्यक्रममा लगानी केन्द्रित गर्नु हो । यसर्थ नारामा दीर्घकालीन सोचलाई **"समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली"** तय गरिएको छ । यस सोचको अपेक्षित उपलब्धिमा **"समुन्नत, स्वाधीन र समाजवाद उन्मुख अर्थतन्त्रसहितका समान अवसर प्राप्त, स्वास्थ, शिक्षित, मर्यादित र उच्च जीवनस्तर भएका सुखी नागरिक बसोबास गर्ने मुलुक"** मा नेपाललाई रूपान्तरण गर्ने रहेको छ ।

दीर्घकालीन सोच वि. सं. २१०० ले लिएका राष्ट्रिय रणनीतिहरु

- तीव्र, दिगो र रोजगारमूलक आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने,
- सुलभ तथा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा र शिक्षाको सुनिश्चित गर्ने,
- आन्तरिक तथा अन्तरदेशीय अन्तरआवद्धता एवम् दिगो शहर/बस्ती विकास गर्ने,
- उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्ने,
- पूर्ण, दिगो र उत्पादनशील सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण गर्ने र
- सार्वजनिक सेवाको सुदृढीकरण, प्रादेशिक सन्तुलन र राष्ट्रिय एकता सम्बर्द्धन गर्ने ।

रूपान्तरणका प्रमुख संवाहक

दीर्घकालीन सोचका रणनीति कार्यान्वयन गरी राष्ट्रिय लक्ष्य हासिल गर्न देहायबमोजिम सामाजिक-आर्थिक रूपान्तरणका संवाहक अवलम्बन गरिएको छ । यी संवाहकलाई दीर्घकालीन सोचको प्राथमिकताका क्षेत्रका रूपमा समेत लिई तदनुरूप साधन-स्रोतको व्यवस्था गरिनेछ । आगामी योजनाहरू तर्जुमा गर्दा राष्ट्रिय आवश्यकता अनुसार प्राथमिकताहरूमा समयानुकूल परिमार्जन गरिनेछन् ।

१. गुणस्तरीय एकीकृत यातायात प्रणाली, सूचना प्रविधि तथा सञ्चार, पूर्वाधार र बृहत् सञ्जालीकरण,
२. गुणस्तरीय मानव पूँजी निर्माण, उद्यमशील कार्य, संस्कृति विकास र सम्भावनाको पूर्ण उपयोग,
३. जल विद्युत उत्पादन वृद्धि र हरित अर्थतन्त्र प्रवर्द्धन,
४. उत्पादन, उत्पादकत्व र प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता अभिवृद्धि,
५. गुणस्तरीय पर्यटन सेवाको विकास र विस्तार,
६. आधुनिक, दिगो र व्यवस्थित शहरीकरण, आवास र वस्ती विकास,
७. प्रादेशिक र स्थानीय अर्थतन्त्रको विकास र सुदृढीकरण तथा औपचारिक क्षेत्रको विस्तार,
८. सामाजिक संरक्षण र सुरक्षाको प्रत्याभूति र
९. शासकीय सुधार र सुशासन अभिवृद्धि ।

सहयोगी क्षेत्र

दीर्घकालीन सोचका लक्ष्य हासिल गर्ने सन्दर्भमा रूपान्तरणका सम्भाव्य क्षेत्रको प्रभावकारी परिचालन गर्न देहायका क्षेत्रहरूलाई प्रमुख सहयोगी क्षेत्रका रूपमा लिइएको छ ।

१. संविधान लोकतन्त्र र विकासप्रतिको राजनीतिक प्रतिबद्धता,

२. जनसांख्यिक लाभ र नागरिक सचेतना,

३. भौगोलिक अवस्थिति र प्राकृतिक विविधता तथा सम्पन्नता,

४. सामाजिक-सांस्कृतिक विविधता तथा मौलिक पहिचान,

५. सामाजिक पूँजी र विश्वभर फैलिएका नेपाली समुदाय,

६. स्वच्छ र नवीकरणीय ऊर्जा,

७. मित्रराष्ट्र र अन्तर्राष्ट्रिय समुदायको सद्भाव र

८. संघीय शासन प्रणाली र वित्तीय संघीयता ।

दीर्घकालीन सोचको परिदृश्य र परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

दीर्घकालीन सोचका राष्ट्रिय लक्ष्यहरू प्राप्तिको लागि उच्च आर्थिक वृद्धिदर आवश्यक हुन्छ । यस अवधिमा वार्षिक औषत १०.५ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदरको प्रारम्भिक लक्ष्य अनुमान गरिएको छ । यसमध्ये कृषि क्षेत्रमा औषत ५.५ प्रतिशत, उद्योग क्षेत्रमा औषत १३ प्रतिशत र सेवा क्षेत्रमा वार्षिक औषत १०.९ प्रतिशत आर्थिक वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ ।

दीर्घकालीन सोचको अवधिको आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्यअनुरूप यस सोच अवधिको अन्तिम वर्षमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको अंश हालको २७ प्रतिशतबाट घटेर ९ प्रतिशत, उद्योग क्षेत्रका अंश हालको १५.२ प्रतिशतबाट वृद्धि भई ३० प्रतिशत र सेवा क्षेत्रको अंश हालको ५७.८ प्रतिशतबाट ६१ प्रतिशत पुग्ने अनुमान छ । यसबाट कृषि क्षेत्रमा रहेको ठूलो जनशक्ति उद्योग र सेवा क्षेत्रमा स्थानान्तरण हुनेछ । आगामी २५ वर्षमा उद्योग र सेवाको व्यापक विस्तार भई अर्थतन्त्रमा ठूलो संरचनागत एवम् गुणात्मक परिवर्तन हुने अनुमान छ ।

दीर्घकालीन सोचको आधार वर्ष २०७५/७६ मा नेपालको प्रतिव्यक्ति आय १ हजार ४७ अमेरिकी डलर रहेको छ । वि.सं. २०७९ सम्ममा अति कम विकसित राष्ट्रबाट विकासशील राष्ट्रमा स्तरोन्नति भइ र वि.सं. २०८७ मा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्दै मध्यम आय भएको मुलुकमा स्तरोन्नति हुनेछ । वि.सं. २१०० मा १२ हजार १ सय अमेरिकी डलर प्रतिव्यक्ति आयसहित नेपाल उच्च आयस्तर भएको मुलुकमा स्थापित हुनेछ ।

माथि उल्लेखित लक्ष्यहरू हासिल गर्न माथि उल्लेखित रूपान्तरणका संवाहक तथा सहयोगी क्षेत्रका अतिरिक्त देहायका तत्वलाई प्रमुख आधार लिइएको छ ।

१. संविधानका राज्यका नीति र मौलिक हक प्राप्त गर्न उच्च र दिगो आर्थिक वृद्धि आवश्यक रहेको ।
२. राजनीतिक तथा नीतिगत स्थिरता कायम भई आर्थिक समृद्धितर्फ उन्मुख अवस्था सिर्जना भएको ।
३. समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गरी सार्वजनिक, निजी, सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रको लगानी वृद्धि गर्ने उपयुक्त वातावरण निर्माण भएको ।
४. जनसांख्यिक लाभ र प्राकृतिक स्रोत-साधनको महत्तम उपयोग गरिने ।
५. ज्ञान, सीप, पूँजी र प्रविधि तथा पूर्वाधार र ऊर्जा विकास गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने ।
६. वि.सं. २०८७ सम्म दिगो विकास लक्ष्यहरू हासिल गर्ने राष्ट्रिय प्रतिवद्धता रहेको ।
७. विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा तीव्रता प्रदान गर्न आयोजना बैंक, आयोजना पूर्व तयारी र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यलाई सुदृढ बनाइने ।
८. अनौपचारिक अर्थतन्त्रलाई क्रमशः औपचारिक र उत्पादनशील बनाइने ।
९. राष्ट्रिय प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा विदेशी लगानी आकर्षित गर्न आवश्यक सुधार र एकद्वार प्रणाली अपनाइने ।
१०. ज्ञानमा आधारित अर्थतन्त्र विकास गरी समृद्धि हासिल गर्ने ।

दीर्घकालीन सोचका प्रमुख परिमाणात्मक लक्ष्यहरू देहायको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७४/७५ को यथार्थ	आ.व. २१००/०१ को लक्ष्य
१.	आर्थिक वृद्धिदर (औषत)	प्रतिशत	६.८	१०.५
२.	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि तथा वन क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	२७.०	९

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७४/७५ को यथार्थ	आ.व. २१००/०१ को लक्ष्य
३.	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उद्योग क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	१५.२	३०
४.	कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा सेवा क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	५७.८	६१
५.	प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय	अमेरिकी डलर	१०४७	१२१००
६.	गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	१८.७	०
७.	बहुआयामिक गरिबीमा रहेको जनसंख्या	प्रतिशत	२८.६	३
८.	आम्दानीमा माथिल्लो १० र तल्लो ४० प्रतिशत जनसंख्याको अनुपात(Plamaratio)	अनुपात	१.३	१.१
९.	सम्पत्तिमा आधारित जिनी गुणक (Gini Coefficient)	गुणक	०.३१	०.२५
१०.	श्रम सहभागिता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	३८.५	७२
११.	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	११.४	३
१२.	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	३६.५	७०
१३.	जलविद्युत तथा नवीकरणीय ऊर्जा उत्पादन (जडित क्षमता)	मेगावाट	१,०७४	४०,०००
१४.	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत	९०.७	१००
१५.	प्रतिव्यक्ति विद्युत उपभोग	किलोवाट घण्टा	१९७	३,५००
१६.	३० मिनेटसम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत	७८.९	९९
१७.	राष्ट्रिय र प्रादेशिक लोकमार्ग	कि.मि.	६,९७९	३३,०००
१८.	द्रुत मार्ग (भूमिगत मार्गसमेत)	कि.मि.	०	२,०००
१९.	रेलमार्ग	कि.मि.	४२	२,२००
२०.	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता कुल जनसंख्या	प्रतिशत	५५.४	१००
२१.	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	६९.७	८०
२२.	मातृ मृत्युदर (प्रति लाख जीवित जन्ममा)	जना	२३९	२०
२३.	पाँच वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	जना	३९	८
२४.	५ वर्ष मुनिका कमतौल भएका बालबालिका	प्रतिशत	२७	२
२५.	साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	५८	९८
२६.	माध्यमिक तह (९-१२) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	४३.९	९५
२७.	उच्च शिक्षामा कुल भर्नादर	प्रतिशत	९.५	४०

क्र.सं.	राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७४/७५ को यथार्थ	आ.व. २१००/०१ को लक्ष्य
२८.	उच्च मध्यम स्तरको खानेपानी सुविधा पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	२०	९५
२९.	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आबद्ध जनसंख्या	प्रतिशत	१७	१००
३०.	लैंगिक विकास सूचकांक	सूचकांक	०.९२५	१
३१.	मानव विकास सूचकांक	सूचकांक	०.५७४	०.७६०

स्रोत: १. राष्ट्रिय लेखा, आ.व. २०७५/७६; २. बहुआयामिक गरिबीको प्रतिवेदन २०१८; ३. नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण-२०१६; ४. राष्ट्रिय जनगणना, २०६८; ५. मानव विकास प्रतिवेदन २०१८

नोटः (क) दीर्घकालीन सोचको मार्गचित्र र रणनीति, २५ वर्षमा नेपाल उच्च आय भएको मुलुकको स्तरमा पुग्ने लक्ष्य र अन्य देशहरूको विकासको अनुभवका आधारमा प्रारम्भिक अनुमान गरिएको छ ।

(ख) शून्य प्रतिशत गरिबीले १ प्रतिशत भन्दा कम गरिबी रहेको अवस्थामा बुझाउँछ ।

(ग) आगामी योजनाहरू तर्जुमा गर्दा माथि उल्लेखित लक्ष्यहरू समयानुकूल पुनरावलोकन गरिनेछन् ।

(ख) पन्ध्रौं आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१)

"समृद्ध नेपाल, सुखी नेपाली" को दीर्घकालीन सोच हासिल गर्ने आधार योजनाको रूपमा पन्ध्रौं योजनालाई लिइएको छ । तसर्थ यो योजनाको राष्ट्रिय लक्ष्य समृद्ध अर्थतन्त्र, सामाजिक न्याय तथा परिष्कृत जीवनसहितको समाजवाद उन्मुख लोककल्याणकारी राज्यको रूपमा रूपान्तरण गर्दै उच्च आयस्थर भएको मुलुकमा स्तरोन्नति गर्ने आधार निर्माण गर्ने हो ।

(ग) लुम्बिनी प्रदेशको आवधिक योजना (२०७६/७७- २०८०/८१)

प्रादेशिक दीर्घकालीन सोच

"समृद्ध प्रदेश : खुशी जनता"

उच्च आर्थिक वृद्धिसहित समृद्ध अर्थतन्त्र, रोजगारी सहित जीवन निर्वाहका लागि पर्याप्त आम्दानी, आधारभूत भौतिक सुविधाको उपलब्धता, सुरक्षा र स्वच्छ वातावरण कायम रहने समृद्ध प्रदेशका खुशी जनता ।

प्रादेशिक लक्ष्य

समाजवाद उन्मुख, सामाजिक न्यायमा आधारित, समावेशी, सन्तुलित र दिगो विकासको माध्यमबाट आर्थिक वृद्धिदरलाई उच्च पार्दै प्रदेशबासी जनताको जीवनमा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउनु ।

प्रादेशिक योजनाको औचित्य

सामाजिक न्यायमा आधारित रही अवसरको सिर्जना, उत्पादन वृद्धि, रोजगारी प्रवर्द्धन गरिबी निवारण गर्नु ।

परिमाणात्मक लक्ष्य

यस योजनामा ५ वर्षभित्र देहायबमोजिम उपलब्धि हासिल गर्नेगरी परिमाणात्मक लक्ष्य निर्धारण गरिएको छ जुन तलको तालिकामा देखाएको छ ।

tflnsf g+= 1M लुम्बिनी प्रदेशको आवधिक योजनाका परिमाणात्मक लक्ष्यहरू (आ.व. २०८०/८१ सम्म)

राष्ट्रिय लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	आ.व. २०७५/७६	आ.व. २०८०/८१
कुल गार्हस्थ्य उत्पादनको बृद्धिदर (प्रतिशत)	७.४	९.५ (५ वर्षको औसत)
उपभोक्ता मूल्य वृद्धिदर (प्रतिशत)	-	६.० (५ वर्षको औसत)
निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या (प्रतिशत)	१८.२	१०.०
बहुआयामिक गरिबीको दर (प्रतिशत)	२९.९	१५
प्रतिव्यक्ति आय (अमेरिकी डलर)	८०३	१६००
बेरोजगारीको दर (प्रतिशत)	११.२	६.०
जन्मदाको अपेक्षित आयु (वर्ष)	६९.३	७२.०
साक्षरता दर १५ वर्षमाथि (प्रतिशत)	५८	८५
बाल मृत्युदर (प्रति हजारमा)	४५	२५
माध्यमिक तह (९-१२) मा कुल भर्ना दर (प्रतिशत)	७४.७	९३
खानेपानी सुविधा पुगेका घरपरिवार (प्रतिशत)	८९.८३	१००
विद्युत सेवा पुगेका जनसंख्या (प्रतिशत)	८१.०३	१००
सिंचित क्षेत्र (प्रतिशत)	५१	७०
सडकको लम्बाइ (कि.मि.)*	११२३३	१२५००
पक्की सडकको अंश प्रतिशत	१७ (१,९३८ कि.मि.)	२८ (३५००० कि.मि.)
इन्टरनेटको पहुँच भएका घरपरिवार (प्रतिशत)	४९.४	८५

* यस तथ्याङ्कमा स-साना शहरी तथा स्थानीय तहभित्रका सडकको तथ्याङ्क समावेश छैन ।

अन्य केही लक्ष्यहरू

१. प्रदेश भित्रै प्रादेशिक विश्वविद्यालय स्थापना हुनुका साथै प्राविधिक उच्च शिक्षाको सहज उपलब्धता भएको हुने ।
२. सबै नागरिकको स्वास्थ्य सेवा तथा बीमामा पहुँच भएको हुने । प्रदेशभित्र सबै किसिमको विशेषज्ञ सेवासहित स्तरीय सेवा उपलब्ध भएको हुने ।
३. नगर क्षेत्रहरूमा फोहोर संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना भएको हुने ।
४. सबै नागरिकलाई आधारभूत आवासको उपलब्धता भएको हुने ।
५. प्रदेशका रणनीतिक सडक र गाउँ तथा नागरपालिकाका केन्द्रमा पुग्ने सडक कालोपत्रे भएको हुने ।
६. सबै गाउँ तथा गाउँपालिका मा खेल मैदान र बहुउद्देश्यीय भवन स्थापना भएको हुने ।
७. मुख्य शहरहरूमा आधुनिक यातायात प्रणाली (विद्युतीय बस सञ्चालन तथा रेल्वे निर्माण) शुरु भएको हुने ।
८. खाद्यान्न, माछामासु, दूध, फलफूल र तरकारी उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई पूर्ण खाद्य सुरक्षा कायम गरी निर्यात गर्नसक्ने स्थिति बन्ने ।
९. बुटवल-भैरहवा-लुम्बिनी, घोराही-तुलसीपुर र कोहलपुर-नेपालगञ्ज गरी तीन शहरी कोरिडरमा व्यवस्थित शहरीकरण विकास भएको हुने ।

१०. कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा औद्योगिक क्षेत्रको योगदान करिब २० प्रतिशत पुगेको हुने छ ।

११. मुख्य पर्यटन केन्द्रको रूपमा विकास भई वार्षिक न्यूनतम १५ लाख बाह्य पर्यटक आगमन भएको हुने ।

योजनाको रणनीति

योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य र परिमाणात्मक लक्ष्यहरू हासिल गर्न देहायका रणनीति अवलम्बन गरिने छ ।

१. कृषि, उद्योग र पर्यटन क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी आर्थिक वृद्धि दर बढाउने ।

कृषि, उद्योग र पर्यटनलाई आर्थिक समृद्धि र रोजगारीको आधारको रूपमा लिई आधुनिकीकरण र व्यावसायीकरण गर्दै सरल नियमन प्रक्रिया, सहयोगी भौतिक पूर्वाधारको उपलब्धता र कार्यकुशलता अभिवृद्धि गरी निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्दै उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी आर्थिक वृद्धिदर कायम गरिने छ । (दिगो विकासका लक्ष्य १, २, ८, ९, १०, १२)

२. आवश्यक भौतिक पूर्वधार निर्माण तथा विस्तार गर्ने ।

व्यवस्थित शहरीकरण, यातायात पूर्वाधार, सिंचाई, खानेपानी, उर्जा र आवास जस्ता आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा विस्तार गरिनेछ । भौतिक पूर्वाधारको विस्तारलाई उत्पादनसँग आवद्ध गरिनेछ । (दिगो विकासका लक्ष्य ६, ७, ९, ११)

३. गुणस्तरीय शिक्षा र स्वास्थ्य विस्तार गरी मानवीय पूँजी निर्माण गर्ने ।

शिक्षा र स्वास्थ्यको पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुधारका साथै प्राविधिक शिक्षामा सहज पहुँच बढाई जीवनोपयोगी, उद्यमशील र व्यावसायिक सिप विकास गरी मानव पूँजी निर्माण गरिने छ । (दिगो विकासका लक्ष्य ३, ४)

४. सामाजिक समावेशिता र लैङ्गिक समता प्रवर्द्धन गर्ने ।

सामाजिक समावेशितामा जोड दिँदै भाषा कला धर्म र संस्कृतिको संरक्षण, अन्धविश्वास, कुरीति र हिंसाको अन्त्य गर्नुका साथै लैङ्गिक समता तथा महिला सशक्तीकरणमा जोड दिइने छ । (दिगो विकासका लक्ष्य १३, १५)

५. प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन र जलवायु परिवर्तन अनुकूलित विकास गर्ने ।

वातावरण संक्षण गर्दै उपलब्ध प्राकृतिक साधनहरूको समुचित उपयोगका साथै आर्थिक सामाजिक क्षेत्रका गतिविधिहरूलाई जलवायु परिवर्तन अनुकूलित र सम्भावित विपद्प्रति सचेत रही सञ्चालन गरिने छ । (दिगो विकासका लक्ष्य १६, १७)

६. विधिको शासन कायम गर्दै सुशासन प्रत्याभूति गर्ने ।

विधिको शासन, सदाचार, पारदर्शिता तथा जबाफदेहिताको मान्यतालाई सरकारी कामकाज र सेवा प्रवाहमा संस्थागत गरी जनअपेक्षा-अनुकूल सुशासन प्रणाली प्रत्याभूत गरिने छ । (दिगो विकासका लक्ष्य १६, १७)

केही मूल नीतिहरू

१. भौतिक पूर्वाधार, कृषि, उद्योग र पर्यटन क्षेत्रलाई समेट्ने गरी बढीमा दशवटा प्रादेशिक गौरवका आयोजना छनौट गरी कार्यान्वयन गर्ने । निर्माणाधीन र विभिन्न कारणबाट अधकल्चो अवस्थामा रहेका पूर्वाधारका आयोजनाहरूलाई शीघ्रातिशीघ्र सम्पन्न गर्न प्राथमिकता दिने ।

२. सन्तुलित विकास गर्ने ध्येय अनुरूप प्राथमिकताका आधारमा आयोजनाहरू छनोट गर्ने ।

३. भू-उपयोग नीति तथा प्रचलित ऐन बमोजिम भूमिको वर्गीकरण गरेर कृषि, उद्योग र आवास क्षेत्र छुट्याई भूमिको उपयुक्त उपयोग गर्ने ।

४. युवाहरूलाई प्राविधिक शिक्षा र व्यावसायिक सिप वृद्धिका विभिन्न कार्यक्रममार्फत क्षमता विकास गरी स्वरोजगारी र रोजगारीका अवसर सिर्जना र आय आर्जन वृद्धि गर्ने र स्वदेशमा नै रोजगारी उपलब्ध गराई बाध्यात्मक रूपमा वैदेशिक रोजगारीमा जानुपर्ने स्थिति अन्त्य गर्ने ।

५. प्रदेशको समग्र आर्थिक समुन्नतिका लागि नयाँ नयाँ सम्भावना, स्रोत र समस्याहरूको पहिचान गरी तिनको सदुपयोग गर्न वा समाधान खोज्न नव-प्रवर्तन, अध्ययन र अनुसन्धानमा लगानी गर्ने ।

६. उपलब्ध साधन श्रोतको अधिकतम प्रयोग गर्दै गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच वृद्धि गरी नागरिकको स्वास्थ्य रहन पाउने मौलिक अधिकार सुनिश्चित गर्ने ।

७. ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, असहाय महिला तथा बालबालिकालाई आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराई सम्मानजनक जीवनयापन गर्न सक्ने स्थिति सिर्जना गर्ने ।

८. सामाजिक मूल्य मान्यता, धर्म, संस्कृति, कला, भाषा र साहित्यको संरक्षण, सुधार सम्बर्द्धन गर्दै सामाजिक सहिष्णुता र सद्भाव प्रवर्द्धन गर्ने ।

९. प्रदेशमा उपलब्ध प्राकृतिक स्रोतको संरक्षण र व्यवस्थित ढंगले उत्खनन् तथा सदुपयोग गर्ने र जलस्रोतको बहुआयामिक प्रयोगलाई जोड दिई एकीकृत व्यवस्थापन गर्ने ।

१०. निजी क्षेत्र, सहकारी क्षेत्र, नागरिक संस्थाहरू, गैरआवासीय नेपाली र वैदेशिक लगानी आकर्षित गर्न अनुकूल वातावरण तयार गर्ने ।

११. भौतिक पूर्वाधारको विकासलाई समग्र आर्थिक सामाजिक विकाससँग तादाम्यता मिलाउँदै जनप्रतिनिधिहरूको संलग्नतासहित जनसहभागितामूलक विकास प्रक्रिया अवलम्बन गर्ने ।

१२. यस आवधिक योजनामा राखिएको आर्थिक वृद्धि तथा समृद्धिका लक्ष्यहरू हासिल गर्न सहयोग पुग्ने गरी संघ तथा स्थानीय तहबाट यस प्रदेशमा साधन विनियोजन एवम् लगानी केन्द्रित गर्ने र कार्यान्वयन गर्न समन्वय, सहकार्य सहजीकरण गर्ने ।

५. दिगो विकासका लक्ष्यहरू

सन् २०१५ मा संयुक्त राष्ट्र संघमा आवद्ध सम्पूर्ण राष्ट्रहरूद्वारा अनुमोदन गरी समग्र विश्व र मानवजातिको दीर्घकालीन सुरक्षा, सुख र समृद्धिका लागि तय गरिएका साझा वैश्विक लक्ष्यरूलाई दिगो विकास लक्ष्य भनिन्छ । संसारभरका सबै मुलुकले सन् २०३० सम्म यी लक्ष्यहरू हासिल गर्नु पर्नेछ । नेपालले समेत अनुमोदन गरेका यी लक्ष्यहरू नेपालका योजना तथा विकासका उद्देश्यहरू हासिल गर्न अति सान्दर्भिक छन् । तसर्थ तल उल्लेखित यी लक्ष्यहरूलाई यो योजना तर्जुमाको आधार बनाइएको छ । कुल सत्रवटा लक्ष्यहरूमध्ये भू-परिवेष्ठित मुलुक भएकोले लक्ष्य १४ नेपालसँग प्रत्यक्ष सम्बन्धित छैन । यी लक्ष्यहरूका १६९ परिमाणात्मक लक्ष्यहरू र २३४ वटा विश्वव्यापी सूचकहरू थपेर कुल ४७९ सूचकहरू निर्धारण गरेकोले यस गाउँपालिका सँग सम्बन्धित लक्ष्य र सूचकहरूलाई समेत यो योजनाले समेट्ने र दिगो विकास लक्ष्यको स्थानीयकरण गर्ने प्रयास गरेको छ ।

दिगो विकासका लक्ष्यहरू

१. सबै ठाउँबाट सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य गर्ने ।

२. भोकमरीको अन्त्य गर्ने, खाद्य सुरक्षा तथा उन्नत पोषण सुनिश्चित गर्ने र दिगो कृषिको प्रवर्द्धन गर्ने ।

३. सबै उमेर समुहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्द्धन गर्ने ।

४. सबैका लागि समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र जीवनपर्यन्त सिकाईका अवसरहरू प्रवर्द्धन गर्ने ।

५. लैङ्गिक समानता हासिल गर्ने र सबै महिला, किशोरी र बालबालिकालाई सशक्त बनाउने ।

६. सबैका लागि स्वच्छ पानी र सरसफाईको उपलब्धता तथा दिगो व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने ।

७. सबैका लागि किफायती, विश्वासनीय, दिगो र आधुनिक उर्जामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

८. भरपर्दो, समावेशी र दिगो आर्थिक वृद्धि तथा सबैका लागि पूर्ण र उत्पादनमुलक रोजगारी र मर्यादित कामको प्रवर्द्धन गर्ने ।

९. उत्पादनशील पूर्वाधरको निर्माण, समावेशी र दिगो औद्योगीकरणको प्रवर्द्धन र नवीन खोजलाई प्रोत्साहन गर्ने ।

१०. मुलुकभित्र तथा मुलुकहरूबीच असमानता घटाउने ।

११. शहर तथा मानव बसोबासलाई समावेशी, सुरक्षित, उत्पादनशील र दिगो बनाउने ।

१२. दिगो उपभोग र उत्पादन प्रणाली सुनिश्चित गर्ने ।

१३. जलवायु परिवर्तन र यसको प्रभाव नियन्त्रण गर्ने तत्काल पहल थाल्ने ।

१४. दिगो विकासका लागि महासागर, समुद्र र समुद्री साधन स्रोतहरूको दिगो प्रयोग तथा संरक्षण गर्ने ।

१५. स्थानीय पर्यावरणीयको संरक्षण, पुनर्स्थापना र दिगो उपयोगको प्रवर्द्धन गर्ने, वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमीकरण र भूक्षय रोक्ने तथा जैविक विविधताको संरक्षण गर्ने ।

१६. दिगो विकासको लागि शान्तिपूर्ण र समावेशी समाजको प्रवर्द्धन गर्ने, सबैको न्यायमा पहुँच सुनिश्चित गर्ने र सबै तहमा प्रभावकारी, जवाफदेही र समावेशी संस्थाको स्थापना गर्ने ।

१७. दिगो विकासका लागि विश्वव्यापी साझेदारी सशक्त बनाउने र कार्यान्वयनका लागि स्रोत साधन सुदृढ गर्ने ।

राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा प्रकाशित दिगो विकास लक्ष्य स्थानियकरण स्रोत पुस्तीकाका आधारमा दिगो विकास लक्ष्यहरुलाई गाउँपालिका को विशिष्टतामा स्थानीयकरण गरिएको

६. राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक सरकारका मार्ग निर्देशनहरू

यस गाउँपालिकाको योजना निर्माणका दौरान नेपाल सरकार तथा प्रदेश सरकारले योजना तर्जुमा बजेट तर्जुमा तथा अनुगमन तथा मूल्याङ्कन व्यवस्था साथै आयोजनाको कार्यान्वयनका सन्दर्भमा पटक-पटक गर्ने मार्ग निर्देशनलाई समेत आधार मानी यो योजना निर्माण गरिएको छ ।

७. अन्तर्राष्ट्रिय सन्धी सम्झौता तथा घोषणापत्रहरू

नेपाल सरकार पक्ष राष्ट्र भई अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा हस्ताक्षर तथा अनुमोदन गरिएका अन्य सान्दर्भिक घोषणा पत्र तथा सन्धी सम्झौताहरूको मर्महरूलाई समेत ध्यानमा राखिएको उदाहरणका लागि मानव अधिकारसम्बन्धी विश्वव्यापी घोषणा पत्र सन् १९४८, बाल अधिकारसम्बन्धी घोषणापत्र, विश्व संरक्षण नीति (World Conservation Strategies) आदि ।

८. स्थानीय तहमा सहभागी राजनीतिक दलहरूको घोषणापत्रहरू

यो योजना निर्माणको दौरान यस गाउँपालिकामा रहेका राजनीतिक दलहरूले विभिन्न तहका चुनाव तथा अन्य समयमा गाउँपालिकावासीका माझ गरेका विकासका राजनीतिक प्रतिबद्धताहरूलाई समेत मध्यनजर गरी ती घोषणापत्रहरूका मर्मलाई एक वा अर्को तरिकाले सम्बोधन गर्ने प्रयत्न गरिएको छ ।

९. गाउँपालिकाको विद्यमान वस्तुगत अवस्था

गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था स्थानीय आवश्यकता, समस्या र सम्भावनाहरू यस अन्तर्गत वडा भेला, स्थलगत अध्ययन तथा गाउँपालिका केन्द्रमा विभिन्न समयमा सम्पन्न अन्तरक्रिया तथा सरोकारवालारूबाट प्राप्त सुझावका आधारमा गाउँपालिकाको प्रमुख समस्या चुनौती, सम्भावना र आवश्यकता पहिचान गरी सो को SWOT विश्लेषण गरेपश्चात आवश्यक योजनाहरू निर्माण गरिएको हो ।

१.४ योजना तर्जुमाका सीमाहरू

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत स्थापना भएको स्थानीय सरकारको रूपमा रहेको यो गाउँपालिका देशका अन्य स्थानीय तहहरू जस्तै नयाँ अभ्यास र संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनको प्रारम्भिक चरणमा नै रहेकोले योजना निर्माणका लागि आवश्यक पूर्ण आधारभूत सूचनाको कमी रहेको छ । कतिपय सूचनाहरू संकलन र प्रशोधन गर्न पर्याप्त बजेट, प्राविधिक तयारी र दक्ष जनशक्तिको आवश्यकता पर्ने र सोको तत्काल व्यवस्था गर्न सहज नभएको परिस्थितमा उपलब्ध सूचना, समय र बजेटका केही सीमाहरू भित्र रहेर यो योजना तयार पारिएको हो । तसर्थ:

- दिगो विकास लगायत गाउँपालिकाले तय गरेका अन्य विकासका क्षेत्रहरूसँग सम्बन्धित परिमाणात्मक लक्ष्यहरूको आधार वर्षका तथ्याङ्कहरूको उपलब्धता तत्काल हुन नसकेको र सोको व्यवस्था भविष्यमा गर्न सके ती लक्ष्य पुनः निर्धारण गर्न सक्ने ।
- गाउँपालिका द्वारा गर्नुपर्ने अत्यन्त आधारभूत सेवा प्रवाह जस्तै, पिउने पानी खाद्यान्न, शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार, सडक, सामाजिक सुरक्षा आदिका लागि तय गरिएका कार्यक्रमहरूमा तत्काल बजेटको अभाव हुनेहुँदा वित्तीय सन्तुलनका हिसाबले कतिपय कार्यक्रमका लागि तत्काल बजेट अभाव भए तापनि भविष्यमा बजेटको श्रोत पहिचान र व्यवस्था गर्ने हेतुले आयोजना बैंकमा अभिलेख रहने गरी भएपनि त्यस्ता कार्यक्रमहरूलाई अनिवार्यताका आधारमा प्रस्ताव गरिएको ।

१.५ योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया

यो योजना तयार गर्दा मुख्यतया राष्ट्रिय योजना आयोगद्वारा प्रकाशित स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ र शहरी विकास विभागद्वारा प्रकाशित योजना मापदण्ड र मानक २०१५ (Planning Norms and Standards 2015) लाई आधार मानिएको छ । दुवैका मार्गदर्शनका अलावा राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय तहमा योजना निर्माण गर्दा अबलम्बन गरिएका असल अभ्यासहरूसमेत अनुशरण गरिएको छ । तसर्थ क्रमशः निम्न चरण पुरा गरी यो योजना तयार गरिएको छ ।

१. योजना तर्जुमा तयारी प्रारम्भिक छलफल, अभिमुखिकरण तथा कार्यशाला

गाउँकार्यपालिकाका सम्पूर्ण पदाधिकारीहरू, विषयगत शाखाका प्रमुखहरू, स्थानीय राजनीतिक दलका अगुवाहरू, बुद्धिजीवी तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा विज्ञहरूको समेत उपस्थितिमा समग्र योजना तयारीका प्राविधिक पक्षहरूको बारेमा बृहत् छलफल र जिम्मेवारी बाँडफाँट गर्ने कार्य सम्पन्न गरियो ।

२. विकासको विद्यमान स्थिती र उपलब्धिको समिक्षा

विकास उपलब्धिको प्रगती विवरण, उपलव्ध सुचना तथा सहभागितामुलक छलफलका आधारमा गत योजनाको कार्यान्वयनबाट हासिल भएका उपलब्धिलाई बिषय क्षेत्रगत रुपमा संक्षिप्त समीक्षा गरियो । यसरी समीक्षा गर्दा हासिल भएका उपलब्धिको विवरण गुणात्मक तथा परिमाणात्मक रुपमा उपलब्ध सुचनाको आधारमा पुष्टि हुने गरी प्रस्तुत गरियो ।

३. स्थानीयस्तरमा गाउँपालिकाको समग्र वस्तुस्थिति अध्ययन विवरण संकलन तथा विश्लेषण

यस अन्तर्गत विज्ञ समूह तथा अध्ययनकर्ताको सहभागितामा प्रत्येक वडाको वस्तुस्थिति, मुख्य सम्भावना, अवसर र चुनौती पहिचान गर्ने हेतुले वडाध्यक्षको संयोजकत्वमा वडाका सम्पूर्ण सरोकारवाला सम्मिलित वडाभेला, छलफल र अन्तरक्रियामार्फत प्राथमिक तथा द्वितीय स्रोतबाट सूचना संकलन गरियो ।

४. गाउँपालिकाको आधार नक्सासम्बन्धी सूचना संकलन

विषय विज्ञद्वारा प्रत्येक वडाबाट भू-सूचना प्रणालीको प्रयोग गरी आधार नक्सा तयार गर्न आवश्यक भौतिक, आर्थिक, सामाजिक, वातावरण लगायत सम्पूर्ण भू-संकेत र सचना संकलन गरियो ।

५. वडा भेला मार्फत् प्राप्त सूचनाहरूको संकलन तथा विश्लेषण

वडा भेला र अन्तरक्रियाबाट प्राप्त सूचनाहरूको तालिकीकरण, प्रशोधन पश्चात् समग्र वस्तुस्थितिको SWOT विश्लेषण गरी गाउँपालिकाका सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, सम्भावना र अवसरहरू पहिचान गर्ने कार्य सम्पन्न गरियो ।

६. सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनैतिक कार्यक्रमहरूको समग्र मस्यौदा तयारी तथा प्राथमिकता निर्धारण

समग्र वस्तुस्थिति विश्लेषण पश्चात् राष्ट्रिय र प्रादेशिक लक्ष्य, योजना र उद्देश्यसँग तादातम्यता हुनेगरी स्थानीय आवश्यकता सम्बोधन हुने गरी गाउँपालिकाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनैतिक कार्यक्रमहरू सहितको मस्यौदा तयार गर्ने कार्य सम्पन्न गरियो ।

७. विषय क्षेत्रगत योजना तर्जुमा

स्थानीय तहको वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा समितीको लागि गठित विषयगत योजना तर्जूमा समिति तथा सम्वन्धित बिषय क्षेत्रका सरोकारवालासँगको सहभागीतामा कार्यशाला गोष्ठी तथा परामर्श गरि विषय क्षेत्रगत योजनाको लक्ष्य, उद्धेश्य, रणनीति तथा कार्यनीति आयोजना तथा कार्यक्रम र सोको स्थानगत विवरण एवम् नतिजा खाका तयार गरि योजना तर्जुमा गरियो ।

८. मस्यौदा योजना उपर सरोकारवालासँग अन्तरक्रिया छलफल तथा सुझाव संकलन

सम्पूर्ण सरोकारवाला तथा गाउँ कार्यपालिकाको सम्पूर्ण पदाधिकारीहरूको उपस्थितिमा योजना मस्यौदा उपर छलफल तथा अन्तरक्रिया गरेपश्चात् थप सल्लाह र सुझाव सहित परिमार्जनका लागि मस्यौदा पेश गरि वितरण गरियो ।

९. एकीकृत दस्तावेज तयारी संशोधन, परिमार्जन पश्चात अन्तिम योजना तयारी तथा स्वीकृति र प्रकाशन

मस्यौदा उपर छलफल तथा सुझाव संकलन पश्चात् योजनालाई विषयक्षेत्रगत हिसाबले एकीकृत गरी अन्तिम रूप दिएर गाउँ सभामार्फत् प्रक्रिया पुऱ्याई अनुमोदन गरी सर्वसाधारणका लागि प्रकाशन गर्ने निर्णय गाउँकार्यपालिकाले गऱ्यो ।

परिच्छेद – २: गाउँपालिकाको विकासको विद्यमान स्थिति र उपलब्धि समिक्षा

२.१ गाउँपालिकाको परिचय

कपिलवस्तु जिल्लाको सदरमुकाम तौलिहवाबाट करिब ४० कि.मि. पश्चिम दुरीमा रहेको विजयनगर गाउँपालिका भौगोलिक हिसाबले मुलुकको तराइ क्षेत्रमा अवस्थित गाउँपालिका हो । वि. स १८७२ सालमा अंग्रेजसँग नेपालको युद्ध हुँदा पश्चिम नेपालको साविक कपिलवस्तुको पत्थरदेइया गाविसको विजयनगर भन्ने स्थानमा आएर बसेका अग्रेंजहरुलाई शिवगढीमा रहेका नेपाली सेनाले आक्रमण गरी विजय प्राप्त गरेकोले सो स्थानलाई विजयनगर भनिदै आएको र हाल सोही ऐतिहासिक स्थलको नामबाट गाउँपालिकाको नामाकरण भएको ऐतिहासिक तथ्य रहेको छ । ऐतिहासिक, सामाजिक, आर्थिक, राजनीतिक, प्राकृतिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक महत्व बोकेको यो गाउँपालिका प्राकृतिक रुपमा सुन्दर र भौगोलिक रुपमा सुगम रहेको छ । यस गाउँपालिकाको सिमाना पश्चिमतर्फ भारतसँग जोडिएको छ ।

२.१.१ भौगोलिक अवस्था, राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

क) भौगोलिक अवस्था

विजयनगर गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल १७३.१९ वर्ग कि.मी. रहेको छ । यो गाउँपालिका समुन्द्र सतह देखि ९७ मिटर देखी ८८५ मिटर सम्मको उचाईमा रहेको छ भने भौगोलिक रुपमा ८२^{0}४१’४५.९०” देखि ८२^{0}५०’४.५३” पूर्वी देशान्तर र २७^{0}३२’५८.९९” देखि २७^{0}४६’२७.७४” उत्तरी अक्षांशमा फैलिएको छ । गाउँपालिकाको पूर्वमा शिवराज नगरपालिका, पश्चिममा दाङ जिल्ला र छिमेकी मुलुक भारत, उत्तर दिशामा दाङ जिल्ला तथा दक्षिणमा कपिलवस्तु जिल्लाकै कृष्णनगर नगरपालिका रहेका छन् । यहाँको अधिकांश भू-भाग समथर तराईको भूमि अन्तर्गत पर्ने हुँदा बालुवा र पाँगो मिश्रित अत्यन्त उर्वर माटो पाइन्छ । यहाँ उष्ण प्रकारको हावापानी पाइने हुँदा पुष र माघ महिनामा धेरै जाडो हुन्छ र बैशाख, जेठ, असारमा अधिक गर्मी हुने गर्दछ ।

भू-उपयोगको वितरण

भूमि महत्वपूर्ण प्राकृतिक साधन हो । आर्थिक विकासको लागि यसको समुचित उपयोग गर्नु पर्दछ । भूमिलाई कृषि, आवास, सडक, पिउने पानी, सिँचाई, विद्युत तथा उर्जा, सूचना तथा संचार आदिको प्रवन्धको लागि प्रयोग गर्ने गरिन्छ । यस खण्डमा विषेश गरी गाउँपालिका को भू-उपयोग र भू- आवरणको वस्तुगत चित्रण गरिएको छ ।

भू-उपयोगका क्षेत्र	गाउँपालिकाको भू-उपयोगको विवरण क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल प्रतिशतमा
कृषि	७२.१०	४१.६३
बन	८३.६६	४८.३१
उद्योग	०.१९	०.११
सार्वजनिक	०.४४	०.२६
वसोवास	१०.९३	६.३१
नदि तथा तलाउ क्षेत्र	५.८१	३.३५
अन्य	०.०५	०.०३
जम्मा	**१७३.१९**	**१००**

स्रोत: GIS तथ्याङ्क २०८०, मा आधारित

माटोको बनावट (Soil Type)

नेपालको भौगर्भिक बनावट हिमालय पर्वत शृङ्खला निर्माण हुँदाताका भएको हो । हिमालय पर्वत शृङ्खलालाई सबैभन्दा कान्छो भौगर्भिक बनावट (New Fold Mountain) मानिन्छ । प्रकृतिमा लगातार घटिरहने प्रक्रियाहरू जस्तै-हुरीवतास, वर्षा, खडेरी, हावापानी परिवर्तन, पहिरो, वायुमण्डलीय चाप, हिमपात, भुइँचालो आदिका कारण भू-धरातलीय परिवर्तन भइरहेको हुन्छ । यसप्रकार भू-धरातलमा भइरहने निरन्तर परिवर्तनको प्रभाव यस गाउँपालिकाको भौगर्भिक संरचनामा पर्नु स्वभाविकै हो । अविरल बग्ने यहाँका स-साना नदीले निक्षेपण गरेको यहाँको माटो बलौटे र पाँगो मिश्रित प्रकृतिको रहेको छ । यस्तो माटोमा प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा बढी पाइन्छ । यसरी प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा भने निरन्तर खेती भइरहेको क्षेत्रमा केही बढी छ भने बाँझो क्षेत्रमा क्रमश: घटिरहेको पाइन्छ । यो गाउँपालिकाको प्राय क्षेत्र समथर हुँदा खेतीपातीको लागि अब्बल रहेको छ ।

जमिनको भिरालोपन (Slope)

यो गाउँपालिका समथर क्षेत्रमा अवस्थित भएकोले यहाँको जमिनमा भिरालोको मात्रा कम रहेको छ । यहाँको करिब ७५.६६ प्रतिशत भू-भाग ० डिग्रीदेखि ५ डिग्रीसम्मको, ८.४९ प्रतिशत भू-भाग ५ डिग्रीदेखि १० डिग्रीसम्मको, ५.६४ प्रतिशत भू-भाग १० डिग्रीदेखि २० डिग्रीसम्मको, ७.६६ प्रतिशत भू-भाग २० डिग्रीदेखि ३० डिग्रीसम्मको र २.५६ प्रतिशत भूभाग ३० डिग्रीदेखि ६० डिग्रीसम्मको भिरालोपनको स्थितिमा छ । यसको अर्थ यहाँको जमिनमा खेतीपाती गर्न धेरै सहज रहेको छ । खेतीपाती मार्फत अन्नभण्डार बन्ने क्षमता गाउँपालिकाले राख्दछ । गाउँपालिकाको भिरालोपनको थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

tflnsf g+= 2M जमिनको भिरालोपन

भिरालोपन (डिग्रीमा)	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल (प्रतिशत)
० डिग्री देखि ५ डिग्री	१३१.०३	७५.६६
५ डिग्री देखि १० डिग्री	१४.७०	८.४९
१० डिग्री देखि २० डिग्री	९.७६	५.६४
२० डिग्री देखि ३० डिग्री	१३.२७	७.६६
३० डिग्री देखि ६० डिग्री	४.४३	२.५६
जम्मा	१७३.१९	१००

स्रोत: GIS तथ्याङ्क,२०८० मा आधारित

जमिनको मोहडा (Aspect)

जमिनको भिरालोपन र मोहडा सामान्यतया एक अर्काका परिपूरक हुन्छन् । अर्थात् भिरालोपन विषम हुँदा मोहडामा पनि विषमता हुन्छ । समथर क्षेत्रमा मोहडामा विषमता नभएपनि पालिकामा निम्नानुसारको मोहडाको विवरण रहेको छ ।

tflnsf g+= 3M जमिनको मोहडा

मोहोडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल (प्रतिशत)
समथर	०.९६	०.५५
उत्तरी	१५.९९	९.२३
उत्तर-पूर्वी	१८.७३	१०.८१

मोहोडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल (प्रतिशत)
पूर्वी	२३.५७	१३.६१
दक्षिण-पूर्वी	२५.८२	१४.९१
दक्षिणी	२४.४७	१४.१३
दक्षिण-पश्चिम	२४.५५	१४.१७
पश्चिमी	२२.६७	१३.०९
उत्तर-पश्चिम	१६.४४	९.४९
जम्मा	१७३.१९	१००

स्रोत: GIS तथ्याङ्कमा आधारित

ख) राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

साबिकका पथ्थरदेइया, गुगौली, गणेशपुर र खुरहुरिया गाँउ विकास समितिलाई समेटेर वि. स. २०७३ साल फाल्गुण २७ गते विजयनगर गाउँपालिकाको स्थापना भएको हो। हाल गाउँपालिका मा ७ वटा वडाहरु रहेका छन्। जसको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

tflnsf g+= 4M राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

वडा नं.	समावेश गाविस/गाउँपालिका	जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)
१	गुगौली (१-३)	५५१३	९२.८३
२	गुगौली (४-९)	६६०२	१६.३३
३	पत्थरदेइया (१-५)	७३१६	१६.४३
४	पत्थरदेइया (६-९)	५८१७	९.४८
५	खुरहुरिया (१-३, ५,९)	५६९४	१३.३५
६	खुरहुरिया (४,६-८)	५१३४	१०.०५
७	गणेशपुर (१-९)	७२१५	१४.४२

स्रोत: भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क, राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

२.१.२ प्राकृतिक तथा साँस्कृतिक सम्पदा

विजयनगर गाउँपालिका प्रकृतिपदत्त नदी, वनक्षेत्र, समथर तराई भूभाग रहेको ऐतिहासिक, भौगोलिक, धार्मिक, सामाजिक र साँस्कृतिक स्थितिले महत्व बोकेको गाउँपालिका हो । यहाँ मुस्लीम, हिन्दु, बौद्ध लगायतका धर्मावलम्बीहरुको बसोवास रहेको छ। यस क्षेत्रमा आ-आफ्ना जातिगत धर्म, संस्कृति र परम्परा जीवित रहेका छन्। गाउँपालिकामा मुस्लीम समुदायको बकर इद, थारु समुदायको हरेरी पूजा, धुर्या, ल्वाङी ढक, का साथै शिवरात्री, दशैं, तिहार, होली, कृष्ण जन्माष्टमी, बुद्ध जयन्ती, जस्ता चाडपर्व विशेष महत्व तथा धार्मिक सहिष्णुताका साथ मनाउने गरिन्छ । यहाँका धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक एवं पुरातात्विक एवं प्राकृतिक महत्व बोकेका मुख्य स्थलहरुमा दुधाधारी मन्दिर, निलकण्ठेश्वर मन्दिर, समयमाई मन्दिर, नाथ बाबा मन्दिर साथै विभिन्न स्थानमा मस्जित तथा गुम्वाहरु रहेको छन भने पर्यापयटनको हिसाबले ढोडरी ताल, बद्धोर ताल, सुनैया ताल, शंकरपुर ताल, भवानी भिच्छुताल, मैनारी ऐतिहासिक ताल, जमकुरुवा ताल, पुरैना ताल, अमहवा ताल, राकुँवडिया ताल आदि रहेका छन्। यहाँ होमस्टे संचालन, साँस्कृतिक पर्यटन, तथा पर्यापर्यटनको समेत उत्तिकै सम्भावना रहेको छ।

२.१.३ जनसांख्यिक अवस्था

नेपालस्थित संयुक्त राष्ट्र सङ्घीय जनसङ्ख्या कोष (UNFPA) का अनुसार सन् १९९५ देखि नेपालको जनसाङ्ख्यिक प्रवृत्तिमा सारभूत भिन्नताहरू देखापरेका छन् । यस प्रकारको भिन्नता देखापर्नुका पछाडि घट्दो जन्मदर र मृत्युदर, बढ्दो औसत आयु, पहिलो विवाह गर्दाको बढ्दो उमेर र शहर केन्द्रित तथा सुविधाहरू केन्द्रित बसाइसराईहरू मुख्य कारण रहेको विश्लेषण छ । कम विकसित राष्ट्रको तहबाट मध्यम आय भएका मुलुकहरूको स्तरमा पुग्न राष्ट्रिय योजना आयोगले दिगो विकासका लक्ष्यअनुरूप राखेको परिमाणात्मक लक्ष्य हासिल गर्न जनसाङ्ख्यिक चरहरूमा सकारात्मक सङ्केतहरू देखा पर्नु आवश्यक रहेको परिप्रेक्ष्यमा माथिको जनसाङ्ख्यिक विश्लेषण सकारात्मक दिशातर्फ नै उन्मुख देखिन्छ । केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले सन् २०१४ मा प्रकाशन गरेको Population Monograph of Nepal (Vol. 1) मा समेत सन् १९९१-२००१ को औसत जनसङ्ख्या वृद्धिदर २.२५% प्रतिशतबाट घटेर सन् २००१-२०११ मा १.३५ प्रतिशतमा कायम हुनुका पछाडि जनसाङ्ख्यिक चरहरू जस्तैः ठूलो सङ्ख्यामा युवाहरू विदेशिनु, जनचेतनामा भएको सकारात्मक परिवर्तन, एकात्मक परिवारको सङ्ख्यामा वृद्धि आदिलाई ठानेको छ । अर्कोतर्फ आन्तरिक बसाइ सराइको प्रवृत्तिलाई हेर्दा हिमाल र पहाडबाट तराईतर्फ र ग्रामीण भेगहरूबाट शहरी केन्द्रहरूतर्फ बसाइसराइ गर्ने र एकात्मक परिवारको सङ्ख्या बढ्दै गएको देखिन्छ । यस प्रकारको बसाइसराइको प्रवृत्तिले गर्दा काठमाडौं उपत्यका, तराई तथा देशका अन्य शहरी केन्द्रहरूमा जनसङ्ख्या वृद्धिको अत्यधिक चाप हुने र हिमाली तथा पहाडी जिल्लाहरू र विकट ग्रामीण क्षेत्रहरूमा जनसङ्ख्या वृद्धिदर ऋणात्मक समेत देखिन थालेको छ । यो प्रवृत्तिले निम्त्याएको अर्को पक्ष हो अनुपस्थित जनसङ्ख्या अर्थात् काम वा रोजगारीको सिलसिलामा ६ महिना वा सो भन्दा बढी समय आफ्नो मूल थलो छोडेर बाहिरिने जनसङ्ख्या सन् २००१ मा कुल ७,६२,१८१ हुँदा सन् २०११ को तथ्याङ्कमा १९,२१,४९४ देखिन्छ । यो क्रम पछिल्ला वर्षहरूमा थप वृद्धि भएको अनुमान गर्न सकिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को नतिजा अनुसार यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या ४३२९१ रहेको छ, जसमा पुरुषको संख्या २१,४१० र महिलाको संख्या २१,८८१ रहेको छ भने कुल परिवार संख्या ७,०५९ रहेका छन् ।

tflnsf g+= 5M विजयनगर गाउँपालिकाको ५ वर्षको जनसंख्याको प्रवृत्ति विश्लेषण

विवरण	जनगणना अनुसारको जनसंख्या		औषत वार्षिक वृद्धिदर	प्रक्षेपित जनसंख्या				
	२०६८	२०७८		२०७९	२०८०	२०८१	२०८२	२०८३
जनसंख्या	३६९३७	४३२९१	१.७२	४४०३६	४४७९३	४५५६४	४६३४८	४७१४५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०६८ तथा राष्ट्रिय जनगणना २०७८ प्रतिवेदन

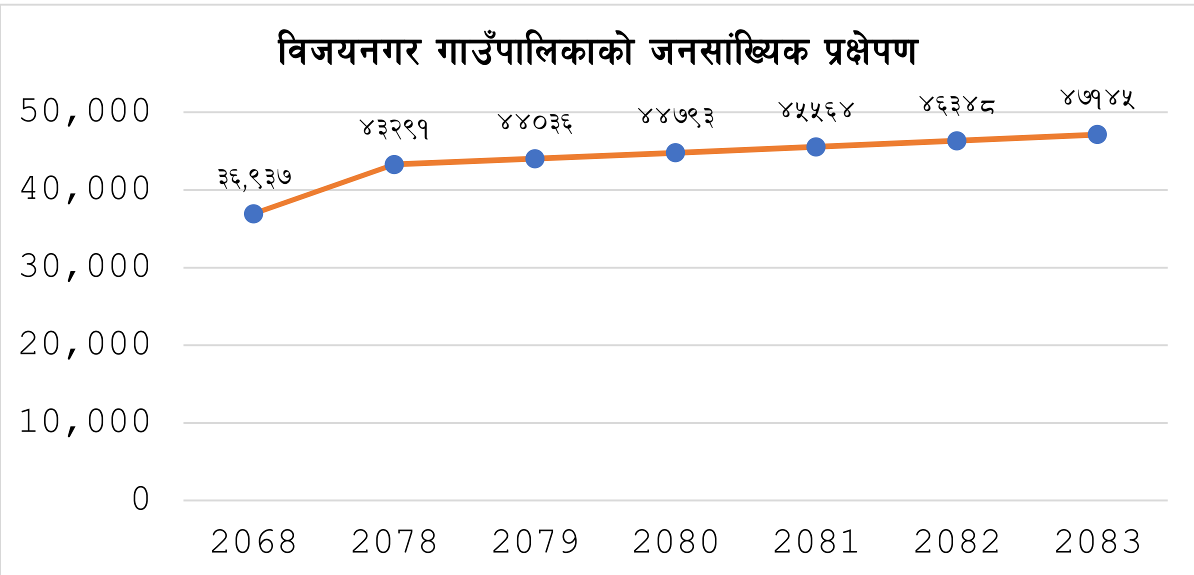

विगतको जनसंख्याको बृद्धिदर विश्लेषण गर्दा आगामी दिनहरूमा यस गाउँपालिकाको जनसंख्यामा सामान्यतया बृद्धि हुने अवस्था देखिन्छ । वि.सं. २०६८ को राष्ट्रिय जनगणना अनुसार यस गाउँपालिका मा कूल ३६९३७ जनसंख्या रहेकोमा २०७८ सालको राष्ट्रिय जनगणनाको नतिजा अनुसार जम्मा ४३२९१ जनसंख्या रहेको छ । यस हिसाबले जनसंख्या वृद्धिदर १.७२ प्रतिशत हुन आउँछ । यही बृद्धिदरको प्रवृत्ति विश्लेषण गर्दा आगामी तीन वर्षमा अर्थात् वि.सं. २०८३ सालमा हालका जनसाङ्ख्यिक चलहरूमा ठूलो परिवर्तन नभएमा जनसंख्या बृद्धि भई कूल ४७१४५ जनसंख्या हुने अनुमान गरिएको छ ।

२.२ आर्थिक विकासको अवस्था

२.२.१ कृषि तथा खाद्य सुरक्षा

तराईको समथर भूभाग रहेको यो गाँउपालिकामा मलिलो जमिनको प्रधानता रहेकोले यहाँको समृद्धिको प्रमुख संवाहक नै कृषि क्षेत्र हो । यहाँ ४१.६३ प्रतिशत जमिन खेतियोग्य रहेको छ भने ७ वटै वडामा खेतीपाती हुनसक्ने र भैरहेका प्रसस्त कृषि क्षेत्रहरू छन् । गाउँपालिकाले कृषि क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा व्यवसायिकीकरण, विविधिकरण र आधुनिकीकरण गर्दै खाद्य सुरक्षाको स्थिति मजबुद बनाई थप रोजगारी सिर्जना गर्ने सोचका साथ कृषि विकास कार्यक्रम संचालन गरिरहेको छ । यहाँ कृषिलाई यान्त्रीकरण गर्दै लैजाने उद्देश्यले मेसिन तथा औजारहरु वितरण कार्यक्रम, च्याउको विउ वितरण, बोट विरुवाको लागि भिटामिन तथा आवश्यक विषादी वितरण कार्यक्रम, गहुँ पकेट क्षेत्र विस्तार कार्यक्रम अन्तरगत अनुदान तथा प्राविधिक सहयोग, पशुपालक कृषकहरुलाई निशुल्क पशु उपचार सेवा लगायतका कार्यक्रमहरु संचालन भइरहेका छन् । कृषि क्षेत्र प्रर्वद्धन गर्नका लागि यस्ता कार्यक्रमहरुलाई निरन्तरता दिदै थप कृषि सम्बन्धी खोज तथा अनुसन्धानको आवश्यकता देखिन्छ । कृषि योग्य जमीनमा अनियन्त्रित बढ्दो बजारीकरणले खेति गर्नका लागि योग्य भूमी कम हुदै गईरहेको छ, जुन विषय एक महत्वपूर्ण चुनौतीको रुपमा समेत खडा भइरहेको छ ।

गाउँपालिकाको आर्थिक क्षेत्रको अवस्था र सम्भावनालाई हेर्दा प्रशस्त खेतियोग्य र उर्वर भूमी रहेको छ । विजयनगर गाउँपालिकामा विशेषगरी विजबृद्धि धान, मकै, गहुँ, खाद्यान्न उत्पादन, माछापालन, तरकारी खेती, मौरीपालन, तोरीखेती, व्यवसायिक रुपमा गरिदै आएको छ । यहाँ विशेषगरी धान, मकै, गहुँ, तथा मासुजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर रहेको छ । गाउँपालिका प्राकृतिक स्रोतसाधन जैविक विविधता तथा पर्यटनको दृष्टीले सम्पन्न भएसँगै विविध सामाजिक तथा साँस्कृतिक विशेषताहरु बोकेको पाइन्छ । जसले पालिकाको आर्थिक विकास र समृद्धिका लागि योगदान दिईरहेको छ ।

२.२.२ पर्यटन तथा सँस्कृति

विजयनगर प्रकृतिप्रदत्त नदी, सीमसार क्षेत्र र तराई भू-भाग रहेको ऐतिहासिक, भौगोलिक, धार्मिक, सामाजिक, साँस्कृतिक स्थितिले पर्यटकीय सम्भावना बोकेको गाउँपालिका हो । गाउँपालिकाले विशेषत थारु र मुस्लीम समुदायको भेषभुषा संरक्षण, थारु साँस्कृतिक नाचको संरक्षण, परम्परागत पेशाहरुलाई निरन्तरता दिने लगायतका विभिन्न कार्यक्रमहरु संचालन गर्दै आएको छ । यहाँ विगत लामो समयदेखि थारु, मुसलमान, मगर लगायतका आदिवासिहरु बसोबास गर्दै आएका छन् । उनीहरुको पहिचान झल्किने आफ्नै मौलिक संस्कृति, भेषभुषा र चाडपर्वहरु रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा रहेका प्रमुख धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरू निम्न अनुसार रहेका छन् ।

tflnsf g+= 6M गाउँपालिका भित्र रहेका प्रमुख धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरु

वडा नं.	नाम	स्थान
१	दूधाधारी मन्दिर	वलैया

वडा नं.	नाम	स्थान
	पुरैना ताल	गुगौली
	अमहवा ताल	नेवलागञ्ज
	रामकुँवडिया ताल	नेवलागञ्ज
२	जमकुरुवा ताल	इमिलिहवा
३	भवानी भिच्छुताल	
	मैनारी ऐतिहासिक ताल	
	निलकण्ठेश्वर मन्दिर	
	कौट	जगदीशपुर
	पथरदैया जलउपभोक्ता संस्था (नहर)	पथरदैया
४	शंकरपुर ताल	
५	सुनैया ताल	
६	वद्धर ठूला ताल	
	वद्धर कर्जा ताल	
	समयमाई मन्दिर	
७	मधुनगर आश्रम	
	ढोडरी दुधरा ताल	
	नाथ बाबा मन्दिर	

स्रोतः वडागत छलफल,२०८०

२.२.३ उद्योग, व्यापार, व्यवसाय र आपूर्ति

गाउँपालिकामा साना तथा मझौला उद्योगहरू उद्योगहरु सञ्चालनमा रहेका छन जसमध्ये मुख्यतया पोल्ट्री फर्म तथा ह्याचरी फर्म, ग्रिल तथा ब्लक उद्योग, चाउमिन उद्योग, मसला उद्योग, इटा भट्टा,आदि रहेका छन् । यसले गाउँपालिकाको आर्थिक विकासमा ठूलो टेवा पुऱ्याएको छ । गाउँपालिकाबाट प्राप्त पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार यहाँ ७० वटा कृषि तथा पशुपालन फर्म, ६९ वटा मदिरा पसल, २९ वटा खाजाघर, २८ वटा पोल्ट्रि फर्म, १८ वटा क्लिनिक, ८ वटा राइसमिल, ८ वटा ग्यारेज, ७/७ वटा फेसहाउस/टेन्ट हाउस, ४ वटा व्यवसायिक माछा फर्म लगायत जम्मा ६३५ वटा पसल, फर्म, तथा उद्योगहरु दर्ता भइ संचालनमा रहेका छन् । यसका साथै यहाँका स्थानीयहरु व्यावसायिक रूपमा गाई, भैसी, माछा, कुखुरा, बाख्रापालनमा संम्लग्न रहेका छन् । यहाँ उत्पादित स्थानीय उत्पादनको विक्री वितरण गर्ने मूख्य बजारकेन्द्रहरुमा चन्द्रौटा बजार, गणेशपुर बजार, कृष्णनगर बजार, छिमेकी जिल्ला रुपन्देहीको वुटवल बजार, तथा छिमेकी जिल्ला भारतमा समेत निकासी गर्ने गरिन्छ ।

२.२.४ आम्दानी, रोजगारी र वित्तीय सेवा

गाउँपालिकाको मूख्य आम्दानीको श्रोत कृषि र मजदुरी रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८,को तथ्याङ्क अनुसार यहाँका १५ देखि ५९ वर्ष उमेर समुहका सकृय जनसंख्या मध्ये ६६.५९ प्रतिशत जनसंख्या कृषि कार्यसँग सम्बन्धीत रोजगारहरु, १५.४८ प्रतिशत सामान्य वा प्राथमिक पेशाका कामदारहरु, १.१० प्रतिशत सेवा तथा वस्तु विक्री गर्नेहरु रहेका छन् । यसका साथै कृषि क्षेत्रमा व्यापक सम्भावना बोकेको कपिलवस्तु जिल्ला अन्तर्गत पर्ने यो गाउपलिका जिल्लाको कृषि क्षेत्रको एक महत्वपूर्ण भूभाग भएकोले समग्र जिल्ला लगायत प्रदेशको समेत यस क्षेत्रमा ध्यानाकर्षण भएको हुँदा यहाँ कृषि लगायत विभिन्न क्षेत्रमा लगानी गर्न सक्ने, रोजगारि सिर्जना गर्न र आम्दानीका अवसरहरु सिर्जना गर्न सक्ने अवस्था विद्यमान रहेको छ ।

भौगोलिक रुपमा सुगम भएका कारण आवश्यक भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारको अवस्था राम्रो छ । शिक्षा, स्वास्थ्य, गरिबी निवारण लगायतका सूचकहरु पनि निरन्तर बढ्दो क्रममा रहेका देखिन्छन । विजयनगर गाउँपालिकामा विभिन्न आर्थिक र वित्तिय कारोवारहरु बैकिङ्ग प्रणाली मार्फत हुने गरेको छ। आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैङ्कबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच सहज रुपमा पुगेको छ। गाउँपालिकाको वडा न. ६ मा प्रभु बैङ्कको शाखा संचालनमा रहेको छ।

२.२.५ सहकारी

राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको ३ प्रमुख खम्बा मध्ये एक महत्वपूर्ण खम्बाको रुपमा रहेको सहकारी क्षेत्रको ग्रामीण अर्थतन्त्र सुदृढिकरणमा मुख्य सहयोगी भूमिका हुन्छ। विजयनगर गाउँपालिका बाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार गाउँपालिका भित्र ८ वटा कृषि सहकारी संस्थाहरु संचालनमा रहेका छन्। विशेष गरी यी सहकारी संस्थाहरुले मुख्यतः कृषि प्रवर्धनको लागि महत्वपूर्ण भूमीका खेलेका छन्।

२.३ सामाजिक विकासको अवस्था

२.३.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

विजयनगर गाउँपालिका भौगोलिक रुपमा सुगम भएको कारण अत्यावश्यक भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरुको अवस्था राम्रो छ। यस गाँउपालिकामा हाल सामान्यस्तरको स्वास्थ्य सेवाहरू गाँउपालिकामा रहेका, विभिन्न स्वास्थ्य चौकीहरू मार्फत प्रदान भइरहेको छ भने स्वास्थ्य सेवाका लागि आवश्यक सुविधा सम्पन्न हस्पिटल र विशेषज्ञ सेवाको भने अभाव रहेको छ। यस गाँउपालिकाको वडा नं. १, ३, ५ र ७ मा सरकारी स्वास्थ्य चौकीहरु रहेका छन् । भने वडा नं. ७ मा एउटा सरकारी आयुर्वेद औषधालय पनि रहेको छ। यी बाहेक केही अन्य निजी फार्मेसी, क्लिनिक जस्ता स्वास्थ्य संस्थाहरुले स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउदै आइरहेका छन् । यसका साथै महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविकाहरु स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सकृय रहेका छन। माथि उल्लेखित स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट सीमित मात्रामा स्वास्थ्यका आधारभूत सेवा सञ्चालन भए तापनि जटिल किसिमका स्वास्थ्य सेवाको अपर्याप्तता रहेको छ। जटिल रोगको परीक्षण तथा उपचार र आकस्मिक सेवा प्राप्त गर्न स्थानीयवासीलाई बुटवल, नेपालगञ्ज तथा काठमाडौ लगायतका सुबिधायुक्त शहरहरू जानुपर्ने बाध्यता छ। हाल गाउँपालिकाले ज्येष्ठ नागरिक घरदैलो स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम संचालन, स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खानेपानी तथा सरसफाईमा जोड दिदै हाल संचालनमा रहेका ३ वटा बर्थिङ सेन्टर हरुको सेवा प्रवाहमा थप व्यवस्थापन गर्ने लगायतका नीतिहरु अगाडी सारेको अवस्था छ।

२.३.२ शैक्षिक विकास

ग्रामिण परिवेश रहेको विजयनगर गाउँपालिकाको शैक्षिक अवस्था बारेमा अध्ययन गर्दा देशका अन्य स्थानीय तहको तुलनामा साक्षरता दर न्युन रहेको पाइन्छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यहाँको साक्षरतादर ६४.२ प्रतिशत रहेको छ। जसमध्ये पुरुष साक्षरतादर ७१.९ प्रतिशत रहेकोमा महिला साक्षरता दर ५६.७ प्रतिशत रहेको छ । यस गाँउपालिकामा सामुदायिक विद्यालयहरु ४५ वटा, संस्थागत विद्यालय ७ वटा गरी ५२ वटा विद्यालयहरु संचालनमा रहेका छन् । यसका साथै गाँउपालिकाको आन्तरिक श्रोतवाट ४ वटा वालविकास केन्द संचालनमा रहेका छन्। कुल ४५ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु मध्ये ८ वटा विद्यालयहरुमा मात्र माध्यामिक तहको पठनपाठन हुने गरेको छ। यहाँका जम्मा (सामुदायिक) विद्यालय मध्ये १८ वटा मदरसा रहेका छन् । यहाँ उच्च शिक्षा अध्ययन अध्ययनको लागि शैक्षिक संस्थाहरुको अभाव रहेको छ भने प्राविधिक धारको पठन पाठनको लागि वडा न. ३ मा रहेको भुवनेश्वरी मा.वि मा सिटिइभिटीबाट संचालित कम्प्युटर इन्जिनियरिङको पढाइ सुरुवात भएको अवस्था छ। यहाँका अधिकाशं विद्यार्थीहरु उच्च शिक्षा अध्ययनको लागि बुटवल, पोखरा, काठमाण्डौ लगायत छिमेकी

मुलुक भारतमा समेत जाने गर्दछन् । गाउँपालिकाले माध्यमिक तथा आधारभूत विद्यालयहरुलाई स्रोत साधनयुक्त बनाउन विद्यालय सुधार योजना संचालन गर्ने, विद्यालयहरुको उचित मर्मत सम्भार गर्ने, विद्यालयहरुमा सूचना तथा संचार प्रविधिमैत्री बनाउदै लैजाने, शिक्षक अभाव हुन नदिन स्वयम्सेवक शिक्षकहरुलाई निरन्तरता दिने, उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरुलाई मापदण्ड बनाई छात्रवृत्ति अनुदान दिने, शैक्षिक अवसरबाट बञ्चित बालवालिकाहरुलाई विद्यालय शिक्षाको पहुँचमा ल्याउन आवश्यक थप कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने लगायतका नीतिहरु अगाडी सारेको छ ।

२.३.३ खानेपानी तथा सरसफाई

विजयनगर गाउँपालिकाको अधिकांश भू-भागहरु तराई क्षेत्र भएकोले भूमिगत जलस्रोत पर्याप्त मात्रामा रहेको छ । गाँउपालिकाको वडा नं. १ मा जवा बैराठ खानेपानी योजना संचालनमा रहेको छ। तथापी यहाँका भौतिक पूर्वाधारको अवस्था भने जीर्ण रहेको छ यसैगरी वडा नं. २ मा माधवनगर खानेपानी योजना संचालनमा रहेको छ। वडा न.२ मा संचालनमा रहेको साइबाबा खानेपानी योजना अन्तर्गतका पूर्वाधारको अवस्था पनि जीर्ण अवस्थामा रहेको छ । वडा नं. ३ मा जगदीशपुर खानेपानी योजना, वडा नं. ४ मा शंकरपुर खानेपानी योजना र वडा न. ७ मा गणेशपुर खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका छन् । वडा नं. ६ को प्रेमनगर खानेपानी योजना संचालनमा रहेता पनि पानीको मात्रा र निर्मित टंकीको क्षमता नमिलेको कारण समस्या आइरहने भन्ने स्थानीयहरु को गुनासो रहेको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यस गाँउपालिकाको जम्मा घरधुरी (७०५९) मध्ये धारा/पाइप को पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी (घर परिसर भित्र) ७.८ प्रतिशत, धारा/पाइप (घर परिसर वाहिर)को प्रयोग गर्ने घरधुरी ५.५ प्रतिशत, ट्युवेल/हाते पम्पको प्रयोग गर्ने घरधुरी ८३.९ प्रतिशत, ढाकिएको इनार/कुवाको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.२ प्रतिशत, खुल्ला कनार/कुवाको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.५ प्रतिशत, मुल/धाराको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.८ प्रतिशत, तथा जार/वोतलको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.५ प्रतिशत रहेका छन् । यहाँ सुद्धिकरण नगरीएको अर्थात हातेपम्पको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी सबैभन्दा बढी अर्थात ८३.९ प्रतिशत रहेका छन् । जुन जनस्वास्थ्यको दृष्टिकोणले जोखिमपूर्ण अवस्था हो। यसका साथै विजयनगर गाउँपालिकाले हाल बजार क्षेत्रमा भएको फोहर व्यवस्थापन गर्न तथा समग्र पालिकाको दिर्घकालिन रुपमा फोहर व्यवस्थापन गर्नका लागि पहल गर्नु पर्ने अवस्था छ ।

२.३.४ लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण

विजयनगर गाउँपालिका लैंगिक समानताको लागि योजनाबद्ध तथा कार्यक्रमगत रुपमा अगाडि बढेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्याको ५१.३ प्रतिशत जनसंख्या महिला रहेका छन् भने यहाँको लैङ्कि अनुपात ९५.०५ रहेको छ । यसैगरी यहाँ ७९० जना अपाङ्गता भएका व्यक्तीहरु रहेकोमा सबैभन्दा बढी २९९ अर्थात ३७.८ प्रतिशत शारिरिक अपाङ्गता भएका व्यक्तीहरु रहेका छन्। दोस्रोमा न्युन दृष्टियुक्त अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु १४० अर्थात १७.७ प्रतिशत रहेका छन् भने बाँकी दृष्टिविहिन, बहिरोपन, मनोसामाजिक अपाङ्गता तथा बहुअपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु रहेका छन् ।

गाउँपालिकाले महिला जनप्रतिनिधिहरुलाई नेतृत्वदायी भूमिका बहन गर्न जिम्मेवारी तथा अधिकार प्रदान गर्नुका साथै महिलाहरुको नेतृत्व विकास, सशक्तिकरण, उद्यमशिलता तथा सीप विकासका गतिविधिलाई जोड दिएको छ । गाउँपालिकामा अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई सहायक सामाग्री वितरण, लैङ्गिक तथा घरेलु हिसां, मानव बेचविखन तथा जातिय छुवाछुत जस्ता अमानविय कृयाकलापहरुलाई निरुत्साहित गर्ने कार्यक्रमहरु संचालन, सामुदायिक सीप विकास, बाल विकासका क्रियाकलापहरु, महिला जनप्रतिनिधी क्षमता विकास,

लैंगिक हिंसा न्यूनीकरणका क्रियाकलाप, पिछडा वर्ग शिक्षा तथा छात्रवृत्ति कार्यक्रम लगायतका कार्यक्रमहरु संचालनमा रहेका छन ।

गाउँपालिकाले विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय संघ संस्था, युवा, महिला सञ्जाल, संचार माध्यमहरुसँग निरन्तर सहकार्य एवम् समन्वय गर्दै लैंगिक समानताको कार्यक्रमलाई उपलब्धिमुलक बनाउन प्रयासरत रहेको छ ।

२.३.५ युवा, खेलकुद तथा कला

सामान्यत : १६ देखि ४० वर्ष उमेर समुहको जनसंख्यालाई युवा समूहमा राखिएको छ जसलाई राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२ ले परिभाषित गरेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार बिजयनगर गाँउपालिका भित्र १५ देखि ५९ वर्ष सम्मका सकृय यूवाको संख्या २१४३० अर्थात ४९.६ प्रतिशत रहेको छ। यो जनसंख्यालाई उत्पादनमुलक क्षेत्रमा लगाउन गाउँपालिकाले फुटबल, भलिवल र क्रिकेट खेलको क्षेत्रमा गाउँपालिका स्तरीय अध्यक्ष कप प्रतियोगिता संचालन गर्ने, राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागिता जनाउने खेलाडीहरुलाई प्रोत्साहन भत्ता र पुरस्कारको व्यवस्था मिलाउने, बेरोजगार र श्रम गर्न चाहने युवाहरुलाई पालिका रोजगार कार्यक्रम तथा प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रममा आवद्ध गर्ने लगायतका नीति तथा कार्यक्रमहरु अघि सारेको छ।

२.४ पूर्वाधार तथा शहरी विकासको अवस्था

२.४.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

विजयनगर गाउँपालिकामा मिश्रित जनघनत्व भएका वस्तीहरु छन्। राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यहाँको जनघनत्व २५० प्रति वर्ग कि.मी रहेको छ । वस्ती बसाल्ने सन्दर्भमा बजारको संभाव्य क्षेत्र, जलस्रोतको सुविधा, खेतीयोग्य क्षेत्र, पशुपालनलाई पायक र अन्न उत्पादनका लागि उपयुक्त जमिन भएको स्थानमा यत्रतत्र छरिएर बस्ने प्रचलन भएकोले पायक पर्ने स्थान अनुसार सबै वडाहरूमा कतै बाक्लो तथा कतै पातलो वस्तीहरु रहेका छन्। सेवा प्रवाहका दृष्टिकोणले यसरी छरिएको वस्तीहरूमा पूर्वाधार र सेवा पुऱ्याउन राज्यलाई हम्मे हम्मे पर्दछ भने लागत समेत अत्यन्त बढी पर्दछ। तसर्थ, यस्ता क्षेत्रका वस्तीहरूलाई उपयुक्त स्थानमा एकीकृत रूपमा स्थानान्तरण गर्दा कालान्तरमा राज्यलाई फाइदा पुग्नुका साथै जनतालाई सहज, सुरक्षित आवास क्षेत्रहरू निर्माण हुन्छन् र सेवा प्रवाह सहज हुन जान्छ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यहाँको जम्मा घरधुरी संख्या ७०५९ रहेकोमा घरको छानोको बनोटको आधारमा अध्ययन गर्दा सबै भन्दा बढी ३९१३ अर्थात ५५.४ प्रतिशत घरधुरी सिमेन्ट अथवा ढलान भएको छानो मुनी बसोवास गर्ने गर्दछन । यसै गरी खर पराल तथा छुवालीले छाएको छानोमुनी बसोवास गर्ने १५५५ अर्थात २२ प्रतिशत रहेका छन भने जस्ता को छानो भएको घरमा वसोवास गर्नेको संख्या १३२९ अर्थात १८.८ प्रतिशत रहेको छ। बाँकीले टायल वा खपटा, काठ फल्याक, माटोको छानो भएको घरमुनी बसोवास गर्ने गर्दछन्।

विजयनगर गाउँपालिकाको कार्यालय, गाउँपालिकाका सबै वडाका वडा कार्यालयहरु, गुगौली स्वास्थ्य चौकी, विष्णुपुर स्वास्थ्य चौकी, पिपरी स्वास्थ्य चौकी, गणेशपुर स्वास्थ्य चौकी, आयुर्वेद औषधालय विजयनगर लगायतका सार्वजनिक भवनहरु पक्की अवस्थामा रहेका छन् भने बाँकी सार्वजनिक भवन तथा संरचना निर्माण का सर्न्दभमा गाउँपालिकाले प्राथमिकताका साथ निर्माण तथा स्तरोन्नती कार्यगरिरहेको अवस्था छ। गाउँपालिकाको चालु आ.ब को नीति तथा कार्यक्रममा प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार आ. ब २०७९/८० मा गाउँपालिकाले भवन निर्माण तर्फ ३३ वटा योजनाहरु सम्पन्न गरेको छ । विद्यालयका २ कोठे भवन ६ वटा, वडा कार्यालयका भवन ४ वटा, वडा कार्यालयको घेराबेरा पर्खाल ९ वटा सार्वजनिक भवनहरु गत आ.ब मा सम्पन्न भएका छन। त्यस्तै गरी गाउँपालिकाले मुख्य वस्तीहरुको विवरण संकलन गर्ने, आधुनिक वस्तिको निर्माण गर्ने तथा सार्वजनिक भवन निर्माण गर्ने अभियानलाई तिव्रता दिएको छ। यस गाउँपालिकामा रहेका मुख्य वस्ती क्षेत्रहरू निम्नानुसार छन् :

tflnsf g+= 7M गाउँपालिकाका मुख्य वस्तीहरुको विवरण

वडा नं.	मुख्य वस्तीहरूको विवरण
१	गुगौली, चाँफा, बलुइया डाँडाटोल, तिलकहवा, नेवलागंज, नौदीहवा, गुवरहवा, जौवावारट, मधनगर, नयाँ गाउँ, बिरनगर, असनहरा तीनघरे, अमृतदेउवा, वनखेत, लरौली, नौसरा, हनुमान नगर, भागीरामपु
२	गहीरा, तीनघरवा, जलैया, बगैया, महुवावारी, मगरघट्ट, लालपुर, इमिलीखर्क, पडरीया, लोहरौला महुवादुधार, इमिलिहवा, परौना, मधवानगर, कुकुर, भुकुवा,
३	महादैया, पर्सहवाडिहवा, मैनारी, पथरदैहिया, कढियार, जगदीशपुर, रामनगरडिहवा, अमलाहवा, उदयपुर, डगडै, दिपेन्द्रनगर,
४	डगडवा, जगदीश, चौराहा, छिटैलिवा, छोड्की, मैलहवार, वर्गदी, वर्गदहवा, देउपुरा, भू.पू.सैनिकटोल, बुद्धनगर, ज्योतीनगर, त्रिपालनगर, शंकरपुर, शंकरपुर, थारुगाउँ, मिझनिया, कुडउ, टाडी, विजयनगर बेतनी, इमिलिखर्क, जुलाई, जुलाईथारु गाउँ
५	महादेवजुगुनिया, सिसवा, वघमखा ,मनहरापुर, वघमैरी, ठकुरापुर, कटुवा, वनगाई, पिपरी, नयाँवस्ती डालपुर, देवीपुर, कटनिया, डालपुर, पुरानो वस्ती, डालपुर, डिहिवा, नौरङ्गीया
६	प्रेमनगर, खुरुहरिया, खडैचा, वढ्वोर, छटपाटी, थानखजानी, डिगवा, जुटपानीया, फरेनी, फरेना, डिहवा, विच्छहवा, उज्वलपुर
७	गणेशपुर, छौ-अमौली, प्रसोहिया, ढोढी, बडसुडवा, मानपुर, मानपुरडाँडा, धन्धरा, गेडुवाजोत, दत्तपुर मधुनगर, लालपुर

२.४.२ सडक, पुल तथा यातायात

सडक तथा यातायातलाई पूर्वाधार विकासको महत्वपूर्ण सूचक मानिन्छ । लुम्बिनी प्रदेश अन्तर्गतको कपिलवस्तु जिल्लामा पर्ने विजयनगर गाउँपालिकाको अधिकांश भू-भाग समथर तराई क्षेत्रमा पर्ने हुँदा सडक तथा यातायात पूर्वाधार विकासको हिसाबले सन्तोषजनक अवस्थामा छ। पूर्व पश्चिम राजमार्गको चन्द्रौटा बाट लगभग १८ कि.मि को दुरीमा रहेको यस गाउँपालिका भित्रका सहायक सडकहरुले गाउँपालिकाका सबै वडा र टोलहरुलाई जोडेको अवस्था छ। यहाँको सडक संजालले स्थानिय बजार, कृषि क्षेत्र, राष्ट्रिय राजमार्ग, लगायतका क्षेत्रसंग सहज पहुँच बनाएको छ। गाउँपालिकाको चालु आ. ब को रातो किताबबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार आ. ब २०७९/०८० मा गाउँपालिकामा भवन निर्माण तर्फ ३३ वटा योजनाहरु सफल भएका छन् भने ४३ वटा भन्दा बढी सडक सम्बन्धी योजनाहरु सम्पन्न भएका छन् यसै गरी धर्म सँस्कृति र खानेपानी सम्बन्धी १० वटा योजनाहरु सम्पन्न भएको तथ्याङ्क रहेको छ। यहाँ ५ हजार ९ सय १० मि. बाटो ग्राभेल, ६ हजार २५ मि. कालोपत्रे, ८ सय ८४ मि. पि.सि.सि ढलान, १ सय १८ मिटर आर.सि.सि ढलान, सहित ९ वटा कल्भेट निर्माण, ६ वटा विद्यालयका भवन निर्माण, ४ वटा वडा कार्यालयको भवन निर्माण, ९ वटामा कार्यालयमा घेराबेरा पर्खाल निर्माण तथा ७५० वटा नाली निर्माण लगायतका कार्यहरु सम्पन्न भएको अवस्था छ। हाल यहाँका मुख्य सडकहरू कालोपत्रे छन् भने सहायक सडकहरूको विस्तार तथा स्तरोन्नती तीव्र रुपमा भइरहेको छ।

२.४.३ विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा

राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकामा खाना पकाउनका लागि कुल घरधुरी मध्ये ५९४६ घरधुरी अर्थात ८४.२ प्रतिशतले काठ दाउरा प्रयोग गर्ने गरेका छन्। त्यसैगरी ९५६ अर्थात १३ प्रतिशतले एलपी ग्याँस र बाँकी परिवार संख्याले बायोग्याँस, विजुली तथा मट्टितेलको प्रयोग गर्ने गरेका छन्। यहाँका अधिकाशं घरधुरीले उज्यालो बत्तीको लागि भने विजुली बत्ती प्रयोग गर्दै आएका छन्। काठदाउराको श्रोत सामुदायिक

वन तथा निजी वन रहेका छन् । काठदाउराको प्रयोगका थुप्रै नकारात्मक पक्षहरूमध्ये स्वास्थ्यमा पर्ने असर र वनजङ्गलको विनाश प्रमुख हुन् । गाउँपालिकावासीहरूले राष्ट्रिय प्रसारण लाईनबाट नै विद्युत सेवा प्राप्त गरिरहेका छन् । गाउँपालिका मा विद्युतीकरणको अवस्था सन्तोषजनक नै रहेको भए तापनि सडक सडकमा सौर्यबत्तीहरूको माग तथा प्रत्येक वडामा ट्रान्सफर्मरको माग स्थानीयहरूले गरेको अवस्था छ ।

२.४.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

विजयनगर गाउँपालिका सूचना प्रविधिमैत्री बनाई स्थानीय सञ्चार माध्यमहरुको विकास र प्रवर्द्धन गरिएको हुँदा यस गाउँपालिकाका सबै वडामा मोबाइल फोनको सुविधा राम्रो छ । यहाँ संचारको आधारभूत सेवा सुविधाहरु उपलब्ध रहको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यहाँका करिब ७४ प्रतिशत जनसंख्यासँग साधारण मोवाइल फोनको सुविधा र करिब २० प्रतिशत घरधुरीमा टेलिभिजनको प्रयोग हुने गरेको छ । यहाँका १७ प्रतिशत घरधुरीमा रेडीयोको पहुँच रहेको छ भने १८ प्रतिशत घरधुरीले इन्टरनेट प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । त्यसैगरी गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकमको ADSL सेवा साथै निजी क्षेत्रमा विभिन्न इन्टरनेट सेवा प्रदायक संस्थाहरूले इन्टरनेट सेवा प्रदान गर्दै आएका भएतापनि इन्टरनेट प्रविधिको अवस्था कमजोर रहेकोले थप विस्तार र गुणस्तर सुधार गर्नु जरुरी छ । साथै सबै वडाहरुमा स्तरीय इन्टरनेट सेवा उपलब्ध हुन सकेको छैन । यहाँ डीसहोम मार्फत टेलिभिजन प्रसारण हुँदै आएकोले गाउँपालिकावासीले विभिन्न किसिमका समाचारका साथै मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रम हेर्ने मौका पाएका छन् भने वडा न. ६ बाट एक स्थानीय एफ.एम रेडीयो पनि सञ्चालनमा रहेको छ ।

२.५ वन, वातावरण तथा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापनको अवस्था

२.५.१ वन तथा जैविक विविधता

विजयनगर गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल १७३.१९ वर्ग कि. मी. मध्ये ८३.६६ वर्ग कि. मी. अर्थात (४८.३१ प्रतिशत) भू-भाग जमिन वन क्षेत्रले ओगटेको छ । यहाँ, १३ वटा सामुदायिक वन र १ वटा साझेदारी वन रहेका छन् । साना ठुला गरी ३० वटा (१ हेक्टर भन्दा बढी क्षेत्रफल भएका) तालतलैयाहरु रहेका छन् । यहाँका मुख्य नदिहरुमा सुरइ, चिरइ, विसउवा, भटनी, अर्रा आदि हुन् । बर्षातको समयमा खोला तथा नदिको बहाव बढ्ने बाढी आउने तथा खेतीयोग्य जमिन कटान तथा डुवान हुने हुँदा धेरै जनधनको क्षती हुने गर्दछ । वनजंगलले ओगटेको क्षेत्रमा बाघ, बदेल, जरायो, नील गाई, मृग, स्याल, बाँदर दुम्सी लगायतका जनावरहरु, चराचुरुङगी जस्तैः कोइली, मयुर, राजधनेश, मैना, सुँगा, गिद्ध आदि पाइन्छ । वनस्पतिमा सिसौं, खयर, साल, सिमल, पारीजात तथा जडीबुटीमा गुर्जो, हर्रो, बर्रो, अमला आदि पाइन्छ । जलचर प्राणी माछा, पानीहाँस, गंगटा, भ्यागुता आदि रहेका छन् यो गाउँपालिका वन्यजन्तु तथा पशुपछीं अनुसन्धानकर्ताहरुका लागि पनि आर्कषक थलोको रुपमा रहेको छ ।

२.५.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

बाढी, पहिरो, भू-क्षय जस्ता प्राकृतिक प्रकोपबाट कुनै क्षेत्रलाई नष्ट हुनबाट रोक्ने वा बचाउने तथा पानीको आयतन र बहावलाई सन्तुलनमा राखी स्वच्छता कायम गर्ने कार्यलाई भू-तथा जलाधार संरक्षण भनिन्छ । गाउँपालिकाको वातावरणलाई स्वच्छ बनाई वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्न पालिकाले वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन समितिको गठन गरी वातावरण फोहोरमैला व्यवस्थापन, हरियाली प्रवर्द्धन, पानीको मुहान संरक्षण लगायतका विभिन्न कार्यहरु गर्दै आइरहेको छ । यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफल मध्ये खेतीपाती योग्य जमिनले उल्लेख्य भाग अर्थात् ४१.६३ प्रतिशत भूभाग ओगटेको छ भने बन क्षेत्रले ४८.३१ प्रतिशत क्षेत्र ओगटेको छ । त्यसैगरी आवास क्षेत्रले ६.३१ प्रतिशत, खोलानालाले ३.३५ प्रतिशत भूभाग ओगटेको छ । यहाँ सुरही खोला, नई खोला, सुख्खा खोला, चिरही खोला, गंगटे खोला, विसवा खोला लगायतका नदि तथा खोलाका साथै महत्वपूर्ण जलाधार क्षेत्रहरू रहेका छन् । गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका महत्वपूर्ण ताल तलैयाहरु देहायबमोजिम रहेका छन्:

tflnsf g+= 8M गाउँपालिकामा रहेका तालतलैयाहरुको विवरण

क. स	पालिकामा रहेका ताल तलैयाहरु	ठेगाना	ओगटेको क्षेत्रफल (हेक्टरमा)
१	मुरदहवा ताल	वडा न. १	३
२	पुरैना ताल	वडा न. १	५
३	सोगा ताल	वडा न. १	२
४	जडमकुडवा ताल	वडा न. २	२
५	पडरिया ताल	वडा न. २	२
६	पौराना ताल	वडा न. २	२
७	जलैहिया पोखरी	वडा न. २	१
८	लोहरौला पोखरी	वडा न. २	१
९	समयमाइ ताल	वडा न. २	२
१०	लालपुर पोखरी	वडा न. २	२
११	बाबली पोखरी	वडा न. २	२
१२	मैनारी ताल	वडा न. ३	१
१३	भवनी भिक्षु ताल	वडा न. ३	१
१४	महदैया ताल	वडा न. ३	१
१५	शंकरपुर ताल	वडा न. ४	१३
१६	कुडउ ताल	वडा न. ४	१
१७	डगडौवा ताल	वडा न. ४	१
१८	महदेवा ताल	वडा न. ५	१
१९	जुगनिया ताल	वडा न. ५	१
२०	सिसवा भर्रा ताल	वडा न. ५	३
२१	बघमरवा ताल	वडा न. ५	१
२२	बघमरी ताल	वडा न. ५	१
२३	सोनही ताल	वडा न. ५	३
२४	जुडपनिया ताल पूर्व	वडा न. ६	१
२५	जुडपनिया ताल उत्तर	वडा न. ६	४
२६	फनेरी पोखरी	वडा न. ६	९
२७	करजा ताल	वडा न. ६	३
२८	बद्धौर ताल	वडा न. ६	९
२९	मधुनगर ताल पूर्व	वडा न. ७	३
३०	मधुनगर ताल उत्तर	वडा न. ७	३
३१	डढेरी दुधरा ताल	वडा न. ७	६

२.५.३ वातावरण व्यवस्थापन तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूलनता

औद्योगिक राष्ट्रहरूले गरेको व्यापक कार्बन उत्सर्जन, सवारी साधनबाट निस्कने धुवाँ, शहरीकरण, जनसंख्या वृद्धि, वनजंगल विनाश, रेफ्रिजेरेशन प्रविधिमा प्रयोग हुने क्लोरोफ्लोरो कार्वन (CFCs) जस्ता कारणले हरितगृह प्रभाव (Green House Effect) बढ्न गई त्यसले भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धि गर्दै लगेको वैज्ञानिक तथ्य हामीसामु छ। यसरी भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धिले प्रत्यक्षरुपमा जलवायुमा प्रभाव पारी जलवायु परिवर्तन भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा हरेक राष्ट्रले विकास निर्माणका योजना तयार पार्दा यस तथ्यलाई मनन गरी तयार पार्नुपर्ने हुन्छ किनकि जलवायु परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै विकाससम्बन्धी मानवीय गतिविधिहरू हुन्।

हाल यस गाउँपालिकाले विपद् तथा जलवायु उत्थानशिल योजना २०७९, स्थानीय मनसुन पुर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७९, स्वास्थ्य तथा सरसफाइ नीति, २०७९ लगायतका कानुनी आधारहरु तयारी गरी निरन्तर कार्य गरिरहेको छ।

२.५.४ महामारी तथा विपद् व्यवस्थापन

महामारी तथा विपद् न्यूनीकरण साथै उद्धार गर्न विजयनगर गाउँपालिकामा वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन इकाई स्थापना गरी कार्य सञ्चालन गर्दै आइरहेको छ। यस इकाइले बाढी, पहिरो, भूकम्प, आगलागी, चट्याङजस्ता प्राकृतिक प्रकोप र महामारीजस्ता विपत्तिका समयमा सक्रिय भई विपद् न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका क्षेत्रमा महत्वपूर्ण कार्यहरु गर्दै आइरहेको छ। यसका साथै गाउँपालिकाले महामारी तथा विपद् व्यवस्थापनको सम्बन्धमा विपद् जोखिम न्युनिकरण तथा स्थानीय रणनीति कार्ययोजना २०७९, तयारी गरेको छ।

विजयनगर गाउँपालिकाको मुख्य जल निकासको रुपमा चिरही खोला, सुरही खोला, गंगटे खोला, विषवा खोला, सुख्खा खोला, कल्यानकोट खोला, नई खोला, लगायतका नदी तथा खोलाहरु रहेका छन्। तराईको समथर क्षेत्रमा पर्ने गाउँपालिका भएकोले यो बाढी, डुवान र कटानको जोखिम भएको क्षेत्रमा पर्दछ। यस्तो सतहमा पानीको प्राकृतिक निकास सहज नहुने भएकाले व्यवस्थित गर्न नसके व्यापक रूपमा डुवान र कटानको जोखिम रहन्छ। त्यसमा पनि ट्र्याक खोलेर व्यवस्थित गर्न नसकेका सडकहरूले डुवान र कटानका हिसाबले थप जोखिमपूर्ण स्थिति सिर्जना भएको देखिन्छ। तसर्थ सडकको दायाँबाँया नाला निर्माण कार्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर दिगो विकासको अवधारणा अनुरूप अगाडि बढ्नु पर्ने देखिन्छ। यसका लागि सडकको स्तरोन्नति सँगसँगै नाला निर्माण गर्ने र नजिकको खोलाहरूमा निकास गर्ने प्रणाली विकास गर्नु पर्दछ। यसरी नालाको कामको थालनी गर्दा सर्वप्रथम डुवान र कटानका क्षेत्रहरूलाई प्राथमिकतामा राख्नु पर्दछ।

२.६ सुशासन तथा संस्थागत व्यवस्था

२.६.१ स्थानीय नीति, ऐन तथा सुशासन

गाउँपालिकाबासीलाई चुस्त, पारदर्शी तथा सुविधाजनक सेवा प्रवाह गर्नु गाउँपालिकाको पहिलो दायित्व हो। तथ्याङ्क, सूचना तथा जानकारी प्राप्त नहुँदा सेवाग्राहीले पटक पटक दुःख पाउने अवस्था आउँछ भने पालिकाप्रति जनविश्वास पनि घट्न जान्छ। तसर्थ चुस्त दुरुस्त तरिकाले सेवा प्रदान गर्नको लागि यस गाउँपालिकाले विभिन्न ऐन, नियमावली, निर्देशिका, कार्यविधि, मापदण्ड तथा आचारसंहिता निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याइरहेको छ।

२.६.२ श्रोत परिचालन

स्थानीय तहको विकासमा सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनको प्रमुख श्रोत माथि उल्लेखित संघीय सरकारबाट प्राप्त अनुदान भए तापनि प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रुपमा निजी क्षेत्र, सहकारी, संघ संस्था तथा व्यक्तिगत रुपमा सेवाग्राहीबाट प्राप्त श्रमदानको योगदान र महत्वलाई समेत उच्च स्थानमा राख्नु पर्दछ। नेपाल सरकारको अर्थ, उद्योग र वाणिज्य

सम्बन्धी नीतिमा तीनखम्बे नीतिलाई विकासको प्रमुख आधार मानिएको सन्दर्भमा यस गाउँपालिका को विकासमा समेत उक्त क्षेत्रहरूबाट हुने योगदानलाई कदर गरिएको छ ।

२.६.३ योजना व्यवस्थापन

गाउँपालिकाका आफनो क्षेत्राधिकारमा कृषि, पर्यटन विकास, घरेलु उद्योग, शिक्षा तथा स्वास्थ्यसम्बन्धी कार्यक्रमहरु र भौतिक पूर्वाधारको विकास गरी रोजगारिको सिर्जना गर्न आफनो बजेट केन्द्रित गर्नुपर्ने देखिन्छ । आय र खर्चको समुचित व्यवस्थापन गरी उत्पादनशील रोजगारी सिर्जना गर्ने, आयआर्जन गर्ने, उपलब्ध साधन र स्रोतको समुचित उपयोग गरी आम नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम निर्माण र अनुगमन सञ्चालन गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

परिच्छेद — ३: सोच तथा विकासको अवधारणा

३.१ पृष्ठभूमि

सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यमद्वारा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र समृद्धिको आकांक्षा पूरा गर्न संविधान सभाबाट पारित गरी जारी भएको नेपालको संविधान २०७२ ले देशको शासन संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारहरूले आपसी समन्वयबाट गर्ने संबैधानिक व्यवस्था गरेको छ। तिनवटै सरकारका आ-आफ्ना अधिकार क्षेत्रहरू तोकिएका छन्। कतिपय साझा अधिकार छन् भने कतिपय एकल अधिकार छन्। संविधानको अनुसूचि-८ अन्तर्गत स्थानीय सरकारका विकास योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्यांकन गर्ने एकल अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएकोले सोहीबमोजिम स्थानीय तहमा यो गाउँपालिका ले आवधिक योजना तयार पारेको हो।

३.२ प्रमुख समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्या र चुनौतीहरू
➢ प्रशस्त खेतियोग्य जमिन र समथर भू-धरातल भएपनि भूमिको वैज्ञानिक सदुपयोग मार्फत कृषिमा व्यवसायिकताको पर्याप्त विकास हुन नसकेको।
➢ खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाई सुविधा राम्रो प्रबन्ध गर्न नसकिएको।
➢ गाउँपालिकाको निकट ठूला उपभोक्ता बजारहरु (बुटवल, नेपालगञ्ज) संगको सन्नीकटता (Connectivity) लाई थप प्रभावकारी र लाभयूक्त बनाउन नसकिएको
➢ पर्यटनलाई व्यावसायिक बनाउन चुनौती रहेको।
➢ कृषि तथा स्थानीय उपजमा आधारित ठूला उद्योगहरूको विकास हुन नसकेको।
➢ बाढी, डुबान र कटानको समस्या रहेको।
➢ विकास र समृद्धि तर्फको यात्रामा व्यापक जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने अवस्था रहेको।
➢ युवा जनशक्तिलाई गाउँपालिकाकै विकासमा केन्द्रित गरी आर्थिक रुपले सकृय बनाउन वातावरण सृजना गर्नुपर्ने चुनौती रहेको।
➢ विकासका भौतिक पूर्वाधारहरूको थप विकास र विस्तार गर्नुपर्ने अवस्था रहेको।
➢ परम्परागत चिन्तन शैलीमा व्यापक परिवर्तन नभइसकेकोले लैङ्गिकता, सामाजिक विभेद लगायतका सामाजिक सन्तुलनका विषयहरूमा प्रशस्त जागरण गर्नुपर्ने अवस्था रहेको।
➢ स्थानिय तहहरुमा आवश्यक तथ्याङकहरु अद्यावधिक नभइसकेको हुनाले दिगो विकास लक्ष्यको सूचकाङ्क अनुसार सूचनाहरु अद्यावधिक गर्नुपर्ने भएको।

३.३ प्रमुख सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षः मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
➢ ऐतिहासिक, धार्मिक पर्यटन, पर्यापर्यटन, र कृषि पर्यटनको सम्भावना रहेको।
➢ पूर्व-पश्चिम राजमार्गको चन्द्रौटा बजारबाट करिब १६ कि.मि को दुरीमा रहेको।
➢ तराईको समथर भू-धरातलको प्रधानता रहेकोले सबै वडा केन्द्रहरूसँगको सम्बन्ध सहज बनाउन सकिने।
➢ गाउँपालिकामा सुरही खोला, गंगटे खोला, चिरही खोला, विसवा खोला, सुख्खा खोला, कल्यानकोट खोला, नइ खोला, र ३१ वटा भन्दा बढि ताल तलैयाहरु रहेको।

सबल पक्षः मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
➢ बाह्रै महिना पानीको स्रोतको रुपमा प्रयोग गर्न सकिने चिरही खोलाका साथै भूमिगत सिँचाइको प्रसस्त सम्भावना रहेको ।
➢ स्थानीय उपजमा आधारित उद्योगको प्याकेजिङ र ब्रान्डिङ गरी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा निर्यात गर्न सकिने ।
➢ युवा जनशक्तिको जनसांख्यिक लाभाशंको उच्चतम सदुपयोग गरी समृद्धिको यात्रा तय गर्न सकिने ।
➢ स्थानीय आवश्यकता र विशिष्टताको आधारमा आफ्ना योजना आफै निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने गराउने अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्राप्त भएको ।
➢ स्थानीय सरकारको नेतृत्व अनुभवी तथा परिपक्व हुँदै गएको तथा विकास निर्माणप्रति जनचासो बढ्दै गएको ।
➢ गाउँपालिकामा पुरातात्वीक तथा ऐतिहासिक महत्व बोकेका बड्की माइ मन्दिर, दुधाधारी बाबा मन्दिर, पुरैना बाबा मन्दिर,पिपरी समयमाई मन्दिर,समयमाइ देवस्थल लगायतका मन्दिरहरु रहेका ।
➢ गाउँपालिकामा दुरगामी प्रभावका सडकहरु, गणेशपुर- सुन्दरीडाँडा-सुरई खोला आर टि ओ सडक, मधुनगर-दत्तपुर-गहिरा हुलाकी राजमार्ग, त्रिपालनगर-जवाबैराठ सडक, महादेव -डालपुर-नयाँवस्ती-नौरङ्गीया-जवावैराठ सडक, जगदिशपुर-पत्थरदेइया-मैनारी-महदेइया- सुरई सडक लगायतका सडकहरु निर्माणसम्पन्न भइ संचालनमा रहेका ।
➢ गाउँपालिका भित्र साना तथा मझौला प्रकृतिका उद्योगहरु जस्तै इटा उद्योग, ब्लक उद्योग, फर्निचर उद्योग लगायतका उद्योगहरु ३७ वटा भन्दा बढि उद्योगहरु संचालनमा रहेका ।
➢ कृषिजन्य उत्पादन, बेमौषमी तरकारी खेती, तथा फलफुल उत्पादनको प्रसस्त सम्भावना भएको ।

३.४ निर्देशक सिद्धान्त

तीव्र आर्थिक र सामाजिक विकास मार्फत आम नागरिकको जीवनमा सकारात्मक रूपान्तरण गरी सुखी र समृद्ध समाजको निर्माण गर्न आवधिक योजनाका समग्र कार्यक्रमहरू लक्षित रहनेछन् । यसर्थ यी कार्यक्रमहरुको सफल कार्यान्वयन गरी अपेक्षित उपलब्धिहरू हासिल गर्न तय गरिएका मूल निर्देशक सिद्धान्तहरू निम्न बमोजिम छन् :

१. विकासका आधारभूत पूर्वाधार निर्माण सँगै आम नागरिकका दैनिक आधारभूत आवश्यकता पूर्ति हुने गरी प्रत्यक्ष योगदान पुऱ्याउने कार्यक्रम कार्यान्वयन
२. शान्त, सौहाद्र, समतामूलक, समावेशी, आर्थिक, सामाजिक र साँस्कृतिक विकास
३. समाजवाद उन्मुख आत्मनिर्भर अर्थतन्त्र
४. दिगो, सन्तुलित र हरित अर्थतन्त्रमा आधारित विकास
५. शिक्षा, स्वास्थ्य र मानव संसाधन निर्माण
६. बालमैत्री, महिलामैत्री तथा लैङ्गिक सन्तुलनयुक्त, युवा उद्यमी तथा रोजगारी केन्द्रीत विकास
७. न्यायमा आधारित भेदभाव रहित समाज तथा सामाजिक सुरक्षा
८. रैथाने सँस्कृति, भुगोल, सम्भावना, पहिचान तथा परिवेशमा आधारित विकास
९. सार्वजनिक, निजी, सहकारी र सामुदायिक सहभागितामा आधारित विकास
१०. असल शासन र उत्तरदायी स्थानीय सरकार
११. संघिय, प्रादेशिक तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिवद्धताहरुलाई स्थानीयकरण गर्दै दिगो विकास लक्ष्य हासिल तर्फको विकास यात्रा
१२. सूचना प्रविधिमा आधारित विकास

३.५ सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

दीर्घकालीन सोच

कृषि, पर्यावरण, पर्यटन र पूर्वाधार: सम्बृद्ध विजयनगरको आधार

लक्ष्य

भूमिको वैज्ञानिक सदुपयोग, आधुनिक र व्यवसायिक कृषि, पर्यटन र दिगो विकास मार्फत आर्थिक समृद्धी हासिल गरी समुन्नत गाउँपालिकाको निर्माण गर्ने ।

उद्देश्यहरू

- कृषि, वन, जल, उद्योग र पर्यटन लगायत आर्थिक सम्भावनाका क्षेत्रहरूको विकास मार्फत आर्थिक समृद्धि हासिल गर्नु ।
- न्याय पूर्ण, सौहार्द, खुसी र सुखी समाज निर्माण गर्नु ।
- विकासका लागि अपरिहार्य सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधारको दिगो र सन्तुलित विकास गर्नु ।
- पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरी वातावरण संरक्षण गर्नु ।
- सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई चुस्त र दुरुस्त पारी असल शासन स्थापित गर्नु ।

३.६ परिमाणात्मक लक्ष्य

tflnsf g+= 9M गाउँपालिकाका समष्टिगत परिमाणात्मक लक्ष्यहरू

क्र.सं.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७७/७८ को यथार्थ	आ.व. २०८२/८३ को लक्ष्य
१.	आर्थिक वृद्धिदर (औसत)	प्रतिशत	६.३*	७.६२
२.	कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	२९.३*	२६.६
३.	कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा उद्योग क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	१९.३*	२०.५
४	कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा सेवा क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	४.५*	६
५	कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा पर्यटन क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत	१०.८*	११
६	प्रतिव्यक्ति कुल राष्ट्रिय आय	अमेरिकी डलर	८०३*	१६००
७	गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या (निरपेक्ष गरिबी)	प्रतिशत	२९.९२*	१५
८	बहुआयामिक गरिबीमा रहेको जनसंख्या	प्रतिशत	०.१३३*	०.०५
९	श्रम सहभागिता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	३७.३*	५०
१०	बेरोजगारी दर	प्रतिशत		
११	रोजगारीमा औपचारिक क्षेत्रको हिस्सा	प्रतिशत	३६*	५०
१२	विद्युतमा पहुँच प्राप्त परिवार	प्रतिशत		
१३	३० मिनेटसम्मको दुरीमा यातायात पहुँच भएको परिवार	प्रतिशत		

क्र.सं.	लक्ष्य, गन्तव्य र सूचक	एकाई	आ.व. २०७७/७८ को यथार्थ	आ.व. २०८२/८३ को लक्ष्य
१४	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता कुल परिवार	प्रतिशत		
१५	अपेक्षित आयु (जन्म हुँदाको)	वर्ष	६९*	७२
१६	मातृ मृत्युदर (प्रति लाख जीवित जन्ममा)	जना	२१५*	१००
१७	पाँच वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	जना	४५*	३०
१८	४ वर्ष मुनिका कमतौल भएका बालबालिका	प्रतिशत	१३*	०
१९	साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	७९.४*	९५
२०	माध्यमिक तह (९-१२) मा खुद भर्नादर	प्रतिशत	४०.५*	५५
२१	उच्च शिक्षामा कुल भर्नादर	प्रतिशत		
२२	उच्च मध्यम स्तरको खानेपानी सुविधा पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत		
२३	आधारभूत सामाजिक सुरक्षामा आबद्ध जनसंख्या	प्रतिशत		
२४	लैंगिक विकास सूचकांक	सूचकांक		
२५	मानव विकास सूचकांक	सूचकांक	०.५१*	
२६	आधारभूत खाद्य सुरक्षाको स्थितिमा रहेका घरपरिवार	प्रतिशत		
२७	जीवनकालमा शारीरिक वा मानसिक वा यौन हिंसा पिडित महिला	प्रतिशत	२२.६*	१०
२८	आफ्नै स्वामित्वको आवासमा बसोवास गर्ने परिवार	प्रतिशत		
२९	सिंचित क्षेत्रफल	प्रतिशत		
३०	पक्की सडकमा पहुँच भएको घरपरिवारको	प्रतिशत		

* लुम्बिनी प्रदेशको आवधिक योजना (आ.व. २०७६/७७-२०८०/८१) को तथ्याङ्क

३.७ रणनीति तथा प्राथमिकता

प्रमुख रणनीतिहरू
➢ आर्थिक क्षेत्रका मूल स्तम्भहरू जस्तै कृषि, वन, जल,उद्योग र पर्यटन क्षेत्रको समुचित विकास गर्न ती क्षेत्रहरूलाई वैज्ञानिक र व्यवसायिक बनाई यसमा संलग्न मानव स्रोतलाई सक्षम र प्रतिस्पर्धी तुल्याउने ।
➢ हरेक क्षेत्रको विकासमा अपरिहार्य आधारको रुपमा रहेका आधारभूत भौतिक पूर्वाधार जस्तै- सडक, उर्जा, सिंचाई, खानेपानी आदिको विकासलाई उच्च प्राथमिकता दिने ।
➢ सम्पूर्ण क्षेत्रको दीर्घकालीन विकासलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने शिक्षा र स्वास्थ्य क्षेत्रको संस्थागत विकास गरी मानव स्रोत निर्माण, अध्ययन र अनुसन्धान तर्फ केन्द्रित नीति तथा कार्यक्रमलाई महत्वका साथ कार्यान्वयन गर्ने ।

प्रमुख रणनीतिहरू
➢ सामाजिक न्याय स्थापित गरी समावेशिकरण र पछाडि परेका वर्गलाई मूल प्रवाहीकरण गर्न सहभागितामूलक विकास पद्धति अबलम्बन गरी राज्यको नजरमा कोही पछि नपर्ने नीति कार्यान्वयन गर्ने ।
➢ विकास निर्माणका हरेक क्रियाकलापमा वातावरण संरक्षण र प्रवर्द्धन हुने क्रियाकलाप समेत गर्न सोको सुनिश्चितता गर्ने ।
➢ जनमुखी असल शासन स्थापित गर्न सङ्घीय र लोकतान्त्रिक सफल राज्यहरूमा अवलम्बन गरिएका असल अभ्यासहरूलाई हाम्रो विशिष्टिकृत परिस्थिति अनुरुप अनुशरण गर्ने ।

३.८ लगानी, स्रोत अनुमान र बाँडफाँट

नेपालको संविधानको धारा ५९ मा आर्थिक अधिकारको प्रयोग सम्बन्धी व्यवस्था गरिएको छ। यसैगरी धारा ६० मा राजश्व श्रोतको बाँडफाँड सम्बन्धी व्यवस्था छ। धारा ६० को उपधारा २ बमोजिम नेपाल सरकारले संकलन गरेको राजश्व संघ, प्रदेश र स्थानीय तहलाई न्यायोचित वितरण गर्ने उल्लेख छ। यस व्यवस्थाको कार्यान्वयनका लागि अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ जारी गरिएको छ। त्यसैगरी संविधानको धारा २२९ मा स्थानीय संचित कोषको प्रबन्ध गरिएको छ। यस कोषमा स्थानीय तहलाई प्राप्त हुने सबै प्रकारको राजश्व नेपाल सरकार र प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने अनुदान तथा स्थानीय तहले लिएको ऋण र अन्य श्रोतबाट प्राप्त हुने रकम जम्मा हुनेछ।

स्थानीय संचित कोषमा जम्मा हुने रकमका श्रोतहरू देहाय बमोजिम रहेका छन्।

१) आन्तरिक राजश्व

२) राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम

३) संघिय सरकारबाट प्राप्त रकम तथा अनुदान

४) प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान तथा अन्य रकम

५) कुनै व्यक्ति, संघ, संस्थाबाट प्राप्त रकम

६) संघीय सरकारको पहलमा प्राप्त वैदेशिक सहायता रकम

७) अन्य स्थानीय तहहरूबाट प्राप्त सहयोग तथा अनुदान

८) आन्तरिक ऋणबाट प्राप्त रकम

९) अन्य कुनै श्रोतबाट प्राप्त रकम

नेपालको संविधानको मर्म अनुरुप अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ बमोजिम तीन तहका सरकारहरूलाई प्राप्त व्यवस्था अनुरुपका आयका श्रोतहरू देहाय बमोजिम छन्।

(क) राजश्वको बाँडफाँड

यस अन्तर्गत मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तशुल्कबाट उठेको रकम बाँडफाँड गर्ने व्यवस्था रहेको छ। यी कर तथा शुल्कहरू संघीय विभाज्य कोषमा जम्मा भई कूल रकमको ७० प्रतिशत संघीय सरकारलाई, १५ प्रतिशत प्रदेश सरकारलाई र १५ प्रतिशत स्थानीय सरकारलाई प्राप्त हुन्छ।

(ख) प्राकृतिक श्रोतबाट प्राप्त हुने रोयल्टीको बाँडफाँड

प्राकृतिक श्रोत अन्तर्गत विशेषगरी पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज पानी तथा अन्य प्राकृतिक श्रोतबाट प्राप्त हुने रकम मध्ये संघीय विभाज्य कोषमा जम्मा भएको कूल रकमको ५० प्रतिशत संघलाई, २५ प्रतिशत सम्बन्धित प्रदेशलाई र २५ प्रतिशत सम्बन्धित स्थानीय तहलाई प्राप्त हुन्छ ।

(ग) अनुदानबाट प्राप्त रकम

अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४ बमोजिम संघीय सरकार र प्रदेश सरकारले स्थानीय सरकारलाई देहाय बमोजिमका अनुदानहरू प्रदान गर्दछन् ।

१) वित्तिय समानिकरण अनुदान

२) सशर्त अनुदान

३) समपुरक अनुदान

४) विशेष अनुदान

(घ) संघीय सरकारद्वारा लिइएको वैदेशिक सहायताबाट स्थानीय तहलाई प्राप्त रकम

(ङ) नेपाल सरकारको स्वीकृतिमा स्थानीय तहले लिएको आन्तरिक ऋण

(च) नेपाल सरकारले स्थानीय सरकारलाई दिएको ऋण

संविधानले दिएको अधिकार साथै विभिन्न ऐन तथा कानुनले गरेको व्यवस्थाका आधारमा यस योजनामा बजेटको स्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण गरिएको छ। आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेको लक्ष्य प्राप्तिको लागि बजेट व्यवस्थापन र संचालनको विषयमा यस परिच्छेदमा चर्चा गरिएको छ।

३.८.१ आवधिक योजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेटको श्रोत अनुमान तथा प्रक्षेपण

क.सं.	शिर्षक	रकम रू. हजारमा					प्रतिशत
		आ.व. २०७९/०८० को यथार्थ	आ.व. २०८०/०८१ को अनुमान	आ.व. २०८१/०८२ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८२/०८३ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८३/०८४ को प्रक्षेपण	
१.	राजश्व	६४४,९०४,५७१	५५९,९०८,०००	६१५८९८८०००	६७७४८८६८०००	७४५२३७५४८००	
(क)	आन्तरिक राजश्व	१८२,४५८,५७१	१६७५४७०००	१८४३०१७०००	२०२७३१८७०००	२२३००५०५७००	
(ख)	राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम	१५८१४९०००	१४६४८७०००	१६११३५७०००	१७७२४९२७०००	१९४९७४१९७००	
२.	अनुदान			०	०	०	
२.१	संघीय सरकार	४२५,२३७,०००	३६७,५००,०००	४०४२५०००००	४४४६७५०००००	४८९१४२५००००	
२.१.१	वित्तिय समानिकरण अनुदान	१३३,५००,०००	११४४०००००	१२५८४०००००	१३८४२४०००००	१५२२६६४००००	
२.१.२	सशर्त अनुदान	२४०,७३७,०००	२१८१०००००	२३९९१०००००	२६३९०१०००००	२९०२९११००००	
२.१.३	समपूरक अनुदान	३४,०००,०००	१८५०००००	२०३५०००००	२२३८५०००००	२४६२३५००००	
२.१.४	विशेष अनुदान	१७,०००,०००	१६५०००००	१८१५०००००	१९९६५०००००	२१९६१५००००	
२.२	प्रदेश सरकार	३७,२०९,०००	२४८६१०००	२७३४७१०००	३००८१८१०००	३३०८९९९१००	
२.२.१	वित्तिय समानिकरण अनुदान	८,२०९,०००	८३११०००	९१४२१०००	१००५६३१०००	११०६१९४१००	
२.२.२	सशर्त अनुदान	८,०००,०००	६५५००००	७२०५००००	७९२५५००००	८७१८०५०००	
२.२.३	समपुरक अनुदान	१५,०००,०००	१००००००००	११००००००००	१२१००००००००	१३३१००००००	
२.२.४	विशेष अनुदान	६,०००,०००	०	०	०	०	
३.	सामाजिक सूरक्षा भत्ता			०	०	०	
४.	निर्वाचित क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रम (सांसद विकास कोष)			०	०	०	

क्र.सं.	शिर्षक	रकम रू. हजारमा					प्रतिशत
		आ.व. २०७९/०८० को यथार्थ	आ.व. २०८०/०८१ को अनुमान	आ.व. २०८१/०८२ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८२/०८३ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८३/०८४ को प्रक्षेपण	
५.	वैदेशिक सहायता बापत संघीय सरकारबाट प्राप्त रकम			०	०	०	
६.	आन्तरिक ऋण			०	०	०	
७.	नेपाल सरकारबाट प्राप्त ऋण			०	०	०	
८.	गत वर्षको मौज्दात			०	०	०	

३.८.२ सार्वजनिक खर्चको बाँडफाँड

क्र.सं.	शिर्षक	आ.व. २०७९/०८० को यथार्थ	आ.व. २०८०/०८१ को विनियोजन	आ.व. २०८१/०८२ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८२/०८३ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८३/०८४ को प्रक्षेपण	प्रतिशत
१.	कूल बजेट	६४४,९०४,५७१	५५९,९०८,०००	६१५८९८८०००	६७७४८८६८०००	७४५२३७५४८००	
	चालु खर्च	३३८३०५८००	३७५८५८०००	४१३४४३८००	४५४७८८१८०	५००२६६९९८	
	पूँजीगत खर्च	३४४२९८७७१	१९६२५००००	२१५८७५०००	२३७४६२५००	२६१२०८७५०	
२.	कूल खर्चको क्षेत्रगत बाँडफाँड		५७२३०८०००	६२९५३८८००	६९२४९२६८०	७६१७४१९४८	
२.१	आर्थिक क्षेत्र		१५७७७०००	१७३५४७००	१९०९०१७०	२०९९९१८७	
२.२	सामाजिक क्षेत्र		२५७९७२०००	२८३७६९२००	३१२१४६१२०	३४३३६०७३२	
२.३	पूर्वाधार विकास		१५०२८००००	१६५३०८०००	१८१८३८८००	२०००२२६८०	
२.४	संस्थागत विकास, सेवा प्रवाह तथा सुशासन		२०९०६०००	२२९९६६००	२५२९६२६०	२७८२५८८६	
२.५	कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक खर्च		१२७३७३०००	१४०११०३००	१५४१२१३३०	१६९५३३४६३	

३.८.३ विषय क्षेत्रगत बजेट बाँडफाँडको विस्तृत विवरण

विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	रकम रु हजारमा				
	आ.व. २०७९/०८० को यथार्थ	आ.व. २०८०/०८१ को विनियोजन	आ.व. २०८१/०८२ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८२/०८३ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८३/०८४ को प्रक्षेपण
आर्थिक क्षेत्र		१५७७७०००	१७३५४७००	१९०९०१७०	२०९९९१८७
कृषि विकास तथा पशुविकास		९८७७०००	१०८६४७००	११९५११७०	१३१४६२८७
सहकारी तथा रोजगारी प्रवर्द्धन		४५५००००	५००५०००	५५०५५००	६०५६०५०
पर्यटन तथा उद्योग वाणिज्य		१३५००००	१४८५०००	१६३३५००	१७९६८५०
सामाजिक क्षेत्र		२५७९७२०००	२८३७६९२००	३१२१४६१२०	३४३३६०७३२
शिक्षा विकास		१७९१४७०००	१९७०६१७००	२१६७६७८७०	२३८४४४६५७
स्वास्थ्य सेवा		१६९७५०००	१८६७२५००	२०५३९७५०	२२५९३७२५
युवा तथा खेलकुद		२६१००००	२८७१०००	३१५८१००	३४७३९१०
भाषा तथा संस्कृति		११३०००००	१२४३००००	१३६७३०००	१५०४०३००
खानेपानी तथा सरसफाइ		१९९२००००	२१९१२०००	२४१०३२००	२६५१३५२०
जनसंख्या तथा बसाइसराई		६०००००	६६००००	७२६०००	७९८६००
सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण		२८२००००	३१०२०००	३४१२२००	३७५३४२०
लैङ्गिक समानता, महिला शसक्तिकरण र सामाजिक समावेशीकरण		२४६०००००	२७०६००००	२९७६६०००	३२७४२६००
पूर्वाधार		१५०२८००००	१६५३०८०००	१८१८३८८००	२०००२२६८०
शहरी पूर्वाधार, भू-उपयोग तथा वस्ती विकास		१०९२०००००	१२०१२००००	१३२१३२०००	१४५३४५२००
यातायात तथा पूर्वाधार		३२१३००००	३५३४३०००	३८८७७३००	४२७६५०३०
उर्जा		४८०००००	५२८००००	५८०८०००	६३८८८००
विज्ञान तथा प्रविधि		१४०००००	१५४००००	१६९४०००	१८६३४००
सम्पदा पूर्वाधार		२००००००	२२०००००	२४२००००	२६६२०००

विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	रकम रु हजारमा				
	आ.व. २०७९/०८० को यथार्थ	आ.व. २०८०/०८१ को विनियोजन	आ.व. २०८१/०८२ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८२/०८३ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८३/०८४ को प्रक्षेपण
पूर्ननिमाण		२०००००	२२००००	२४२०००	२६६२००
सूचना तथा प्रविधि एवं डिजिटल प्रणाली		५५००००	६०५०००	६६५५००	७३२०५०
शुसासन तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र		२०९०६०००	२२९९६६००	२५२९६२६०	२७८२५८८६
शासन प्रणाली		५०००००	५५००००	६०५०००	६६५५००
शान्ती तथा सु व्यवस्था		५०००००	५५००००	६०५०००	६६५५००
श्रम तथा सारेजगारी		५६०६०००	६१६६६००	६७८३२६०	७४६१५८६
गरिबि निवारण		२३०००००	२५३००००	२७८३०००	३०६१३००
योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन		३५०००००	३८५००००	४२३५०००	४६५८५००
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन		१००००००	११०००००	१२१००००	१३३१०००
वाावरण तथा जलवायु परिवर्तन		११०००००	१२१००००	१३३१०००	१४६४१००
मानव संसाधन विकास		३५०००००	३८५००००	४२३५०००	४६५८५००
विपद् व्यवस्थापन		३८०००००	४१८००००	४५९८०००	५०५७८००
कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक खर्च		१२७३७३०००	१४०११०३००	१५४१२१३३०	१६९५३३४६३

३.८.४ बजेटका अन्य स्रोतहरूको परिचालन तथा व्यवस्थापन

स्थानीय तहको विकासमा सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनको प्रमुख श्रोत माथि उल्लेखित संघीय सरकारबाट प्राप्त अनुदान भए तापनि प्रत्यक्ष तथा परोक्ष रुपमा निजी क्षेत्र, सहकारी, संघ संस्था तथा व्यक्तिगत रुपमा सेवाग्राहीबाट प्राप्त श्रमदानको योगदान र महत्वलाई समेत उच्च स्थानमा राख्नु पर्दछ। नेपाल सरकारको अर्थ, उद्योग र वाणिज्य सम्बन्धी नीतिमा तीन खम्बे नीतिलाई विकासको प्रमुख आधार मानिएको सन्दर्भमा यस गाउँपालिका को विकासमा समेत यो क्षेत्रहरूबाट हुने योगदानलाई कदर गर्दै निम्नानुसार प्रक्षेपण तथा विश्लेषण गरिएको छ।

क्र.सं.	शिर्षक	गत वर्षको यथार्थ	चालु वर्षको संशोधित अनुमान	आगामी वर्षको प्रक्षेपण	कूल जम्मा	प्रतिशत
(क)	सहकारी क्षेत्र					
(ख)	निजी क्षेत्र					
(ग)	व्यक्तिगत सहायता तथा संघ, संस्था					
(घ)	सार्वजनिक क्षेत्र					

३.९ गाउँपालिकाका समृद्धिका मुख्य संवाहकहरू (Lead Sectors)

३.९.१ कृषिक्षेत्र (कृषि ग्राम)

गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र तराई भू-भाग रहेको हुनाले यहाँ प्रसस्त मात्रामा बलौटे र चिम्ट्याइलो पाँगो माटोको प्रधानता रहेको छ। तराईको समथर फाँटहरू यस गाउँपालिकाको समृद्धिको पहिलो आधार हो। यहाँ बाह्रै महिना सिंचाईको सुविधा पुग्ने क्षेत्रको विकास र विस्तार गरी वैज्ञानिक, व्यवसायिक र तीव्र उत्पादनमुखि कृषिको प्रवर्द्धन गरी समग्र कृषि भण्डारको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ।

३.९.२ वनजंगल र जलश्रोत

यस गाउँपालिकाको कुल जमिनको ४८.३१ प्रतिशत जमिन वनजंगलले ढाकेको छ। प्राकृतिक अवस्थामा नै रहेको वनको स्याहार संभार गर्नुको साटो वर्षेनी अतिक्रमण, डढेलो, चरिचरण र लुकिछिपी फडाँनीको चपेटामा परेको यर्थाथ छ। झाडी बुट्यान क्षेत्रलाई पुनर्उत्थान गरी प्रतिफलमुखी जडीबुटी र फलफूल लगाउन सके तथा कृषिकर्म जस्तै- वनजंगलको स्याहार, संरक्षण र वैज्ञानिक सदुपयोग गर्न सके यसबाट प्रत्यक्ष आर्थिक तथा पर्यावरणीय लाभ लिन सकिन्छ। विशेष गरी यस गाउँपालिका को वनजंगललाई कृषि बन (Agro Forest) को अवधारणा अनुरुप विकास गर्न सके यो समृद्धिको बलियो स्तम्भ हुन सक्छ। अर्कोतर्फ सुरइ नदी, नइ नदि, सुख्खा खोला तथा चिरही खोला लगायतका सहायक नदी तथा खोलामा रहेको जलश्रोतको समेत उचित र पूर्ण सदुपयोग गर्न सकिएको छैन। सिंचाइ लगायत जलपर्यटन साथै, जलश्रोत व्यवस्थापन मार्फत दीर्घकालीन समृद्धिमा समेत जलसम्पदा कोशेढुङ्गा सावित हुनसक्ने देखिन्छ।

३.९.३ पर्यटन

विशेष गरी यस गाउँपालिकालाई ऐतिहासिक, धार्मिक पर्यटन, जल पर्यटन, कृषि पर्यटन तथा पर्यापर्यटन हिसाबले विकास गर्न सकिन्छ। त्यसैगरी गाउँपालिकामा जातिगत विविधता रहेको कारण होमस्टे र सांकृतिक पर्यटनको उत्तिकै सम्भावना छ। तसर्थ पर्यटन क्षेत्र यो गाउँपालिकाको समृद्धिको अर्को मुख्य संवाहक हो।

३.९.४ स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरू

यस गाउँपालिकाको प्रमुख विकास संवाहकको रुपमा रहेको कृषि क्षेत्रको समुचित विकास पश्चात कृषि उपजमा आधारित प्याकेजिङ, प्रशोधन र गुणस्तर कायम गरी त्यस्ता बस्तुहरूको ब्रान्डिङ गर्न, उद्योगहरू खोल्न सकिने ठूलो सम्भावना रहेको छ ।

३.१० विकासका मुख्य सहयोगी क्षेत्रहरू

३.१०.१ ठूला शहर र राजमार्ग प्रणालीसँगको सन्निकटता

पूर्व-पश्चिम राजमार्गबाट करिब १८ कि.मिको दुरीमा रहेको यस गाउँपालिका मूलुकको पश्चिमी क्षेत्रको व्यापारिक क्षेत्र बुटबल तथा नेपालगञ्जसँग सन्निकट रहेको गाउँपालिका हो । यसका साथै भारतसँग सिमाना जोडिएकोले Connectivity लाई प्रभावकारी बनाइ ठूला उपभोक्ता बजारहरुसम्म बृहत संजाल निर्माण गर्न सकिन्छ ।

३.१०.२ प्राकृतिक सम्पदाहरू

मलिलो उब्जाउयुक्त जमिन, तथा वनजंगल क्षेत्र, सुरइ, चिरही नदि लगायत गाउँपालिका भित्र रहेका अन्य साना साना नदि तथा जलसम्पदा यहाँका मुख्य प्राकृतिक सम्पदाहरू हुन् । यी सम्पदा नै विकासलाई गतिदिने आधारहरू हुन् ।

३.१०.३ धार्मिक र सामाजिक सहिष्णुता

सबै जातजातिका बीच आपसी सहयोग र सहकार्य गरी सौहाद्रतापूर्वक रहनु यहाँको विकासको अर्को महत्वपूर्ण सहयोगी तत्व हो । यसका साथै यहाँ रहेका आदिवासीहरु जस्तै थारु, मगर, मुस्लीम समुदायको सास्कृतिक र मानवशाश्त्रिय विशेषताको अध्ययन, अनुसन्धान र संरक्षण मार्फत विकासमा टेवा पुऱ्याउन सकिन्छ ।

३.१०.४ जनसांख्यिक लाभांश

राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार विजयनगर गाउँपालिकामा १५ देखि ५९ वर्ष सम्मका सक्रिय जनसंख्या २४२६० अर्थात् ५६ प्रतिशत रहेको छ । जनसांख्यिक चक्रमा यसप्रकारको जनसांख्यिक लाभ प्राप्त हुने अवसर इतिहासमा दुर्लभ हुन्छ तसर्थ युवा र सक्रिय जनसंख्याको बाहुल्यता भएको हालको अवस्था गाउँपालिकाको विकासको लागि अति महत्वपूर्ण कालखण्ड हो । यो नै विकासको महत्वपूर्ण सहयोगी तत्व हो ।

३.११ विजयनगर गाउँपालिकाका गौरवका आयोजना (Signature Projects)

विजयनगर गाउँपालिकाका गौरवका आयोजनाहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ ।

क्र.स	कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	उद्देश्य	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	आयोजना स्थल	विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार
१	**विजयनगर बृहद ताल तथा जलाधार संरक्षण आयोजना**	बर्ग कि.मि	- पालिकाभर रहेका शंकरपुर ताल लगायत महत्वपूर्ण तालहरुको नक्साङ्कन गरी क्लखभलतयचथ तयार गर्ने । - प्रत्येक तालहरुको DPR तयार गर्ने । DPR तयार गर्दा तालको बहुपक्षिय महत्वलाई समेटेर गुरु योजना (Master Plan) समेत तयार गर्ने ।	५००००००		**नभएको**

क.स	कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	उद्देश्य	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	आयोजना स्थल	विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार
			- पालिका भित्र रहेका तालहरुको पुर्नउत्थान तथा पुर्नभरण गर्दा ताल पर्यटन प्रर्वद्धन, वनभोजस्थल निर्माण, हरित क्षेत्र विकास, माछापालन तथा सिँचाई साथै जलचर जैविक विविधता संरक्षणलाई उच्च प्राथमिकता प्रदान गरी एकिकृत योजना कार्यान्वयन गर्ने । - पालिकालाई जलपर्यटन तथा जल-पर्यावरणीय प्रणाली संरक्षण नमूना क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने ।			
२	**विजयनगर Green Eco Village आयोजना**	बर्ग कि.मि	- पालिकाभर नवहरित क्षेत्र विकास कार्यक्रम अन्तर्गत १ लाख भन्दाबढि विरुवा रोप्नका लागि स्थल नक्साङ्कन गर्ने । - यसरी नक्साङ्कन गर्दा खेर गैरहेको बाँझो जमिन, झाडी बुट्यान क्षेत्र, नदि उकासको क्षेत्र लगायत नीजि वन प्रर्वद्धन कार्यक्रम समेत तयार गर्ने । - पालिकाको जलवायु अनुकुल विषिष्ट पहिचान कायम गर्न सकिने विरुवा छनौट गरी सौन्दर्यात्मक महत्व बोकेका विरुवा जस्तैः ज्याकाराण्डा, पारीजात, गुलमोहर लगायत रैथाने प्रजातिका विरुवा छनौटगरी स्थान विषेश विरुवा रोप्ने । - यसरी हरित क्षेत्र विकास गर्दा भविश्यमा पर्यापर्यटन प्रर्वद्धन गर्नेगरी भ्रुइ त्वबर्ष को अवधारणामा गुरुयोजना निर्माण गर्ने ।	२००००००		
३	**विजयनगर Life Line**	बर्ग कि.मि	- शिवराज नगरपालिका २ सुराइपुल देखि विजयनगर ४ र ३ हुँदै कृष्णनगर न पा ११ झिगहा सम्म	२७०००००		

क्र.स	कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	उद्देश्य	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	आयोजना स्थल	विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार
	गौरब सडक आयोजना		जोड्ने बृहद अन्तरपालिका करिडोर सडकको रुपमा विकास गर्ने । - यस सडकको दिर्घकालिन व्यापारिक तथा सम्बन्ध सेतुका रुपमा विकास गर्ने हेतुले म्एच गर्ने । - सडकको दायाँबाँया समेत हरित क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने । - भविश्यमा सडकमा पर्न सक्ने Traffic चापलाई मध्यनजर गर्दै Smart सडकको रुपमा विकास गर्ने । - विजयनगर ४ त्रिपालनगर देखि वडा न२ र १ जवावैराठ सम्म जोड्ने सडकलाई समेत दिर्घकालिन महत्वको रणनैतिक सडकका रुपमा निर्माण गर्ने ।			
४	**विजयनगर अस्पताल निर्माण**	१	- पालिकाद्धारा संचालनहुने १५ शैयाको पालिका अस्पताललाई निर्माण तथा संचालन गर्ने - पालिकाको जिम्मेवारी क्षेत्र भित्र पर्ने आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सहजै प्राप्त गर्न सक्ने गरी स्वास्थ्य पूर्वाधार तथा सेवाको प्रबन्ध गर्ने । - अस्पतालको संगठन व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी दरवन्दी सू निश्चित गर्ने ।	२००००००		
५	**विजयनगर राजकुलो निमार्ण तथा बृहद सिँचाइ आयोजना**	कि.मि	- पालिकामा उर्वर तथा खेति भइरहेका वडा न. २, ६, ५ र ७ लाई समेटेर सिँचाइ सुविधा पुऱ्याउन विजयनगर बृहद राजकुलो निर्माण गर्ने । - राजकुलोले नसमेट्ने क्षेत्रहरुमा वैकल्पिक सिँचाई प्रणालीको प्रबन्ध गरी Smart Irrigation को अवधारणालाई कार्यान्वयन गर्ने ।	१००००००		

क.स	कार्यक्रम तथा आयोजना	इकाई	उद्देश्य	अनुमानित लागत (रु हजारमा)	आयोजना स्थल	विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार
६	**आवासिय कृषि प्राविधिक शिक्षालय संचालन**	१	- विजयनगर लगायत यस क्षेत्रका अन्य पालिकाहरुलाई आवश्यक पर्ने दक्ष कृषि प्राविधिक उत्पादन गरी शैक्षिक पर्यटनको समेत प्रर्बधन गर्न एक आवासिय सुविधा सम्पन्न कृषि प्राविधिक शिक्षालयको निर्माण गर्ने ।	१००००००		

परिच्छेद - ४: आर्थिक क्षेत्र

४.१ कृषि तथा पशुपन्छी

४.१.१ कृषि

पृष्ठभूमि

तराईको समथर भूभाग रहेको यो गाँउपालिकामा मलिलो जमिनको प्रधानता रहेकोले यहाँको समृद्धिको प्रमुख संवाहक नै कृषि क्षेत्र हो। यस पालिकाका ७ वटै वडामा खेतीपाती हुनसक्ने र भैरहेका प्रसस्त कृषि क्षेत्रहरू छन्। समुद्र सहहबाट ९७ मिटर देखि ८८५ मिटरको उचाइमा रहेको यो गाँउपालिकाको ४१.६३ प्रतिशत भू भाग कृषि क्षेत्रले ओगटेको छ। उत्पादन हुने प्रमुख खाद्यान्न बालीहरूमा धान, गहुँ, मकै पर्दछन् भने फलफूल बालीहरू केरा, आँप, भूइँकटहर, अम्बा, मेवा, लिची आदि हुन्। त्यसैगरी दलहन बालीहरू मसुरो, मास, रहरी आदि, तेलहन बालीहरूमा तोरी, तिल, सूर्यमुखी, आलस आदि, मसला बालीहरुमा खुर्सानी, अदुवा, लसुन, प्याज, धनिया, बेसार, कागती, लगायत उष्ण क्षेत्रमा लगाइने सबै प्रकारका तरकारी बालीहरूको यहाँ प्रचुर मात्रामा उत्पादन हुने गरेको छ। यस पालिकावाट धान, गहुँ, तरकारी, मासुजन्य वस्तुहरु छिमेकी पालिका तथा जिल्ला वाहिर साथै छिमेकी मुलुक भारतमा पनि निर्यात हुने गर्दछ। हाल खेतीपाती भैरहेको क्षेत्र अत्यन्त मलिलो र सघन खेतीपाती गर्न सकिने उर्वर क्षेत्रमा पर्ने भएकोले यो भूमिको पूर्ण सदुपयोग गर्न सके यो गाँउपालिकालाई कृषिको नमूना क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सकिन्छ। गाँउपालिकाको अधिकांश जनसंख्या कृषि पेशामा संलग्न रहेकोले पालिकाको दीर्घकालीन विकास र समृद्धिका लागि यो क्षेत्रलाई बैज्ञानिकिकरण र व्यवसायिकीकरण गर्न सकिने प्रबल संभावना रहेको छ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्षहरू
✓ ठुलो संख्यामा गाँउपालिकाबासीहरू कृषि पेशामा संलग्न भएर खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर हुने अवस्था हुँदा पनि भारतबाट खाद्यान्न आयात गरिनु।
✓ उन्नत खेती प्रणालीतर्फ उन्मुख हुँदाहुँदै पनि भरपर्दो सिँचाई आयोजनाको सुविधा नहुँदा उब्जनीमा सोचेजस्तो प्रगति हुन नसकेको।
✓ ठूला स्थाई प्रकारका कुलो/नहरहरु अभावका कारण सिंचाइको लागि बोरिङ/आकासे पानीको भर पर्नु पर्ने।
✓ यस गाँउपालिकाको पश्चिम उत्तर क्षेत्रमा जंगलहरु भएकोले त्यस क्षेत्रको बालीनालीलाई जंगली जनावरले क्षति पुऱ्याउने गरेको।
✓ कृषकलाई आधुनिक प्रविधिवाट कृषि उत्पादन गर्नका लागि दक्ष प्राविधिकबाट आवधिक र प्रभावकारी तालिमको व्यवस्था नभएको।
✓ कृषि तथा पशुपालनले पूर्णरूपमा व्यवसायिक स्वरूप ग्रहण गर्न नसकेको।
✓ कृषि प्राविधिकहरूको पर्याप्तता नभएको।
✓ कृषि बजारीकरणको उचित व्यवस्था नभएकोले कृषि उपज बिक्री वितरणमा कठिनाइ।
✓ बीउविजन, मलखाद र शीत भण्डारणको उचित प्रबन्ध नभएको।
✓ व्यवस्थित रुपमा कृषि उपज मूल्य श्रृंखलाको विकास नभएको।

दुर्बल पक्षहरू
✓ मलखाद तथा कृषि सामग्रीको आपूर्तिमा असहजता रहेको ।
✓ किटनाशक औषधि, कृषि औजार, आधुनिक प्रविधि, पशु औषधालय तथा कृषि तथा पशु बीमाको पर्याप्त व्यवस्था नभएको ।
✓ कृषिजन्य उत्पादनको लागत मुल्यमा वृद्धि भई उत्पादन अपेक्षाकृत वृद्धि हुन नसकेको ।
✓ आवश्यकता अनुसार पशु तथा कृषिको घुम्ती शिविर संचालन गर्न नसकिएको ।
✓ कृषकहरु परम्परागत कृषि प्रणालीमा आधारित ।
✓ भूमीगत पानीको सतह छिटो घट्ने समस्याका कारण कृषिभूमीमा चिस्यानको मात्रामा कमी ।
✓ जलवायु परिवर्तनको असरले कृषिवालीहरुमा रोग किराकोहरुको प्रकोप ।
✓ उत्पादित कृषि उपजहरुको उचित मूल्य निर्धारण र बजारीकरणको समस्या ।
✓ नीतिगत रुपमा कृषि अनुदान कार्यक्रम भएता पनि सो कार्यक्रम वास्तविक कृषकहरुको पहुँचमा कमी ।
✓ कृषि भण्डारको अभावले धान भित्राउने समयमा कम मूल्यमा विक्रि गर्ने गरेको र पछि महंगोमा चामल किनेर खानु पर्ने बाध्यता रहेको ।

चुनौती तथा जोखिमहरू
✓ कृषि पेशाबाट युवा तथा अन्य श्रमशक्तिको व्यापक पलायन भएकोले कृषि व्यवसायतर्फ आर्कषण गरी कृषकको उचित प्रतिफल प्राप्त गर्न सक्ने स्थितिको निर्माण गर्न ।
✓ परम्परागत कृषि प्रणालीलाई न्युनिकरण गर्दै पूर्ण रूपमा वैज्ञानिकीकरण गरी व्यावसायिक बनाउन ।
✓ कृषि क्षेत्रमा रहेको अदृष्य बेरोजगारीको अन्त्य गर्न ।
✓ वास्तविक किसानसँग खेती योग्य जमिनको अभाव हुनु ।
✓ समय सापेक्ष रासायनिक मल र किटनाशक औषधि तथा गुण्स्तरीय बीउको सन्तुलित प्रयोग गर्न ।
✓ माटोको उर्वराशक्ति कायम गर्नको लागि ठोस कदम चाल्न ।
✓ गाँउपालिकामा रहेको कृषि भूमीलाई उत्पादन मुलक बनाउनको लागि सिँचाइको प्रबन्ध गर्न ।
✓ तरकारी तथा फलफूल चिस्यान केन्द्र पर्याप्त मात्रामा स्थापना गर्न ।
✓ कृषि तथा पशु विज्ञ प्राविधिकहरुको पर्याप्त व्यवस्था गर्न ।
✓ कृषिवालीको समय अनुसार मल, बिउ विजन र औषधिको उपलब्धता गराउन ।
✓ कृषि बजारीकरण र मूल्य सन्तुलनमा ठोस काम गर्न ।
✓ कृषि उपज वस्तुहरुको भण्डारणको उचित प्रबन्ध गर्न ।
✓ कृषिमा प्रयोग गरिँदै आएको किटनाशक विषादीको प्रयोगलाई निरुत्साहित गरी अर्गानिक कृषि प्रणालीको विकास गर्न ।
✓ वन्यजन्तु तथा किसानहरूको बीचको द्वन्द कम गरी अन्नबाली जोगाउन तुरुन्त आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न ।
✓ लोप हुन लागेका रैथाने जातका बालीनालीहरूको संरक्षण गर्न ।
✓ आयातित तरकारीहरुको न्युनिकरण गरी उत्पादित तरकारीहरुलाई वढावा दिन ।
✓ परनिर्भरतालाई न्युनिकरण गरी आत्मनिर्भरतालाई वढावा दिन ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षहरू
✓ गाउँपालिकाले निर्वाहमुखी र परम्परागत कृषि प्रणालीलाई व्यवसायिक तथा आधुनिक प्रणालीमा रुपान्तरणका लागि कृषकहरुलाई आवश्यक ज्ञान, सीप तथा यान्त्रिकरणमा जोड दिई कृषि उत्पादनमा बृद्धि गर्ने नीति लिएको ।
✓ गाउँपालिकाले रासायनिक मलको प्रयोगलाई न्युनीकरण गर्ने, प्राङगारिक मलको प्रयोगलाई विशेष जोड दिने र माटोको उर्वराशक्ति कायम राख्नका लागि माटो परीक्षण गरी प्राविधिकको सिफारिस अनुसार मल प्रयोग गर्न व्यवस्था मिलाउने नीति अगाडी सारेको ।
✓ पालिकाको वडा नं. १ र २ मा मकै मिसन कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा संचालनमा रहेको ।
✓ गाउँपालिकाले "आलु बालीको बीउ, रोग रहित उत्पादनका लागि बियाँवाट बीउ" उत्पादनमा कार्यक्रमलाई नमूनाको रुपमा शुरुवात गर्ने नीति लिएको ।
✓ व्यवसायिक रुपमा च्याउ खेती प्रर्वधन गरी स्वरोजगारी सिर्जना गर्न थप व्यवस्थित गर्ने नीति लिएको ।
✓ व्यवसायिक रुपमा माछा पालन गर्ने कृषकहरुलाई आवश्यक अनुदान उपलव्ध गराउने नीति लिएको ।
✓ पशुपन्छीमा लाग्ने विभिन्न किसिमको रोगहरुको उपचारको लागि निशुल्क औषधी वितरण कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिने नीति लिएको ।
✓ पालिकाको अधिकांश भू-भाग समथर उर्वर भूमी हुनु ।

सम्भावना र अवसरहरू
✓ गाँउपालिकाले अनुदानमा कृषियन्त्रहरु आवश्यकता अनुसार विस्तार तथा वितरण गर्न सकिने ।
✓ युवावर्गलाई कृषिमा आकर्षित गर्न युवा लक्षित कृषि कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने ।
✓ कृषक समूह, सहकारी, सरकारी तथा गैर सरकारी संस्था र स्थानीय संघसंस्थाको साझेदारीमा कृषि कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिने ।
✓ गाँउपालिकाका विभिन्न स्थानमा माटो परीक्षण शिविर सञ्चालन गरी सोहि अनुसार कृषि प्रर्वधन गर्न सकिने ।
✓ पशुपालन व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्न पशु बीमा, गोठ सुधार जस्ता कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने ।
✓ गाँउपालिकामा दर्ता भएका कृषि समुह तथा सहकारीबाट व्यावसायिक कृषि कर्जा प्रदान गरी कृषि क्षेत्रको विकास गर्न सकिने ।
✓ कृषक समूह निर्माण गरी उनीहरूको जग्गालाई व्यावसायिक खेतीमा जान चक्लाबन्दी गर्न सकिने ।
✓ अध्ययन तथा अनुसन्धान गरी गाँउपालिकाका विभिन्न क्षेत्रमा विभिन्न प्रजातिका नगदेबाली, फलफूल, जडिबुटी अर्थात गैर काष्ठजन्य बहुमूल्य वन पैदावारको व्यावसायिक उत्पादन गर्न सकिने ।
✓ गाँउपालिकामा उपलब्ध पोखरी तथा जलस्रोतको उपयोग गरी जलवायु अनुकूलको माछा पालन गर्न सकिने ।
✓ कृषक पाठशाला कार्यक्रमको निरन्तरता र नयाँ सञ्चालन गर्न सकिने ।
✓ गाँउपालिकाले गाईभैंसीको भकारो सुधार कार्यक्रमका लागि अनुदान उपलब्ध गराउन सक्ने ।
✓ व्यावसायिकरुपमा बाखापालन, कुखुरापालन, बुङ्गुरपालन, हाँसपालन तथा माछा पालन गर्न सकिने ।
✓ सम्भाव्य खेतीयोग्य क्षेत्रको पहिचान गरी कृषि पकेट क्षेत्र, सुपरजोन तथा जोनको रुपमा घोषणा गरी कृषि उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने ।
✓ कृषि सडकहरूको विकास गरी कृषकको उत्पादनलाई सहज रूपले बजारीकरण गर्न सकिने ।
✓ गाँउपालिकालाई प्राङ्गारिक तथा अर्गानिक गाँउपालिकारूपमा विकास गर्ने उद्देश्यले जनचेतनामूलक फ्लेक्स तथा पम्प्लेटहरू वितरण गर्नुको साथै जैविक मल बनाउनको लागि तालिम सहित अनुदानमा प्लाष्टिक ड्रमहरू वितरण गर्न सकिने ।
✓ आयातित तरकारीहरुलाई न्यूनीकरण गरी स्थानिय स्तरमा उत्पादित तरकारीहरुलाई वढावा दिन सकिने ।
✓ कृषि सहकारी, टोल विकास संस्था, वडा कार्यालय तथा पालिकाको समन्वयमा कृषकहरुले उत्पादन गरेका वस्तुहरु संकलन तथा भण्डारण गर्न सकिने ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
वैज्ञानिक, व्यवसायिक र उच्च प्रतिफल युक्त निर्यातमुखी कृषि ।
लक्ष्य
गाँउपालिका आर्थिक समृद्धिको मूल संवाहकको रुपमा कृषिको विकास गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ व्यवसायिक र उच्च प्रतिफलमुखी उत्पादनमा केन्द्रित हुनु । ✓ नमूना कृषि क्षेत्रको रुपमा विकास गर्नु । ✓ वातावरण मैत्री दिगो कृषि र कृषिमा आधारित उद्योगहरूको विकास गर्नु । ✓ व्यवसायिक जडीबुटी उत्पादनको सुरुवात गर्नु ।

उद्देश्य १: व्यावसायिक र उच्च प्रतिफलमुखी उत्पादनमा केन्द्रित हुनु ।

रणनीति	कार्यनीति
१.१ व्यावसायिक सोचको अभिवृद्धि गर्न कृषक अभिमुखीकरण तथा तालिमको व्यवस्था गर्ने ।	१.१.१ गाउँपालिकाभर कृषक परिचय पत्र वितरण गर्न कृषकहरूको वर्गीकरण गर्ने नीति निर्माणमा निरन्तरता दिइनेछ ।
	१.१.२ अगुवा कृषकहरूको पहिचान तथा कृषि सम्वन्धी विवरण संकलन लागि आधारभूत सर्वेक्षण गरिने छ ।
	१.१.३ वर्षमा कम्तीमा एकपटक कृषिको व्यवसायीकरण सन्दर्भमा अगुवा कृषकहरूलाई अभिमुखीकरण गरिने छ ।
	१.१.४ वडास्तरीय कृषक पाठशाला सञ्चालन गरिने छ ।
	१.१.५ गाउँपालिका स्तरीय कृषक सञ्जाल निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.६ कृषि उपज विशेष कृषक समूह गठन गरी कृषि सहकारीसँग आबद्ध गरिनेछ ।
	१.१.७ किसानहरुले उत्पादन गरेको उपजको उचित मूल्य दिई कृषकहरुलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
	१.१.८ कृषिमा आत्मनिर्भर भन्ने अभियानलाई अगाडी बढाइनेछ ।
१.२ उच्च, प्रतिफलमुखी सघन खेती प्रणालीको अबलम्बन गर्ने	१.२.१ असिंचित क्षेत्रलाई क्रमश सिंचित तुल्याउन सिंचाई योजनाहरूको प्राथमिकिकरण गरिने छ ।
	१.२.२ प्रत्येक वडामा उर्वर र कृषियोग्य क्षेत्रको पहिचान गरी सघन खेतीका लागि मिश्रित बाली पहिचान गरिने छ ।
	१.२.३ प्रत्येक वडामा उच्च मूल्यका कृषि उपज पहिचान गर्न संभाव्यता अध्ययन गरिने छ ।
	१.२.४ प्रत्येक वडामा रहेका बगर तथा बाँझो क्षेत्रको पुर्नउत्थानका लागि सर्वेक्षण गरिनेछ ।
	१.२.५ जग्गाको वर्गीकरण गरि कृषि योग्य जग्गाको चक्लाबन्दी तथा कन्ट्रयाक्ट फार्मीङ्का (करार खेती) लागि समन्वय गरिनेछ ।
१.३ कृषि पकेट क्षेत्रको विकास गर्ने	१.३.१ प्रत्येक वडामा बाली विशेष पकेट क्षेत्र, सुपरजोन, जोन निर्माणका लागि संभाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।

उद्देश्य १: व्यावसायिक र उच्च प्रतिफलमुखी उत्पादनमा केन्द्रित हुनु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.३.२ फलफुल तथा नगदेबाली विशेष नर्सरी स्थापना गरिनेछ ।
	१.३.३ बाली विशेष पकेट क्षेत्रलाई केन्द्रित गरी गुणस्तरीय र उन्नत बीउ विजनका लागि स्रोत केन्द्र स्थापना गरिने छ ।
	१.३.४ व्यावसायिक फलफूल तथा नगदेबालीले ओगटेको क्षेत्रफल क्रमशः विस्तार गरिनेछ ।
	१.३.५ व्यावसायिक च्याउ खेतीमा अनुदान कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१.४ अत्यावश्यकीय कृषि सामाग्रीको पहुँच र उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने	१.४.१ आवश्यक रासायनिक मलको आयतन आंकलन गरी समयमै आपूर्ति गर्न गाउँपालिका स्तरीय संयन्त्र निर्माण गरिने छ ।
	१.४.२ प्रत्येक वडामा प्राङ्गारीक तथा हरित मल उत्पादन सम्बन्धी तालिमको आयोजना गरिने छ ।
	१.४.३ व्यावसायिक प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्ने कृषकलाई विशेष अनुदानको प्रबन्ध गरिनेछ ।
	१.४.४ वडास्तरमा उत्पादन हुने बाली विशेषका आधारमा उन्नत बीउ वितरण गर्न बीज बैङ्क तथा सामाग्री केन्द्रको विकास गरिने छ ।
	१.४.५ व्यावसायिक कृषकहरुलाई फलफुलका विरुवाहरु अनुदानमा वितरण गरिनेछ ।
	१.४.६ कृषि यान्त्रिकीकरण अन्तर्गत किसानले खरिद गर्ने औजार (जस्तैः च्यापकटर, ब्रसकटर, मिल्कएनलाइजर, स्प्रे आदि)मा मापदण्डका आधारमा निश्चित प्रतिशत अनुदानमा निरन्तरता दिइने छ ।
	१.४.७ साना किसान तथा समग्र कृषि क्षेत्रलाई क्रमश यान्त्रिकीकरण गर्न एक गाउँपालिकास्तरीय Custom Hiring Center को निर्माण गर्न प्रदेश र सङ्घीय सरकारसँग समन्वय गरिने छ ।
	१.४.८ बजारको पहुँच नभएको क्षेत्रहरुको कृषि उपजलाई बजारसम्म पुऱ्याउन मापदण्डका आधारमा ढुवानीको व्यवस्था गरिनेछ।
	१.४.९ कृषि विज्ञ सहितको कृषि एम्बुलेन्स संचालन गरिनेछ।
	१.४.१० एक वडा एक हाटबजार स्थापनाका लागि पूर्वाधार निर्माण कार्यलाई निरन्तरता गरिने छ ।
१.५ खाद्यान्न तथा मल भण्डारण तथा विषादिको प्रयोगसम्बन्धी कृषक ज्ञान अभिवृद्धि गर्ने	१.५.१ मलको प्रयोग र अनुपात समय आदिका विषयमा प्रत्येक कृषकलाई सूसुचित गर्न स्थानीय सञ्चार माध्यमको प्रयोग गरिने छ ।
	१.५.२ मल, विउ विजन तथा विषादिको प्रयोगसम्बन्धी जानकारी प्रदान गर्न गाउँपालिका स्तरीय Call center को स्थापना गरिने छ ।
	१.५.३ वडास्तरीय कृषक पाठशालामा मल, विउविजन र विषादी प्रयोग सम्बन्धी सामाग्रीको विकास र सम्प्रेषण गरिने छ ।
	१.५.४ वडास्तरमा घुम्ती माटो परीक्षण शिविर सञ्चालन गरिने छ ।
	१.५.५ जैविक विषादीको उत्पादन र प्रयोगसम्बन्धी वडास्तरीय तालिमको व्यवस्था गरिने छ ।

उद्देश्य १: व्यावसायिक र उच्च प्रतिफलमुखी उत्पादनमा केन्द्रित हुनु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.५.६ बेमौसमी तरकारी खेती विशेष तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.५.७ कृषकहरुलाई प्राविधिक ज्ञान सम्प्रेषण गर्न कृषि घुम्ती सेवा सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.५.८ बाली भित्र्याइ सकेपछि हुने क्षती न्यूनीकरण गर्न कृषि उपज भण्डारण सम्बन्धी विशेष तालिम तथा परम्परागत सीप हस्तान्तरण गरिनेछ ।
	१.५.९ खाद्य भण्डारण डिपोहरुको स्थापना गरिनेछ ।
	१.५.१० विषादी प्रयोग न्यूनिकरणका लागि विषादि परिक्षण प्रयोगशाला निर्माण गरिनेछ ।
	१.५.११ अर्गानिक खेती गर्ने किसानलाई बिशेष प्रोत्साहन गरिनेछ ।
	१.५.१२ अर्गानिक मल उत्पादनलाई व्यवस्थित ढंगले सञ्चालन गरिनेछ ।
१.६ सहुलियतपूर्ण कृषि कर्जाको व्यवस्था गर्ने	१.६.१ सङ्घीय र प्रदेश सरकार तथा गाउँपालिकाको सहजीकरण तथा समन्वयमा व्यावसायिक योजना अनुरुप खेती गर्न चाहने कृषकलाई सहुलियतपूर्ण कृषि कर्जाको व्यवस्था गरिनेछ ।
	१.६.२ सहकारी क्षेत्रलाई कृषि क्षेत्रमा लगानी गर्न कृषि सहकारी विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.६.३ वैदेशिक रोजगारीमा कृषि पेशामा संलग्न भई स्वदेश फर्केका युवाहरूलाई कृषिमा लगानी गर्न इच्छुक भए मापदण्डका आधारमा कृषि कर्जाको व्याजमा अनुदान दिने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
१.७ कृषि बिमालाई प्रभावकारी बनाउने	१.७.१ गाउँपालिकाको समन्वय र सहजिकरणमा कृषि बिमालाई अनिवार्य बनाई बिमा प्रदायक कम्पनीहरूसंगको सहकार्यमा कृषक मैत्री बनाइनेछ ।
	१.७.२ कृषकहरूलाई कृषि बिमाको आवश्यकता र महत्वका विषयमा सूसुचित गर्न बिमा कम्पनीहरूको सहयोगमा नियमित अभिमुखीकरण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
	१.७.३ न्यून आय भएका साना किसानहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा कृषि बिमामा सहुलियत तथा अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।

उद्देश्य २: नमूना कृषि क्षेत्रको रुपमा विकास गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१ असल अभ्यासहरूको अध्ययन र अवलोकन गर्ने	२.१.१ कृषि शाखाको समन्वयमा गाउँपालिकाका अगुवा र आकांक्षी कृषकहरूलाई देश तथा विदेशमा सघन कृषि क्षेत्र वा कृषि ग्रामको रुपमा विकास भैरहेका क्षेत्रको स्थलगत अवलोकन भ्रमण गराइने छ ।
	२.१.२ अवलोकनबाट प्राप्त अनुभवहरूलाई गाउँपालिकाका अन्य कृषकहरूलाई सम्प्रेषण गर्न वर्षमा कम्तीमा १ पटक गाउँपालिका स्तरीय कृषक अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।
	२.१.३ नियमित रुपमा वार्षिक कृषि मेलाको आयोजना गरी बजारको प्रर्वद्धन गरिने छ ।

उद्देश्य २: नमूना कृषि क्षेत्रको रुपमा विकास गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.२ सघन कृषि उत्पादन क्षेत्रको वर्गीकरण र घोषणा गर्ने	२.२.१ उर्वर र खेतीयोग्य क्षेत्रलाई वर्गीकरण गरी क्रमश सघन खेतीक्षेत्र घोषणा गरिने छ ।
	२.२.२ सघन खेती क्षेत्रहरूलाई निश्चित मापदण्ड तथा राष्ट्रिय, प्रादेशिक र स्थानीय भू-उपयोग नीति अनुरुप खेतीपाती बाहेक अन्य कृयाकलापमा प्रयोग गर्न निरुत्साहन गर्ने नीति कार्यान्वयन गरिने छ ।
२.३ कृषिको विकासका लागि आवश्यक भौतिक कृषि पूर्वाधारको क्रमश विकास गर्दै नमूना कृषि क्षेत्र बनाउने	२.३.१ गाउँपालिका भित्रका प्रमुख कृषि सडकहरूको पहिचान गरिने छ ।
	२.३.२ प्राथमिकताका आधारमा सघन क्षेत्रका कृषि सडकहरूको स्तरोन्नति गरिने छ ।
	२.३.३ प्रत्येक वडामा सघन खेती क्षेत्रलाई उपयुक्त हुने स्थानमा कृषि उपज संकलन केन्द्रको स्थापना गरिने छ ।
	२.३.४ गाउँपालिका भित्र आवश्यकताका आधारमा चिस्यान केन्द्रको स्थापना गरिने छ ।
	२.३.५ गाउँपालिकामा उच्च उत्पादन संम्भावना रहेका बाली जस्तै धान, मकै तथा गहुँको बीज बैङ्क स्थापना गरिनेछ
	२.३.६ गाउँपालिका स्तरीय सामुदायिक कृषि सेवा श्रोत तथा सूचना केन्द्र स्थापना गरिनेछ ।
	२.३.७ आवश्यकताका आधारमा दुध चिस्यान केन्द्रहरु स्थापना गर्न अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।
	२.३.८ माटोमा राख्ने चुना अनुदानमा वितरण गरिनेछ र अभिमुखीकरण तालिमको व्यवस्था गरिइनेछ ।
	२.३.९ कृषि वीउ उत्पादन कम्पनी स्थापना गरिनेछ ।

उद्देश्य ३: वातावरणमैत्री दिगो कृषि र कृषिमा आधारित उद्योगहरूको विकास गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
३.१ वातावरणमैत्री दिगो कृषि अभिमुखीकरण गर्ने	३.१.१ दिगो कृषिको सैद्धान्तिक र व्यवहारिक पक्षका विषयमा विज्ञहरूद्वारा सम्प्रेषित ज्ञान अगुवा कृषकको अगुवाइमा अन्य कृषकलाई सम्प्रेषण गर्न वर्षमा १ पटक अन्तरक्रिया सञ्चालन गरिने छ ।
	३.१.२ रैथाने प्रजातिका बाली संरक्षणमा विशेष अनुदान प्रदान गरिनेछ ।
	३.१.३ जलवायू अनुकूलन विशेष बालीनालीको पहिचान र प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
	३.१.४ सामुदायिक बीज बैङ्क स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
	३.१.५ मौसम विज्ञान मावन केन्द्र स्थापना गर्ने ।
३.२ गाउँपालिकामा निरन्तर उत्पादन हुनसक्ने कृषिजन्य कच्चा पदार्थको पहिचान गर्ने	३.२.१ वडास्तरमा जलवायू र माटो अनुकूल उत्पादन हुने प्रमुख वालीका आधारमा जोन र सुपरजोनको पहिचान र घोषणा गरिने छ ।
	३.२.२ जोन र सुपरजोन स्तरीय उत्पादित प्रमुख उत्पादनको वार्षिक तथ्याङ्क प्राप्त गर्न स्वचालित तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण गरिने छ ।

उद्देश्य ३: वातावरणमैत्री दिगो कृषि र कृषिमा आधारित उद्योगहरूको विकास गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	३.२.३ कृषि उपज बजारीकरण तथा निर्यात प्रबर्द्धन गर्न अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ।
	३.२.४ कृषि उपजहरुलाई सन्तुलित मूल्य श्रृंखलामा समेटिने छ ।
३.३ निजी क्षेत्र र अगुवा कृषकको समन्वय र सहकार्यमा कम्तीमा "एक वडा एक कृषि" मा आधारित उद्योगको निर्माण गर्ने	३.३.१ बाली विषेश पकेट क्षेत्रका आधारमा उपलब्ध हुन सक्ने कच्चा पदार्थमा आधारित प्रत्येक वडामा सम्भाव्य उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।
	३.३.२ पहिलो चरणमा "एक वडा एक कृषि" उद्योग स्थापना गर्न उद्योगी कृषक वा कृषक समूह पहिचान गरिने छ ।
	३.३.३ उद्यमी कृषकहरूलाई लक्षित अध्ययन तथा अभिमुखीकरण तालिमका लागि गाउँपालिकाद्वारा सहयोग प्रदान गरिने छ ।
३.४ स्थानीय कृषि उद्योगबाट उत्पादित सामग्रीको ब्रान्डिङ गर्ने	३.४.१ कृषि उद्योगबाट उत्पादित उत्पादनहरूको प्रशोधन प्याकेजिङ लेबलिङ, गुणस्तर तथा ब्रान्डिङ गर्नका लागि विशेष अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गरिनेछ ।
	३.४.२ संघीय तथा प्रादेशिक सरकारको सहयोगमा गाउँपालिकास्तरीय खाद्य गुणस्तर मापनको व्यवस्था गरिनेछ ।
	३.४.३ स्थानीय उपज तथा औद्योगिक उत्पादनको खपत हुनसक्ने सम्भाव्य उपभोक्ता बजारहरूको अध्ययन गरिनेछ ।
	३.४.४ स्थानीय उपज उपभोग हुने उपभोक्ता बजारको मागको अध्ययन गरी वस्तुगत सूचना संकलन गरिनेछ ।
	३.४.५ उत्पादनमा स्थानीय पहिचान राख्न सक्ने बाली तथा उत्पादनको पहिचान गरिनेछ ।
	३.४.६ गुणस्तर र ब्रान्ड कायम गर्न सक्ने बाली तथा उत्पादनको गुणस्तर प्रर्वद्धन गर्न जैविक प्रविधिको अवलम्बन गरिनेछ ।
	३.४.७ जैविक प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गर्न गुणस्तरीय उत्पादन गर्न र कृषकहरूलाई नियमित तालिम तथा अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
	३.४.८ मेड इन विजयनगरको ब्राण्डीङका लागि प्रोत्साहन गरिनेछ ।
३.५ कृषि र पर्यावरणमैत्री मौरीपालन व्यवसाय प्रर्वद्धन गर्ने	३.५.१ मौरीपालक कृषकको विवरण संकलन गरिने छ ।
	३.५.२ मौरीपालक कृषकलाई प्राविधिक तालिम प्रदान गरिने छ ।
	३.५.३ व्यावसायिक मौरीपालक कृषकलाई घारमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।
	३.५.४ उत्पादित महलाई प्रशोधन र लेवलिङ् तथा प्याकेजिङ्ग गरिने छ ।
	३.५.५ मह उपभोक्ता बजार तथा मागको अध्ययन गरिने छ ।

४.१.२ जडीबुटी

पृष्ठभूमि

नेपालमा भौगोलिक तथा जैविक विविधताका कारण वनजंगल क्षेत्रमा विभिन्न प्रकारका जडीबुटीहरू पाइन्छन् । यस गाउँपालिकामा वनजंगल र झाडी बुट्यान तथा वन क्षेत्रले कूल भूभागको करिब ४८.३१ प्रतिशत भूभाग ओगटेको हुदाँ यहाँ विभिन्न प्रकारका जडीबुटीहरू पाइन्छन् । गाउँपालिकामा विशेषगरी औषधीय जडिबुटीहरु गुर्जो, बोजो,

हर्रो, बर्रो, अमला, गुजरगानो, निम, तितेपाती, तुलसी, लेमन ग्रास, घोडताप्रे, बेल, भलायो आदि जस्ता जडीबुटीहरू पाइन्छन् । तथापी यी जडीबुटीहरूको व्यावसायिक उत्पादन हुनसकेको छैन । यस्ता जडीबुटीहरूको पहिचान गरी व्यावसायिक उत्पादन, प्रशोधन र बजार प्रर्वद्धन गर्न सकेमा स्थानीयवासीको आयआर्जनमा समेत टेवा पुऱ्याउन सकिन्छ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

उद्देश्य ४ : व्यावसायिक जडीबुटी उत्पादनको सुरुवात गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
४.१ गाउँपालिकामा पाइने बहुमूल्य जडीबुटीहरूको पहिचान र संरक्षण गर्ने	४.१.१ विज्ञको सहयोगमा गाउँपालिकाभर पाइने जडीबुटीहरूको पहिचान गरी विवरण संकलन गरिने छ ।
	४.१.२ पहिचान भएका जडीबुटीको नमूना तथा तीनको गुण विशेषता र उपयोग समेटेर गाउँपालिकामा एक Herbarium तयार पारिने छ ।
	४.१.३ आफ्नो वरपर रहेका बहुमुल्य जडीबुटीको पहिचान र संरक्षण गर्न जनस्तरमा जनचेतना फैलाउन स्थानीय संचार माध्यमहरूको सहयोग लिइने छ ।
	४.१.४ पूर्ण विवरण तयार पारी जडीबुटीको फाइदा र विशेषता सहित ब्रोसर तथा पुस्तक तयार पारिनेछ ।
	४.१.५ स्थानीय स्तरमा प्राप्त हुने बहुमूल्य र स्वास्थ्य हितकारी जडीबुटीहरूको पहिचान र संरक्षण गरी सदुपयोग गर्न जनचेतनामूलक कार्यक्रम निर्माणगरी प्रसारण गरिने छ ।
४.२ कृषकलाई व्यवसायीक जडीबुटी उत्पादनका लागि प्रोत्साहन गरिने छ ।	४.२.१ गाउँपालिकामा जडीबुटी उत्पादनलाई पेशागत र व्यावसायिक बनाउन चाहने कृषकको विवरण संकलन गरिने छ ।
	४.२.२ इच्छुक कृषकहरूलाई गाउँपालिकाको तर्फबाट व्यावसायिक जडीबुटी उत्पादनको संभाव्यता, बजार र प्राविधिक ज्ञानबारे तालिम प्रदान गर्न सहयोग गरिने छ ।
	४.२.३ गाउँपालिकाभर प्राकृतिक चिकित्सा, आयूर्वेद विज्ञान तथा योग साधनामा लागेका विज्ञहरूको सहयोगमा व्यवसायीक किसानको मनोबल बढाउन वर्षमा एक पटक जडीबुटीको व्यवसायीक उत्पादन सम्बन्धी अन्तरक्रिया गरिने छ ।
४.३ कृषि र जडीबुटी उत्पादनलाई एकीकृत गरी व्यावसायिकता प्रर्वद्धन गरिने छ ।	४.३.१ कृषिसंगै जडीबुटी समेत उत्पादन गर्ने कृषकलाई जडीबुटी उत्पादन सम्बन्धी ज्ञान, सिप र प्रविधि हस्तान्तरण गर्न सहयोग पुऱ्याइने छ ।
	४.३.२ अन्तरवाली अन्तर्गत कृषि बाली संगसंगै जडीबुटी उत्पादन गर्ने कृषकलाई तालिमको व्यवस्था गरिने छ ।
	४.३.३ गाउँपालिकामा खेर गैरहेको जमिन र वनक्षेत्रलाई व्यावसायिक जडीबुटी उत्पादन गर्न निजी क्षेत्रलाई लिजमा दिन व्यवस्था मिलाइने छ ।
	४.३.४ कृषि उपज संकलन केन्द्रलाई जडीबुटी समेत संकलन केन्द्रका रुपमा विकास गरिने छ ।
	४.३.५ अति विपन्न वर्ग र न्यून आय भएका कृषकहरूलाई जडीबुटी उत्पादनमा आर्कषण गर्न व्याजमा अनुदान दिने व्यवस्था मिलाइने छ ।

उद्देश्य ४ : व्यावसायिक जडीबुटी उत्पादनको सुरुवात गर्नु	
रणनीति	कार्यनीति
	४.३.६ व्यावसायिक जडिबुटी उत्पादन विस्तार कार्यक्रम अन्तर्गत समूहमा व्यावसायिक जडिबुटी खेती गर्न चाहने कृषक समूहलाई मापदण्डका आधारमा प्राविधिक सहयोग तथा अनुदान प्रदान गरिनेछ ।

४.१.३ पशुपंक्षी विकास तथा मत्स्यपालन

पृष्ठभूमि

यस गाँउपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरूमा स्थानीयहरुले पशुपंक्षी तथा मत्स्यपालन गर्ने गरेका छन् । यहाँ गाई, भैँसी, बाखा, सुगुर, बंगुर लगायतका पशुहरु, कुखुरा, हाँस, परेवा, टर्की, बट्टाई, लगायतका पंक्षीहरु र विभिन्न जातका माछाहरु पाल्ने र बिक्री गर्ने गर्दछन् । उष्ण क्षेत्रमा उपयुक्त हुने जातका पशुपंक्षी तथा मत्स्यपालनको लागि यहाँ व्यावसायीक उत्पादनको राम्रो संभावना रहेको हुनाले व्यवसायिक फर्महरू मार्फत पशुपंक्षी तथा मत्स्यपालनको उत्पादनको संभावना रहेको छ । व्यावसायिक हिसाबले हेर्दा कृषकहरूले सबैभन्दा बढी गाई, भैसी, कुखुरा, बाखा, बङगुर र माछा पाल्ने र बिक्री गर्ने गर्दछन् । यहाँ पशुपन्छी तथा मत्स्यपालनको अधिक संभावना रहेता पनि व्यवसायिक रुपमा भने संचालन गर्न सकिएको छैन । सम्बन्धित निकाय तथा विज्ञहरुको सहयोग तथा समन्वयमा यस क्षेत्रलाई व्यवसायिक रुपमा अगाडी वढाई रोजगार तथा कृषकहरुको जीवनस्तर उकास्नु पर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ पशुपंक्षी तथा मत्स्यपालन व्यवसायको आधुनिकीकरण हुन नसकेको ।
▪ कृषि पूर्वाधार विकासमा चुनौती रहेको ।
▪ युवा तथा व्यावसायिक सोचका कृषि उद्यमीहरूलाई यस क्षेत्रमा आर्कषण गर्ने चुनौती रहेको ।
▪ पशुपंक्षी, मत्स्यपालन सेवा केन्द्र तथा दक्ष प्राविधिकहरूको पर्याप्त व्यवस्था र तालिम नभएको ।
▪ पशुपक्षी उपचार पर्याप्तता नभएको ।
▪ जलवायु परिवर्तनका कारण मत्स्यपालन गर्ने पोखरीको पानीको सतह शिघ्र रुपमा घट्ने गरेको ।
▪ कृषि उपज भण्डारण तथा उचित बजारको सुनिश्चितता हुन नसकेको ।
▪ पशु चौपायाहरु छाडा छोड्ने प्रचलन रहेको ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ गाँउपालिकामा विभिन्न कृषि तथा पशुपालन फर्महरू मार्फत गाई, भैसी, कुखुरा, बाखा, माछा, बङगुर लगायतका पशुपंक्षीहरूको व्यावसायीक उत्पादन गर्न सुरुवात भएको ।
▪ दुध, माछा, मासु र अण्डाको खपत बढिरहेकोले राम्रो आम्दानी गर्न सकिने ।
▪ पशुपन्छी जन्य उत्पादनमा आधारित उद्योगहरू सञ्चालन गर्न सकिने ।
▪ व्यावसायिक उत्पादन बढाउन सके माछाको बजारको समेत राम्रो सम्भावना रहेको ।

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ गाँउपालिकाले पशुपालक किसानहरुका लागि बहुउपयोगी घाँसको विउ वितरण, कृषक समुहहरुलाई बाखा, भैँसी, माछाका भुरा, स्थानिय जातका कुखुराका चल्ला तथा बंगुरका पाठा वितरण गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने गरेको ।
▪ गाँउपालिकाले पशुनश्ल सुधारका लागि कृतिम गर्भाधान सेवा, दुध र मासु उत्पादन बृद्धि गर्ने कार्यक्रम लगायतका कार्यक्रमहरुलाई प्राथमिकतामा राख्ने नीति अगाडी सारेको ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
व्यावसायिक पशुपन्छी तथा मत्स्यपालन मार्फत आर्थिक समृद्धि
लक्ष्य
आधुनिक, वैज्ञानिक र व्यावसायिक पशुपन्छी तथा मत्स्यपालन मार्फत निर्यातमुखी उत्पादनलाई बढावा दिने
उद्देश्यहरू
✓ पशुपन्छी तथा मत्स्यपालनलाई व्यावसायिक बनाउनु । ✓ पशुपन्छीजन्य उत्पादनमा निर्यात प्रर्वद्धन गर्नु । ✓ माछाको व्यावसायिक उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई निर्यात प्रर्वद्धन गर्नु ।

उद्देश्य १: पशुपन्छीपालनलाई व्यावसायिक बनाउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ पशुपन्छी पालनमा व्यावसायिकता अभिवृद्धि गर्न कृषक अभिमुखीकरण गर्ने	१.१.१ वडास्तरमा उद्यमशिल सोच भएका इच्छुक युवा तथा अग्रणी कृषकहरूको पहिचान गरिने छ ।
	१.१.२ कृषि उद्यमीहरूको उत्प्रेरणाका लागि वडास्तरमा उनीहरूको सोच र योजनाबारे सूचना संकलन गरी शुरुआत (Start-up) का लागि अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.१.३ इच्छुक युवा तथा अन्य अगुवा कृषकहरूको लगत संकलन पश्चात पशुपन्छी तथा मत्स्य पालनसम्बन्धी असल अभ्यास तथा प्राविधिक पक्षहरूबारे वर्षमा एक पटक अभिमुखीकरण तथा तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.१.४ अतिविपन्न घरपरिवार निर्वाहमुखी पशुपंक्षिपालन कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
	१.१.५ हरियो घाँसमा आधारित पशुपालन कार्यक्रमलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
१.२ युवा उद्यमीहरूलाई यसतर्फ आर्कषण गर्न विशेष सहुलियत प्रदान गर्ने	१.२.१ निश्चित मापदण्डका आधारमा एकल तथा सामुहिक रुपमा पशुपन्छी पालनमा व्यावसायिक रुपमा जान खोज्ने कृषक, कृषक समूह तथा वैदेशिक रोजगारीवाट फर्किएका युवाहरूलाई व्याजमा अनुदान दिइने छ ।
	१.२.२ उच्च मूल्य पर्ने पशुपन्छीजन्य उत्पादनका लागि आवश्यक उन्नत जातका नश्लको प्रर्वद्धन गर्न बोका तथा माउ आदिमा निश्चित मापदण्डका आधारमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।
	१.२.३ स्थानीय सहकारी तथा समूहमा पशुपालन व्यवसाय गर्न चाहनेहरूलाई निश्चित प्रतिशत व्याज तथा सहुलियत तथा लगानीमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।

उद्देश्य १: पशुपन्छीपालनलाई व्यावसायिक बनाउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.२.४ स्थानिय जातका लोकल कुखुरा, कालिज, बट्टाइ, बङ्गुर लगायत पशुपंक्षी पाल्न चाहने वेरोजगार युवाहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा सुविधाको प्रबन्ध गरिनेछ ।
	१.२.५ गाउँपालिकाभित्रका दुध उत्पादक किसानलाई दुधजन्य पदार्थको उत्पादन र बिक्री वितरणमा अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३ पशुपन्छी उत्पादनलाई आवश्यक कृषि सामाग्री तथा प्रविधिको उपलब्धता वृद्धि गर्ने	१.३.१ पशुपालनलाई आवश्यक घाँसको उत्पादन, वीउ तथा बेर्ना वितरण गरिने छ ।
	१.३.२ घाँसेबाली उत्पादन क्षेत्र विस्तार कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.३.३ खेर गैरहेको जमिनमा घाँस रोप्न कृषकलाई प्रोत्साहन गर्न घाँसको व्यावसायिक उत्पादनसम्बन्धी तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.४ प्रत्येक वडामा पशुसेवा केन्द्रद्वारा प्रदान गरिने सेवालाई घुम्ती सेवामार्फत विस्तार गरिने छ ।
	१.३.५ पशु बिमा कार्यक्रमलाई कृषक मैत्री र प्रभावकारी बनाउन बिमा कम्पनीको समन्वयमा अन्तरक्रिया गरिने छ ।
	१.३.६ पशु रोग नियन्त्रणका लागि भ्याक्सिनेसन तथा Call Center को व्यवस्था गरिने छ ।
	१.३.७ सघन पशुपन्छी पालन क्षेत्र लक्षित भेटेरीनरीको स्थापना गरिनेछ ।
	१.३.८ उन्नत र उच्च प्रतिफल दिने पशुनश्ल सुधार तथा कृत्रिम गर्भाधान सेवालाई विस्तार गरिनेछ ।
	१.३.९ उन्नत पशुनश्ल श्रोत केन्द्र स्थापना गरिनेछ ।
	१.३.१० स्थानीय उपजमा आधारित दाना उद्योग खोल्ने उद्यमीलाई मापदण्डका आधारमा सहुलियत प्रदान गरिने छ ।
	१.३.११ पशुशिक्षा प्रर्वद्धन गर्न वडास्तरमा कृषक पाठशाला सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.१२ व्यावसायिक पशुपालक कृषकलाई लागत सहभागितामा Cow Mat वितरण गरिने छ ।
	१.३.१३ पशुपालन पकेट क्षेत्र स्तरिय घाँस बीज बैङ्क तथा डालेघाँस नर्सरी स्थापनाका लागी संम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
	१.३.१४ गाउँपालिकामा संम्भाव्यता हेरी दुग्ध चिस्यान केन्द्र स्थापना तथा विस्तार गरिनेछ ।
	१.३.१५ चल्ला उत्पादन गर्ने ह्याचरी उद्योग संचालनका लागी निजी क्षेत्र संग अर्न्तकृया गरी विशेष प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।
	१.३.१६ गाउँपालिकाका दुध उपभोक्ता सहकारी संस्था लिमिटेडहरुलाई मापदण्डका आधारमा प्राविधिक सहयोग प्रदान गरिनेछ ।
	१.३.१७ व्यावसायिक पशुपालक कृषकलाई अनुदानमा मिल्किङ मेसिन वितरण गरिनेछ ।

उद्देश्य २: पशुपन्छीजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई निर्यात प्रर्वद्धन गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१ कृषि तथा पशुपन्छी तथ्याङ्क प्रणालीको विकास	२.१.१ गाउँपालिकाभर पालिने पशुपन्छीको विवरण अद्यावधिक गर्ने तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण गरिनेछ ।

उद्देश्य २: पशुपन्छीजन्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई निर्यात प्रर्वद्धन गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
गर्ने	२.१.२ गाउँपालिकामा हरेक वर्ष पशुपन्छी जन्य उत्पादनको माग आपूर्तिको वस्तुपरक सूचना प्राप्त गरी उत्पादनलाई निर्यातमुखी बनाइनेछ ।
	२.१.३ हरेक वर्ष गाउँपालिकाबाट निर्यात हुने पशुजन्य उत्पादनको वस्तुपरक सूचना अद्यावधिक गरिनेछ ।
२.२ पशुपन्छीजन्य उत्पादनको निर्यात गर्ने	२.२.१ गाउँपालिकामा उत्पादन हुने पशुपन्छी संकलनका लागि केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।
	२.२.२ पशुपन्छीजन्य उत्पादन निर्यात हुनसक्ने सम्भाव्य निकटवर्ती बजार तथा हाटबजारको मागको अध्ययन गनिरेछ ।
	२.२.३ उत्पादित वस्तुहरुको ब्रान्डिङ, लेबलिङ, प्याकेजिङ तथा गुणस्तर जाँच गर्ने व्यवस्था मिलाईने छ ।
	२.२.४ उत्पादन र मागको सन्तुलन कायम गर्न ठूला बजारका कृषि उपज संकलन तथा व्यापारीहरूसँग सम्पर्क तथा माग संकलन गर्ने संयन्त्रको निर्माण गरिनेछ ।

उद्देश्य ३: माछाको व्यावसायिक उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई निर्यात प्रबर्द्धन गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
३.१ माछापालनमा इच्छुक कृषक पहिचान गर्ने	३.१.१ प्रत्येक वडामा सम्भाव्यताका आधारमा माछापालन गर्न चाहने र गरिरहेका कृषक पहिचान गरिने छ ।
	३.१.२ माछापालन गर्न चाहने कृषकलाई प्राविधिक ज्ञान र सिपका लागि तालिमको व्यवस्था गरिने छ ।
३.२ माछाका भूरामा अनुदान दिने	३.२.१ निश्चित मापदण्डका आधारमा माछापालक कृषकलाई पहिलो पटक भूरा अनुदानमा निरन्तरता दिइने छ ।
	३.२.२ स्थानीय जलवायू अनुकूल उत्पादन हुनसक्ने माछाका बारेमा कृषकलाई जानकारी प्रदान गरिने छ ।
	३.२.३ माछाको लागि दाना उत्पादन गर्ने प्रविधि सहित मेशिनहरु उपलव्ध गर्ने
३.३ माछाको स्थानीय माग पूरा गरी निर्यात गर्ने	३.३.१ स्थानीयस्तरमा उत्पादित माछाको खपत हुनसक्ने प्रमुख बजारहरूको अध्ययन गरिने छ ।
	३.३.२ माछाको निर्यातका लागि संकलन भण्डारण तथा प्याकेजिङ केन्द्रको स्थापना गरिने छ ।
३.४ पोखरी निर्माणमा अनुदान तथा सहुलियत दिने	३.४.१ स्थानीय जल पर्यावरणीय प्रणालीको विकास गर्न वडा स्तरमा नमूना माछापोखरी निर्माण गर्ने कृषकहरलाई लागत सहभागिता तथा ब्याजमा अनुदान दिईने छ ।
	३.४.२ त्यस्ता पोखरी निर्माण गर्ने कृषकलाई प्राविधिक सहयोग प्रदान गरिने छ ।
	३.४.३ गाउँपालिकामा पानीको उपलब्धता हुने सार्वजनिक जग्गाहरूमा पोखरीहरू निर्माण गरी ठेक्कामा लगाइने छ । साथै प्रयोगमा आएका पोखरीहरूको स्तरोन्नती गरिनेछ ।

कृषि तथा पशुपन्छीको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
कृषि तथा जडिबुटि									
१.	१.१	१.१.१	कृषक वर्गीकरण तथा परिचय पत्र वितरण तथा नीति निर्माण	५००					
		१.१.२	अगुवा कृषकको विवरण संकलन		१००				
		१.१.३	व्यवसायीकरणसम्बन्धी अगुवा कृषक अभिमुखीकरण		५०	६०	७०	८०	
		१.१.४	कृषक पाठशाला सञ्चालन तथा शिक्षक व्यवस्था	३००	३५०	४००	५००	६००	
		१.१.५	किसान क्लब गठन	२०	२५	३०	३५	४०	
		१.१.६	कृषक समूह गठन सहजिकरण	२०	२५	३०	४०	५०	
		१.१.७	उत्पादित कृषि उपजको मूल्य श्रृंखला निर्धारण						
		१.१.८	कृषिमा आत्मनिर्भर विषेश कार्यक्रम						
	१.२	१.२.१	गाउँपालिकाका प्रमुख सिंचाई योजनाहरूको प्राथमिकिकरण	१००					
		१.२.२	वडास्तरीय सघन कृषि क्षेत्र तथा खेती मिश्रित बाली/अन्तरबाली वर्गीकरण तथा पहिचान			२००			
		१.२.३	वडास्तरीय उच्च मूल्यका बाली तथा उत्पादन संभाव्यता अध्ययन		२००				
		१.२.४	बाँझो क्षेत्र तथा बगर खेती क्षेत्र पहिचान र विवरण संकलन		२००				
		१.२.५	जग्गाको वगीकरणगरि कृषियोग्य जग्गाको चक्लाबन्दी तथा कन्ट्रयाक्ट फामीङका लागि समन्वय		२००				
	१.३	१.३.१	प्रत्येक वडामा बाली विशेष पकेट क्षेत्र निर्माणका लागि संभाव्यता अध्ययन	२५०					
		१.३.२	फलफुल तथा नगदेबाली विशेष नर्सरी स्थापना		२५०				

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.३.३	पकेट क्षेत्रस्तरीय स्रोतकेन्द्र निर्माण			५००			
		१.३.४	व्यावसायिक फलफूल तथा नगदेबाली विस्तार कार्यक्रम	५००	५००	५००	५००	५००	
		१.३.५	च्याउ खेतीमा अनुदान कार्यक्रमलाई निरन्तरता	५००	५००	५००	५००	५००	
	१.४.	१.४.१	रासायनिक मल माग तथा आपूर्ति तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण	२५०					
		१.४.२	वडास्तरीय प्राङ्गारीक तथा हरित मल उत्पादन तालिम	१००	१५०	२००	२५०	३००	
		१.४.३	व्यावसायिक प्राङ्गारिक मल उत्पादन अनुदान	१००	१५०	२००	२५०	३००	
		१.४.४	वडास्तरीय बीज बैङ्क (Seed Bank) निर्माण	७००	७००	८००	८००	९००	
		१.४.५	मकै, धान, गहुँ लगायत विउ खरिदमा ५० प्रतिशत अनुदान	३००	३००	३००	३००	३००	
		१.४.६	मागका आधारमा फलफुलका विरुवाहरुमा अनुदानलाई निरन्तरता	२००	२००	२००	२००	२००	
		१.४.७	कृषि यन्त्र खरिदमा अनुदान	५००	५००	५००	५००	५००	
		१.४.८	गाउँपालिकास्तरीय Custom Hiring Center निर्माण	५००	५००	१०००	१२००	१५००	
		१.४.९	कृषि उपजलाई बजारसम्म पुर्‍याउन ढुवानी अनुदान	५००	५००	५००	५००	५००	
		१.४.१०	कृषि विज्ञ सहितको कृषि एम्बुलेन्स संचालन	१५००					
		१.४.११	एक वडा एक कृषि उपज संकलन केन्द्र स्थापना	१०००	१२००	१२००	१५००	१५००	
	१.५	१.५.१	मल, बीउ, विषादी आदिको प्रयोगसम्वन्धी कृषि शिक्षा प्रसारण	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.५.२	गाउँपालिकास्तरीय कषि Call Center को स्थापना				५००	५००	
		१.५.३	कृषक पाठशालाका लागि पाठ्यक्रम निर्माण		१००				
		१.५.४	घुम्ती माटो परीक्षण शिविर सञ्चालन	६०	६०	६०	७०	८०	
		१.५.५	जैविक विषादी उत्पादन तालिम	५०	५०	६०	६५	८०	
		१.५.६	बेमौसमी तरकारी खेती विशेष तालिम	३०	३०	४०	४०	४०	
		१.५.६	व्यावसायिक तरकारी खेतीमा प्लास्टिक टनेल अनुदान	१५०	२००	२००	२००	२००	
		१.५.७	कृषि घुम्ती सेवा सञ्चालन	५०	५०	६०	७०	८०	
		१.५.८	कृषि उपज भण्डारण तालिम	५०	५०	६०	६५	८०	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.५.९	खाद्य भण्डारण डिपो स्थापना		१०००				
		१.५.१०	विषादि परिक्षण प्रयोगशाला निर्माण	१५००					
		१.५.११	अर्गानिक खेती गर्ने किसानलाई प्रोत्साहन अनुदान	१००	१००	१००			
		१.५.१२	अर्गानिक मल उत्पादन गर्न प्रोत्साहन						
	१.६	१.६.१	व्यावसायिक कृषि योजना अनुदान तथा सहुलियत	१५०	२००	२५०			
		१.६.२	कृषक तथा सहकारी विशेष अन्तरक्रिया	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.६.३	वैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका युवालाई विशेष कृषक अभिमुखीकरण	४०	५०	५०	५०	५०	
		१.६.३	युवा कृषक विशेष अनुदान तथा सहुलियत	४०	४५	५०	५०	६०	
	१.७	१.७.१	कृषक तथा बिमा कम्पनी बीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम						
		१.७.२	विपन्न कृषक बिमा अभिमुखिकरण						
		१.७.३	विपन्न कृषक बिमा अनुदान						
२.	२.१	२.१.१	अगुवा कृषक अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमण	१००	१५०	२००	२५०	३००	
		२.१.२	अगुवा तथा साना किसान बीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम	३०	४०	५०	६०	७०	
		२.१.३	वार्षिक कृषि मेलाको आयोजना	४००	५००	६००	६५०	७००	
	२.२	२.२.१	सघन कृषि क्षेत्र विशेष मापदण्ड निर्माण	३५०					
		२.२.२	सघन कृषि क्षेत्र विस्तार अनुदान	१००	१५०	२००	३००	३५०	
	२.३	२.३.१	कृषि सडक (घोषणाका लागि) पहिचान		१५०				
		२.३.२	सघन कृषि सडकहरुको स्तरोन्नती						
		२.३.३	वडास्तरीय कृषि उपज तथा जडीबुटी संकलन केन्द्र निर्माण		३००				

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		२.३.४	गाउँपालिकास्तरीय एक शीत भण्डार निर्माणका लागि सम्भाव्यता अध्ययन				३००	३००	
		२.३.५	धान, मकै, गहुँ को बीज बैङ्क स्थापना		१००	१००	१००	१५०	
		२.३.६	कृषि अनुसन्धान केन्द्र स्थापना				१००००		
		२.३.६	गाउँपालिका स्तरीय सामुदायिक कृषि सेवा श्रोत तथा सूचना केन्द्र स्थापना			५००			
		२.३.७	दुध चिस्यान केन्द्र स्थापना अनुदान		५००				
		२.३.८	माटोमा राख्ने चुना अनुदान तथा अभिमुखिकरण कार्यक्रम	५००	५००	५००	५००	५००	
		२.३.९	कृषि वीउ उत्पादन कम्पनी स्थापना						
३.	३.१	३.१.१	वातावरण र दिगो कृषि विषयक अगुवा कृषक अभिमुखीकरण	३०	३०	३५	४०	५०	
		३.१.२	रैथाने प्रजातिका बाली संरक्षण अनुदान	४०	४५	४५	४५	५०	
		३.१.३	जलवायू अनुकूलन विशेष बाली प्रबर्द्धन कार्यक्रम	४५	५०	६०	६०	७०	
		३.१.४	सामुदायिक बीज बैङ्क सम्भाव्यता अध्ययन	५००					
		३.१.५	मौसम विज्ञान मावन केन्द्र स्थापना						
	३.२	३.२.१	कृषि जोन र सूपर जोन पहिचान		१००				
		३.२.२	जोन र सूपर जोन स्तरीय स्वचालित कृषि तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण			२००			
		३.२.३	कृषि उपज बजारीकरण तथा निर्यात प्रबर्द्धन अनुदान	५००	५००	६००	६००	८००	
		३.२.४	कृषि उपज सन्तुलित मूल्य श्रृंखला विकास कार्यक्रम	५०	६०	७०	८०	९०	
	३.३	३.३.१	पकेट क्षेत्र वा जोन/सूपर जोन स्तरीय कृषि उद्योगको सम्भाव्यता अध्ययन			३००			
		३.३.२	कृषि उद्यमी विशेष अन्तरक्रिया कार्यक्रम	५०					
		३.३.३	अगुवा कृषि उद्यमी विशेष अभिमुखीकरण तथा अन्तरक्रिया	३०	३०	३५	४०	४५	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
	३.४	३.४.१	कृषि उपज प्याकेजिङ, लेबलिङ गुणस्तर जाँच तथा ब्रान्डीङ सम्बन्धी तालिम तथा अन्तरकृया	१००	१००	१००	१००	१००	
		३.४.२	खाद्य तथा कृषि उपज गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना			५००			
		३.४.३	कृषि उपभोक्ता बजारको सम्भाव्यता अध्ययन	२००					
		३.४.४	कृषि सम्बन्धी उपभोग्य वस्तुको बस्तुगत माग सम्बन्धी तथ्याङ्क संकलन		८०				
		३.४.५	रैथाने प्रजातिका बालीहरूको पहिचान तथा बीज बैङ्क स्थापना			५००			
		३.४.६	जैविक प्रविधि र खेती सम्बन्धी नियमित तालिम	६०	६०	६०	६०	६०	
		३.४.७	जैविक प्रविधि र खेती सम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम	५०	५५	६०	६०	६०	
		३.४.८	मेड इन विजयनगरको ब्राण्डीङ कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	
	३.५	३.५.१	मौरीपालक कृषकको विवरण संकलन	५०					
		३.५.२	मौरीपालन तालिम सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	
		३.५.३	लागत सहभागितामा मौरीको घारमा अनुदान		१५०	१५०	१५०	१५०	
		३.५.४	मह ब्रान्डिङसम्बन्धी तालिम सञ्चालन	८०	८०	८०	८०	८०	
		३.५.५	मह उपभोक्ता बजारको अध्ययन	१००					
४.	४.१	४.१.१	विवरण संकलन	३००					
		४.१.२	गाउँपालिका स्तरीय Herbarium निर्माण					५००	
		४.१.३	जडीबुटीसम्बन्धी जनचेतना सञ्चार	१००	१००	१००	१००	१००	
		४.१.४	जडीबुटीसम्बन्धी ब्रोसर तथा पार्श्वचित्र (Profile) प्रकाशन			१ ००			
		४.१.५	स्थानीय जडीबुटी पहिचान तथा उपयोगिता र संरक्षण बारे जनचेतना अभियान	५०	५०	५०	५०	५०	
	४.२	४.२.१	जडीबुटी उत्पादक कृषकको विवरण संकलन		१५०				

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		४.२.२	जडीबुटी उत्पादनसम्बन्धी तालिम सञ्चालन	५०	६०	६०	६०	७०	
		४.२.३	प्राकृतिक चिकित्सा, आयूर्वेद विज्ञान, योग साधनामा लागेका विज्ञहरू तथा कृषक अन्तरक्रिया			१००	१००	१००	
	४.३	४.३.१	जडीबुटी उत्पादन प्राविधिक सहयोग कक्ष निर्माण					१५०	
		४.३.२	अन्तरबाली अन्तर्गत जडीबुटी उत्पादन तालिम सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	
		४.३.३	खेर गैरहेको जमिन र वन क्षेत्रलाई लिजमा दिन अभिलेखिकरण						
		४.३.४	कृषि उपज संकलन केन्द्रमा जडीबुटी संकलन कक्ष निर्माण						
		४.३.५	अति विपन्न कृषकलाई जडीबुटीको व्यावसायिक उत्पादनमा अनुदान		३००	३००	३००	३००	
		४.३.६	व्यावसायीक जडिबुटी उत्पादन विस्तार कार्यक्रम अनुदान		३००	३००	३००	३००	
पशुपंक्षी तथा मत्स्यपालन									
१.	१.१	१.१.१	अगुवा तथा युवा पशुपन्छी पालक कृषक पहिचान	१००					
		१.१.२	अगुवा तथा युवा कृषक विशेष अभिमुखीकरण तथा तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.३	निर्वाहमुखी पशुपंक्षिपालन कार्यक्रमको निरन्तरता	६०	६०	८०	८०	१००	
		१.१.४	हरियो घाँसमा आधारित पशुपालन कार्यक्रमलाई निरन्तरता	५०	५०	५०	५०	५०	
	१.२	१.२.१	व्यावसायिक पशुपन्छी पालक कृषकलाई ब्याज अनुदान		२००	२५०	३००	३५०	
		१.२.२	उन्नत जातका बोका, राँगा, बहर तथा माउमा अनुदान	२००	२००	२५०	३००	३५०	
		१.२.३	सामुहिक व्यवसाय गर्ने समूहलाई ब्याजमा सहुलियत	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.२.४	बेरोजगार युवाहरूलाई रैथाने जातका पशुपंक्षीपालन विशेष Venture Capital	५००	५००	८००	८००	१०००	
		१.२.५	दुधमा अनुदान कार्यक्रम	१००					
	१.३	१.३.१	घाँसको बीउ तथा बेर्ना वितरण		१५०	२००	२५०	३००	
		१.३.२	घाँसेबाली उत्पादन क्षेत्र विस्तार कार्यक्रम	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.३.३	घाँसको व्यावसायिक उत्पादनसम्बन्धी कृषक तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.३.४	पशुपन्छी स्वास्थ्य घुम्ती सेवा सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.३.५	पशुबिमा अनुदान तथा अन्तरक्रिया	१५०	१५०	२००	२००	२००	
		१.३.६	पशुखोप घुम्ती सेवा	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.३.७	भेटेरेनरी स्थापनार्थ निजी क्षेत्र समन्वय						
		१.३.८	कृत्रिम गर्भाधान सेवा सञ्चालन		३५०				
		१.३.९	उन्नत पशुनश्ल श्रोत केन्द्र स्थापना		१०००				
		१.३.१०	कृषिदाना उद्योग सहुलियत अनुदान			५००			
		१.३.११	पशु कृषक पाठशाला सञ्चालन तथा शिक्षक प्रबन्ध	२००					
		१.३.१२	लागत सहभागितामा Cow Mat वितरण				१०००		
		१.३.१३	पशुपालन पकेट क्षेत्र स्तरिय घाँस बीज बैङ्क स्थापना तथा डालेघाँस नर्सरी स्थापना संम्भाव्यता अध्ययन		३००				
		१.३.१४	दुध पकेट क्षेत्र स्तरिय चिस्यान केन्द्र स्थापना			१०००			
		१.३.१५	हयाचरी उद्योग स्थापना संम्भाव्यता अध्ययन तथा नीजि क्षेत्र अर्न्तकृया		५०००				
		१.३.१६	दुग्ध सहकारी प्राविधिक सहयोग अनुदान			१०००			
		१.३.१७	मिल्किङ मेसिनमा अनुदान	१५०	१५०	१६०	१७५	२००	
२	२.१	२.१.१	पशुपन्छी तथ्याङ्क अद्यावधिक प्रणाली निर्माण		३५०				
		२.१.२	वार्षिक पशुजन्य उत्पादन माग तथा आपूर्ति तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण	५००	५००	५००	५००	५००	
		२.१.३	निर्यात हुने पशुजन्य उत्पादनको वस्तुपरक सूचना अद्यावधिक प्रणाली निर्माण	१००		१००		१००	
	२.२	२.२.१	पशुपन्छी संकलन केन्द्रको स्थापना		२००				

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		२.२.२	पशुपन्छी निर्यातका लागि हाटबजारको मागको अध्ययन	५०	५०	५०	५०	५०	
		२.२.३	निर्यात गरिने पशुचौपायको गुणस्तर जाँच		८०				
		२.२.४	ठूला बजारका कृषि उपज संकलन तथा व्यापारीहरूसँग समन्वय						
३.	३.१	३.१.१	माछा पालक कृषक विवरण संकलन	५०					
		३.१.२	माछापालन तालिम सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	
	३.२	३.२.१	भुरा वितरण अनुदान निरन्तरता						
		३.२.२	माछापालक कृषक प्राविधिक ज्ञान सम्प्रेषण	४०	४०	४०	४०	४०	
		३.२.३	माछा पालन प्राविधिक सहयोग कक्ष स्थापना			२००			
	३.३	३.३.१	स्थानीय तथा ठूला उपभोक्ता बजारमा मागको अध्ययन	१००					
		३.३.२	माछा संकलन, भण्डारण तथा प्याकेजिङ केन्द्रको स्थापना				५००		
	३.४	३.४.१	माछा पोखरी निर्माण गर्ने कृषकलाई लागत सहभागितामा अनुदान	१००	१००	१००	२००	२००	
		३.४.२	पोखरी निर्माणमा प्राविधिक सहयोग			२५०			
		३.४.३	ठेक्कामा लगाउन पोखरीहरू निर्माण				५००		

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको पूर्ण सदुपयोग भएको हुनेछ
- कृषि क्षेत्र व्यावसायिक र वैज्ञानिक भएको हुनेछ
- खाद्यान्न, मासु, अण्डा, दुधमा निर्यात प्रवर्द्धन हुनेछ
- कृषिमा युवा कृषकहरूको आर्कषण बढेको हुनेछ
- कृषि ग्रामका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरूको विकास भएको हुनेछ
  व्यवसायीक जडीबुटी उत्पादनका सुरुवात भएको हुनेछ

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**कृषि**				
	प्रभाव	कृषिमा छुट्याइएको कूल बजेटको प्रतिशत (२.क.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रभाव	कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि दर	प्रतिशत		
	प्रभाव	कृषि क्षेत्रको कुल गार्हस्थ उत्पादनका योगदान	प्रतिशत		
	प्रतिफल	पूर्ण खाद्य सुरक्षा भएका घरधुरी	संख्या	२५०	३५०
	असर	खेतीयोग्य जमिन मध्ये पूर्णरूपमा खेती भैरहेको जमिन	हेक्टर	५७१९	५८००
	असर	माटोमा औसत जैविक पदार्थको मात्रा	प्रतिशत	२०	२३
	असर	झाडी बुट्यान र बाँझो जमिनको	हेक्टर	२०	१५
	असर	पूर्णरूपमा व्यवसायिक कृषिमा प्रयोग भेरहेको जमिन (प.दि.वि.ल.२.४.१)	हेक्टर	६६३६	६७००
	असर	वर्षैभरि सिँचाई सुविधा पुगेको जमिन (प.द.वि.ल. २.४.३)	हेक्टर	२८२०	३०००
	असर	जैविक प्रणालीबाट मात्र खेती भैरहेको जमिन	हेक्टर		
	असर	प्रति व्यक्ति खाद्यान्न उत्पादन	के.जी.	०.६०३	०.९
	असर	व्यवसायीक कृषिमा लागेका ४० वर्ष मूनिका युवा कृषक	संख्यामा	२२५०	२४००
	असर	धान उत्पादन	मे.टन/हेक्टर	२६,२३५	२६,५००
	असर	मकै उत्पादन	मे.टन/हेक्टर	६४२	६८०
	असर	गहुँ उत्पादन	मे.टन/हेक्टर	१८,४३८	१८,६००
	असर	केरा उत्पादन	मे.टन/हेक्टर	-	
	असर	अन्य फलफुल	मे.टन/हेक्टर	२६७०	२७५०
	असर	आलु उत्पादन	मे.टन/हेक्टर	८१	९०
	असर	अन्य तरकारी उत्पादन	मे.टन/हेक्टर	१५५०	१५९०
	असर	दुध उत्पादन	लिटर	-	
	असर	तेलहन बाली उत्पादन	मे.टन/हेक्टर	६८१	६९५
	प्रतिफल	कृषि सूचना तथा स्रोत केन्द्र	संख्या	१	३

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	एग्रोभेट	संख्या	३	५
	प्रतिफल	पशु उपचार केन्द्र	संख्या	-	१
	प्रतिफल	कृषि औजार बिक्री केन्द्र	संख्या	३	५
	प्रतिफल	Custom Hiring Center	संख्या	-	१
	प्रतिफल	कृषि तथा पशु उपज बिक्री केन्द्र/संकलन केन्द्र	संख्या	-	१
	प्रतिफल	व्यावसायिक कृषि फर्म	संख्या	१०	१२
	प्रतिफल	कृषि घुम्ती सेवा	वार्षिक संख्या	-	१
	प्रतिफल	कृषक पाठशाला	संख्या	-	१
	प्रतिफल	व्यावसायिक कृषि नर्सरी	संख्या	-	१
	प्रतिफल	ब्रान्डेड कृषि उपज	संख्या	-	१
	प्रतिफल	व्यावसायिक फलफुल खेती गरिएको क्षेत्रफल	हेक्टर	५३४	५५०
	प्रतिफल	आधुनिक कृषि औजार तथा यन्त्र प्रयोगकर्ता	कृषक संख्या	-	२०
	प्रतिफल	कृषि सहकारी संस्था	संख्या	८	१०
	प्रतिफल	सामुहिक खेतीमा संलग्न समूह	संख्या	-	२
	प्रतिफल	रैथाने तर नासिने अवस्थामा पुगेका स्थानीय बाली नश्ल	संख्या	-	
	प्रतिफल	जलवायू अनुकूलन विशेष बालीनाली	संख्या	-	१०
	प्रतिफल	सामुदायिक बीज बैंकको संख्या (२.५.२.४) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	-	१
	असर	स्थानीयस्तरमा उत्पादन भई निकासी हुने बीज	संख्या	-	३
	प्रतिफल	जैविक किटनासक प्रयोगकर्ता	कृषक संख्या	१६	२०
	प्रतिफल	गाउँपालिकाबाट कृषि उपज निर्यात तथा बजारीकरणका लागि दिइएको अनुदान सहायता रकम (२.ख.१) **(प.दि.वि.ल.)**	रू लाखमा	-	
	प्रतिफल	कृषि क्षेत्रलाई छुट्याइएको बजेटको प्रतिशत (कूल बजेटको) (२.क.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	-	
	प्रतिफल	बाली भित्र्याइसकेपछि हुने क्षती	प्रतिशतमा	५	२
	प्रतिफल	सन्तुलित मूल्य शृङ्खलामा समेटिएका कृषि उपज	संख्या	-	
	प्रतिफल	कृषि तथा पशु प्राविधिक जनशक्ति	संख्या	३	७

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	कृषिमा आधारित उद्योग	संख्या	३५	३७
	प्रतिफल	पशुधन निर्यातबाट प्राप्त रकम	लाखमा		
	प्रतिफल	पन्छीजन्य निर्यातबाट प्राप्त रकम	लाखमा		
	प्रतिफल	माछा निर्यातबाट प्राप्त रकम	लाखमा		
	प्रतिफल	मह निर्यातबाट प्राप्त रकम	लाखमा		
	प्रतिफल	कृषक समूह	संख्या	१३५	१४०
	प्रतिफल	दुध चिस्यान तथा डेरी	संख्या	–	१
	प्रतिफल	कृषि पकेट जोन/सुपर जोन	संख्या	२	४
	प्रतिफल	व्यावसायिक जडिबुटी खेती गरिएको क्षेत्रफल जडीबुटी नर्सरी	संख्या	–	१
	प्रतिफल	औषधिय गुण भएका तथा सुगन्धित जडिबुटी संख्या (१५.५.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	व्यावसायिक तरकारी उत्पादन गरिएको क्षेत्रफल	हेक्टर	८५	९०
	प्रतिफल	कृषि सडकको पहुँचले जोडिएको कृषि क्षेत्रको	प्रतिशत	३०	३५
	प्रतिफल	रासायनिक मल समयमा प्राप्त हुन नसकि प्रभावित कृषक	प्रतिशत	–	
	प्रतिफल	व्यावसायिक रुपमा प्राङ्गारिक मल उत्पादन गर्ने कृषक	संख्या	–	
	प्रतिफल	सघन खेतीपातीले ओगटेको क्षेत्रफल	हेक्टर	–	
	प्रतिफल	खाद्य सञ्चय तथा भण्डार गोदाम (२.ग.२) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	–	
	प्रतिफल	कृषि क्षेत्रले ओगटेको पूर्ण रोजगारी	प्रतिशत	१०	१५
	प्रतिफल	कृत्रिम गर्भादान सेवा संख्या	वार्षिक	–	
	प्रतिफल	उन्नत नश्लका पशुपन्छी स्रोत केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	रैथाने पन्छी तथा पशुपालक फार्म	संख्या		
	प्रतिफल	घाँसेवालीले ओगटेको कृषि क्षेत्र	हेक्टरमा	१०	१५
	प्रतिफल	भेटिरिनरी प्रयोगशाला	संख्या		
	प्रतिफल	कृषि प्रर्दशनी तथा मेला	संख्या वार्षिक		
	प्रतिफल	माछा पोखरीले ओगटेको क्षेत्रफल	हेक्टर		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	मौरी घार	संख्या	२६	
	प्रतिफल	कृषि प्राविधिक तालिम तथा अभिमुखीकरणबाट पूर्ण लाभान्वित छु भन्ने कृषक	संख्या		
	प्रतिफल	माछाका भूरा वितरण संख्या	प्रतिवर्ष		

नोटः ( ) – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

४.२ सिंचाई

४.२.१ पृष्ठभूमि

यस गाँउपालिकाका किसानहरुले स-साना नदि तथा खोलाहरु, ताल र कृत्रिम बोरिङहरुवाट सिंचाई सुविधा लिइरहेका छन् । ४१.६३ प्रतिशत कृषियोग्य जमिन रहेको यस क्षेत्रका कृषकहरुले धान, गहुँ, मकै जस्ता खाद्यान्न बालीहरु उत्पादन गर्नुका साथै फलफूलहरु समेत उत्पादन गर्ने गरेका छन् । सिंचाईको लागि विशेष गरी वडा नं. १ मा मुर्दाहवा ताल, पुरैना ताल, सोगा ताल, स्यालो बोरिङ वडा नं २ मा राजकुलो, डिप बोरिङ, वडा नं. ३ मा सुरइ खोलाको नहर, भवानीभिच्छु ताल, मैनारी ऐतिहासिक पोखरी, वडा नं. ४, ५, ६ मा डिपबोरिङ को सुविधा रहेको छ भने वडा नं. ७ मा गेरुवाजोत पश्चिम चिराइखोला लिफ्ट सिंचाई योजना र वडामा रहेका विभिन्न स साना तालहरुवाट सिंचाई हुने गरेको छ । खोला, राजकुलो, डिपवोरिङ , तालतलैया लगायत विभिन्न माध्यमहरुवाट सिंचाईको व्यवस्था भएता पनि सम्पूर्ण जमिन भने सिंचित हुन सकिरहेको छैन । सिंचाई, कृषि उत्पादनका लागि अत्यावश्यक पूर्वाधार भएको हुँदा उच्च प्राथमिकताका साथ यस पालिका भित्र रहेका पानीको श्रोतहरुवाट कुलो/नहर तथा सिंचाई आयोजनाहरू निर्माण गरी पर्याप्त सिंचाईको सुविधा पुऱ्याउन सकेमा कृषिकार्यवाट हुने आशातित उपलब्धीहरु हासिल गर्न सकिने संभावना रहेको छ । उत्पादनका लागि सिंचाई अति अत्यावश्यक पूर्वाधार भएको हुँदा उच्च प्राथमिकताका साथ यहाँका खोला तथा तालहरुवाट नहर तथा सिंचाई आयोजनाहरू निर्माण गरी सिंचाई सुविधा विस्तार गर्नु आवश्यक छ ।

४.२.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ उपलब्ध जलस्रोतको पूर्णरूपमा सही सदुपयोग हुन नसकेको हुँदा खेतीयोग्य जमिन बाँझो हुने गरेको ।
▪ परम्परागत प्रविधिमा आधारित कुलो तथा नहरहरूको मर्मत संभार नियमित हुन नसकेको ।
▪ जल उत्पन्न प्रकोपका कारण कुलो तथा सिंचाईका आयोजनाहरूमा प्रत्येक वर्ष क्षति पुग्ने गरेको ।
▪ आधुनिक सिंचाई परियोजनाहरू खर्चिलो भएका कारण ठुलो आकारको बजेट आवश्यकता पर्ने ।
▪ कृषि विद्युतीकरण मार्फत खेतखेतमा बिजुलीको लाइन लगेर सिंचाईका मेसिन चलाउन खर्चिलो रहेको र सिंचाईका लागि उपयोग हुने मोटरहरूबाट उत्पन्न हुने धुवाँले प्रदूषण बढाउने ।
▪ डिपबोरिङले भूमीगत पानीको सतह घट्दै जानु ।
▪ राजकुलो भएतापनि पर्याप्त पानीको वहाव हुन नसक्नु ।
▪ कतिपय डिपबोरिङहरुमा पानी तान्ने मोटरको अभावले प्रभावकारी रुपमा संचालन हुन नसक्नु ।

४.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षः मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ गाँउपालिकामा भएका खोला तालहरू तथा भूमिगत जलस्रोतको भण्डार रहेकोले बोरिंग, डिप बोरिङ तथा कुलो मार्फत गाँउपालिकाका सबै वडाहरूलाई सहजै सिंचित गर्न सकिने ।
▪ गाँउपालिकामा रहेका पानीका मुहानहरूलाई संरक्षण गरी उक्त क्षेत्रहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी सिंचाई योजना निर्माण गरी कृषि उत्पादनमा व्यापक वृद्धि गर्न सकिने ।
▪ वडाहरुमा रहेका परम्परागत सिंचाई कुलो र बोरिङहरूको मर्मतसम्भार तथा स्तरोन्नति गरी सुविधायुक्त बनाउन सकिने ।

सबल पक्ष: मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ कृषि विद्युतीकरण मार्फत सिंचाई सहजीकरण गर्न सकिने ।
▪ एकीकृत सिंचाई कार्यक्रमको सम्भाव्यता अध्ययन गरी स्रोतको बहुउपयोग गर्न सकिने ।
▪ भौगोलिक अवस्थालाई हेर्दा कृत्रिम जलाशयहरू निर्माण गरेर समेत खेतीयोग्य भूमिमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउन सकिने ।
▪ गड्डाघाटमा सिंचाईको लागि वाँध निर्माणाधिन अवस्थामा रहेको ।
▪ गाँउपालिका भित्र संचालनमा रहेका वोरिङहरुमा विद्युत महशुल सहुलियत रुपमा प्रदान गर्न सकिने ।
▪ पालिकाभित्र रहेका विभिन्न खोलाहरुमा ड्याम निर्माण गरी लिफ्टिङ/भूमीगत सिंचाईको व्यवस्था गर्न सकिने ।
▪ सार्वजनीक जग्गाहरुमा पोखरी निर्माण गरी सिंचाईको व्यवस्था गर्न सकिने ।
▪ पानीको श्रोत कम भएको स्थानहरुमा Water Harvest Tank निर्माण गरी सिंचाईको व्यवस्था गर्न सकिने ।

४.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
बाह्रै महिना पूर्ण सिंचाईयुक्त गाँउपालिका
लक्ष्य
सम्पूर्ण खेतीयोग्य तथा बाँझो जमिनमा दिगो सिंचाईको व्यवस्थापन गरी उच्च प्रतिफल युक्त कृषि उत्पादनमा योगदान पुऱ्याउने
उद्देश्यहरू
✓ सम्पूर्ण खेतीयोग्य तथा बाँझो जमिनमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउनु ✓ सिंचाई प्रणालीको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु

उद्देश्य १. सम्पूर्ण खेतीयोग्य तथा बाँझो जमिनमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१. परम्परागत तथा वैकल्पिक प्रविधिको प्रयोग गरी खेतीयोग्य जमिनमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउने	१.१.१. गाउँपालिका भएर बग्ने नदी, खोला नाला, ताल पोखरीहरू, सिमसार क्षेत्रहरू लगायत पानीका मुख्य स्रोतहरू र तिनका जलाधार क्षेत्रको नक्सांकन गरी विस्तृत विवरण (inventory profile) तयार गरिने छ ।
	१.१.२. परम्परागत सिंचाई कुला र नहरहरूको मर्मतसम्भार तथा स्तरोन्नति गरी सुविधायुक्त बनाइने छ ।
	१.१.३. सम्भाव्यता अध्ययन गरी भूमिगत तथा सतह सिंचाई संरचनाहरू क्रमश: निर्माण गर्दै सिंचाई सुविधा बढाउँदै लगिने छ ।
	१.१.४. सतह सिंचाईको सम्भावना नभएका स्थानमा वैकल्पिक तथा नयाँ प्रविधिमा आधारित सिंचाई जस्तै थोपा सिंचाई, फोहरा सिंचाई, वर्षातको पानी संकलन, प्लास्टिक पोखरीको सम्भाव्यता अध्ययन गरी उपयुक्त स्थान र वडाहरूमा कार्यान्वयनमा ल्याइने छ ।
	१.१.६ नालाहरूमा ड्याम्पलाई लिफ्ट सिँचाई योजना कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ ।

उद्देश्य १. सम्पूर्ण खेतीयोग्य तथा बाँझो जमिनमा सिंचाई सुविधा पुऱ्याउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.१.५ जलपर्यावरण र जलश्रोत संरक्षणका हिसावले अत्यन्त उपयुक्त पोखरीहरूको निर्माण र व्यवस्थापन अभियानका रुपमा सञ्चालन गरी प्रत्येक वडामा वहुउदेश्यीय नमूना पोखरी निर्माण गरिनेछ। यस अभियान अर्न्तगत पोखरीहरूको पुर्नउत्थानलाई प्राथमिकता दिइनेछ।

उद्देश्य २. सिंचाई प्रणालीको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१. उच्च प्रतिफल युक्त कृषि उत्पादनको सम्भावना बोकेका क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखेर सिंचाई प्रणालीको विकास गर्ने।	२.१.१. चक्लाबन्दी भएका क्षेत्र, कृषि पकेट क्षेत्र तथा निजी ठूला कृषि फर्ममा आवश्यकताको आधारमा सिंचाईको व्यवस्था गरिने छ।
	२.१.२. कृषि विद्युतीकरणमार्फत भूमिगत तथा सतहगत सिंचाई प्रणाली सुदृढिकरण गरिने छ।
२.२. कृत्रिम जलाशयहरू निर्माण गरी वैकल्पिक सिंचाई प्रर्वद्धन गर्ने	२.२.१. प्रत्येक वडामा कृत्रिम जलाशयहरू निर्माण गरी माछापालन, सिंचाई तथा पर्यटकलाई आकर्षित गर्नका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ।
२.३.संस्थागत संरचना सुदृढीकरण गर्ने।	२.३.१. मर्मत संभार कोष स्थापना गरी नियमित मर्मत संभार गर्ने व्यवस्था गरिने छ।
	२.३.२. पोखरी, खोला तथा मुहान संरक्षणका लागि स्थानीयवासीहरूको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ साथै सिंचाई उपभोक्ता समितिको क्षमता विकास गरिने छ।
	२.३.३. मुहानहरू संरक्षण कार्य योजना जस्तै बायो इन्जिनियरिङ्ग, पोखरी तथा हरित क्षेत्र विकास कार्यक्रम प्रत्येक वडामा सम्भाव्य क्षेत्रमा संचालन गरिने छ।
	२.३.४. मानवीय हस्तक्षेप तथा जलवायु परिवर्तनका कारण जलस्रोत क्षेत्रमा परेको असर न्यूनीकरण गर्ने कार्ययोजना निर्माण गरी लागू गरिने छ।
	२.३.५. सिंचाई आयोजना सञ्चालन र व्यवस्थापन प्रणालीलाई स्वचालित र आत्मनिर्भर बनाउनका लागि न्यूनतम उपभोगको मात्रा अनुसार सेवा शुल्क निर्धारण गरी संकलन गरिने छ।
	२.३.६. मुहान तथा जलाधार संरक्षणका लागि प्रत्येक घरपरिवारको सहभागिता सुनिश्चित गर्न **"हामी जोगाउँछौ हाम्रो मुहान"** कार्यक्रमलाई अभियानका रुपमा वडास्तरमा व्यापक जागरण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ।

सिंचाईको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१	१.१.	१.१.१.	जलाधार क्षेत्रको विवरण संकलन तथा नक्सांकन	६५					
		१.१.२.	प्राथमिकता प्राप्त कुलो तथा नहरहरूको मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.१.३.	भूमिगत तथा सतह सिंचाई सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण				४००		
		१.१.४.	वैकल्पिक सिंचाईको व्यवस्था			३००			
		१.१.५	लिफ्ट सिँचाई योजना कार्यक्रम सञ्चालन						
		१.१.६	प्रत्येक वडामा वहुउद्देश्यीय नमूना पोखरी निर्माण	२००	३००	३००	३००	३००	
२	२.१.	२.१.१.	ठूला कृषि उत्पादन क्षेत्रमा सिंचाईको विशेष व्यवस्था				४००		
		२.१.२.	विद्युतका पोल तथा लाइनको व्यवस्था (कृषि विद्युतिकरण कार्यक्रम)			५००			
	२.२.	२.२.१.	कृत्रिम जलाशय निर्माणको सम्भाव्यता अध्ययन			६००			
	२.३.	२.३.१.	मर्मत संभार कोष स्थापना	१००	१००	१००	१००	१००	
		२.३.२.	सिंचाई उपभोक्ता समितिलाई मूहान संरक्षण तथा दिगो सिंचाईसम्बन्धी तालिमको व्यवस्था	५०	५०	५०	५०	५०	
		२.३.३.	हरित क्षेत्र विकास कार्यक्रम संचालन	४५	४५	४५	४५	४५	
		२.३.४.	Climate adaptation and mitigation कार्यक्रम संचालन	४५	४५	४५	४५	४५	
		२.३.५.	सिंचाई सेवा शुल्क निर्धारण तथा संकलन	१००	१००	१००	१००	१००	
		२.३.६.	मुहान तथा जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम संचालन	५०	५०	५०	५०	५०	

४.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- सम्पूर्ण खेतीयोग्य तथा बाँझो जमिनमा सिंचाई सुविधा पुगेको हुनेछ र
- उच्च प्रतिफलयुक्त कृषि उत्पादन भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**सिंचाइ**				
	असर	पूर्ण रुपमा सिँचाइ भएको क्षेत्रफल	प्रतिशत		
	असर	वैकल्पिक सिंचाइ प्रयोगकर्ता कृषक	संख्या		

४.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ ।

४.३ पर्यटन, सँस्कृति तथा सम्पदा

४.३.१ पर्यटन

पृष्ठभूमि

हालसम्म पर्यटनका आधारभूत पूर्वाधारको पर्याप्त विकास हुन नसकेपनि बिजयनगर गाँउपालिका पर्यटनको सम्भावना रहेको क्षेत्र हो । तराई भू-भाग भएकोले यहाँ यातायातको सहज सुविधा रहेको छ । विशेष गरी यो गाँउपालिकालाई धार्मिक, ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक पर्यटन, जल पर्यटन, कृषि पर्यटन र पर्यापर्यटनको हिसाबले विकास गर्न सकिन्छ । गाँउपालिकामा मुख्य पर्यटकीय दृष्टिकोणले दुधाधारी मन्दिर, निलकण्ठेश्वर मन्दिर, समयमाई मन्दिर, नाथ बाबा मन्दिर साथै विभिन्न मस्जिद तथा गुम्वाहरु रहेका छन् भने पर्यापयटनको हिसावले ढोडरी ताल, बद्धोर ताल, सुनैया ताल, शंकरपुर ताल, भवानी भिच्छुताल, मैनारी ऐतिहासिक ताल, जमकुरुवा ताल, पुरैना ताल, अमहवा ताल, राकुँवडिया ताल आदि रहेका छन् यहाँ होमस्टे र साँस्कृतिक पर्यटनको समेत उत्तिकै सम्भावना रहेको छ । थारु जाती तथा मुस्लीम जातीको संस्कृति झल्कने विभिन्न सांस्कृतिक कार्यक्रमहरुलाई समेटेर सांस्कृतिक पर्यटन प्रर्वद्धन गर्न सकिन्छ । यसका साथै गाँउपालिकामा उर्वर कृषि क्षेत्रहरू रहेकाले ती क्षेत्रहरूलाई नमूना कृषि क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सके कृषि पर्यटकहरूलाई आकर्षण गर्न सकिन्छ । तसर्थ हाल पर्यटकहरूका लागि होटल तथा होमस्टेहरूका साथै अन्य आवश्यक सेवा सुविधा विस्तार गर्न आवश्यक रहेको छ ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ समथर भू-धरातल र पर्याप्त सडक सञ्जाल हुँदा हुँदै पनि पर्यटकीय दृष्टिकोणले सडक यातायात पर्याप्त नभएका ।
▪ पर्यटक बस्न उपयुक्त पर्याप्त होटल तथा रेष्टुरेन्ट आदिको सुविधा नभएको ।
▪ पर्यटन सूचना केन्द्र लगायतका सञ्चारका साधनहरूको पर्याप्त विकास नभएको ।
▪ एकीकृत पर्यटन विकासको योजना नबनेको ।
▪ पर्यटक पथप्रर्दशक तथा व्यावसायिक ट्राभल ऐजेन्सीहरू नभएको ।
▪ गाँउपालिकाका प्राकृतिक, धार्मिक, ऐतिहासिक र पुरातात्विक महत्वका स्थलहरूका बारेमा पर्याप्त प्रचारप्रसार नभएको ।
▪ गाँउपालिकासीमित आयस्रोतका कारण पर्यटकीय पूर्वाधार विकास गर्न चुनौतीपूर्ण भएको ।
▪ सुविधा सम्पन्न होटल, रेष्टुरेन्ट तथा लजहरू खोल्न खर्चिलो भएको ।
▪ पर्यटन विकास सम्वन्धी ज्ञानमा कमी ।
▪ पर्यटकहरूका कारण सामाजिक विकृतिहरू बढ्न सक्ने जोखिम रहेको ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाँउपालिका उपयुक्त स्थलमा निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गरी सुविधा सम्पन्न होमस्टे, होटेल तथा लजहरू खोल्न सकिने ।
▪ स्थानीय मौलिक कला र संस्कृति विकास र संरक्षण गरी अध्ययन केन्द्रको रूपमा विकास गर्न सकिने ।
▪ गाँउपालिकामा रहेका, आदिबासी, जनजाति तथा अन्य जातजातिको संस्कृति र धर्मको संरक्षण कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सकिने ।
▪ पर्यटनका विभिन्न आयामहरू जस्तै धार्मिक पर्यटन, सांस्कृतिक पर्यटन, पर्यापर्यटन, जल पर्यटन, कृषि पर्यटनको विकास र विस्तार गर्न सकिने ।
▪ प्रत्येक वर्ष विविध जातजाति महोत्सव आयोजना गरी सांस्कृतिक झाँकी, भेषभूषा प्रदर्शनी, खानपान तथा परम्परागत सिपहरूको प्रदर्शनी गर्न सकिने ।
▪ पोखरी, तलाउ तथा खोलानालामा माछापालन, कृषि, तरकारी र फलफूल फर्महरू र अरु साना उद्योगहरू स्थापना गरी कृषि पर्यटकहरू भित्र्याउन सकिने साथै पुरै गाँउपालिकालाई नै नमूना कृषि पर्यटकीय स्थलको रूपमा विकास गर्न सकिने ।
▪ गाउँपालिकाले शंकरपुर तालको बृहत्तर विकासको लागि संघीय सरकार द्वारा निर्मित गुरु योजनाको कार्यान्वयन मार्फत काललाई अवलोकन योग्य पर्यटकीय तथा पिकनिक स्पोँटको रुपमा विकास गरी पर्यटन प्रवर्धनमा विशेष जोड दिने नीति लिएको
▪ गाँउपालिका भित्र वसोवास गर्ने आदिवासी जनजातीको भेषभुसा एवं धर्म संस्कृतिको संरक्षण सम्वर्द्धन एवं प्रचार प्रसार मार्फत पर्यटनमैत्री वातावरणको सृजना गर्ने नीति तय गरेको ।
▪ थारु संग्राहलय, होमस्टे लगायतका संरचनाहरुको रचनात्मक एवं कलात्मक ढंगले निर्माण कार्य गरी गाउँ पालिकाको पहिचानको रुपमा विकास गर्ने नीति अगाडी सारेको ।

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ पर्यटन प्रवर्धनको लागि पुरैया ताल क्षेत्रमा पिकनिक स्थल निर्माणको साथै प्रदेश सरकारको समन्वयमा नव प्रवर्द्धन कार्यक्रम अन्तरगत ताल संरक्षण, माछापालन, हरियाली प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालनमा रहेको ।
▪ दुधराताललाई संरक्षण गरी यहाँ आउने विभिन्न जातका चराचुरुङ्गी, लोप हुन लागेका बामे, मंगुर, घोडी, सिपी जातका माछाहरुको संरक्षण गरी पर्यटन प्रवर्धन गर्नको साथै भागीरामपुर, गौरीघाटलाई पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सकिने ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
पर्यटन पूर्वाधारको विकास : आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक सम्बृद्धिको आधार

लक्ष्य
आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक सम्पन्नताका लागि आगामी ५ वर्षमा पर्यटन क्षेत्रलाई एक आधारशिलाको रूपमा विकास गर्ने

उद्देश्यहरू
✓ आधारभूत पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्नु । ✓ कृषि पर्यटनको आधार विकास गर्नु । ✓ ऐतिहासिक तथा धार्मिक पर्यटनको विकास गर्नु । ✓ पर्या-पर्यटन तथा शैक्षिक पर्यटनको विकास गर्नु ।

उद्देश्य १ : आधारभूत पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्नु

रणनीति	कार्यनीति
१.१ प्रमुख पर्यटकीय स्थलसम्म पुग्ने सडकहरूको स्तरोन्नति गर्ने	१.१.१ प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रको विस्तृत विवरण र त्यहाँ पुग्ने प्रमुख मार्गहरूको वस्तुगत विवरण संकलन गरी प्रकाशन गरीनेछ ।
	१.१.२ सङ्घीय र प्रादेशिक सरकारको सहयोगमा ती प्रमुख पर्यटकीय स्थलसम्म पुग्ने सडक विस्तार तथा स्तरोन्नति गरिने छ ।
	१.१.३ पर्यटकीय सम्भावना बोकेका क्षेत्रहरुलाई विजयनगर पर्यटन हबको रुपमा निर्माण गरिनेछ ।
१.२ पर्यटन सूचना व्यवस्थापन तथा सूचना केन्द्रलाई पूर्वाधार सम्पन्न बनाउने	१.२.१ गाउँपालिकास्तरीय एक पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना गरिने छ ।
	१.२.२ पर्यटकीय क्षेत्र वरपर इन्टरनेट हटस्पटको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.२.३ पर्यटन वेबसाइट निर्माण गरिने छ ।
	१.२.४ पर्यटन क्यालेन्डरको विकास गरिने छ ।
	१.२.५ पर्यटन सम्बद्ध पत्रकारहरूसँग पत्रकार सम्मेलन गरिने छ ।
	१.२.६ पर्यटन सम्बद्ध Vloggers जस्तै "घुमन्ते" हरूसँग अर्न्तक्रिया गरी प्रबर्द्धन सहयोग लिइनेछ ।
	१.२.६ पर्यटन सूचना नक्सा तयार गरिनेछ
१.३ बसोवासको र सुरक्षाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	१.३.१ गाउँपालिकामा आउने पर्यटकलाई बसोबासको बन्दोवस्ती गर्न निजी क्षेत्रसँग अन्तरक्रिया गरी होटल, रिसोर्ट खोल्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।

उद्देश्य १ : आधारभूत पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.३.२ ठूला होटल तथा रिसोर्टको तत्काल व्यवस्था गर्न नसक्ने स्थितिमा मुस्लिम, थारु र यादवहरुको संस्कृति र रहनसहनमा आधारित घरबास (होमस्टे) पर्यटन प्रवर्द्धन गरिने छ ।
	१.३.३ गाउँपालिकास्तरीय आकस्मिक उद्धार संयन्त्रको व्यवस्था गरिने छ ।
	१.३.४ पर्यटक आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.३.५ अन्तराष्ट्रिय पर्यटक आर्कषण गर्न विशेष सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
१.४ पर्यटन क्षेत्र स्तरीय योजना र पर्यटन विकास समिति निर्माण गर्ने	१.४.१ पर्यटन क्षेत्र स्तरीय समितिका सदस्यहरूलाई पर्यटक व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्रदान गरिने छ ।
	१.४.२ समिति मार्फत स्थानीय उत्पादन जस्तै रैथाने परिकार, चिनो कोशेली, सांस्कृतिक गतिविधि, मेला सञ्चालन गर्न तालिम तथा अभिमुखीकरण गरिने छ ।
	१.४.३ पर्यटन व्यवसायमा लाग्न इच्छुक युवा तथा लगानीकर्ताको पहिचान गरी अन्तरक्रिया गरिने छ ।
	१.४.४ घरबास पर्यटन तथा अन्य पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न पर्यटन व्यवसायिलाई लागत सहभागितामा आतिथ्य सत्कार (Hospitality) तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.४.५ समग्र क्षेत्रलाई समेटेर एक पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण गरिने छ ।
	१.४.६ दिगो पर्यटन विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.४.७ पर्यटनलाई रोजगार कार्यक्रमहरुसँग समाहित गरी रोजगारी अभिवृद्धि गरिनेछ ।

उद्देश्य २ : कृषि पर्यटनको आधार विकास गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१ सघन कृषि क्षेत्रको विकास गर्ने	२.१.१ फलफूल, जडिबुटी, पशुपंन्छीपालन तथा नगदेबाली नमुना सघन क्षेत्रहरूको राष्ट्रिय र क्षेत्रियस्तरमा प्रचारप्रसार गर्न पत्रकार सम्मेलन गरिनेछ ।
	२.१.२ कृषि विषय अध्ययनरत विद्यार्थीहरूलाई परियोजना कार्य तथा अध्ययनका लागि कृषि क्याम्पसहरुसँग समन्वय गरी गाउँपालिकामा आर्कषण गरिनेछ ।

उद्देश्य ३ : ऐतिहासिक तथा धार्मिक पर्यटनको विकास गर्नु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
३.१ धार्मिक स्थलको निर्माण र जिर्णोद्वार गर्ने	३.१.१ सम्पूर्ण धार्मिक स्थलहरूको विस्तृत विवरण सहित ब्रोसर तयार पारिने छ ।

उद्देश्य ३ : ऐतिहासिक तथा धार्मिक पर्यटनको विकास गर्नु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
	३.१.२ सम्पूर्ण मुख्य धार्मिक तथा ऐतिहासिक पर्यटकीय स्थलहरूको डि.पि.आर तथा गुरुयोजना तयार पारिने छ ।
	३.१.३ प्राथमिकता प्राप्त धार्मिकस्थलको जिर्णोदार तथा निर्माण कार्य थालनी गरिनेछ ।
	३.१.४ प्रत्येक वडामा रहेका प्रमुख धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरूको व्यवस्थापन योजना निर्माण गरिनेछ ।
३.२ गाउँपालिकाका पर्यटकीय स्थलहरूको प्रचार प्रसार गर्ने	३.२.१ पर्यटन प्रवर्द्धनको लागि धार्मिक, सांस्कृतिक मेला, महोत्सव आयोजना गरिनेछ ।
	३.२.२ सबै धार्मिक र पर्यटकीय क्षेत्र समेटेर वृतचित्र निर्माण गरी सामाजिक सञ्जाल मार्फत प्रचार प्रसार गरिनेछ ।
	३.२.३ नविन पर्यटकिय गन्तव्य र गतिविधिको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ।
	३.२.४ सम्पुर्ण जात तथा धर्मको परम्परा तथा सस्कृति, संरक्षण गर्ने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
	३.२.५ पालिकाका मूख्य पर्यटकिय सम्पदाहरुलाई समेटेर विजयनगर पर्यटन सर्किटको विकास गरिनेछ ।

उद्देश्य ४ : पर्यापर्यटन तथा शैक्षिक पर्यटनको विकास गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
४.१ गाउँपालिका भर सञ्चालन गर्न सकिने सम्पूर्ण पदमार्गहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	४.१.१ गाउँपालिकाभर सञ्चालन हुनसक्ने पदमार्गहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरी विवरण प्रकाशन गरिनेछ ।
	४.१.२ गाउँपालिकाको वन सम्पदामा आधारित पदमार्ग पहिचान गरी वन्य जन्तु तथा चरा साथै वनस्पति अवलोकन गर्न पर्यटक आकर्षण गरिनेछ ।
४.२ विजयनगर क्षेत्रबारे प्रचार गर्न शैक्षिक संघ संस्था, शिक्षण संस्थासंग सहकार्य गर्ने	४.२.१ यस गाउँपालिकाबाट अध्ययन गरी उच्च शिक्षा हासिल गरी बाहिरिएका महानुभावहरूसंग अन्तरक्रिया गरिने छ ।
	४.२.२ गाउँपालिकाबाट निकट रहेका कृषि क्याम्पस, इन्जिनियरिङ्ग कलेज र अन्य कलेजसंग अन्तरक्रिया गरिने छ ।
	४.२.३ मानवशास्त्री, संस्कृति जस्ता विषयमा शोध अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई मापदण्डका आधारमा प्रोत्साहन छात्रवृतिको व्यवस्था गरिने छ ।
	४.२.४ गाउँपालिकाबाट उच्च शिक्षाका लागि बाहिरिने विद्यार्थीहरूलाई पर्यटन स्वयंसेवा अन्तर्गत पर्यटन Ambassador घोषणा गर्ने अभियान सञ्चालन गरिने छ ।
	४.२.५ शैक्षिक भ्रमणमा आउने विद्यार्थी तथा अनुसन्धानकर्ताको बसोबासको व्यवस्था मिलाउन पर्यटन क्षेत्र स्तरीय समितिलाई व्यवस्थापन तालिम दिइने छ ।
	४.२.६ शैक्षिक पर्यटन अन्तर्गत गर्न सकिने गतिविधिहरूको अध्ययन गरी विस्तृत विवरण तयार पारिने छ ।

पर्यटन, सँस्कृति तथा सम्पदा क्षेत्रको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	पर्यटकीय मार्गको वस्तुगत विवरण संकलन तथा प्रकाशन	५०					
		१.१.२	मुख्य पर्यटकीय केन्द्र जोड्ने सडक विस्तार तथा स्तरोन्नति गर्ने	१०००	१२००	१५००	१८००	२०००	
		१.१.३	विजयनगर पर्यटन (HUB)	१०००	१२००	१५००			
	१.२	१.२.१	पर्यटन सूचना केन्द्रको स्थापना			३००			
		१.२.२	प्रमुख पर्यटकीय क्षेत्रमा Hotspot सेवाको प्रबन्ध	१००					
		१.२.३	पर्यटन (Portal) वेबसाइट निर्माण	१००					
		१.२.४	वार्षिक पर्यटन पात्रोको निर्माण	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.५	पर्यटनसम्बन्धी पत्रकार सम्मेलन	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.२.६	पर्यटन सम्बन्धी Vloggers सँग अर्न्तक्रिया	४०	५०	६०	७०	८०	
		१.२.६	पर्यटन सूचना नक्सा तयार						
	१.३	१.३.१	सम्भाव्य स्थानमा होटल तथा रिसोर्ट खोल्न निजी क्षेत्रसँग अन्तरक्रिया	५०		५०		५०	
		१.३.२	होमस्टे सञ्चालन तालिम प्रदान	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.३.२	मुस्लीम, थारु र यादव जातीहरुको संस्कृतिक संग्रहालय निर्माण						
		१.३.३	आकस्मिक उद्धार संयन्त्रको निर्माण		५००	१०००	१५००		
		१.३.४	पर्यटक आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाको प्रबन्ध		५००				
		१.३.५	अन्तर्राष्ट्रिय पर्यटकहरुको संख्या वृद्धि गर्न सम्भाव्यता अध्ययन			५००			
	१.४	१.४.१	पर्यटन क्षेत्र व्यवस्थापन समितिका सदस्यहरूलाई व्यवस्थापन तालिम तथा अभिमुखीकरण	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.४.२	स्थानीय मौलिक उत्पादन, चिनो, परिकार आदि निर्माण तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.४.३	पर्यटन व्यवसायमा व्यावसायिक रूपमा लाग्न चाहने उद्यमीहरूसँग अन्तरक्रिया	६०	६५	७०	७५	८०	
		१.४.४	घरबास तथा अन्य पर्यटनसम्बन्धी आतिथ्य सत्कार तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.४.५	पर्यटन विकास गुरुयोजना निर्माण		१०००				
		१.४.६	दिगो पर्यटन विकास कार्यक्रम निर्माण	६०	६०	६०	६०	६०	
		१.४.७	पर्यटन रोजगार प्रवर्द्धन कार्यक्रम निर्माण	५०	५०	५०	५०	५०	
२.	२.१	२.१.१	सघन कृषि पकेट क्षेत्रको प्रचार प्रसार	५००					
		२.१.१	जीव तथा वनस्पती अनुसन्धान केन्द्र स्थापना				१५००	२०००	
		२.१.२	कृषि क्याम्पस तथा विद्यार्थीहरूसँग अन्तरक्रिया			५०	५०	५०	
३.	३.१	३.१.१	धार्मिक र अन्य पर्यटकीय क्षेत्र विशेष ब्रोसर निर्माण		२००				
		३.१.२	मुख्य धार्मिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रको डि.पि.आर. साथै विकास गुरुयोजना निर्माण			१०००			
		३.१.२	बृहत्तर शंकरापुर ताल संरक्षण तथा पर्यटन गुरुयोजना निर्माण						
		३.१.२	पुरैया ताल संरक्षण तथा पर्यटन गुरुयोजना निर्माण						
		३.१.२	बृहत्तर दुधारा पर्यटकिय क्षेत्र संरक्षण गुरुयोजना निर्माण						
		३.१.३	प्रमुख धार्मिक क्षेत्रहरूको जिर्णोद्धार तथा निर्माण		५००		५००		
		३.१.४	वडास्तरिय धार्मिक स्थलहरू व्यवस्थापन योजना			४००			
	३.२	३.२.१	पर्यटन प्रवर्द्धनको लागि धार्मिक, सांस्कृतिक मेला, महोत्सव आयोजना	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	
		३.२.२	धार्मिक तथा अन्य पर्यटकीय क्षेत्र समेटेर एक वृत्तचित्र निर्माण		२००				
		३.२.३	नविन पर्यटकिय गन्तव्य र गतिविधिहरुको सम्भाव्यता अध्ययन	५००					

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		३.२.४	सम्पुर्ण जात तथा धर्मको परम्परा तथा सस्कृती, संरक्षण गर्ने नीतिलाई निरन्तरता	१००	१००	१००	१००	१००	
		३.२.५	विजयनगर पर्यटन सर्किट घोषणा						
४	४.१	४.१.१	गाउँपालिकाभर सञ्चालन हुनसक्ने पदमार्गहरूको सम्भाव्यता अध्ययन						
		४.१.२	वन सम्पदामा आधारित पदमार्ग पहिचान				५००		
	४.२	४.२.१	विजयनगर क्षेत्रभन्दा बाहिर उच्च शिक्षा तथा अन्य काममा रहेकाहरूसँग अन्तरक्रिया			५००			
		४.२.२	गाउँपालिकाको नजिकको दुरीमा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूसँग अन्तरक्रिया	५०	५०	५०	५०	५०	
		४.२.३	गाउँपालिकाको मुस्लीम तथा थारु संस्कृती, जातजाति आदिका बारे शोध अध्ययन गर्ने विद्यार्थीलाई विशेष छात्रवृत्ति कोषको निर्माण		५००		५००		
		४.२.४	पर्यटन स्वयंसेवक तथा Ambassador घोषणा तथा अभिमुखीकरण						
		४.२.५	विद्यार्थी पर्यटक बसोबास व्यवस्थापनसम्बन्धी तालिम तथा अन्तरक्रिया	५०	५०	५०	५०	५०	
		४.२.६	शैक्षिक पर्यटन गतिविधि अन्तर्गत गर्ने गतिविधिको अध्ययन	५०	५०	५०	५०	५०	

आपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ✓ आधारभूत पर्यटन पूर्वाधारको विकास हुने छ ।
- ✓ कृषक पर्यटकहरूको आवागमन हुने छ ।
- ✓ ऐतिहासिक तथा धार्मिक पर्यटनको विकास हुने छ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**पर्यटन**				
	प्रतिफल	पर्यटक आगमन (८.९.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	असर	पर्यटनबाट श्रृजित रोजगारी (८.९.१.३) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	असर	कूलग्राहस्थ उत्पादनमा योगदान (८.९.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	दिगो पर्यटन निती तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन (१२.ख.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	असर	पर्यटक बसाइ अवधि	दिन		
	असर	प्रति पर्यटक प्रतिदिन खर्च	अमेरिकी डलर		
	प्रतिफल	आधारभूत पूर्वाधार पूर्ण भएका पर्यटकीय गन्तव्य	संख्या	१	२
	प्रतिफल	तालिम प्राप्त पर्यटन सम्बद्ध जनशक्ति	संख्या		
	प्रतिफल	पर्यटन सम्बद्ध ब्रोसर तथा प्रोफाइल	संख्या		
	प्रतिफल	पर्यटकीय क्षेत्र Hotspot	संख्या		
	प्रतिफल	पर्यटन पत्रकार तथा Vlogger अर्न्तक्रिया	संख्या		
	प्रतिफल	पर्यटक उद्धार तथा सहायता वार्षिक	संख्या		
	प्रतिफल	पर्यटन प्याकेज तथा गतिविधि	संख्या		
	प्रतिफल	पर्यटन सम्बन्धी तालिम	संख्या		
	प्रतिफल	पर्यटकीय क्षेत्र संरक्षण निर्माण	संख्या		
	प्रतिफल	पर्यटन मेला तथा महोत्सव	संख्या		
	प्रतिफल	पर्यटन वृत्तचित्र	संख्या		
	प्रतिफल	अन्तर्राष्ट्रिय पर्यटक	संख्या		
	प्रतिफल	आधारभूत सुविधायुक्त होटल, रिसोर्ट, लज	संख्या	४	८
	प्रतिफल	होमस्टे	संख्या	१	२
	प्रतिफल	पर्यटन सूचना केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	वार्षिक पर्यटन पात्रो अन्तर्गत समेटिएका पर्यटन गतिविधि	संख्या		
	प्रतिफल	चिनो, कोशेली तथा पर्यटन सामग्री बिक्री केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	नविनतम पर्यटन गन्तव्य	संख्या	३	५
	प्रतिफल	पक्की सडकको पहुँच पुगेका पर्यटन गन्तव्य	संख्या	५	१०
	प्रतिफल	पूर्णरुपमा पर्यटनमा संलग्न रोजगारको	संख्या	१२	२०

नोट: ( ) – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।

- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

४.३.२ संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्य

पृष्ठभूमि

बिजयनगर गाँउपालिकामा विभिन्न जात-जाती, भाषा-भाषीहरुको वसोवास रहेको छ । राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार जातजातीगत वसोवासको अध्ययन गर्दा यहाँ सबैभन्दा धेरै ६९४२ अर्थात १६.०४ प्रतिशत मुसलमान, दोस्रोमा ५३४८ अर्थात १२.३५ प्रतिशत थारु, तेस्रोमा ५२८५ अर्थात १२.२१ प्रतिशत यादवहरु रहेका छन् । त्यसैगरी गाउँपालिकामा, मगर, नेवार, गुरुङ, पहाडी व्राम्हण, तराइ ब्राम्हण लगायत अन्य ५० भन्दा बढी जातजातिहरूको बसोबास रहेको छ । यी समुदायहरुको आफ्नै विशिष्ट पहिचान, जीवनशैली, भेषभूषा र रहनसहनहरु छन् । यहाँ थारु समुदायको हरेरी पूजा, धुर्या, ल्वाङी ढक, मुसलमान समुदायको बकर इदका साथै दशैं, तिहार, माघेसक्रान्ती, छठ, शिवरात्री, होली, माघीपर्व जस्ता विभिन्न चाडपर्व एवं सांस्कृतिक उत्सवहरु मनाउने गरिन्छ । तथापी यहाँको पहिचान झल्काउने बैठकी, हर्हुदवा, छोका, झुम्री, डप बैशाखी होल्का नाँच लगायतका नाँचहरु लोपहुन लागेको अवस्थामा रहेका छन् । यसरी सदियौं देखि अभ्यास गर्दै आइरहेका रीतिरिवाजले मानिसको दैनिक जीवनलाई नियमित र व्यवस्थित गर्न सहयोग पुऱ्याइरहेको हुन्छ । अर्कोतर्फ समुदायपिच्छे आ-आफ्ना धर्म, संस्कृति, रीतिरिवाज र परम्पराहरू हुन्छन् । ती फरक रीतिरिवाज, रहनसहन र परम्पराहरू समुदाय र समाजका विशिष्ट पहिचान साथै बौद्धिक सम्पदा (Intellectual Property) भएकोले तिनीहरूको संरक्षण गर्नु जरुरी छ ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्षः प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ पश्चिमा सँस्कृति तथा विदेशी सञ्चार माध्यमको प्रभावका कारण मौलिक संस्कृति लोप हुने जोखिम रहेको ।
▪ विभिन्न धार्मिक स्थलहरू मर्मत सम्भार नहुँदा जीर्ण अवस्थामा पुगेका ।
▪ विपन्न अवस्थामा रहेका जातजातीहरुको सबलीकरणका लागि ठोस कार्यक्रमहरू नभएको ।
▪ कतिपय प्राचीन धरोहरहरू उचित प्रसारप्रसार, संरक्षण तथा जिर्णोद्धारको पर्खाइमा रहेका ।
▪ समुदाय र राज्य दुवैका उदासिनताका कारण स्थानीय र मौलिक संस्कृतिहरू लोप भई पहिचान नै संकटमा पर्न सक्ने ।
▪ विभिन्न जातिको भेषभुषा तथा भाषाको संरक्षण गर्नुपर्ने ।
▪ सम्बन्धित समुदाय र राज्यले मिलेर सांस्कृतिक संरक्षण प्रर्वद्धनमा ठोस र दीर्घकालीन कार्यक्रमहरू तत्काल सञ्चालन गर्नुपर्ने ।
▪ विभिन्न लोक भाकाको संरक्षण गर्नुपर्ने ।
▪ आर्थिक प्रलोभनमा पारी धर्म परिवर्तन गराउने परिपाटी राकथाम गनेुपर्ने ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाँउपालिकामा विभिन्न जातजाती, भाषा, भाषीहरुको मिश्रित रुपमा बसोवास रहेको ।
▪ विविध जात, धर्म, सम्प्रदाय र संस्कृतिका समुदायहरू सौहार्दपूर्ण वातावरणमा रहेका ।
▪ धार्मिक हिसाबले विभिन्न धर्मावलम्बीहरूले आफ्ना धर्म, संस्कृति र परम्परा कायम राखिरहेको ।
▪ विविध समुदायहरूको मानवशास्त्रीय अध्ययनका लागि शैक्षिक पर्यटनको गन्तव्यस्थल बनाउन सकिने ।
▪ कला, संस्कृतिलाई अर्थोपार्जनमा जोड्न सकिने ।
▪ गाँउपालिका भित्र धार्मिक स्थल लगायत विभिन्न जाति तथा समुदायका आ-आफ्ना मठ, मन्दिर तथा धार्मिक स्थलहरू रहेका ।
▪ आदिवासी जनजातिका विविध सांस्कृतिक सम्पदाहरू रहेकोले सांस्कृतिक सङ्ग्रहालय तथा सांस्कृतिक केन्द्रहरूको रूपमा विकास गर्ने पहल भइरहेको ।
▪ चाडपर्वको अवसरमा नाचगान गर्दा धोती, कुर्ता, लेहंगा, ब्लाउज, दौरा सुरुवालढाका टोपी, चौवन्दी चोली, जस्ता सांस्कृतिक भेषभुषाबाट सँस्कृतिको जर्गेना गर्ने प्रयास भइरहेको ।
▪ गाँउपालिकालाई मौलिक संस्कृति र सभ्यताको केन्द्रको रूपमा विकास गरी सांस्कृतिक पर्यटन प्रवर्द्धन गर्न सकिने ।
▪ गाँउपालिका क्षेत्रमा रहेका विभिन्न धार्मिक तथा सांस्कृतिक स्थलहरूको विकास गर्न सकिने ।
▪ लोपोन्मुख लोकभाका तथा परम्परागत बाजागाजाको संरक्षण गरी लोक संस्कृतिको उत्थान गर्न सकिने ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
सभ्य र सुसंस्कृत समाजको निर्माण
लक्ष्य
संस्कृति, भाषा, कला र साहित्यको जर्गेना र विकासमार्फत सभ्य र सौहार्द समाजको स्थापना गर्ने
उद्देश्यहरू
✓ स्थानीय पहिचान कायम हुने भाषा कला, संस्कृति, साहित्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नु ✓ संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्यको श्रृजनात्मक विकासमा टेवा पुऱ्याउनु ।

उद्देश्य .१. : स्थानीय पहिचान कायम हुने भाषा कला, संस्कृति, साहित्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्यको वस्तुगत अभिलेखिकरण गर्ने	१.१.१ गाउँपालिकामा प्रचलनमा रहेका सबैप्रकारका अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदा (Intangible Cultural Heritage) को वस्तुगत तथा विस्तृत पार्श्वचित्र तयार पारिने छ ।
	१.१.२ सबै बौद्धिक सम्पदा (Intellectural Property) को विवरण प्रकाशन गरिने छ ।
	१.१.३ यस प्रकारका सांस्कृतिक तथा बौद्धिक सम्पदाहरूलाई स्थानीय पाठ्यक्रममा समावेश गरिने छ ।
	१.१.४ गाउँपालिकाको मौलिकता दर्शाउने सम्पदा समेटेर वृत्तचित्रहरु निर्माण गरिने छ ।

उद्देश्य .१. : स्थानीय पहिचान कायम हुने भाषा कला, संस्कृति, साहित्यको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.१.५ गाउँपालिकाबाट प्रादेशिक तथा राष्ट्रिय कला, सँस्कृति र साहित्यमा योगदान पुऱ्याउने लेखक, गायक, अभिनेता, संगीतकार, रंगकर्मी, नृत्याङ्गना, साहित्यकार साँस्कृतिविद लगायतका कलाकारको विस्तृत विवरण तयार पारिने छ ।
	१.१.६ लोपोन्मुख अर्मुत सांस्किृतिक संम्पदाहरूलाई संस्थागत स्मरणमा (Institutional Memory) राख्न कला संस्कृति तथा साहित्यप्रेमी कलाकारहरूको सहयोगमा रेर्कड गरिनेछ । जस्तै लोक गीत, लोक कथा, लोक गाथा आदि ।
१.२ भाषा, संस्कृति, कला साहित्यलाई जीवन्त तुल्याउने	१.२.१ वर्षभरी निरन्तर सांस्कृतिक र साहित्यिक गतिविधि सञ्चालन र त्यसको निरन्तरताका लागि एक वार्षिक भाषा, कला, साहित्य तथा सांस्कृतिक पात्रो निर्माण गरी लागू गरिने छ ।
	१.२.२ विद्यालयस्तरमा कला, साहित्य र संस्कृतिमा विशेष झुकाव भएका विद्यार्थीहरूको पहिचान गरी अभिलेख तयार पारिने छ ।
	१.२.३ त्यस्ता प्रतिभाहरूको प्रतिभा उजागर गर्न हरेक महिना विद्यालयस्तरीय र निश्चित समयको अन्तरालमा अन्तरविद्यालय सांस्कृतिक, साहित्यिक प्रतियोगिता आयोजना गरिने छ ।
	१.२.४ राष्ट्रिय र प्रादेशिक तहका प्रतियोगीतामा भाग लिने कलाकार साहित्यकार आदिको प्रशिक्षण तथा तयारीका लागि एक प्रोत्साहन कोषको निर्माण गरिने छ ।
	१.२.५ वडा स्तरीय सांस्कृतिक समितिहरू गठन गरी वार्षिक सांस्कृतिक पात्रो कार्यान्वयनमा ल्याउन सांस्कृतिक अभ्यासहरू सञ्चालन गरिने छ ।
	१.२.६ हरेक विशेष चाडपर्व मेला र सांस्कृतिक उत्सवलाई भव्य बनाउन सांस्कृतिक समितिहरूलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी सो सञ्चालनका लागि रकमहरूको व्यवस्था गरिने छ ।
	१.२.७ सांस्कृतिक गतिविधिहरू पर्यटनसंग आबद्ध गर्न व्यापक प्रचार प्रसार गरिने छ ।
	१.२.८ मातृभाषामा आधारभूत शिक्षा दिन सकिने समुदायका बारेमा सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।
	१.२.९ लोपोन्मुख सांस्कृतिक गाथाहरू संरक्षण गर्न विशेष समारोह आयोजना गरिने छ ।

उद्देश्य २: संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्यको श्रृजनात्मक विकासमा टेवा पुऱ्याउनु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१ कला, साहित्य, भाषा संस्कृतिका सर्जकहरूलाई सहयोग र प्रोत्साहन गर्ने ।	२.१.१ कला, साहित्य, भाषा तथा संस्कृतिका सर्जकहरूलाई यी क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक मागहरूको संम्बोधन गर्न विशेष अन्तरक्रिया आयोजना गरिने छ ।
	२.१.२ यसप्रकारका सर्जकहरूलाई सहयोग र प्रोत्साहन तथा पुरस्कृत गर्न एक गाउँपालिकास्तरीय सांस्कृतिक कोषको निर्माण गरिने छ ।
	२.१.३ विभिन्न राष्ट्रिय तथा गाउँपालिका स्तरीय विशेष अवसरमा यस्ता सर्जक तथा कलाकारहरूलाई सम्मान र पुरस्कृत गरिने छ ।

उद्देश्य २: संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्यको श्रृजनात्मक विकासमा टेवा पुऱ्याउनु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
	२.१.४ हरेक विद्यालयमा अतिरिक्त कृयाकलापहरूमा यी विषय समावेश गरी नियमित अभ्यास र पठनपाठन गर्न आंशिक शिक्षकको प्रवन्ध गरिने छ ।
	२.१.५ वडास्तरीय झाँकीहरू प्रस्तुत गर्न सांस्कृतिक समितिमार्फत अभ्यास सञ्चालन गरिने छ ।
२.२ सांस्कृतिक, साहित्यिक, भाषिक तथा कलासम्बन्धी पूर्वाधार निर्माण ।	२.२.१ गाउँपालिका स्तरीय एक सांस्कृतिक केन्द्रको स्थापना गरिने छ ।
	२.२.२ सांस्कृतिक केन्द्रलाई चलायमान बनाउन नाटक, नृत्य, सांगितिक कार्यक्रम, साहित्यिक कार्यक्रम, चित्रकला प्रर्दशनीहरूको सांस्कृतिक पात्रो बमोजिम आयोजना गरिने छ ।
	२.२.३ हरेक वर्षमा एक पटक सांस्कृतिक पर्व (Cultural Festival) को आयोजना गरिने छ ।
	२.२.४ गाउँपालिकास्तरीय एक कला संग्रहालयको निर्माण गरिने छ ।
	२.२.५ भाषा, कला तथा साहित्यमा अभिरुची हुनेहरूको संलग्नतामा एक गाउँपालिकास्तरीय बौद्धिक समाज निर्माण गर्न अन्तरक्रिया संचालन गरिनेछ ।
	२.२.६ गाउँपालिकास्तरीय बौद्धिक समाजको मुखपत्रमार्फत बौद्धिक तथा साहित्यिक लेखरचनाहरू नियमित प्रकाशन गर्न संभाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।

संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्यको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदाको Inventory तयारी	५०					
		१.१.२	अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदा (Intangible Cultural Heritage - ICH) तथा वौद्धिक सम्पदाको विवरण प्रकाशन	३०					
		१.१.३	सांस्कृतिक सम्पदासम्बन्धी पाठ्यक्रम निर्माण		१००				
		१.१.४	सांस्कृतिक वृत्तचित्र निर्माण		१००				
		१.१.५	लेखक, कलाकार, साहित्यकारहरूको विवरण संकलन	२०					
		१.१.६	लोपोन्मुख अर्मुत सांस्कृतिक संम्पदाहरूको संरक्षण						
	१.२	१.२.१	सांस्कृतिक पात्रो निर्माण	४०	४०	४०	४०	४०	
		१.२.२	विशेष कला भएका विद्यार्थी पहिचान	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.२.३	विद्यालय तथा अन्तर विद्यालय सांस्कृतिक प्रतियोगिता	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.२.४	राष्ट्रिय तथा प्रादेशिकस्तरको सांस्कृतिक प्रतियोगिता तयारी कोष	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.५	वडास्तरीय सांस्कृतिक समितिहरूमार्फत अभ्यासका लागि प्रोत्साहन अनुदान	६०	६०	६०	६०	६०	
		१.२.६	विशेष पर्व तथा उत्सव तयारी अनुदान	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.७	सांस्कृतिक गतिविधि प्रचारप्रसार गरी पर्यटन प्रवर्द्धन	४०	४०	४०	४०	४०	
		१.२.८	मातृभाषामा आधारभूत शिक्षाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन		२००				
		१.२.९	लोपोन्मुख सांस्कृतिक गाथा संरक्षण कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	
२.	२.१	२.१.१	कला, साहित्य र संस्कृतिका सर्जक तथा कलाकारहरूसँग अन्तरक्रिया	४०	४०	४०	४०	४०	
		२.१.२	गाउँपालिकास्तरीय सांस्कृतिक कोषको निर्माण	२००					
		२.१.३	कलाकार, सर्जक तथा कला-पत्रकार सम्मान	८०	८०	८०	८०	८०	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		२.१.४	सांस्कृतिक गतिविधि तथा पठनपाठनका लागि आंशिक शिक्षक व्यवस्थापन	७०	७०	७०	७०	७०	
		२.१.५	सांस्कृतिक झाँकी तयारी	१००					
	२.२	२.२.१	सांस्कृतिक केन्द्र निर्माण			३००	३५०	४००	
		२.२.२	सांस्कृतिक पात्रो बमोजिम सांस्कृतिक क्रियाकलापको आयोजना	१००	१५०	२००	२५०	३००	
		२.२.३	नियमित सांस्कृतिक गतिविधि, उत्सव (Cultural Festival) आयोजना	२००	२५०	३००	३५०	४००	
		२.२.४	सांस्कृतिक केन्द्रमा रहने एक कला संग्रहालयको निर्माण			७००			
		२.२.५	गाउँपालिकास्तरीय बौद्धिक समाज निर्माण गर्न अन्तरक्रिया संचालन	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	
		२.२.६	गाउँपालिकास्तरीय बौद्धिक समाज मुखपत्र सम्बन्धी संभाव्यता अध्ययन		६००				

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**संस्कृति, भाषा, कला तथा साहित्य**				
	प्रतिफल	साँस्कृतिक सम्पदाको संरक्षणको निम्ती विनियोजन गरेको बजेट (१४.४.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	अमूर्त सांस्कृतिक सम्पदामा सूचिकृत सम्पदा	संख्या		
	प्रतिफल	सांस्कृतिक सम्पदा मध्ये स्थानीय पाठ्यक्रमका समावेश (सम्पदा)	संख्या		
	प्रतिफल	सांस्कृतिक बृत्त चित्र	संख्या		
	प्रतिफल	कलाकार विवरणमा समावेश कलाकार	संख्या		
	प्रतिफल	सांस्कृतिक पात्रोमा समावेश गतिविधि (वार्षिक)	संख्या		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	सांस्कृतिक प्रतियोगिता तथा कार्यक्रम (वार्षिक)	संख्या		
	प्रतिफल	स्थानीय मातृभाषा पाठ्यक्रम	संख्या		
	प्रतिफल	साहित्यिक गतिविधि (कार्यक्रम) (वार्षिक)	संख्या		
	प्रतिफल	कला तथा झाँकी प्रर्दशनी (वार्षिक)	संख्या		
	प्रतिफल	सांस्कृतिक केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	कला तथा संगीत प्रशिक्षण केन्द्र	संख्या		
	प्रतिफल	स्थानीय साहित्यकार तथा लेखक	संख्या		
	प्रतिफल	संरक्षित लोपोन्मुख स्थानीय कला, गाथा संस्कृति बौद्धिक समाज तथा क्लब	संख्या		
	प्रतिफल	बौद्धिक सम्पदाको रुपमा सूचिकृत सम्पदा	संख्या		
	प्रतिफल	साँस्कृतिक समिति तथा क्लब संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	सांस्कृतिक उत्सव (Art and Literature Festival)	संख्या		
	प्रतिफल	कला संग्रहालय	संख्या		

४.४ उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्ति

४.४.१ उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

पृष्ठभूमि

राष्ट्रिय जनगणना २०७८,को तथ्याङ्क अनुसार विजयनगर गाउँपालिकामा मुख्यतया कृषि पेशामा संलग्न घरपरिवारको संख्या तुलनात्मक रुपमा सबै भन्दा बढी अर्थात ६६.५९ प्रतिशत रहेको छ । यसका साथै यहाँ कृषिमा आधारित साना तथा मध्यम किसिमका घरेलु उद्योगहरू पनि सञ्चालनमा रहेका छन् । गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार यहाँ, ७० वटा कृषि तथा पशुपालन फर्म, ६९ वटा मदिरा पसल, २९ वटा खाजाघर, २८ वटा पोल्ट्रि फर्म, १८ वटा क्लिनिक, ८ वटा राइसमिल, ८ वटा ग्यारेज, ७/७ वटा फेसहाउस/टेन्ट हाउस, ४ वटा माछा फर्म लगायत विभिन्न प्रकृतिका जम्मा ६३५ वटा व्यवसाय तथा उद्योगहरु विधिवत रुपमा दर्ता भई संचालनमा रहेका छन् । यसका साथै व्यावसायिक रूपमा गाई, भैसी, बंगुर, माछा, कुखुरा, बाखा आदि पालन भइरहेको छ । यस गाँउपालिकामा कृषिमा आधारित उद्योगहरू, साना तथा मझौला उद्योगहरुको राम्रो सम्भावना भएकोले उद्योग तथा वाणिज्य क्षेत्रको विकासका लागि ठोस कदम चाल्नुपर्ने देखिन्छ ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्षः प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ उद्योगको प्रचुर सम्भावना भएतापनि औद्योगिक पूर्वाधारहरू जस्तै सडक, उर्जा, पूँजी, दक्ष जनशक्ति, प्रविधि आदिको अवस्था अत्यन्त कमजोर रहेको ।
▪ युवा जनशक्ति विदेश पलायन भइरहेको ।
▪ औद्योगिक उत्पादनको सिप सिकाउने शिक्षा प्रणाली नभएको ।
▪ गाँउपालिकाका बजारकेन्द्रहरूमा ठूलो स्तरको आर्थिक गतिविधि नभएका ।
▪ निजी क्षेत्रको लगानी आर्कषण गर्न नसकिएको ।
▪ वित्तीय सुरक्षाको पर्याप्त प्रत्याभूति नभएको ।
▪ स्थानीय पूँजी बजारको विकास आशातित रूपमा नभएको ।
▪ उद्योगमा संलग्न मजदुर तथा औद्योगिक क्रियाकलापका दौरान सामाजिक जटिलता, अपराध आदिको वृद्धि हुन सक्ने ।
▪ लगानी सुरक्षाको वातावरण आवश्यक पर्ने ।
▪ औद्योगिक पूर्वाधार विकासमा यथेष्ट बजेट व्यवस्था गरी योजनाबद्ध ढङ्गले लाग्नु पर्ने ।
▪ उद्योग विकासको लागि सडक, यातायात, विद्युत् तथा अन्य भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्नुपर्ने ।
▪ विभिन्न प्रकारका उद्योगहरू स्थापना गर्दा औद्योगिक प्रदूषण वृद्धि हुन सक्ने ।
▪ ठूलो आकारको लगानीको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ कृषिमा आधारित औद्योगिक कच्चा पदार्थको उपलब्धता रहेको ।
▪ व्यावसायिक रूपमा माछा, कुखुरा, हाँस, गाई, भैसी, बाखा आदि पालन भइरहेको ।
▪ स्थानीय जनशक्तिको सदुपयोग हुने कम खर्चिलो श्रमशक्ति प्राप्त गर्न सकिने ।
▪ पशुजन्य उत्पादनमा आधारित डेरी तथा मासु, हाड, छाला प्रशोधन उद्योगहरूको स्थापना गर्न सकिने ।
▪ कपडा उद्योग, हस्तकला, काष्ठकला तथा ललितकलामा आधारित उद्योगहरू सञ्चालन गर्न सकिने ।
▪ गाँउपालिकामा रहेका प्राकृतिक पोखरीहरू तथा कृत्रिम पोखरीमा व्यवसायिक माछापालन गर्न सकिने ।
▪ स्थानीय सम्भाव्यताका आधारमा धान, गहुँ, मकै, केरा खेती, कुखुरापालन, पशुपालन र तरकारी खेती उत्पादनलाई प्रर्वद्धन गरी कृषिमा आधारित उद्योगको विस्तार गर्न सकिने ।
▪ कृषि पर्यटन विकास गर्न सकिने ।
▪ स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित कृषि उद्योगहरूको स्थापना गर्न सकिने ।
▪ औद्योगिक पूर्वाधारहरूको यथोचित विकास गर्न सके गाँउपालिकामा रोजगारीको सम्भावना र अवसरहरूको प्रचुरता रहेको ।
▪ गाँउपालिका भित्र सञ्चालित व्यवसायलाई दर्ता, नवीकरण तथा अन्य कानुनी प्रक्रियामा सरलता ल्याई प्रर्वद्धन र संरक्षण गर्न सकिने ।
▪ डेरी उद्योग र हस्तकलामा आधारित घरेलु उद्योगहरूको विकास गर्न सकिने ।
▪ सिलाइ/कटाइ/बुनाइ, मैनबत्ती बनाउने तालिम, मोटरसाईकल तथा साइकल मर्मत तालिम, कृषिजन्य तालिम प्रदान गरी साना तथा घरेलु उद्योगको लागि दक्ष जनशक्ति तयार गर्न सकिने ।
▪ उत्पादित सामग्रीहरुको बजारीकरणका लागि वुटवल, नेपालगञ्ज लगायत छिमेकी मुलुक भारतसँग पनि सन्नीकटता रहेको ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
गाउँपालिकामा उद्योग घरघरमा उत्पादन, जनसहभागितामुलक रोजगारी र आयआर्जन
लक्ष्य
आगामी पाँच वर्षमा गाँउपालिकाको कुल गार्हस्थ उत्पादनमा उद्योग क्षेत्रको योगदान कम्तीमा २० प्रतिशत पुऱ्याई रोजगारी श्रृजना गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ उद्योगका लागि आवश्यक आधारभूत पूर्वाधारको क्रमिक विकास गर्नु । ✓ गाँउपालिकामा उत्पादने हुने स्थानीय कच्चा पदार्थ तथा कृषि उपजमा आधारित उद्योग स्थापनामार्फत आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्नु । ✓ खानी तथा खनिज क्षेत्रको अन्वेषण गर्नु । ✓ स्थानीय बजार प्रबर्द्धन र व्यवस्थापनमार्फत वाणिज्य बजार र आपूर्ति प्रणाली सुदृढ गर्नु ।

उद्देश्य १ : उद्योगका लागि आधारभूत पूर्वाधारको विकास गर्नु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ नीतिगत सुधार गरी लगानी मैत्री वातावरण निर्माण गर्ने	१.१.१ उद्योगमा लगानीमैत्री वातावरण निर्माण गर्न उद्योगका लागि जग्गा, रजिष्ट्रेशन, करारमा लिन विशेष सहुलियत र छुट दिने नीति तथा मापदण्ड निर्माण गरिने छ ।
	१.१.२ उद्योगमा लगानी गर्न असहज र प्रतिकूल रहेका विद्यमान स्थानीय कानुनहरूमा उद्योग लगानी मैत्री हुनेगरी संशोधन गरिने छ र श्रमिकहरूको सुरक्षा हक र हितका लागि कानुनको अधिनमा रही स्थानीय नीति र मापदण्ड श्रमिक उद्योग र उद्यमी मैत्री बनाइने छ ।
	१.१.३ महिला र युवा उद्यमीहरूलाई प्रोत्साहन गर्न विशेष अनुदान र सहुलियतको प्रवन्ध गरिने छ ।
	१.१.४ ठूलोस्तरको बाह्य लगानी भित्र्याउन सरकारी जमिनको सम्भाव्यता अध्ययन गरी निजी क्षेत्रका उद्यमीहरूसँग विशेष छुट र सहुलियत बारे अन्तरक्रिया गरिने छ ।
	१.१.५ कम्तीमा ३ जनालाई रोजगारी दिनसक्ने उद्योगका लागि दशलाख पूँजी लगानीको प्रस्ताव सहित आउने स्थानीय उद्यमीलाई ५० प्रतिशत लगानीको व्याजमा अनुदान दिइने छ ।
	१.१.६ गैह्रकृषि क्षेत्रको उद्योग बृद्धि गर्न गैह्रकृषि क्षेत्रका उद्योगहरुको व्यापक अध्ययन गरिनेछ ।
	१.१.७ ७० प्रतिशत भन्दा बढी स्थानीय बासिन्दालाई रोजगार प्रदान गर्ने उद्योगलाई राजश्वमा छुट दिइनेछ ।
	१.१.८ उद्योग संचालन कार्यविधि तयार गरिनेछ ।
	१.१.९ नियमित कर तिर्ने र ५० भन्दा धेरैलाई रोजगारी दिने उत्कृष्ट उद्योगलाई सम्मान गरिनेछ ।
	१.१.१० व्यावसायिक कृषक र कृषक समुहलाई हाट बजारमा स्टल राख्दा सहुलियत हुने नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ ।
१.२ प्रमुख औद्योगिक पूर्वाधारको सुनिश्चितता गर्ने	१.२.१ मुख्य औद्योगिक क्षेत्रसम्मका पहुँच पुर्‍याउने औद्योगिक सडकलाई कृषि र पर्यटन सडकसँग एकीकृत गरी स्तरोन्नति गरिनेछ ।
	१.२.२ स्थानीय कृषि उपजमा आधारित उद्योगलाई प्राथमिकता दिइ कच्चा पदार्थ उत्पादन सुनिश्चित गर्न सम्भाव्य उद्योगी र कृषकबीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
	१.२.३ उद्योग क्षेत्रहरूमा आवश्यक विद्युतिकरण विस्तार र क्षमता वृद्धि गर्न ठोस पहल गरिनेछ ।
	१.२.४ औद्योगिक सुरक्षाका लागि सुरक्षा निकायसँगको सहकार्यमा शान्ति सुरक्षाको प्रबन्ध गरिनेछ ।
	१.२.५ औद्योगिक श्रमिकहरूको उपलब्धताका लागि स्थानीय रोजगार केन्द्रमा श्रम सूचना तथा तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण गरिनेछ ।
	१.२.६ दश वटा उद्योग केन्द्रिकृत गरि नीजी क्षेत्रबाट उद्योग ग्राम स्थापना गर्न चाहेमा पूर्वाधार निर्माण कार्यमा प्रोत्साहन गरिनेछ
	१.२.७ औद्योगिक पाठशालामा सिप विकास एवं क्षमतावृद्धि तालिम संचालन गरिनेछ

उद्देश्य २ : स्थानीय कच्चा पदार्थ तथा कृषि उपजमा आधारित उद्योग स्थापनामार्फत आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१ निजी क्षेत्र र अगुवा कृषकको समन्वय र सहकार्यमा कम्तीमा एक वडा एक कृषिमा आधारित उद्योगको निर्माण गर्ने	२.१.१ बाली विशेष पकेट क्षेत्रका आधारमा उपलब्ध हुन सक्ने कच्चा पदार्थमा आधारित प्रत्येक वडामा सम्भाव्य उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
	२.१.२ पहिलो चरणमा एक वडा एक कृषि उद्योग स्थापना गर्न उद्योगी कृषक वा कृषक समूह पहिचान गरिनेछ ।
	२.१.३ उद्यमी कृषकहरू लक्षित अध्ययन तथा अभिमुखीकरण तालिमका लागि पालिकाद्वारा सहयोग प्रदान गरिनेछ ।
२.२ स्थानीय कृषि उद्योगबाट उत्पादित सामग्रीको ब्रान्डिङ गर्ने	२.२.१ कृषि उद्योगबाट उत्पादित उत्पादनहरूको प्रशोधन, प्याकेजिङ ,लेबलिङ, गुणस्तर तथा ब्रान्डिङ गर्नका लागि विशेष अभिमुखीकरण तथा तालिम प्रदान गरिनेछ ।
	२.२.२ सङ्घीय तथा प्रादेशिक सरकारको सहयोगमा गाउँपालिकास्तरीय खाद्य गुणस्तर मापनको व्यवस्था गरिने छ ।
	२.२.३ स्थानीय उपज तथा औद्योगिक उत्पादनको खपत हुनसक्ने सम्भाव्य उपभोक्ता बजारहरूको अध्ययन गरिनेछ ।

उद्देश्य ३ : खानी तथा खनिज क्षेत्रको अन्वेषण गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
३.१ खानी तथा खनिज क्षेत्रको अन्वेषण, उत्खनन् तथा व्यवस्थापन गर्ने	३.१.१ संघ र प्रदेशसँगको समन्वयमा स्थानीय खानी तथा खनिज अन्वेषण र उत्खननका लागि आवश्यक नीति, ऐन, नियम र मापदण्डको निर्माण गरिनेछ ।
	३.१.२ गाउँपालिकाभर रहेका वा हुनसक्ने खानी तथा खनिजको अन्वेषण गर्न खानी तथा भू-गर्भ विभागसंग समन्वय गरी विज्ञसंग परामर्श लिइनेछ ।

उद्देश्य ४ : स्थानीय बजार प्रर्वद्धन र व्यवस्थापनमार्फत वाणिज्य, बजार र आपूर्ति प्रणाली सुदृढ गर्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
४.१ बजार, व्यापार तथा वाणिज्य व्यवस्थापन सूचना प्रणाली निर्माण गर्ने	४.१.१ स्थानीय व्यापार, व्यवसाय, आपूर्ति, उपभोक्ता हित सम्बन्धमा नीति, कानुन र मापदण्ड निर्माण गरिनेछ ।
	४.१.२ गाउँपालिकाभर सञ्चालन भएका व्यवसाय दर्ता तथा अभिलेखिकरण प्रणाली निर्माण गरिनेछ ।
	४.१.३ समग्र व्यापार र वाणिज्यलाई समेटेर वार्षिक रुपमा हुने कारोबारका आधारमा माग तथा आपूर्ति र कारोबारको आकार साथै व्यापार नाफा/घाटाको तथ्याङ्क प्राप्त हुने तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण गरिनेछ र गाउँपालिकाबाट हुने निकासी तथा आयातको वस्तुगत सूचना तथा तथ्याङ्क प्राप्त गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
४.२ स्थानीय बजार प्रबर्द्धन कार्ययोजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने ।	४.२.१ स्थानीय व्यापारिक फर्म तथा व्यवसायको दर्ता अनुमति नवीकरण, खारेजी, बजार तथा गुणस्तर अनुगमन र नियमन गर्न संयन्त्र र नियमित कार्यतालिका बनाइनेछ ।
	४.२.२ मूख्य बजार केन्द्रलाई लक्षित गरी निजी क्षेत्रसंगको समन्वयमा व्यापारिक स्टल निर्माण गरी बहालमा दिइनेछ ।

उद्देश्य ४ : स्थानीय बजार प्रर्वद्धन र व्यवस्थापनमार्फत वाणिज्य, बजार र आपूर्ति प्रणाली सुदृढ गर्ने ।	
रणनीति	कार्यनीति
	४.२.३ वार्षिक रुपमा मूख्य चाडपर्व तथा अवसर हेरी व्यापारिक मेला/ औद्योगिक प्रदर्शनी आयोजना गर्न वार्षिक पात्रो निर्माण गरिनेछ ।
	४.२.४ परम्परागत रुपमा चलि आएका स्थानीय हाटबजारलाई व्यवस्थित र वैज्ञानिक बनाउन अध्ययन गरी पूर्वाधार विकास गरिनेछ ।
	४.२.५ प्रत्येक वर्ष नियमित आम उपभोक्ता हित र अधिकार साथै खाद्य गुणस्तरसम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	४.२.६ विजयनगर नमुना उद्योग ग्राम स्थापनाको संभाव्यता अध्ययन गरिनेछ।

उद्योग, व्यापार, व्यावसाय तथा आपूर्तिको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	उद्योगका लागि करारमा दिनसकिने जग्गा पहिचान गर्न अध्ययन		५००				
		१.१.२	श्रमिक, उद्योग र उद्यमी मैत्रीसम्बन्धी नीति, कानुन संशोधन गर्न विज्ञसँग परामर्श	५०					
		१.१.३	महिला तथा युवा उद्यमी पहिचान, सहुलियत तथा अनुदान	१००	१५०	२००	२५०	३००	
		१.१.४	ठूला लगानी भित्र्याउन बाह्य लगानीकर्ताहरूसँग लगानी सम्मेलन		५००				
		१.१.५	दश लाखसम्मको उद्योग लगानी प्रस्तावका लागि व्याज अनुदान	२००	२००	२००	२००	२००	
		१.१.६	गैह्र कृषि क्षेत्रका उद्योगहरुको सम्भाव्यता अध्ययन		२००				
		१.१.७	स्थानीय वासिन्दालाई रोजगार प्रदान गर्ने उद्योगलाई राजश्वमा छुटको व्यवस्था						
		१.१.८	उद्योग संचालन कार्यविधि तयार	५०					
		१.१.९	नियमित कर तिर्ने र ५० भन्दा धेरैलाई रोजगारी दिने उत्कृष्ट उद्योगलाई सम्मान	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.१.१०	व्यवसायिक कृषक र कृषक समुहलाई हाट बजारमा स्टल राख्दा सहुलियत हुने नीतिगत व्यवस्था						
	१.२	१.२.१	औद्योगिक सडक पहिचान तथा स्तरोन्नति	७००	७००	७००	७००	७००	
		१.२.२	कच्चा पदार्थ उत्पादन केन्द्रित उद्योगी कृषक अन्तरक्रिया	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.३	औद्योगिक क्षेत्र विद्युतिकरण		१००	१५०	१५०	१५०	
		१.२.४	औद्योगिक क्षेत्र केन्द्रित प्रहरी बिट स्थापना तथा निर्माण		२००	३००			

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.२.५	औद्योगिक श्रमिक तथा श्रम सूचना तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण	१००					
		१.२.६	दश वटा उद्योग केन्द्रिकृत गरि नीजी क्षेत्रबाट उद्योग ग्राम स्थापना गर्न चाहेमा पूर्वाधार निर्माण कार्यमा प्रोत्साहन		५००	८००	१०००	१०००	
		१.२.७	औधोगिक पाठशालामा सिप विकास एवं क्षमता वृद्धि तालिम संचालन	३००	३००	३००	३००	३००	
२	२.१	२.१.१	बाली विशेष पकेट क्षेत्र स्तरिय उद्योगहरूको सम्भाव्यता अध्ययन			५००			
		२.१.२	एक वडा एक कृषि उद्योग अर्न्तगत उद्योगी पहिचान		३००				
		२.१.३	कृषि उद्योगी विशेष अभिमुखीकरण कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	
	२.२	२.२.१	कृषि उपज प्याकेजिङ, लेबलिङ गुणस्तर जाँच तथा ब्रान्डीङ सम्बन्धी तालिम तथा अन्तरक्रिया	५०	५०	५०	५०	५०	
		२.२.२	खाद्य तथा कृषि उपज गुणस्तर मापन केन्द्र स्थापना			५००			
		२.२.३	कृषि उपभोक्ता बजारको सम्भाव्यता अध्ययन		४००				
३	३.१	३.१.१	खानी, खनिज, अन्वेषण, उत्खनन् र व्यवस्थापन मापदण्ड निर्माण			५००			
		३.१.२	खानी तथा खनिज सम्भाव्यता अध्ययन			६००			
४.	४.१	४.१.१	स्थानीय व्यापार, व्यवसाय, आपूर्ति, उपभोक्ता हित सम्बन्धमा नीति, कानुन र मापदण्ड निर्माण		१००				
		४.१.२	गाउँपालिकाभर सञ्चालन भएका व्यवसाय दर्ता तथा अभिलेखिकरण प्रणाली निर्माण		१००				
		४.१.३	माग तथा आपूर्ति र कारोबारको आकार साथै व्यापार नाफा/घाटाको तथ्याङ्क प्राप्त हुने तथ्याङ्क प्रणालीको निर्माण		१००				

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		४.१.३	गाउँपालिकाबाट हुने निकासी तथा आयातको वस्तुगत सूचना तथा तथ्याङ्क प्राप्त गर्ने प्रणालीको विकास		१००				
	४.२	४.२.१	बजार अनुगमन तथा निरीक्षण आन्तरिक पात्रो निर्माण	५०	५०	५०	५०	५०	
		४.२.२	बहाल बिटौरी कर लागू गर्नेगरी व्यापारिक स्टल निर्माण			१००			
		४.२.३	वार्षिक पात्रो अनुसार व्यापारिक मेला मेला/औधोगिक प्रदर्शनी आयोजना	३००	३००	३००	३००	३००	
		४.२.४	हाटबजार पूर्वाधार निर्माण				१०००		
		४.२.५	उपभोक्ता हितसम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	
		४.२.६	नमुना उद्योगको स्थापना						

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- उद्योगका लागि न्यूनतम आधारभूत पूर्वाधार जस्तै सडक, उर्जा, जमिन, श्रमशक्ति, सुरक्षा तथा लगानी आदिको प्रबन्ध भएको हुनेछ ।
- स्थानीय कच्चा पदार्थ विशेषगरी कृषिमा आधारित उद्योगहरूको संख्या वृद्धि भएको हुनेछ ।
- उद्योग क्षेत्रको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा २० प्रतिशत भन्दा माथि योगदान हुनेछ ।
- स्थानीय बजार तथा आपूर्ति प्रणाली सुदृढ भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**खानी, खनिज, उद्योग वाणिज्य तथा आपूर्ति**				
	असर	गैर कृषि क्षेत्रमा (उद्योगमा) संलग्न रोजगारहरू	प्रतिशत		
	असर	कूल रोजगारीमा ठूला उद्योगको योगदान (९.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	कूल गार्हस्थ उत्पानमा उद्योग क्षेत्रको योगदान (८.३.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	थोक व्यापार क्षेत्रमा संलग्न जनसंख्या	प्रतिशत		
	प्रतिफल	खुद्रा व्यापारमा संलग्न जनसंख्या	प्रतिशत		
	प्रतिफल	आयात मूल्य	रकममा		
	प्रतिफल	निर्यात मूल्य	रकममा		
	प्रतिफल	थोक तथा खुद्रा व्यापारमा कुल लगानी	रकममा		
	प्रतिफल	खानीमा आधारित उद्योग संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	साना उद्योग संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	कूल रोजगारीमा साना उद्योगहरुको हिस्सा	प्रतिशत		
	प्रतिफल	मझौला उद्योग संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	ठूला उद्योग संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	व्यावसायिक अभिमुखीकरण तालिम (वार्षिक)	संख्या	९०	९५
	प्रतिफल	महिला उद्यमीहरूको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	युवा उद्यमीहरूको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	समग्र उद्यमीहरूको संख्या (व्यक्तिगत नाममा दर्ता)	संख्या		
	प्रतिफल	उद्योगका लागि करारमा दिन सकिने जग्गा	हेक्टर		
	प्रतिफल	औद्योगिक लगानी सम्मेलन	संख्या		
	प्रतिफल	औद्योगिक लगानी तथा अनुदान	रकम		
	प्रतिफल	गैह्र कृषि उद्योग संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	औद्योगिक कच्चा पदार्थ उत्पादनमा संलग्न कृषक संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	औद्योगिक सुरक्षाकर्मी संख्या	संख्या		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	खानीमा आधारित अन्वेषण संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	वार्षिक बजार अनुगमन	संख्या		
	प्रतिफल	बहाल बिटौरी कर लागू गरिएका सार्वजनिक सम्पत्ति	संख्या		
	प्रतिफल	वार्षिक औद्योगिक तथा व्यापार मेला संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवस्थित हाट बजार संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	उपभोक्ता हित सम्बन्धी कार्यान्वयन भएका कार्यक्रम संख्या	संख्या		

नोट: ( ) – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।
- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।

४.४.२ सहकारी

पृष्ठभूमि

ग्रामीण पूँजीको संकलन र उचित सदुपयोग मार्फत आय आर्जन गर्न सहकारीको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ । राष्ट्रिय अर्थतन्त्रको ३ प्रमुख खम्बा मध्ये एक महत्वपूर्ण खम्बाको रुपमा रहेको सहकारी क्षेत्रको ग्रामीण अर्थतन्त्र सुदृढिकरणमा मुख्य सहयोगी भूमिका हुन्छ । बिजयनगर गाँउपालिका ८ वटा सहकारी संस्थाहरु संचालनमा रहेको छन । यस गाँउपालिकाले सहकारी संचालन ऐन अनुसार संचालनमा रहेका सहकारीको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गरी आवश्यकता अनुसार थप सहकारीहरु दर्ता प्रकृयामा सहयोग गरी संचालनमा ल्याउनु पर्ने आवश्यकता रहेको देखिन्छ ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ सहकारीको गुणात्मक विकास हुन नसकेको ।
▪ सहकारी क्रियाकलाप उत्पादनमुखी तथा रोजगारी सिर्जनाभन्दा पनि बचत तथा ऋण कारोबारमा बढी लगाव रहेको ।

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ सहकारीमा आर्थिक अनुशासन कायम हुन नसक्दा आम नागरिकको बचत जोखिममा पर्ने गरेको ।
▪ सहकारीहरू अपेक्षित मूल्य, मान्यता तथा आदर्शका मर्म अनुसार विकास हुन नसकेको ।
▪ नियामक निकायको प्रभावकारीतामा कमी रहेको ।
▪ सहकारी सम्बन्धी जनचेतनाको व्यापक विकास गर्नुपर्ने ।
▪ कृषि, उद्योग तथा व्यावसायिकता विकासमा यसको योगदान वृद्धि गर्नुपर्ने ।
▪ सहकारी संस्थाहरूको आन्तरिक सुशासन तथा नियन्त्रण प्रणाली सन्तोषजनक नरहेको ।
▪ सहकारी संस्थाहरूको कर्जा प्रवाह, पूँजी परिचालनको अवस्था लेखाजोखा हुन नसकेको ।
▪ समयमा प्रतिवेदन गर्ने पद्दति नरहेको ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष: मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ सहकारी क्षेत्रतर्फ क्रमश: जनताको आर्कषण बढ्दै गइरहेका कारण विविध बचत समुहहरू पनि सञ्चालनमा रहेका ।
▪ गाँउपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र संचालनमा रहेका सहकारीहरुलाई व्यवस्थित गर्न नियमित अनुगमन एवं नियमन गर्ने नीति अगाडी सारेको ।
▪ गाउँपालिकाले औचित्यको आधारमा सहकारी एकिकरणलाई प्रोत्साहन गर्ने नीति अगाडी सारेको ।
▪ सानो रकम भए पनि बचत गर्नुपर्छ भन्ने चेतनाको क्रमश विकास भएको ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
सामुहिकता र सहकार्यमार्फत सबल अर्थतन्त्रको निर्माण
लक्ष्य
सहकारीको संस्थागत विकासमार्फत आम बचतकर्ताको जीवनस्तर उकास्ने
उद्देश्यहरू
✓ सहकारी संस्थाको संस्थागत विकास, क्षमता अभिवृद्धि र कुशल व्यवस्थापन र विस्तार गर्नु ।
✓ सहकारी क्षेत्रलाई उत्पादनशिल क्षेत्रमा लाग्न उपयुक्त वातावरण निर्माण गर्नु ।

उद्देश्य १: सहकारी संस्थाको संस्थागत विकास, क्षमता अभिवृद्धि, कुशल व्यवस्थापन र विस्तार गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ सहकारी शिक्षाको माध्यमबाट जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने	१.१.१ स्थानीय सञ्चार माध्यमको सहयोगमा सहकारीको महत्व सम्बन्धमा नियमित जनचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ र सहकारी सञ्चालकहरूलाई संस्थागत क्षमता विकास गर्न सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारहरूको सहयोगमा क्षमता विकास अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.१.२ महिलाहरूलाई सहकारीतर्फ आकर्षण गर्न महिला सहकारी विस्तार उत्प्रेरणा तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.१.३ सहकारीले स्थानीय अर्थतन्त्रमा पार्ने र पारेको प्रभावहरूको वस्तुगत अध्ययन गरिनेछ ।

उद्देश्य २: सहकारी क्षेत्रलाई उत्पादनशील क्षेत्रका लाग्न उपयूक्त वातावरण निर्माण गर्नु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१ सहकारी नीति परिमार्जन तथा निर्माण गरी ग्रामिण अर्थतन्त्र मैत्री बनाउने	२.१.१ सहकारी क्षेत्रलाई उत्पादनशिल क्षेत्र जस्तै कृषि, उद्योग तथा पर्यटनमा लगानी अभिवृद्धि गर्न स्थानीय सहकारी नीति र ऐनमा आवश्यक सूधार संशोधन र परिमार्जन गरिनेछ ।
	२.१.२ अति विपन्न नागरिक तथा मजदुरहरूलाई सामुहिक बचत गर्ने बानी बसाल्न उत्प्रेरणा अभिमुखीकरण गरिनेछ ।
	२.१.३ निश्चित मापदण्डका आधारमा बचत, लगानी तथा ऋण परिचालनमा अब्बल एक सहकारीलाई वार्षिक उचित पुरस्कारको व्यवस्था गरिनेछ ।
	२.१.४ सहकारीलाई उत्पादन तथा रोजगारीसँग जोडी नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार ल्याईनेछ ।
	२.१.५ एक सहकारी एक उत्पादनको अभियान सघन रुपमा अगी बढाइनेछ
	२.१.६ कृषकलाई उत्पादन सहकारी खोल्न लगाई बजारसम्म पहुँच पुर्याउनका लागि सहजीकरण गरिनेछ
२.२ सहकारीलाई व्यावसायिकरणका अभ्याससँग एकीकृत गर्ने	२.२.१ सहकारी खेतीलाई प्रोत्साहन गर्न कृषि सहकारी संस्थाको सहयोगमा व्यावसायिकता प्रबर्द्धन तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
	२.२.२ सहकारीसँग उद्योग र सेवा क्षेत्र विस्तार गर्ने नीति अनुरुप सहकारीमा आधारित स्थानीय उद्योग र सेवाक्षेत्रको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
	२.२.३ सम्भाव्यता र लागत लाभका आधारमा सहकारी खेती वा उद्योग वा सेवा क्षेत्रमा लाग्न चाहने सहकारीका सरोकारवाला सदस्यहरूलाई व्यवसाय विशेष क्षमता अभिवृद्धि तालिमको व्यवस्था गरिनेछ ।
	२.२.४ सहकारी शिक्षा र तालिम मार्फत संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
	२.२.५ सहकारीको एकीकरण र डिजिटल कारोबारलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
	२.२.६ सहकारी मार्फत उद्धमशीलता अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

सहकारीको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	स्थानीय सञ्चार माध्यम मार्फत सहकारी शिक्षा सञ्चार कार्यक्रम सञ्चालन		८०				
		१.१.२	महिला सहकारी विकास तथा विस्तार उत्प्रेरणा तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.३	सहकारीको स्थानीय अर्थतन्त्रमा पारेको प्रभाव अध्ययन		५००				
२.	२.१	२.१.१	उत्पादनशील क्षेत्रमा सहकारी लगानी अभिवृद्धिका लागि सम्भाव्यता अध्ययन		३००				
		२.१.२	अति विपन्न नागरीक घरधुरीलाई सहकारीमा प्रवेश गराउन बीउ पूँजी वितरण	३००					
		२.१.३	उत्कृष्ट सहकारी पुरस्कार प्रदान	१००	१००	१००	१००	१००	
		२.१.४	सहकारीमार्फत सुपथ मूल्यको पसल स्थापना गर्न प्रोत्साहन गर्ने	५०	५०	५०	५०	५०	
		२.१.५	एक सहकारी एक उत्पादनको अभियान		२००				
		२.१.६	कृषकलाई उत्पादन सहकारी खोल्न लगाई बजारसम्म पहुँच पुर्याउनका लागि सहजीकरण						
	२.२	२.२.१	सहकारी खेती प्रवर्द्धन तालिम	७५	७५	७५	७५	७५	
		२.२.२	सहकारीमा आधारित उद्योग तथा सेवा क्षेत्रको सम्भाव्यता अध्ययन	३००					
		२.२.३	सहकारी उद्योग तथा सेवा क्षेत्रमा जानचाहने उद्यमीलाई विशेष तालिम	८०	८०	८०	८०	८०	
		२.२.४	सहकारी शिक्षा र तालिम मार्फत संस्थाको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ	१००	१००	१००	१००	१००	
		२.२.५	सहकारीको एकीकरण र डिजिटल कारोबारलाई प्रोत्साहन गरिनेछ		१००				
		२.२.६	सहकारी मार्फत उद्धमशीलता अभिवृद्धि कार्यक्रम संचालन गरिनेछ	१००	१००	१००	१००	१००	

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ✓ सहकारी संस्थाहरूको संस्थागत र गुणात्मक विकास हुनेछ ।
- ✓ सहकारी संस्थाहरूको क्षमता विकास र सेवा विस्तार हुनेछ ।
- ✓ कृषि, उद्योग, पर्यटन तथा सेवा क्षेत्रको विकासमा सहकारीको भूमिका वृद्धि हुनेछ ।
- ✓ महिलावर्गको सहकारी क्षेत्रमा सदस्यता संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि हुनेछ ।
- ✓ विपन्न वर्गलाई सहकारीमा आवद्ध गर्न सहयोग पुग्नेछ ।

४.४.३ बैङ्क तथा वित्तीय क्षेत्र

पृष्ठभूमि

स्थानीय स्तरमा व्यापक रुपमा पूँजीप्रवाह भैरहने वातावरणका लागि बैङ्किङ तथा वित्तीय संस्थाहरुको महत्वपूर्ण भुमिका रहन्छ । कुनैपनि स्थानको अर्थतन्त्र सबल हुन कृषि, पर्यटन र उद्योग क्षेत्र चलायमान हुनुपर्ने भएकोले ती क्षेत्रको क्रमिक विकाससंगै बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको विकास स्वतः हुन जान्छ । यहाँ गाँउपालिकाको वडा नं. ६ मा प्रभु बैङ्कको शाखाबाट बैङ्किङ् सेवा प्रवाह भइरहेको छ ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ गाउँपालिका भित्र “क” वर्गको बैङ्क १ वटा मात्र रहेको ।
▪ बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको स्थापना र पूँजी वृद्धि हुन नसकेको ।
▪ वित्तीय संस्थाहरूमा सहज पहुँच नहुँदा तथा अर्थतन्त्र चलायमान नहुँदा स्थानीय पूँजीको विकास कमजोर रहेको ।
▪ सहकारीको सङ्गठनात्मक विकास नभएका कारण लगानीको क्षेत्र र दायरा ठूलो हुन नसकेको ।
▪ औद्योगिक पूर्वाधार, उद्योग, व्यापारिक केन्द्र र स्थानीय पूँजीको विकास गर्नुपर्ने ।
▪ वित्तीय साक्षरताको अभाव रहेको ।
▪ सामाजिक उत्तरदायित्वको अवस्था सन्तोषजनक नरहेको र त्यसलाई जिम्मेवार बनाउनुपर्ने ।
▪ कर्जा प्रवाहको अवस्था लेखाजोखा हुन नसकेको ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ अति विपन्न वर्गमा नियमित बचत गर्ने बानीको विकास गर्न प्रोत्साहन गर्न सकिने ।
▪ गाँउपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र रहेका सहकारीहरूको सञ्चालन, व्यवस्थापन र नियमन कार्यलाई प्रभावकारी गर्ने नीति लिइएको ।
▪ गाँउपालिकामा ऋण तथा कर्जा सेवा प्रदान गर्न विभिन्न कृषि तथा महिला समुहहरू सक्रिय रहेका ।
▪ उद्योग, कलकारखाना, बजार केन्द्र, व्यापारिक कारोबारको विस्तार गर्दै बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको विकास गर्न सकिने ।
▪ अन्य बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूलाई आर्कषण गर्न सकिने ।
▪ स्थानीय जनताको अग्रसरतामा माइक्रो फाइनान्स तथा सहकारीहरूको विकास र बिस्तार गर्न सकिने ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
वित्तीय पहुँच वृद्धिमार्फत आर्थिक क्षेत्रको गतिशिलता
लक्ष्य
प्रत्येक घरधुरीमा बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको सहज पहुँच स्थापित गर्ने
उद्देश्यहरू
✓ बैङ्क तथा वित्तीय संस्था तर्फ आम सर्वसाधारणलाई आर्कषण गर्नु । ✓ सहजकर्जा प्रवाह र वचत परिचालनमार्फत उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गरी आर्थिक वृद्धि हासिल गर्नु ।

उद्देश्य १: बैङ्क तथा वित्तीय संस्था तर्फ आम सर्वसाधारणलाई आर्कषण गर्नु	
रणनीति	कार्यनीति
१.१ वित्तीय पहुँच नपुगेका घरपरिवारमा बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाको पहुँच पुऱ्याउने	१.१.१ आफ्नो नाममा बैङ्क खाता नभएका घरधुरीको पूर्ण विवरण संकलन गरिने छ।
	१.१.२ निजी क्षेत्रमा बैङ्कहरूसँग सहकार्य गरी इच्छुक घरधनीको घरमा घुम्ती बैङ्क खाता खोल्ने अभियान सञ्चालन गरिने छ।
	१.१.३ बैङ्क खाता खोल्दा हुने फाइदाका विषयमा तथा महिलालाई बैङ्क खाता खोल्न प्रोत्साहन गर्न बैङ्कसँगको सहकार्यमा स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट जनचेतनामूलक कार्यक्रम प्रशारण गरिने छ।
	१.१.४ गाउँपालिकाका सबै वडामा बैंकिङ्ग सुविधा (बैंकबाट भौगोलिक दुरी टाढा भएका गाउँबासीहरुको लागि Virtual Banking सुविधा) पुऱ्याइनेछ।

उद्देश्य २ : सहजकर्जा प्रवाह र वचत परिचालनमार्फत उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गरी आर्थिक वृद्धि हासिल गर्नु	
रणनीति	कार्यनीति
२.१ व्यावसायिक, उत्पादनमूलक साना तथा मझौला उद्योगमा ऋण प्रवाह अभिवृद्धि गर्ने	२.१.१ स्थानीय उद्यमी तथा बैङ्कहरू बीच ऋण प्रवाहमा सहजीकरण गर्न गाउँपालिकाद्वारा अन्तक्र्या गरिने छ।
	२.१.२ स्थानीय रोजगारी श्रृजना गर्न युवा उद्यमी र महिलाले तयार गरेको व्यावसायिक योजना, मझौला उद्योग क्षेत्र, पर्यटन वा कृषिमा लगानीका लागि ऋण प्रवाह गर्न गाउँपालिका जमानत बसी ब्याजमा निश्चित प्रतिशत अनुदान प्रदान गरिने छ।

बैङ्क तथा वित्तीय क्षेत्रको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	बैङ्क खाता नभएका घरधुरीको लगत संकलन	५०					
		१.१.२	घुम्ती बैङ्किङ सेवा अभियान सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.३	महिलाको बैङ्किङ जनचेतनामूलक कार्यक्रम प्रशारण		८०	८५	९०	९५	
		१.१.४	बैंकबाट भौगोलिक दुरी टाढा भएकाहरुका लागि Virtual Banking सुविधा	१००	१००	१००	१००	१००	
	२.१	२.१.१	उद्यमी तथा बैङ्कहरू बीच अन्तरक्रिया सहजिकरण	४५	५०	५०	५०	५०	
		२.१.२	युवा र महिला उद्यमीलाई मझौला उद्योग तर्फ विशेष व्याज अनुदान	१००	१२०	१५०	१७०	१९०	

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- आगामी ५ वर्षमा गाउँपालिकाका ९० प्रतिशत भन्दा बढी घरपरिवारका सदस्यहरूको आफ्नो नाममा बैङ्क खाता हुने छ।
- व्यक्तिगत ऋण लिने प्रवृत्तिमा उल्लेख्य कमी आएको हुने छ।
- उत्पादनशील क्षेत्रमा बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरूको ऋण प्रवाह वृद्धि भएको हुने छ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	**बैङ्क, वित्तीय क्षेत्र तथा सहकारी**				
	प्रतिफल	आफ्नै नाममा बैङ्क खाता भएका घरपरिवार	संख्या	११८८१	१५४५०
	प्रतिफल	गाउँपालिकामा विस्तार भएका वाणिज्य बैङ्क	संख्या	१	२
	प्रतिफल	गाउँपालिकामा विस्तार भएका विकास बैङ्क	संख्या	०	१

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	गाउँपालिकामा विस्तार भएका लघुवित्त	संख्या	४	७
	प्रतिफल	गाउँपालिकामा रहेका सहकारी	संख्या		
	प्रतिफल	महिला सहकारी सदस्य	संख्या		
	प्रतिफल	सहकारीबाट उत्पादनशील क्षेत्रमा भएको लगानी	संख्या		
	प्रतिफल	सहकारी सम्बन्धी तालिम	संख्या		
	प्रतिफल	सहकारी सदस्यताका लागि विपन्न बीउँ पूँजीबाट लाभान्वित सदस्य	संख्या		
	असर	औपचारिक वित्तीय सेवाको पहुँचमा रहेका घर परिवार (१.४.१.२) र (८.३.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	सहकारी सेवामा पहुँच भएका घरपरिवार (८.३.२) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	प्रति १ लाख वयस्कहरूमा वाणिज्य बैङ्कहरूमा शाखा (८.१०.१ क) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	प्रति १ लाख वयस्कहरूमा ए.टि.एम (८.१०.१ ख) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	बैङ्कबाट ऋण लिएर व्यवसायका उद्योग सञ्चालन गर्ने व्यवसायीको (९.३.२) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	ऋण वा लाइन अफ क्रेडिट भएका साना स्तरका उद्योग (९.३.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	लघुवित्तद्वारा समेटिएको खेती गर्ने परिवार प्रतिशत (१०.५.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	३० मिनेटको पैदल दुरीमा बैङ्किङ सेवामा पहुँच भएका परिवार	प्रतिशत		

नोटः ( ) – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

४.५ श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा

४.५.१ श्रम तथा रोजगारी

पृष्ठभूमि

श्रम तथा रोजगारीको हकलाई नेपालको संविधानले मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको छ भने यसको केन्द्रविन्दुमा युवा रहेका छन् । देशको प्रमुख श्रम शक्ति, मानव संसाधन र उर्जाको आधार स्तम्भ नै युवाहरू हुन् । युवाको सामर्थ्यलाई पूर्णत सदुपयोग गरेका राष्ट्रहरूले नै ठूलो फड्को मारेका छन् । काम गर्न सक्ने उच्च सक्रिय उमेरको जनसंख्या नै जनसांख्यिक लाभांस हो । राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकामा १५ देखि ५९ बर्ष सकृय उमेर समुहको जनसंख्या २४२६० अर्थात ५६.०३ प्रतिशत रहेको छ ।

रोजगारीको अवसरबाट वञ्चित वा नियमित आय आर्जन नभएका विपन्न नागरिकहरुको न्यूनतम आय आर्जन सुनिश्चित गर्ने हेतुले बिजयनगर गाँउपालिकाले सिपविकास तथा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरु संचालनमा ल्याएको छ । यस गाँउपालिकामा आर्थिक बर्ष २०७९/०८० मा रोजगार सेवा केन्द्र मार्फत ६६ जनालाई रोजगार प्रदान गरिएको थियो । नेपाल सरकारले बेरोजगार युवाहरुलाई आंशिक रोजगार प्रदान गर्नका लागि प्रधानमन्त्री स्वरोगार कार्यक्रम संचालन गर्दै आइरहेको छ । यस कार्यक्रम मार्फत आंशिक रुपमा भएपनि युवाहरुले रोजगारी प्राप्त गरिरहेका छन् । यस गाँउपालिकाले युवा शक्तिलाई देशमै उपयुक्त रोजगारी दिनसके छोटो अवधि मै आर्थिक तथा सामाजिक समृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्षः प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ गाँउपालिकामा युवा लक्षित कार्यक्रमले युवा वर्गलाई यथोचित सम्बोधन गर्न नसकेको ।
▪ गाँउपालिकाबाट स्वभाविक रूपमा ठूलो हिस्सा यूवा जनशक्ति शिक्षा तथा रोजगारका लागि शहरी क्षेत्र तथा विदेश पलायन भइरहेको ।
▪ प्रधानमन्त्री युवा रोजगार कार्यक्रम आशातित रूपमा युवा आकर्षण र युवामैत्री हुन नसकेको ।
▪ युवा जनशक्तिलाई यथोचित अभिमुखीकरण तथा तालिमको व्यवस्था हुन नसकेको ।
▪ गाँउपालिकामा रहेका युवाहरू पनि निरास, निश्क्रिय भई मोबाइल लगायतका सूचना प्रविधिमा व्यस्त रहने लत बढ्दै गएको ।
▪ कतिपय युवाहरू गलत संगत, लागूपदार्थ सेवन, झैझगडा लगायतका कुलतमा फस्ने अवस्था रहेको ।
▪ गाँउपालिकामा अध्ययन तथा रोजगारका लागि शहर तथा विदेश गएकाहरूलाई स्वदेशमै रोजगार सृजना गर्ने चुनौती रहेको ।
▪ गाँउपालिकामा सम्पूर्ण वेरोजगार युवाहरूलाई थेग्न सक्ने गरी रोजगारीको सिर्जन गर्न चुनौती रहेको ।
▪ कूलतमा फसेका वा फस्ने खतरामा रहेका युवाहरूलाई रोक्ने कार्यक्रम तत्काल संचालन गर्नु पर्ने चुनौती रहेको ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाँउपालिकाले प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम मार्फत रोजगारी प्रदान गरेको ।
▪ युवा शक्ति गाँउपालिका मानव संसाधनको महत्वपूर्ण स्रोत भएको ।
▪ गाँउपालिकाको भावी समृद्धि युवाको काँधमा रहेको ।

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाँउपालिकामा युवासँग सम्बन्धित क्लव, खेलकुद मैदान तथा सांस्कृतिक टोलीहरू रहेको ।
▪ युवा शक्तिमा रहेको जागरुकतालाई यथोचित सम्बोधन गर्न सके गाँउपालिका विकासमा परिवर्तन हुन सक्ने ।
▪ गैरसरकारी तथा निजी क्षेत्र संग समन्वय गरी युवामैत्री तालिम, गोष्ठी तथा सेमिनार आयोजना गरी आय आर्जनका गतिविधिमा आवद्ध गराउन सकिने ।
▪ गाँउपालिकामा विभिन्न प्रयोगात्मक कार्यक्रमहरू आयोजना गरी युवाहरूलाई प्रतिश्पर्धात्मक तथा जागरुक वनाउन सकिने ।
▪ उच्च तथा प्राविधिक शिक्षाका अवसरहरू गाँउपालिकामै सिर्जना गरी रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न सकिने ।
▪ विकास निर्माण कार्यक्रम (खानेपानी आयोजना) र प्रभानमन्त्री स्वरोजगार कार्यक्रम विच समन्वय र सहकार्य गरिएको ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
श्रमशिल, कर्मठ र दक्ष युवा मानव संसाधन निर्माण
लक्ष्य
गाँउपालिकाका युवा जनसंख्यालाई पूर्ण रोजगार र उच्च उत्पादनमुखि बनाउने
उद्देश्यहरू
✓ श्रमशिल र सकृय युवा जनशक्तिलाई दक्ष बनाई उनीहरुको श्रमशक्ति र उर्जाको सही सदुपयोग गर्नु

उद्देश्य १. श्रमशिल र सक्रिय युवा जनशक्तिलाई दक्ष बनाई उनीहरूको श्रमशक्ति र उर्जाको सही सदुपयोग गर्नु

रणनीति	कार्यनीति
१.१ युवा तथ्याङ्क व्यवस्थापन गर्ने	१.१.१ गाउँपालिकाभर रहेका युवा जनशक्तिको पृष्ठभूमिबारे स्थितिपत्र तयार पारिनेछ ।
	१.१.२ गाउँपालिकाबाट श्रम तथा रोजगारीका लागि बाहिरिएका युवाहरूको पूर्ण विवरण तयार पारिनेछ ।
१.२ दक्ष र सीपयुक्त मानव संसाधनको विकास गर्ने	१.२.१ युवा स्थितिपत्रमा तयार विवरण अनुसार हाल अदक्ष र अर्धदक्ष मानव स्रोतलाई लक्षित गरी उनीहरूको रुचि र झुकाव अनुसार नियमित सिप विकास रोजगारीमूलक र Motivatonal तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.२.२ समाजमा शान्ति सुव्यवस्था, आपतकालीन उद्धार र मानव सेवामा लगाउने उद्देश्यका साथ युवा स्वयंसेवक दस्ता तयार गर्न अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.२.३ गायन, वाद्यवाधन, नृत्य, कला, अभिनय आदिमा विशेष रुची भएका युवाको पहिचान गरी वडास्तरीय सांस्कृतिक समितिमा आबद्ध गराई उनीहरूलाई विशेष तालिम प्रदान गरिनेछ ।

उद्देश्य १. श्रमशिल र सक्रिय युवा जनशक्तिलाई दक्ष बनाई उनीहरूको श्रमशक्ति र उर्जाको सही सदुपयोग गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.२.४ गाउँपालिकाभर सञ्चालनमा रहेका युवा क्लबहरूको अभिलेखीकरण गरी प्रत्येक क्लबलाई युवाका सरोकार समाधान गर्ने केन्द्रको रुपमा विकास गर्न एक गाउँपालिका स्तरिय युवा सम्मेलनको आयोजना गरिनेछ।
	१.२.५ यस प्रकारका युवा क्लवका कृयाकलापलाई संस्थागत रुपमा विकास गर्न केन्द्रिय स्तरमा सफल युवाहरूसँग साक्षात्कार गरी युवा क्लवलाई साधन श्रोत सम्पन्न गराइनेछ।
	१.२.६ कुलतमा फसेका युवाहरूको वडागत विवरण तयार पारी युवा क्लबको नेतृत्वमा सहिमार्गमा डोऱ्याउन अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
	१.२.७ युवा उद्यमीहरूको वडागत विवरण सङ्कलन गरी उनिहरूको थप नेतृत्व विकास तथा उद्यमशिल विकास तालिम सञ्चालन गरिनेछ।
	१.२.८ जीवन निर्वाहमा चरम कठिनाइ भोगी बेरोजगार तथा अर्ध बेरोजगार युवाहरूलाई माथी उठाउन वस्तुगत युवा उत्थान कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
	१.२.९ विदेशबाट फर्किएका युवाहरूलाई प्राथमिकतामा राखी रोजगारमूलक प्राविधिक तालिम, प्रशिक्षण प्रदान गरि प्राविधिक उपकरण खरिदमा ऋण तथा अनुदान प्रोत्साहन गरिनेछ।
	१.२.१० जेहेन्दार युवा उच्च शिक्षा विशेष छात्रवृत्तिको प्रबन्ध गरिनेछ।
	१.२.११ मापदण्डका आधारमा युवा Start up तथा उद्यमशिलता विकासका लागि Small startup Business Fund (SSBF) कार्यक्रम संचालन गरिनेछ।
	१.२.१२ **"युवा उद्यमीलाई राहत, विजयनगर गाउँपालिकाको साथ"** भन्ने नारालाई मूर्त रुप दिन रोजगारमूलक र उत्पादनमूलक कार्यक्रममा बजेट छुट्याइनेछ।
	१.२.१३ "हामी गर्छौं हाम्रो काम युवा स्वरोजगार कार्यक्रम" अगाडि बढाइनेछ।
	१.२.१४ रोजगार सेवा केन्द्रलाई रोजगार बैंकको रुपमा विकास गरिनेछ।
	१.२.१५ गाउँपालिका तथा वडागत आयोजनाहरु प्रधामन्त्री रोजगार कार्यक्रमसंग साझेदारी गरि आवश्यक श्रमिकहरु रोजगार सेवा केन्द्रबाट व्यवस्थापन हुने गरि सँञ्चालन गरिनेछ।
	१.२.१६ रोजगार Bank Portal निर्माण गरिनेछ।

श्रम, रोजगारी र सामाजिक सुरक्षा विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	युवा स्थितिपत्र तयार पार्ने	७५					
		१.१.२	रोजगारीका लागि बाहिरिने युवाहरूको समग्र विवरण तयार पार्ने	३०					
	१.२	१.२.१	रोजगारीमूलक तथा युवा अभिमुखीकरण तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.२	युवा स्वयंसेवा दस्ता तालिम	७०	७०	७०	७०	७०	
		१.२.३	युवा कलाकारीता तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.४	गाउँपालिकास्तरिय युवा सम्मेलनको आयोजना गरिनेछ ।	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.२.५	केन्द्रिय स्तरमा सफल युवाहरूसंग साक्षात्कार	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.६	कुलतमा फसेका युवाहरू लाई युवा क्लबको नेतृत्वमा अभिमुखीकरण कार्यक्रम	६०	६०	६०	६०	६०	
		१.२.७	युवा उद्यमीहरूको वडागत विवरण सङ्कलन गरी उनिहरूको थप नेतृत्व विकास तथा उद्यमशिल विकास तालिम सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.८	वस्तुगत युवा उत्थान तथा सवलिकरण कार्यक्रम सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.२.९	प्राविधिक उपकरण खरिदमा ऋण तथा अनुदान	१५०	१५०	१५०	२००	२५०	
		१.२.१०	जेहेन्दार यूवा उच्च शिक्षा छात्रवृत्ति स्थापना	३००					
		१.२.११	SSBF कार्यक्रम	१५०	२००	२५०	३००	३५०	
		१.२.१२	उद्यमशील युवाहरुलाई रोजगारमूलक र उत्पादनमूलक कार्यक्रम	५००	५००	५००	५००	५००	
		१.२.१३	**“हामी गर्छौं हाम्रो काम युवा स्वरोजगार कार्यक्रम” संचालन**	१००	१००	१५०	२००	२५०	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.२.१४	गाउँपालिका तथा वडागत आयोजनाहरु प्रधामन्त्री रोजगार कार्यक्रमसंग साझेदारीमा सञ्चालन	१५०	१५०	२००	२००	२५०	
		१.२.१५	गाउँपालिकाका आयोजनामा रोजगार सेवा केन्द्रमा सुचिकृत बेरोजगारलाई प्राथमिकता						
		१.२.१६	रोजगार बैकं पोर्टल निमार्ण						

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

✓ सिपयुक्त अर्धदक्ष र दक्ष मानव संसाधनको विकास हुनेछ ।

✓ बेरोजगार युवाको जनसंख्यामा उल्लेख्य कमी आएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**युवा श्रम तथा रोजगार**				
	असर	अर्ध बेरोजगार युवा (८.६.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	बेरोजगार युवा (प्रतिशत)	प्रतिशत	८.१*	७.५
	असर	पुरुष बेरोजगार युवा (८.५.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	८.१*	७.५
	असर	महिला बेरोजगार युवा	प्रतिशत	८.२*	७.५
	असर	महिला कामदारको प्रतिघण्टा औषत आम्दानी (८.५.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	पुरुष कामदारको प्रतिघण्टा औषत आम्दानी (८.५.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम अन्तर्गत दर्ता भएका बेरोजगारको संख्या (८.५.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	यूवा रोजगारीका लागि विशेषरुपमा कार्यान्वयन भएका कार्यक्रम संख्या (८.ख.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	यूवा लक्षित विशेष Career Counselling तथा Entrepreneurship तालिम	संख्या		
	असर	१५-२४ वर्षका कुनै प्रकारको शिक्षा, तालिम वा रोजगारीमा संलग्न नभएका यूवा संख्या (८.६.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	रोजगार युवा (प्रतिशत)	प्रतिशत	९१.९*	९४.८
	असर	पुरुष रोजगार युवा	प्रतिशत	९१.९*	९४.८
	असर	महिला रोजगार युवा	प्रतिशत	९१.८*	९४.८
	असर	न्यूनतम रोजगारीका लागि विदेशिने युवाहरू	प्रतिशत		
	प्रतिफल	आफ्नै स्वामित्वमा उद्योग भएका युवा उद्यमीहरूको	संख्या		
	प्रतिफल	महिला युवा उद्यमीहरूको	संख्या		
	प्रतिफल	स्नातक तह उत्तीर्ण गर्न नसकि अध्ययन छाडेका युवाको	संख्या		
	असर	कामअनुसारको पारिश्रमिक वा आम्दानीबाट बञ्चीत युवाको प्रतिशत	प्रतिशत		
	असर	कामअनुसारको पारिश्रमिक वा आम्दानीबाट सन्तुष्ट युवाको प्रतिशत	प्रतिशत		
	असर	दुर्व्यसनमा फसेका युवाको प्रतिशत	प्रतिशत		
	प्रतिफल	दुर्व्यसन सुधार गृह	संख्या		
	प्रतिफल	जटिल प्रकारका रोगबाट ग्रसित युवाको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	अपराधिक कार्यमा संलग्न युवाको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	राष्ट्रिय रूपमा ख्याती प्राप्त युवाको संख्या (कलाकारिता, नेतृत्व, उद्यमी, खेलकुद, अध्ययन अनुसन्धान, आदि)	संख्या		

नोट: (*) – *राष्ट्रिय जनगणना, २०७८*

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

४.५.२ सामाजिक सुरक्षा

पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको धारा ४३ मा मौलिक हक अन्तर्गत सामाजिक सुरक्षाको हकको व्यवस्था गरिएको छ । जसअनुसार आर्थिक रुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, एकल महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफैं गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिकलाई कानुन बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी स्पष्ट पारिएको छ। अर्कोतर्फ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले संघ र प्रदेश कानुनको अधिनमा रही सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको कार्यान्वयन, सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई प्रदान भए वमोजिम यस गाँउपालिकामा आर्थिक बर्ष २०७९/०८० मा आर्थिक रुपले विपन्न ९० जना व्यक्तिहरुलाई औषधी उपचार तथा खाद्यान्न सहयोग गरिएको थियो । गाउँपालिकाबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार आर्थिक बर्ष २०८०/०८१ को त्रैमासिक द्धित्तिय किस्ता सम्ममा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्नेहरुमा जेष्ठ नागरिक (दलित) २५३ जना, जेष्ठ नागरिक (एकल महिला) २१५ जना, जेष्ठ नागरिक (अन्य) १९७५ जना र विधवा आर्थिक सहायता प्राप्त गर्ने ४७१ जना, रहेका छन् । त्यसैगरी **'क'** वर्गका अपाङ्गता सहायता रकम प्राप्त गर्ने ४५ जना, **'ख'** वर्गका अपाङ्गता (आर्थिक सहायता प्राप्त गर्ने ११५ जना, क्षेत्र तोकिएका र दलित बालवालिका गरी ४००४ जना बालवालिकाले आर्थिक सहायता प्राप्त गरेका छन् । यहाँ लोपोन्मुख जातिले प्राप्त गर्ने सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्नेको संख्या ५ जना रहेको छ ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रमहरू लक्षित समूदायमा केन्द्रित भई पूर्ण प्रभावकारी र संस्थागत हुन नसक्नु ।
▪ सामाजिक सुरक्षाले समेट्नु पर्ने वर्गलाई समेट्न एकीकृत सूचना प्रणालीको व्यवस्था नहुनु साथै त्यस्ता वर्ग छुट्न जानु ।
▪ हाल प्राप्त भैरहेको सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रकम जीवन निर्वाहका लागि आवश्यक न्यूनतम सहयोग समेत नपुग्ने रकम भएकोले नाम मात्रको सामाजिक सुरक्षा हुनु ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ स्थानीय तहलाई सामाजिक सुरक्षाको अधिकार प्राप्त हुनु ।
▪ नेपाल सरकारले सामाजिक सुरक्षाको विषयलाई प्राथमिकता प्रदान गर्नु ।
▪ योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रमको सुरुवात हुनु ।
▪ सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी जनचेतनामा समेत वृद्धि हुनु ।
▪ सामाजिक सुरक्षा मौलिक हकको रुपमा स्थापित हुनु ।
▪ गाउँपालिकाले सामाजिक सुरक्षाको दायरामा पर्ने अपाङ्गता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिकहरुलाई सहजै परिचय पत्र प्रदान गरी सो को व्यवस्थित अभिलेखिकरण गर्ने नीति अगाडी सारेको ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
असक्त अवस्थामा निश्चिन्तता, सामाजिक सूरक्षा
लक्ष्य
असक्षम र असक्त भई जीवन निर्वाह गर्न नसक्ने अवस्थाका सबैलाई राज्यद्वारा अभिभाकत्व दिने

उद्देश्यहरू
✓ सामाजिक जीवनमा विभिन्न कारणले असक्षम र असक्त भई अरुको सहाराको आवश्यकता पर्ने सबैलाई राज्यद्वारा सहारा दिनु

उद्देश्य १. सामाजिक जीवनमा विभिन्न कारणले असक्षम र असक्त भई अरुको सहाराको आवश्यकता पर्ने सबैलाई राज्यद्वारा सहारा दिनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ सामाजिक सुरक्षाको आवश्यकता पर्ने सम्पूर्ण नागरिकको पहिचान गर्ने संयन्त्र निर्माण गर्ने	१.१.१ सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रममा समेटिने वर्गको परिभाषा र मापदण्ड सङ्घीय र प्रादेशिक सरकारको नीति र कानुनको अधिनमा रही निर्माण गर्ने र सो को आधारमा त्यस्ता व्यक्तिहरूको व्यक्तिगत विवरण तयार पारी सूचना प्रणालीमा आबद्ध गरिनेछ।
	१.१.२ सामाजिक सुरक्षाका प्रकारहरू निश्चित गरी आवश्यकता र संवेदनशीलताका आधारमा तहहरू छुट्याइने छ । यसरी संवेदनशिलताको तह बमोजिम सुरक्षाको प्रकार, निश्चय गरिनुका साथै मापदण्ड र विद्यमान ऐन कानुनको परिधिमा रही सामाजिक सुरक्षाको दायरा वृद्धि गर्न स्रोतका आधारमा अध्ययन गरिनेछ।
	१.१.३ योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा व्यवस्था लागू गर्न आवश्यक तयारी अध्ययन गरिनेछ।
	१.१.४ निजी र अनौपचारिक क्षेत्रमा काम गर्ने श्रमिक तथा अन्य जनशक्तिलाई योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध गर्न निजी क्षेत्रसँग अन्तरक्रिया गरिनेछ।
	१.१.५ सामाजिक सुरक्षाका विषयमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ।
	१.१.६ पूर्ण रुपमा अशक्त र बेसहाराहरुको विवरण अद्यावधिक गरी परिचय पत्र वितरण गरिनेछ।
	१.१.७ पूर्ण रुपमा अशक्त र वेसाहाराहरुको न्युनतम गास, वास र कपासको व्यवस्था गरिनेछ।

सामाजिक सुरक्षाको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	सामाजिक सुरक्षा तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली निर्माण		१००				
		१.१.२	सामाजिक सुरक्षाका प्रकृति र तहहरूको निर्क्यौल गर्ने र दायरा वृद्धि गर्न अध्ययन	८०					
		१.१.३	योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षा व्यवस्थित गर्न तयारी		५०				
		१.१.४	अनौपचारिक तथा निजी क्षेत्रमा जनशक्तिलाई योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षामा संलग्न गराउन तयारी तथा अन्तरकृया	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.१.५	जनचेतनामूलक कार्यक्रम	४०	४०	४०	४०	४०	
		१.१.६	असहाय र वेसहाराहरुको विवरण संकलन						
		१.१.७	अशक्त तथा वेसहारा विशेष सहारा कार्यक्रम						

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ✓ नागरिकहरूमा सामाजिक सुरक्षा पाउनु मौलिक हक हो र यसमा सक्रिय जीवनमा सहयोग गर्नुपर्छ भन्ने जनचेतनाको विकास हुने छ ।
- ✓ असक्षम, असक्त र असहाय अवस्थाका सबै नागरिकलाई राज्यले सामाजिक सुरक्षाको सहारा सुनिश्चित गरेको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**सामाजिक सुरक्षा**				
	असर	सामाजिक सुरक्षा प्राप्त व्यक्ति	संख्या		
	असर	योगदानमा आधारित सामाजिक सुरक्षामा समेटिएको जनसंख्या	संख्या		

परिच्छेद - ५: सामाजिक क्षेत्र

५.१ स्वास्थ्य तथा पोषण

५.१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानको धारा ३५ मा स्वास्थ्य सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरिएको छ । उपधारा १ मा प्रत्येक "नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट वञ्चित गरिने छैन" भनि उल्लेख गरिएको छ। यसै हकको कार्यान्वयन गराउने दायित्व स्थानीय सरकारको भएकोले गाँउपालिकामा आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधार र सेवाहरूको प्रबन्ध हुन अपरिहार्य छ।

यस गाँउपालिकामा हाल सामान्यस्तरको स्वास्थ्य सेवाहरू गाँउपालिकामा रहेका विभिन्न स्वास्थ्य चौकीहरू मार्फत प्रदान भइरहेको छ भने स्वास्थ्य सेवाका लागि आवश्यक सुविधा सम्पन्न हस्पिटल र विशेषज्ञ सेवाको भने अभाव रहेको छ। यस गाँउपालिकाको वडा नं. १, ३, ५ र ७ मा सरकारी स्वास्थ्य चौकीहरु रहेका छने भने वडा नं. ७ मा एउटा सरकारी आयुर्वेद औषधालय पनि रहेको छ । यी बाहेक केही अन्य निजी फार्मेसी, क्लिनिक जस्ता स्वास्थ्य संस्थाहरुले स्वास्थ्य सेवा पुऱ्याउदै आइरहेका छन् । यसका साथै महिला स्वास्थ्य स्वयमसेविकाहरु स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सकृय रहेका छन । माथि उल्लेखित स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट सीमित मात्रामा स्वास्थ्यका आधारभूत सेवा सञ्चालन भए तापनि जटिल किसिमका स्वास्थ्य सेवाको अपर्याप्तता रहेको छ। जटिल रोगको परीक्षण तथा उपचार र आकस्मिक सेवा प्राप्त गर्न स्थानीयवासीलाई बुटवल, नेपालगञ्ज तथा काठमाडौ लगायतका सुविधायुक्त शहरहरू जानुपर्ने बाध्यता छ । हाल गाउँपालिकाले ज्येष्ठ नागरिक घरदैलो स्वास्थ्य सेवा कार्यक्रम संचालन, स्वास्थ्य संस्थाहरुमा खानेपानी तथा सरसफाईमा जोड दिदै हाल संचालनमा रहेका ३ वटा बर्थिङ सेन्टरहरुको सेवा प्रवाहमा थप व्यवस्थापन गर्ने लगायतका नीतिहरु अगाडी सारेको अवस्था छ । तथापी यहाँका स्वास्थ्य समस्याहरुलाई उपचारात्मक विधिवाट निराकरण वा न्युनिकरण गर्नका लागि गाँउपालिका स्तरीय सुविधा सम्पन्न स्वास्थ्य संस्था स्थापना गरी स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु पर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

५.१.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ कुलत, दुर्व्यसनी, सूर्तीजन्य, मदिराजन्य पदार्थ, लागुपदार्थ आदिको बढ्दो प्रयोग ।
▪ पर्याप्त सर्जिकल सामग्री तथा अन्य आवश्यक औषधी उपकरणहरूको अभाव ।
▪ तोकिए बमोजिमको स्वास्थ्यकर्मीहरूको अभाव ।
▪ स्वास्थ्य सेवाको उचित व्यवस्था र प्रबन्ध नहुँदा बिरामीको अकालमै मृत्यु हुन सक्ने ।
▪ स्वास्थ्य चेतना अभावका कारण बालबालिका, महिला तथा प्रजनन् स्वास्थ्य, जेष्ठ नागरिकहरूको स्वास्थ्य र समग्र सामुदायिक स्वास्थ्य जोखिममा पर्न सक्ने ।
▪ समग्र स्वास्थ्य क्षेत्रको सुधारका लागि ठूलो आकारको बजेटको प्रबन्ध गर्न नसकिएको ।
▪ स्वास्थ्य केन्द्र तथा स्वास्थ्य चौकीको स्तर वृद्धि गरी सुविधा सम्पन्न बनाउनु पर्ने ।
▪ आधारभूत तहबाट नै पूर्वाधारहरूको विकास गर्न ठूलो बजेटको व्यवस्थापन गर्ने चुनौती रहेको ।
▪ खेतबारीमा प्रयोग गरिने किट्नाशक विषादी, झारनाशक विषादी लगायतले मानविय स्वास्थ्यमा समेत असर पार्ने भएकोले यस न्यूनीकरण चुनौतीपूर्ण रहेको ।
▪ नसर्ने रोगहरूको बढ्दो अवस्था ।
▪ बढ्दो जङ्क फूडको प्रयोगले पोषणमा नकारात्मक प्रभाव परिरहेको ।
▪ परिवार नियोजनका साधनहरूको प्रयोगमा कमी तर गर्भपतन गर्ने दर बढ्दो अवस्थामा रहेको ।
▪ बजारमा अखाद्य पदार्थहरूको बढ्दो बिक्री वितरण ।
▪ तरकारी तथा फलफूलहरूमा बढ्दो विषादीको प्रयोग ।

५.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ आवश्यक कानूनहरू बनेको अवस्था ।
▪ गाँउपालिकाका स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट खोप सेवा, परिवार नियोजन सेवा लगायत स्वास्थ्यका विभिन्न आधारभूत सेवा उपलब्ध हुँदै आएको ।
▪ प्रत्येक वडामा स्वास्थ्य स्वयमसेविका मार्फत परिवार नियोजन सेवा, प्रजनन तथा प्रसुती सेवा तथा पोषण सेवा सञ्चालनमा रहेका ।
▪ एम्बुलेन्स सेवा थप गरी जेष्ठ नागरिक तथा गर्भवती महिलालाई सुत्केरी हुने बेलामा गाँउपालिकाबाट निःशुल्क एम्बुलेन्स सेवा प्रदान गर्न सकिने ।
▪ निःशुल्क वितरण गरिने औषधीको आपूर्तिलाई सहज गराउन सकिने ।
▪ वैकल्पिक चिकित्सा पद्दति जस्तै जडीबुटी, होमियोप्याथी, प्राकृतिक चिकित्सा तथा योग तथा ध्यान केन्द्रको व्यवस्था गर्न सकिने ।
▪ विद्यमान स्वास्थ्य पूर्वाधारहरूलाई स्तरोन्नति गरी तिनीहरूको सेवा प्रभावकारी बनाउन सकिने ।
▪ खोप केन्द्रलाई चुस्त दुरुस्त बनाउन सकिने ।
▪ प्रत्येक वडामा बर्थिङ् सेन्टरहरू निर्माण गरी सेवा प्रदान गर्न सकिने ।
▪ प्रत्येक वडामा रहेका आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र गाँउपालिकाबासीमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विकास गर्न सकिने ।
▪ महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकालाई थप सबलीकरण गरी स्वास्थ्य सेवामा परिचालन गर्न सकिने ।
▪ गाउँपालिकाले जेष्ठ नागरिक घरदैलो स्वास्थ्य सेवा संचालन गर्दै नियमित खोप सेवा प्रभावकारी रुपमा संचालन गरी पूर्ण खोप पालिका सुनिश्चित गर्ने नीति अगाडी सारेको ।
▪ गाउँपालिकाले बाल स्वास्थ्य पोषण, मातृ शिशु, किशोर-किशोरी, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने नीति तय गरेको ।
▪ गाउँपालिकाले स्वास्थ्य संस्थाहरुको खानेपानी सरसफाईमा जोड दिदै हाल संचालनमा रहेको ३ वटा बर्थिङ सेन्टर प्रयोगशाला तथा कोलचेन सेन्टरलाई थप व्यवस्थापन गर्ने नीति अगाडी सारेको ।
▪ गाउँपालिकाले व्यवस्थित परिवार सुखी परिवारको मर्म अनुसार प्रजनन् स्वास्थ्य कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा संचालन गर्न परिवार कल्याण कार्यक्रम संचालन गर्ने नीति लिएको ।
▪ स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम मार्फत् स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच बढाउन सकिने अवस्था रहेको ।

५.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
घरदैलो मै आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सुनिश्चितता
लक्ष्य
आगामी पाँच वर्ष भित्र आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधार निर्माण सम्पन्न गर्ने
उद्देश्यहरू
✓ आकस्मिक र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा गाँउपालिका मै उपलब्ध गराउनु ✓ स्वास्थ्य चेतना र आहार विहारमा सुधार ल्याई प्रर्वद्धनात्मक र निरोधात्मक जनस्वास्थ्य सुदृढ गर्नु ✓ विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु ।

उद्देश्य १ : आकस्मिक र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा गाँउपालिका मै उपलब्ध गराउनु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधार निर्माण गर्ने ।	१.१.१ हरेक वडामा रहेका आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्रहरूलाई स्तरोन्नति गरिने छ ।
	१.१.२ गाँउपालिका स्तरीय एक प्रयोगशाला डाइनोष्टिक (Diagnostic) ल्यावको निर्माण गरिने छ ।
	१.१.३ पालिका स्तरीय १५ शैयाको हस्पिटल अन्तर्गत एक सुविधासम्पन्न आकस्मिक उपचार कक्षको निर्माण गरिने छ ।
	१.१.४ १५ शैयाको हस्पिटल अन्तर्गत एक २४ मै घण्टा सेवा सञ्चालन हुने प्रसुती सेवा केन्द्र निर्माण गरिने छ ।
	१.१.५ पालिका स्तरीय अस्पतालबाट बाल उपचार सेवा सञ्चालन गरिने छ ।
	१.१.६ गाँउपालिका भर समेट्ने गरी एक २४ सै घण्टा सेवा उपलब्ध हुने एम्बुलेन्स सेवाको प्रवन्ध गरिने छ ।
	१.१.७ पालिका स्तरीय अस्पतालबाट प्रजनन् सेवा, परिवार नियोजन तथा सुरक्षित गर्भपतन सेवा प्रदान गरिने छ ।
	१.१.८ पालिका स्तरीय अस्पतालबाट मनोपरामर्श सेवा प्रदान गरिने छ ।
	१.१.९ पालिका स्तरीय अस्पतालबाट दन्त उपचार सेवा प्रदान गरिने छ ।
	१.१.१० कोल्ड चेन व्यवस्थापन गरिने छ ।
	१.१.११ पालिका स्तरीय अस्पतालबाट नाक, कान, घाँटी उपचार सेवा प्रदान गरिने छ ।
	१.१.१२ पालिका स्तरीय अस्पतालबाट आँखा उपचार सेवा प्रदान गरिने छ ।
	१.१.१३ पालिका स्तरीय अस्पतालबाट छाला तथा यौन रोग सेवा प्रदान गरिने छ ।
	१.१.१४ पालिका स्तरीय अस्पतालबाट सामान्य शल्यचिकित्सा सेवा प्रदान गरिने छ ।
	१.१.१५ पालिका स्तरीय अस्पतालबाट रेडियोलोजी सेवा प्रदान गरिने छ ।
	१.१.१६ पालिका स्तरीय अस्पतालबाट अल्ट्रासोनोग्राफी सेवा प्रदान गरिने छ ।
	१.१.१७ पालिका स्तरीय अस्पतालबाट इ.सि.जी. सेवा प्रदान गरिने छ ।
	१.१.१८ गाँउपालिकामा एक ट्रमा सेवा इकाई निर्माणको पहल गरिने छ ।
	१.१.१९ पालिका स्तरीय अस्पतालको व्यवस्थापनलाइ सुदृढ पारिने छ ।
	१.१.२० पालिका स्तरीय फिजियो थेरापी सेवा संचालन गरिनेछ ।
	१.१.२१ पालिका स्तरीय एक सर्पदशं उपचार केन्द्रको स्थापना गरिनेछ ।
	१.१.२२ सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई अपाङ्गता मैत्री बनाइनेछ ।
	१.१.२३ हरेक स्वास्थ्य संस्था तथा कार्यालयमा स्तनपान कक्ष, महिनावारी तथा गर्भवती विश्राम कक्षा बनाइनेछ ।
	१.१.२४ निजि स्वास्थ्य संस्थालाई क्रमशः मुलधारमा ल्यानेछ र दर्ता प्रक्रियामा ल्यानेछ ।

उद्देश्य १ : आकस्मिक र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा गाँउपालिका मै उपलब्ध गराउनु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.२ स्वास्थ्यकर्मीको दरवन्दी व्यवस्थापन तथा क्षमता विकास गर्ने ।	१.२.१ गाँउपालिकाको स्वीकृत संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण प्रतिवेदन बमोजिम आवश्यक दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको दरवन्दी व्यवस्थापन गरिनेछ ।
	१.२.२ आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवाको अभिवृद्धि गराइनेछ ।
	१.२.३ सम्पूर्ण स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई क्षमता विकाससम्बन्धी नियमित तालिमको प्रबन्ध गरिनेछ ।
	१.२.४ गाँउपालिकामा संचालित सरकारी एवं निजी स्वास्थ्य संस्थाहरुको अनुगमन तथा नियमन गरि गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको अधिकार सुनिश्चित गरिनेछ ।
१.३ आधारभूत स्वास्थ्य सेवाबाट अति विपन्न र आम नागरिकलाई बञ्चित हुन नदिने ।	१.३.१ अति विपन्न तथा आम नागरिकको आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा पहुँच सुनिश्चित गर्न स्वास्थ्य बिमामा मापदण्डका आधारमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।
	१.३.२ वडास्तरमा नियमित निःशुल्क स्वास्थ्य जाँच शिविर सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.३.३ निःशुल्क वितरण गरिने औषधिको आपूर्ति र भण्डारण प्रणाली चुस्त र दुरुस्त पारिनेछ ।
	१.३.४ खोप तथा गाउँघर क्लिनिक व्यवस्थापन गरिनेछ ।
	१.३.५ अति विपन्न परिवारमा सुनौलो हजार दिनमा शिशु र आमाको पोषण पूरा गर्न पोषण प्याकेजको निर्माण गरिनेछ ।
	१.३.६ बालबालिकाको नियमित तौल र उचाइ समेत जाँच्ने प्रवन्ध गरिनेछ ।
	१.३.७ जेष्ठ नागरिक विशेष निःशुल्क घुम्ती स्वास्थ्य जाँच शिविर सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.३.८ वडास्तरीय महिला प्रजनन् स्वास्थ्य जाँच शिविर सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.३.९ दक्ष प्रसुतीकर्मीद्वारा स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउन विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.३.१० प्रोटोकल अनुसार कम्तीमा आठ पटक स्वास्थ्य जाँच गराउन गर्भवती महिला लक्षित विशेष प्याकेज निर्माण गरिनेछ ।
	१.३.११ प्रोटोकल अनुसार शिशुको जन्म पश्चात कम्तीमा ३ पटक स्वास्थ्य जाँच गराउन विशेष सुत्केरी प्याकेज निर्माण गरिनेछ ।
	१.३.१२ बालबालिका विशेष पुड्कोपना, कमतौल, रक्तअल्पता र कुपोषण जाँच निशुल्क शिविर सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.३.१३ महिलाको आङ खस्ने र पाठेघरको क्यान्सर सम्बन्धी स्वास्थ्य जाँच शिविर नियमित रुपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.३.१४ HIV AIDS रोगीलाई Antiviral औषधिको उपलब्धता सूनिश्चित गरिनेछ ।
	१.३.१५ विपन्न, उत्पिडीत, सुकुम्बासी, विपन्न समुदायका महिलाहरुलाई सुत्केरी हुन अस्पताल जाँदा एम्बुलेन्स खर्चमा शत् प्रतिशत छुट दिइनेछ ।
	१.३.१६ दलित, असहाय र अपाङ्गका लागि गाँउपालिकाले स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम अगाडि बढाइनेछ ।

उद्देश्य १ : आकस्मिक र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा गाँउपालिका मै उपलब्ध गराउनु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.३.१७ स्वास्थ्यमा गाँउपालिकाबासीको पहुँच सुनिश्चित गर्न जनस्वास्थ्य प्रवर्धन कार्यक्रममा विशेष जोड दिनुका साथै यसमा संलग्न जनशक्तिलाई प्रोत्साहनको व्यवस्था गरिनेछ ।

उद्देश्य २ :स्वास्थ्य चेतना र आहार विहारमा सुधार ल्याई प्रर्वद्धनात्मक र निरोधात्मक जनस्वास्थ्य सुदृढ गर्नु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१ स्वास्थ्य प्रति सचेत नागरिक निर्माण गर्न व्यापक जनचेतना जागरण अभियान सञ्चालन गर्ने ।	२.१.१ स्थानीय सञ्चार माध्यम तथा सामाजिक सञ्जालमार्फत गाँउपालिका सक्रियतामा व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा स्वस्थ व्यवहारसम्बन्धी सामाग्रीहरू नियमित प्रसारण गरिने छ ।
	२.१.२ प्रत्येक सघन बस्ती भएका टोलहरूमा योग साधना तथा प्रवचन केन्द्र स्थापना गरिने छ ।
	२.१.३ शारीरिक व्यायाम वा श्रमको स्वास्थ्यमा पर्ने सकारात्मक असर बारे नियमित जनचेतना फैलाउन सञ्चार माध्यमसँग सहकार्य गरिने छ ।
	२.१.४ धुम्रपान र मद्यपानलाई नियन्त्रण र कम गर्न निश्चित अवधि वा स्थानबाट बिक्री वितरण हुने व्यवस्था मिलाइ जनचेतना अभिवृद्धि गरिने छ ।
	२.१.५ कुलत तथा दुर्व्यसन नियन्त्रण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
	२.१.६ आफ्नै घरआँगन र करेसाबारीमा उपलब्ध हुने सागसब्जी, फलफुल र खाद्यान्नहरूको पोषणको स्तर तथा सन्तुलित भोजनका बारेमा विद्यालयस्तरमा नियमित रुपमा चेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	२.१.७ बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
	२.१.८ आम नागरिकलाई नियमित सम्पूर्ण स्वास्थ्य जाँचका फाइदाबारे व्यापक प्रचार प्रसार गरिने छ ।
	२.१.९ कुष्ठरोग, कालाजार, मलेरिया, हात्तीपाइले, डेङ्गु लगायतका रोगहरुबाट बच्न विशेष जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	२.१.१० मनोसामाजिक परामर्श सेवाका कार्यक्रमहरुलाई अभियानका रुपमा वडास्तरमा सञ्चालन गरिनेछ ।
	२.१.११ सडक दुर्घटना न्यूनिकरण गर्न ट्राफिक तथा स्थानीय संघ संस्थासँग अर्न्तक्रिया गरी व्यापक जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	२.१.१२ वडास्तरीय पोषण केन्द्र स्थापना गरी बालबालिकामा पोषणयुक्त आहाराको सुनिश्चितता गरिनेछ ।
	२.१.१३ सुर्तीजन्य पदार्थ निषेधित गाँउपालिका घोषणा गर्न आवश्यक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ
	२.१.१४ सरुवा तथा भेक्टरजन्य रोग रोकथामका लागि आवश्यक तयारी एवं समुदाय परिचालन लगायतका एकीकृत कायक्रम संचालन गरिनेछ
	२.१.१५ सबै नागरिकलाई स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रममा प्रोत्साहित गरिने छ ।
	२.१.१६ रेविज रोग खोप संचालनमा ल्याइनेछ ।
२.२ वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिको	२.२.१ स्थानीय स्तरमा रहेका लामा झाँक्री तथा बैद्यहरूलाई विज्ञान सिद्ध स्वास्थ्य चेतना फैलाउन विशेष तालिम प्याकेज निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।

उद्देश्य २ :स्वास्थ्य चेतना र आहार विहारमा सुधार ल्याई प्रर्वद्धनात्मक र निरोधात्मक जनस्वास्थ्य सुदृढ गर्नु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
विकास र त्यसको अवलम्बन गरी जनस्वास्थ्य सुदृढ गर्ने	२.२.२ गाँउपालिका स्तरीय आयुर्वेद औषधालयलाई प्रत्येक वडामा विस्तार गरिनेछ ।
	२.२.३ गाउँघरमा अभ्यासमा रहेका अन्य सिद्ध वैकल्पिक उपचार पद्दत्तिहरुको खोज तथा अध्ययन गरिनेछ ।
	२.२.४ वैज्ञानिक रुपमा सिद्ध त्यस्ता पद्दत्तिहरुको प्रर्वद्न गरिनेछ ।
	२.२.५ पञ्चतत्वमा आधारित प्राकृतिक चिकित्सा पद्दत्ति(Naturopathy) केन्द्र स्थापनार्थ सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।

उद्देश्य ३ : विद्यालय स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
३.१ विद्यार्थीको स्वास्थ्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु ।	३.१.१ विद्यार्थीहरूको समग्र स्वास्थ्य स्थितिको लेखाजोखा हुने गरी स्वास्थ्य कार्ड वितरण गरिनेछ ।
	३.१.२ एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी कार्यक्रमलाई सञ्चालन गरिनेछ ।
	३.१.३ विद्यालयमा जङ्कफुड निषेध गर्न विद्यालय व्यवस्थापन तथा अभिभावकसंग नियमित अन्तरक्रिया गरिने छ ।
	३.१.३ हरेक विद्यालयमा प्राथमिक उपचार कक्ष व्यवस्थापन गरिनेछ ।
	३.१.४ महिनावारी विश्राम कक्ष निर्माण गरिनेछ ।
	३.१.५ प्रत्येक वर्ष नियमित रुपमा विद्यालयमा स्वास्थ्य शिविर संचालन गरि आँखा, कान लगायतका प्रमुख जाँच नियमित गर्न प्रोटोकल निर्माण गरिनेछ ।

स्वास्थ्य तथा पोषणको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	वडामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूको स्तरोन्नती	१०००	१५००	१५००	१५००	१५००	
		१.१.२	पालिका स्तरीय अस्पतालमा सुविधा सम्पन्न प्याथलोजी सेवा	५००	५००	५००	५००	५००	
		१.१.३	पालिका स्तरीय अस्पतालमा सुविधा सम्पन्न आकस्मिक उपचार सेवा	५००	५००	५००	५००	५००	
		१.१.४	सुविधा सम्पन्न अस्पताल तथा स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट प्रस्तुति सेवा प्रदान	५००	५००	५००	६००	६५०	
		१.१.५	पालिका स्तरीय अस्पतालमा बाल उपचार सेवा प्रदान			७००			
		१.१.६	एम्बुलेन्स मर्मत तथा सम्भार	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.१.७	पालिका स्तरीय अस्पतालमा प्रजनन् सेवा, परिवार नियोजन तथा सुरक्षित गर्भपतन सेवा इकाई स्थापना	५००	५००	१५००	५००	५००	
		१.१.८	पालिका स्तरीय अस्पतालमा मनोपरामर्श सेवा केन्द्र स्थापना	३००	३००	३००	३००	३००	
		१.१.९	पालिका स्तरीय अस्पतालमा दन्त उपचार सेवा केन्द्र स्थापना	५००	६००	७००	८००	९००	
		१.१.१०	कोल्ड चेन व्यवस्थापन	१००	११०	१२०	१३०	१४०	
		१.१.११	पालिका स्तरीय अस्पतालमा नाक, कान, घाँटी उपचार इकाईको निर्माण						
		१.१.१२	पालिका स्तरीय अस्पतालमा आँखा उपचार इकाईको निर्माण						
		१.१.१३	पालिका स्तरीय अस्पतालमा छाला तथा यौन रोग ईकाई निर्माण						
		१.१.१४	पालिका स्तरीय अस्पतालमा सामान्य शल्यचिकित्सा इकाई निर्माण						
		१.१.१५	पालिका स्तरीय अस्पतालमा रेडियोलोजी सेवा इकाई निर्माण						
		१.१.१६	पालिका स्तरीय अस्पतालमा अल्ट्रासोनोग्राफी सेवा इकाई निर्माण						

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.१.१७	पालिका स्तरीय अस्पतालमा इ.सि.जी. सेवा इकाई निर्माण						
		१.१.१८	गाँउपालिकास्तरीय एक प्राथमिक ट्रमा सेवा इकाई निर्माणको पहल		१००००				
		१.१.१९	अस्पताल व्यवस्थापन समिति निर्माण						
		१.१.२०	फिजियो थेरापी इकाइ स्थापना						
		१.१.२१	सर्पदंश उपचार केन्द्र स्थापना						
		१.१.२२	अपाङ्गता मैत्री स्वास्थ्य संस्थाहरू निमार्ण						
		१.१.२३	स्वास्थ्य संस्था तथा कार्यालयमा स्तनपान कक्ष, महिनावारी तथा गर्भवती विश्राम कक्षस्थापना						
		१.१.२४	निजि स्वास्थ्य लाई क्रमश मुलधारमा ल्याइ दर्ता						
	१.२	१.२.१	स्वास्थ्यकर्मीको दरबन्दी व्यवस्था	३००००	३००००	३५०००	३५०००	४००००	
		१.२.२	आर्युवेद स्वास्थ्य सेवा विस्तार	५००	५२०	५४०	५६०	५८०	
		१.२.३	अन्य स्वास्थ्यकर्मी तालिम तथा अनुसन्धान	५००	५२०	५४०	५६०	५८०	
		१.२.४	गाँउपालिकामा संचालित सरकारी एवं नीजी स्वास्थ्य संस्थाहरुको अनुगमन तथा नियमन	५०	६०	७०	८०	९०	
		१.२.४	गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा अधिकारको सुनिश्चितता						
	१.३	१.३.१	स्वास्थ्य बीमा कार्यक्रम	४०००	४२००	४४००	४६००	४८००	
		१.३.२	वडास्तरीय स्वास्थ्य परीक्षण शिविर सञ्चालन	५००	५५०	६००	६५०	७००	
		१.३.३	नि:शुल्क वितरण हुने औषधि नियमित आपूर्ति र आकस्मिक औषधी व्यवस्थापन	५००	६००	८००	९००	१०००	
		१.३.४	खोप तथा गाउँघर क्लिनिक व्यवस्थापन	१५०	१७०	१९०	२००	२००	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.३.५	अति विपन्न परिवारमा सुनौलो हजार दिनमा शिशु र आमाको पोषण पूरा गर्न पोषण प्याकेजको निर्माण						
		१.३.६	बालबालिकाको नियमित तौल र उचाइ समेत जाँच्ने प्रवन्ध						
		१.३.७	जेष्ठ नागरिक विशेष नि:शुल्क घुम्ती स्वास्थ्य जाँच शिविर सञ्चालन						
		१.३.८	वडास्तरीय महिला प्रजनन् स्वास्थ्य जाँच शिविर सञ्चालन						
		१.३.९	दक्ष प्रसुतीकर्मीद्वारा स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउन विशेष कार्यक्रम सञ्चालन						
		१.३.१०	प्रोटोकल अनुसार कम्तीमा चार पटक स्वास्थ्य जाँच गराउन गर्भवती महिला लक्षित विशेष प्याकेज निर्माण						
		१.३.११	प्रोटोकल अनुसार शिशुको जन्म पश्चात कम्तीमा ३ पटक स्वास्थ्य जाँच गराउन विशेष सुत्केरी प्याकेज निर्माण						
		१.३.१२	बालबालिका विशेष पुड्कोपना, कमतौल, रक्तअल्पता र कुपोषण जाँच निशुल्क शिविर सञ्चालन						
		१.३.१३	महिलाको आङ खस्ने र पाठेघरको क्यान्सर सम्बन्धी स्वास्थ्य जाँच शिविर नियमित रुपमा सञ्चालन						
		१.३.१४	HIV AIDS रोगीलाई Antiviral औषधिको उपलब्धता						
		१.३.१५	विपन्न, उत्पिडीत, सुकुम्बासी, मुस्लीम विपन्न समुदायका महिलाहरुलाई सुत्केरी हुन अस्पताल जाँदा एम्बुलेन्स खर्चमा शत् प्रतिशत छुट दिने व्यवस्था						

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.३.१६	दलित, असहाय र अपाङ्गका लागि गाँउपालिकाले स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम						
		१.३.१७	जनस्वास्थ्य प्रवर्धन कार्यक्रम						
२.	२.१	२.१.१	स्वास्थ्य शिक्षा सञ्चार तथा विविध दिवसहरू	१००	१००	१००	१००	१००	
		२.१.२	योग साधना प्रवचन केन्द्र स्थापना (वडास्तरीय)	१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	
		२.१.३	शारीरिक व्यायाम तथा श्रमको महत्व विषयक सूचना सञ्चार	५०	८०	१००	१२०	१४०	
		२.१.४	धुम्रपान र मध्यपान नियन्त्रण सचेतना अभियान	५५	६०	६५	७०	७५	
		२.१.५	कुलत तथा दुर्व्यसन नियन्त्रण कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	
		२.१.६	"सन्तुलित र पोषिलो भोजन रोजौं, घर आँगन नै खोजौं" कार्यक्रम	२००	३००	३५०	४००	४५०	
		२.१.७	बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम	८००	१०००	१२००	१४००	१६००	
		२.१.८	नियमित स्वास्थ्य जाँचको महत्वबारे विशेष जनचेतनामूलक कार्यक्रम	१००	१२०	१३०	१४०	१५०	
		२.१.९	कालाजार, डेङ्गु, हात्तिपाइले, कुष्ठरोग लगायतका सर्ने र नसर्ने रोगबाट बच्न विशेष जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	५०	६०	७०	८०	९०	
		२.१.१०	मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम	१००	१२०	१३०	१४०	१५०	
		२.१.११	सडक दुर्घटना सम्बन्धी सचेतना कार्यक्रम	१००	१२०	१३०	१४०	१५०	
		२.१.१२	वडास्तरिय पोषण केन्द्रको स्थापना	५००	५००	५००	५००	५००	
		२.१.१३	सुर्तीजन्य पदार्थ निषेधित नगर घोषणा गर्न आवश्यक कार्यक्रम संचालन				५००		
		२.१.१४	सरुवा तथा भेक्टरजन्य रोग रोकथामका लागि आवश्यक तयारी एवं समुदाय परिचालन लगायतका एकीकृत कायक्रम संचालन	६०	६५	७०	८०	८५	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		२.१.१५	सबै नागरिकलाई स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रममा प्रोत्साहन						
		२.१.१६	रेविज रोग खोप अभियान						
	२.२	२.२.१	लामा, झाँक्रि, वैद्य तालिम	५०	५५	६०	६५	७०	
		२.२.२	पालिका स्तरीय आयुर्वेद औषधालय लाई वडा स्तरमा विस्तार	८००	८००	८००	८००	८००	
		२.२.३	वैकल्पिक उपचार खोज तथा अनुसन्धान	१२००	१५००	१७००	२०००	२५००	
		२.२.४	वैकल्पिक उपचार पद्दत्तिको प्रर्वद्धन						
		२.२.५	प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र निर्माण सम्भाव्यता अध्ययन						
३	३.१	३.१.१	विद्यार्थी स्वास्थ्य कार्ड वितरण	५००	१००	१००	१००	१००	
		३.१.२	एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी व्यवस्थापन	१४००	१५००	१६००	१७००	१८००	
		३.१.३	विद्यालयमा जङ्कफुड निषेध गर्न विद्यालय व्यवस्थापन तथा अभिभावकसंग नियमित अन्तरक्रिया	२५०	३००	३५०	४००	४५०	
		३.१.४	विद्यालयमा प्राथमिक उपचार कक्ष व्यवस्थापन	३००	३००	३००	३००	३००	
		३.१.४	महिनावारी विश्राम कक्ष निर्माण तथा व्यवस्थापन	७००	७००	७००	७००	७००	
		३.१.५	विद्यालय स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	५००	७००	८००	९००	१०००	

५.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ✓ आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधारको विकास भएको हुने छ ।
- ✓ आवश्यक मात्रामा दक्ष स्वास्थ्य जनशक्तिको प्रबन्ध हुने छ ।
- ✓ आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा अति विपन्न नागरिकको पहुँच स्थापित हुने छ ।
- ✓ स्वास्थ्य चेतनामा व्यापक सुधार आउने छ ।
- ✓ वैकल्पिक चिकित्सा पद्धति तर्फ आम सर्वसाधारणको आर्कषण बढेको हुने छ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
स्वास्थ्य					
	असर	दक्ष प्रसुतीकर्मीहरूको सहयोगमा भएको जन्मको (३.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	४५	५०
	असर	पाँच वर्षमूनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जिवित जन्ममा) (३.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	०	०
	असर	नवजात शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जिवित जन्ममा) (३.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	०	०
	प्रतिफल	कुष्ठरोगी बिरामी वार्षिक (३.३.५.क) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	२५	१५
	प्रतिफल	कालाजार बिरामी वार्षिक (३.३.५.ख) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	०	०
	प्रतिफल	हात्तिपाइले बिरामी वार्षिक (३.३.५.ग) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	०	०
	प्रतिफल	डेङ्गु बिरामी वार्षिक (३.३.५.घ) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	०	०
	प्रतिफल	सक्रिय ट्रकोमा बिरामी वार्षिक (३.३.५.ङ) (**प.दि.वि.ल.)**	संख्या	१०	५
	प्रतिफल	मुटुसम्बन्धी बिरामी वार्षिक(उच्च रक्तचाप) (३.४.१.क) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	१०८	९०
	प्रतिफल	क्यान्सर बिरामी वार्षिक (३.४.१.ख) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	०	०
	प्रतिफल	मधुमेह बिरामी वार्षिक (३.४.१.ग) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	२२	१५
	प्रतिफल	स्वास प्रणालीसम्बन्धी दीर्घ रोग दम आदिका बिरामी (३.४.१.घ) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	३८१	३५०
	प्रतिफल	आत्महत्याबाट हुने मृत्युदुर प्रति लाख जनसंख्यामा (३.४.२) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	०	०
	प्रतिफल	सडक दुर्घटनाबाट मृत्युदुर प्रति लाख जनसंख्यामा (३.६.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	०	०
	प्रतिफल	परिवार नियोजनका आधुनिक साधन प्रयोगकर्ता दर (३.७.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	१४.३	२०
	असर	प्रोटोकल अनुसार चार पटक पूर्व प्रसुति सेवा प्राप्त गर्ने महिलाको प्रतिशत जीवित जन्ममा (३.८.१ क) (**प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	५२.४	५५.९
	असर	अस्पताल/स्वास्थ्य संस्थामा बच्चा जन्माउने महिला (३.८.१ ख) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	४५.४	५०.९
	असर	प्रोटोकल अनुसार बच्चाको जन्मपछि तीनपटक सेवा प्राप्त गर्ने महिला (३.८.१ ग) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	हेपाटाइटिस बी भ्याक्सिन पुरा (३ डोज) गर्ने शिशु (३.८.१ ग) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	८८.६	९२
	असर	राष्ट्रिय खोप कार्यक्रममा समावेश भएका सबै खोपद्वारा समेटिएको लक्षित जनसंख्या (३.ख.१) (**प.दि.वि.ल.**)	प्रतिशत		
	असर	रगतमा ग्लुकोजको मात्रा वृद्धि भई औषधि प्रयोग गरिरहेका १५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्या (३.८.१ ज) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	घरबाट स्वास्थ्य संस्थामा ३० मिनेट वा सो भन्दा कम समय लाग्ने परिवार (३.८.१ झ) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	स्वास्थ्य बिमामा आबद्ध विपन्न परिवार (३.८.१ ञ) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	पाँच वर्ष मूनीका रक्त अल्पता भएका बालबालिका (२.२.२.३) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	स्वास्थ्यकर्मीको घनत्व र वितरण	प्रतिलाख जनसंख्यामा)		
	असर	पाँच वर्ष मूनीका पुड्कोपना भएका बालबालिका (२.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	स्वास्थ्य क्षेत्रमा कुल खर्च कुल (बजेटको) दिगो विकास लक्ष्य ३ (३.ग.१.क) र (१.क.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	सम्पूर्ण आधारभूत सुविधायुक्त स्वास्थ्य चौकी	संख्या		
	असर	पाँच वर्ष मूनिका कुपोषण भएका बालबालिका दर (२.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	५.१	३.५
	असर	पाँच वर्ष मूनिका कम तौल भएका बालबालिका (२.२.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	०	०
	प्रतिफल	चौबिसै घण्टा आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा भएका स्वास्थ्य संस्था	संख्या	०	२
	प्रतिफल	चौबिसै घण्टा आकस्मिक प्रसुति सेवा भएका स्वास्थ्य संस्था	संख्या	३	५
	प्रतिफल	चौबिसै घण्टा एम्बुलेन्स सेवा भएका स्वास्थ्य संस्था	संख्या	३	५
	प्रतिफल	बैकल्पिक स्वास्थ्य उपचार केन्द्र	संख्या	०	१
	प्रतिफल	योग केन्द्र	संख्या	१	२
	असर	पूर्ण सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत	१३.८*	२०
	प्रतिफल	आधारभूत स्वास्थ्य चेतना प्राप्त गर्ने वैद्य धामी झाँक्री	संख्या	३०	३५

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	परिवार नियोजन सेवा केन्द्र	संख्या	८	१०
	प्रतिफल	रक्तसंचार सेवा	संख्या	०	१
	प्रतिफल	अपेक्षित आयू (जन्मदाको बखत)	वर्ष		
	असर	प्रजनन उमेरमा रक्त अल्पता भएका महिला प्रतिशत (२.२.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	मातृ मृत्युदर (प्रति लाखमा)	प्रतिलाखमा		
	असर	पाठेघरको क्यान्सरका निम्ति स्क्रिनीङ गरिएका ३० देखि ४९ वर्षका महिला	प्रतिशत	४	८
	प्रतिफल	HIV AIDS Antiviral औषधि प्राप्त गर्ने	संख्या	०	१०
	प्रतिफल	उच्च रक्तचापको औषधि सेवन गरिरहेका १५ वर्ष भन्दा माथिको जनसंख्या	संख्या	१०८	१००
	प्रतिफल	सुविधासम्पन्न अस्पताल	संख्या		
	प्रतिफल	घुम्ती स्वास्थ्य शिविर वार्षिक	संख्या		
	प्रतिफल	स्वास्थ्य प्रयोगशाला	संख्या	२	३

नोटः *( )* – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय
(*) – *राष्ट्रिय जनगणना, २०७८*

५.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

५.२ शिक्षा, विज्ञान तथा नवप्रवर्तन

५.२.१ पृष्ठभूमि

सभ्य र सुसंस्कृत समाजको निर्माणमा शिक्षाको सर्वोपरी भूमिका रहेको हुन्छ । विज्ञान तथा प्रविधिमैत्रि शिक्षा प्रदान गर्न सकेमात्र सक्षम मानव संशाधन तयार हुन्छ । आधुनिक समाज निर्माण गर्न शिक्षामा बृहतर लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । विश्वभर विकसित मुलुकहरूको समग्र विकासको कारण भनेकै ती मुलुकहरूको शिक्षामा गरेको विशाल लगानीको प्रतिफल हो । नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षालाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको छ । विशेषगरी आधारभूत तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क र अनिवार्य साथै माध्यमिक तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क गरेको छ । उक्त परिप्रेक्ष्यमा राज्यः विशेषगरी स्थानीय सरकारको भूमिका र जिम्मेवारी महत्वपूर्ण हुन गएको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यहाँको साक्षरतादर ६४.२ प्रतिशत रहेको छ । जसमध्ये पुरुष साक्षरतादर ७१.९ प्रतिशत रहेकोमा महिला साक्षरता दर ५६.७ प्रतिशत रहेको छ । यहाँ सामुदायिक विद्यालयहरु ४५ वटा, संस्थागत विद्यालय ७ वटा गरी ५२ वटा विद्यालयहरु संचालनमा रहेका छन् । यसका साथै गाँउपालिकाको आन्तरिक श्रोतवाट ४ वटा वालविकास केन्द संचालनमा रहेका छन् । कुल ४५ वटा सामुदायिक विद्यालयहरु मध्ये ८ वटा विद्यालयहरुमा मात्र माध्यामिक तहको पठनपाठन हुने गरेको छ । यहाँका जम्मा (सामुदायिक) विद्यालय मध्ये १८ वटा मदरसा रहेका छन् । यहाँ उच्च शिक्षा अध्ययन अध्ययनको लागि शैक्षिक संस्थाहरुको अभाव रहेको छ भने प्राविधिक धारको पठन पाठनको लागि वडा न. ३ मा रहेको भुवनेश्वरी मा.वि मा सिटिइभिटीबाट संचालित कम्प्युटर इन्जिनियरिङको पढाइ सुरुवात भएको अवस्था छ । यहाँका अधिकाशं विद्यार्थीहरु उच्च शिक्षा अध्ययनको लागि बुटवल, पोखरा, काठमाण्डौ लगायत छिमेकी मुलुक भारतमा जाने गर्दछन् । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा आधारभूत तहको साक्षरताको स्थिति सन्तोषजनक हुन नसकेको अवस्था रहेको छ भने उच्च शिक्षाको क्षेत्रमा पर्याप्त लगानी गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

गाउँपालिकाले माध्यमिक तथा आधारभूत विद्यालयहरुलाई स्रोत साधनयुक्त बनाउन विद्यालय सुधार योजना संचालन गर्ने, विद्यालयहरुको उचित मर्मत सम्भार गर्ने, विद्यालयहरुमा सूचना तथा संचार प्रविधिमैत्री बनाउदै लैजाने, शिक्षक अभाव हुन नदिन स्वयम्सेवक शिक्षकहरुलाई निरन्तरता दिने, उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरुलाई मापदण्ड बनाई छात्रवृत्ति अनुदान दिने, शैक्षिक अवसरबाट बञ्चित बालवालिकाहरुलाई विद्यालय शिक्षाको पहुँचमा ल्याउन आवश्यक थप कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने लगायतका नीतिहरु अगाडी सारेको छ ।

५.२.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ बालविकास, आधारभूत र सीमित माध्यमिक शिक्षाको सुविधाका भएता पनि सो भन्दा माथिको उच्च शिक्षाका लागि कलेजहरुको अभाव रहेको ।
▪ मुस्लीम समुदायका धेरै विद्यार्थीहरू (विशेष गरी छात्राहरु) विद्यालय नजाने हुँदा त्यस्ता विद्यार्थीलाई विद्यालय जान प्रेरित गर्न चुनौती रहेको ।
▪ विद्यालयहरूमा विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षक दरवन्दी मिलान पूर्ण रुपमा भइ नसकेको ।
▪ विद्यालय क्षेत्रका शैक्षिक समस्याहरूको समयमै सम्बोधन नगर्ने हो भने राष्ट्रलाई आवश्यक सक्षम, दक्ष र कर्मठ नागरिक उत्पादन हुन नसक्ने ।
▪ मुस्लीम, आदिवासी, जनजाति, दलित र तथा पिछडा वर्ग/समुदायका महिलाहरूको शैक्षिक स्तर अगाडि बढाउनु पर्ने ।
▪ प्रविधिमैत्री शिक्षण सामग्रीको अभाव रहेको ।
▪ विपन्न समुदायका बालबालिकाको शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधिमा पहुँच नभएको ।

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ समग्र शैक्षिक समस्याहरू सम्बोधन गरी शैक्षिक संस्थाहरूलाई सुविधासम्पन्न बनाउन बजेटको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
▪ चुस्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
▪ शैक्षिक क्यालेण्डरलाई नियमित तथा व्यवस्थित गर्नुपर्ने ।
▪ शिक्षक शिक्षिकाहरूलाई नियमित तालिम प्रदान गर्नुपर्ने ।
▪ बालमैत्री तथा विद्यार्थीमैत्री शिक्षण सिकाइ तथा अन्य नवीनतम शिक्षण पद्धतिको विकास गर्नुपर्ने ।
▪ अन्तराष्ट्रिस्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने शैक्षिक गुणस्तर कायम गर्नुपर्ने ।
▪ हरेक विद्यालयलाई सूचना प्रविधियुक्त तथा गुणस्तरीय बनाउनु पर्ने ।
▪ प्राविधिक तथा सिपमूलक शिक्षाको बढोत्तरी गरिनुपर्ने ।
▪ शैक्षिक ऋण तथा छात्रवृत्तिको व्यवस्था गरिनुपर्ने ।
▪ विद्यार्थी संख्याको आधारमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
▪ अभिभावक शिक्षा कार्यक्रमको व्यवस्था गर्नुपर्ने ।
▪ सुविधा तथा पूर्वाधारयुक्त विद्यालय भवनको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
▪ प्राविधिक कलेजहरू सञ्चालन गर्न लगानीको वातावरण बनाउनुपर्ने ।
▪ दक्ष शिक्षकहरूको आवश्यकताअनुरूप आपूर्ति गर्नुपर्ने ।
▪ जीर्ण भवनहरूलाई स्तरोन्नति गरी सुरक्षित वातावरणमा पठनपाठन गराउनुपर्ने ।
▪ सामुदायिक विद्यालयमा अंग्रेजी भाषाको माध्यमबाट पनि पठनपाठन गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्ने ।

५.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकामा बालविकास, आधारभूत, प्राथमिक र माध्यमिक गरी ५२ वटा विद्यालयहरू रहेका ।
▪ आवश्यकता बमोजिम विद्यालयहरूको स्तर वृद्धि, शौचालय र थप कक्षाकोठा प्रबन्ध गर्न सुरुवात गरिएको ।
▪ गाउँपालिकाको **१० बर्षे शिक्षा क्षेत्र योजना, २०८०** तयार गरि लागु गरिएको ।
▪ गाउँपालिकाले विद्यालयमा विद्यार्थीको पहुँच बढाउन तथा विद्यालय छोड्ने दर घटाउनका लागि साइकल तथा शैक्षिक सामाग्री वितरण गर्ने कार्यक्रम संचालन गरेको ।
▪ गाउँपालिकाले बालमैत्रि विद्यालय बनाउनका लागि बाल कक्षाहरुमा कार्पेटिङ लगायतका आवश्यक पूर्वाधारहरुको व्यवस्था गर्ने कार्यसंचालन गरिरहेको ।
▪ माध्यमिक तहमा कम्प्युटर शिक्षा तथा गाउँपालिकामा आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्न तद् अनुरुपका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विद्यालयहरूलाई प्रोत्साहन गर्न सकिने ।
▪ सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा आवश्यक मात्रामा शैक्षिक सामग्रीहरूको थप व्यवस्था, पुस्तकालय तथा विज्ञान र कम्प्युटर प्रयोगशालाको व्यवस्था गरी व्यवहारिक शिक्षा प्रदान गर्न सकिने ।
▪ शिक्षकहरूलाई तालिम दिई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न सकिने ।
▪ दक्ष शिक्षक, गुणस्तरीय शिक्षा दिन सक्ने, कृषि, विज्ञान तथा अन्य प्राविधिक कलेजहरू सञ्चालनमा ल्याउन सकिने ।

५.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच

उपलब्ध स्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग गर्दै उत्पादनमुलक, व्यवहारिक, व्यवसायीक तथा प्राविधिक एवं गुणस्तरिय शिक्षाको माध्यमबाट उपयुक्त ज्ञान सिप, भएका सिर्जनशिल, दक्ष एवं सक्षम नागरिकको उत्पादन गरी समृद्ध नेपाल सुखी नेपालीको आकाक्षा प्राप्तीमा सहयोग पुऱ्याउनु ।

लक्ष्य

निरक्षरता शुन्यमा झारी आधारभूत देखि उच्च तह सम्मको गुणस्तरीय शिक्षा गाउँपालिकाभित्र उपलब्ध गराउने

उद्देश्यहरू

- ✓ न्यूनतम शैक्षिक पूर्वाधारको विकास गरी आधारभूत र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्नु
- ✓ निरक्षरता शुन्यमा झार्नू
- ✓ व्यवहारिक, प्राविधिक, जीवनोपयोगी र नैतिक मूल्यमा आधारित शिक्षा प्रदान गर्नु
- ✓ राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु
- ✓ विज्ञान तथा प्रविधिको आधारभूत खोज र अन्वेषणलाई स्थान दिनु ।

उद्देश्य १ : न्यूनतम शैक्षिक पूर्वाधारको विकास मार्फत आधारभूत र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच स्थापित गर्नु ।

रणनीति	कार्यनीति
१.१ न्यूनतम भौतिक पूर्वाधारहरू प्राथमिकताको आधारमा निर्माण गर्दै लैजाने	१.१.१ गाउँपालिकाभर सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक विद्यालयहरूको निरिक्षण गरी त्यहाँ रहेका भौतिक पूर्वाधारहरू जस्तै भवन, कक्षा कोठा, शौचालय, पुस्तकालय, पिउने पानी, डेस्क, बेन्च, शिक्षक दरवन्दी, विज्ञान प्रयोगशाला लगायतको अवस्थाबारे वस्तुगत विवरण संकलन गरि स्तरोन्नती गरिने छ ।
	१.१.२ विद्यालय भवन, कक्षाकोठा र शौचालयको भौतिक निर्माण तथा जीर्णोद्धार गर्न रकम विनियोजन गरिने छ ।
	१.१.३ विद्यालयहरूलाई तहगत स्तरोन्नति गरिने छ ।
	१.१.४ आवश्यकताका आधारमा विद्यालयलाई आवश्यक खेलमैदानको उचित प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.१.५ पहुँच नपुगेका विद्यालयमा विद्युत तथा सौर्य उर्जाको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.१.६ भौगोलिक दुरीमा रहेका बालबालिकालाई विद्यालयको पहुँचसम्म पुऱ्याउन छात्राबासको निर्माण तथा व्यवस्थापनको लागि पहल गरिने छ
	१.१.७ पढ्दै कमाउदै कार्यक्रमलाई सार्वजनिक जमिन(जग्गा)को उपलब्धता भएका सामुदायिक मा वि मा परिक्षणका रुपमा कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ ।
	१.१.८ सामुदायिक/धार्मिक विद्यालयका कक्षाहरुलाइ क्रमश डिजिटल पूर्वाधारयुक्त बनाइनेछ ।
	१.१.९ STEM (Science, Technology, Engineering And Mathematics) Education लागि स्टेम प्रयोगशाला विस्तार गर्नुका साथै सामाजिक र भाषा विषयका लागि ल्याब स्थापना कार्य अगाडी बढाइनेछ ।
	१.१.१० प्रारम्भिक बाल शिक्षा केन्द्रमा बालमैत्री वातावरण निर्माण गर्न आवश्यक श्रोत साधन र प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराइनेछ ।

उद्देश्य १ : न्यूनतम शैक्षिक पूर्वाधारको विकास मार्फत आधारभूत र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच स्थापित गर्नु ।	
रणनीति	कार्यनीति
१.२ अत्यावश्यक शैक्षिक जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने	१.२.१ सबै विद्यालयहरूमा बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री र हरित विद्यालय सहितका पूर्वाधारहरू स्थापना गर्ने ।
	१.२.२ विद्यार्थी अनुपातमा शिक्षक दरवन्दी कम भएका विद्यालयमा दरवन्दी मिलान गरिने छ ।
	१.२.३ विद्यालय परिसरमा वृक्षारोपण गरी हरित विद्यालय निर्माण एवं बायो फेनिसिङ गरिनेछ ।
	१.२.४ विद्यार्थी संख्या अति न्यून भएका विद्यालयहरू गाभ्ने प्रक्रियाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।
	१.२.५ कक्षाको आवश्यकता र पाठ्यक्रमको माग अनुरुप शिक्षकहरूलाई आफ्नो विषयमा दक्ष तुल्याउन नियमित विषयगत तालिमको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.२.६ मापदण्डका आधारमा शिक्षकहरुलाई प्रविधि र विषय स्तरिकृत तालिम तथा अध्ययन भ्रमणमा सम्लग्न गराइनेछ ।
	१.२.७ विषयगत समितिलाई सिकाइ थलोका रुपमा विकास गरिनेछ ।
	१.२.८ युवा स्वयंसेवक शिक्षक तथा शिक्षण सहायक उपलब्ध गराउन आवस्यक श्रोत साधनको व्यवस्था निरन्तरता दिइनेछ ।
	१.२.९ शिक्षक दरबन्दी कम भएमा विषयका लागि Online भर्चुअल विधिबाट कक्षा सञ्चालन गर्ने
१.३ सबैका लागि आधारभूत शिक्षा सुनिश्चित गर्न स्थानीय नीति तथा कानुन निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने	१.३.१ पूर्व प्राथमिक अथवा बालविकास, आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, खुल्ला तथा वैकल्पिक शिक्षा, निरन्तर शिक्षा साथै विशेष शिक्षासम्बन्धी कानुन र मापदण्ड निर्माण गरी लागू गरिने छ ।
	१.३.२ गुणस्तरीय शिक्षा विकासको लागि गुरुयोजना अनुरुप कार्यक्रमहरु संचालन गरिने छ ।
	१.३.३ अति विपन्न समूदायका विद्यालय जाने बालबालिकाको तथ्याङ्क तयार पारिने छ र उच्च शिक्षा अध्ययनको प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
	१.३.४ विद्यालय जाने उमेरका विद्यालय जानबाट बञ्चित बालबालिकालाई विद्यालय पुऱ्याउन नसक्नुका कारणहरूको अध्ययन गरी तीनको निराकरण गरिने छ ।
	१.३.५ विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय अनिवार्य पठाउन अभिप्रेरित गर्ने विशेष अभिभावक शिक्षा कार्यक्रमलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.६ विद्यालय जाने उमेर छँदै बाल विवाहमा परेका या शिक्षाबाट बञ्चित बालबालिकालाई बुहारी शिक्षा अन्तर्गत विद्यालयमा आउने वातावरण निर्माण गर्न अभियान सञ्चालन गरिने छ ।
१.४ पोषण तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी व्यवस्था	१.४.१ विद्यार्थी भर्ना दर बढाउन विद्यालय टाइम दर घटाउन दिवा खाजाको प्रबन्धलाई निरन्तरता । बालबालिकालाई आवश्यक सन्तुलित भोजनका बारेमा अभिभावक र स्वयं बालबालिकाहरूलाई सूसूचित गर्न विद्यालयस्तरीय पोषण शिक्षा अभियान सञ्चालन गरिने छ ।
	१.४.२ स्यानिटरी प्याड तथा किशोरी लक्षित स्वास्थ्य सामाग्री विवरण निरन्तरता
	१.४.३ एक माध्यमिक विद्यालय एक नर्सको प्रबन्ध गरिने छ ।

उद्देश्य २ : निरक्षरता शुन्यमा झार्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१ अति विपन्न, आदिवासि सिमान्तकृत, मुस्लिम,अल्पसंख्यक, दलित तथा अपाङ्ग र विद्यालय जानबाट बञ्चित विद्यार्थी तथा बयस्क केन्द्रित शैक्षिक अभियान सञ्चालन गर्ने	२.१.१ अतिविपन्न र विद्यालय जानबाट वञ्चित सम्पूर्ण बालबालिकालाई अनिवार्य रुपमा विद्यालय पुऱ्याउन विशेष छात्रवृत्ति कोषको व्यवस्था गरिने छ ।
	२.१.२ हरेक वडामा निरक्षरहरूको विवरण तयार पारिने छ ।
	२.१.३ प्रत्येक वडामा निरक्षर केन्द्रित अनौपचारिक प्रौढ शिक्षा कक्षालाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।
	२.१.४ अनौपचारिक प्रौढ शिक्षाको उपलब्धि मापन गर्न कक्षा समापन पश्चात वार्षिक सर्वेक्षण गरिने छ ।
	२.१.५ फरक शारिरिक अवस्थाका कारण अैपचारीक शिक्षा लिन असमर्थ रहेकालाई विशेष कक्षा संचालन गरिने छ ।
	२.१.६ स्थानीय सञ्चार माध्यम मार्फत तथा वडास्तरमा शिक्षाको महत्वका विषयमा निरक्षर केन्द्रित जनचेतनामूलक कार्यक्रम अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।
	२.१.७ वडा स्तरीय एक सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना गरिने छ ।
	२.१.८ विवाह नगरी स्नातक तह अध्ययन गर्ने मुस्लीम समुदायका छोरीहरुलाई सम्मान गरिनेछ ।
	२.१९ विशेष छात्रवृत्ति कोषको स्थापना गरी दिइरहेको छात्रवृत्तिलाई व्यवस्थित गरिनेछ ।
	२.१.१० घरदैलो कार्यक्रम सञ्चालन गरी विद्यालय भर्ना अभियानलाई निरन्तरता दिने ।

उद्देश्य ३ : व्यावहारिक, प्राविधिक, जीवनोपयोगी र नैतिक मूल्यमा आधारित शिक्षा प्रदान गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
३.१ प्राविधिक र व्यावहारिक शिक्षा केन्द्रित शिक्षालय तथा पाठ्यक्रमको निर्माण गरी लागू गर्ने	३.१.१ मा.वि. सञ्चालनमा रहेका विद्यालयमा एक वडा एक प्राविधिक विद्यालय सञ्चालन गर्न आवश्यक शैक्षिक पूर्वाधारका लागि सङ्घीय र प्रादेशिक सरकारको सहयोगमा रकम विनियोजन गरिने छ तथा जनशक्ति व्यवस्थापन ।
	३.१.२ CTEVT को सम्बन्धनमा गाउँपालिका स्तरीय एक बहुप्राविधिक विद्यालय स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।
	३.१.३ हरेक विद्यालयमा ICT ल्यावको व्यवस्था गरी विद्यार्थीलाई प्राविधिक शिक्षाको पहुँचसम्म पुऱ्याइने प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
३.२ नैतिक मूल्यमा आधारित जीवनोपयोगी शिक्षाका लागि आवश्यक पाठ्यक्रम अनिवार्य गरी लागू गर्ने	३.२.१ हरेक तह साथै अनौपचारिक क्षेत्रको शिक्षामा नैतिकता, अनुशासन र जीवन सीप (Life Skills) विकास गर्न local पाठ्यक्रममा तयार गरी लागू गर्न विज्ञसँग परामर्श लिइने छ ।
	३.२.२ हरेक तहको शिक्षामा, आध्यात्मिक तथा आत्मिक विकास, सेवाभाव, मानवता, ध्यान, योग र स्वयंसेवा प्रर्वद्धन गर्ने पाठ्यक्रम तयार गरी अनिवार्य लागू गर्न त्यस्ता विषय शिक्षकहरूलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

उद्देश्य ४: राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु	
रणनीति	कार्यनीति
४.१ नविनतम शिक्षण सिकाई प्रविधिहरूको व्यवहारिक प्रयोग गर्ने	४.१.१ हरेक विद्यालयमा नविनतम शिक्षण सिकाई प्रविधिको प्रयोगका बारेमा नियमित शिक्षक अभिमुखीकरण तालिम प्रदान गरिने छ ।
	४.१.२ निर्धारित पाठ्यक्रमको उद्देश्य अनुरुप सिकाइ उपलब्धि मापन गर्न प्रत्येक विद्यार्थीको PIS (व्यक्तिगत सूचना प्रणाली) निर्माण गरिने छ ।
४.२ स्थानीय आवश्यकता अनुरुप पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागू गर्ने	४.२.१ राष्ट्रिय तथा प्रादेशिक शिक्षा नीति, ऐन र नियमको परिधिमा रही स्थानीय आवश्यकता अनुरुप पाठ्यक्रम निर्माण गर्न विज्ञसँग परामर्श लिइने छ ।
	४.२.२ हरेक विद्यालयमा अध्यापनरत शिक्षकहरूका लागि आफूले पढाउने विषयमा अधिकतम ज्ञान हासिल गरी व्यक्तिगत क्षमता विकास गर्नका लागि विषय सम्वन्धित पुस्तक तथा सामग्रीहरू भएको Teachers Reference Library स्थापना गरिनेछ ।
४.३ विद्यार्थीहरूको ज्ञानको क्षितिज वृद्धिहुने कृयाकलाप नियमित गर्ने	४.३.१ विद्यार्थीहरूलाई वार्षिक पात्रोको विकास गरी नियमित रुपमा शैक्षिक भ्रमण गराइ विद्यालयलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
	४.३.२ विद्यार्थीहरूलाई सामाजिक, जीवनोपयोगी र व्यवहारिक ज्ञान दिलाउन नियमित स्थलगत अध्ययन र परियोजना कार्यमा संलग्न गराइने छ ।
	४.३.३ विद्यालय शैक्षिक पात्रोमा प्रबन्ध गरी नियमित रुपमा विज्ञान, प्रविधि, कला, खेलकुद, पेशा व्यवसाय आदिमा सफल व्यक्तित्वहरूसँग विद्यार्थीहरूलाई साक्षात्कार गराइने छ ।
	४.३.४ विद्यालयमै ज्ञान, विज्ञान, विज्ञान, सफलता, साहस र जितका कथाहरू समेट्ने वृत्तचित्र तथा चलचित्रहरूको नियमित प्रदैशन गराउने व्यवस्था मिलाइने छ ।
	४.३.५ गाउँपालिकास्तरीय एक बहुक्षेत्रिय सिप विकास तथा व्यावसायीक तालिम केन्द्रको स्थापना गरिने छ ।
४.४ पाठ्य सामाग्रीको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने	४.४.१ नियमित पठनपाठनका लागि आवश्यक पुस्तकालय र पाठ्य पुस्तकहरूको समयमै प्रबन्ध गर्न गाउँपालिकास्तरीय एक संयन्त्रको निर्माण गरिने छ ।
	४.४.२ हरेक विद्यालयमा पुस्तकालय निर्माण गरिने छ ।
	४.४.३ हरेक विद्यालयमा एक कम्प्युटर प्रयोगशाला निर्माण गरिने छ ।
	४.४.४ हरेक मा.वि.मा एक विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण गरिने छ ।
४.५ नियमित अनुगमन तथा निरिक्षण गरी शैक्षिक कृयाकलापहरूलाई समय सापेक्ष सुधार गर्ने	४.५.१ विद्यालयमा शिक्षकहरू नियमित उपस्थित, विद्यालयका शिक्षकका समस्या पहिचान गर्न वडा अध्यक्ष र प्रधानाध्यापकहरूसँग हरेक महिनामा अन्तरक्रिया गरी सूचना लिइने छ ।
	४.५.२ विद्यार्थीको नियमित उपस्थितिका लागि कक्षा शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाई हरेक चौमासिक परीक्षाको परीक्षाफल प्रकाशन पश्चात अभिभावक अन्तरक्रियालाई अनिवार्य गरिने छ ।
	४.५.३ शिक्षण सिकाइमा उत्कृष्ट विद्यालयलाई हरेक वर्ष पुरस्कृत गर्न एक कोषको निर्माण गरिने छ ।
	४.५.४ उत्कृष्ट निजी विद्यालय व्यवस्थापनका अनुभव साट्न वर्षमा एक पटक सामाजिक दायित्व अन्तर्गत निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरू बीच अन्तरक्रिया आयोजना गरिने छ ।
	४.५.५ हरेक कक्षामा उत्कृष्ट नतिजा ल्याउने छात्र/छात्रा विद्यार्थीलाई पुरस्कृत गर्ने कार्यलाई निरन्तरता
	४.५.६ पालिकास्तरमा उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कार कोषको व्यवस्था गरिने छ ।

उद्देश्य ४: राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्नु	
रणनीति	कार्यनीति
	४.५.७ हरेक विद्यालयमा शिक्षकहरूलाई क्रमश :(E) हाजिरीको प्रबन्धलाई निरन्तरता
	४.५.८ Early Childhood Development तथा शिशु कक्षामा अध्यापनरत शिक्षकहरूलाई आवश्यक विषेश तालिम प्याकेज सञ्चालन गरिनेछ ।
	४.५.९ प्रधानअध्यापक तथा व्यवस्थापन समिती अध्यक्ष लक्षित शैक्षिक व्यवस्थापन तथा नेतृत्व विकास विशेष तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
	४.५.१० गाउँपालिकास्तरिय एक वैज्ञानिक तथा व्यवहारिक शैक्षिक पात्रोको कार्यन्वयनलाई निरन्तरता गरी लागु गरिनेछ ।
	४.५.११ अनुसन्धानात्मक क्रियाकलापमा विद्यार्थीहरुलाई संलग्न गराउन परियोजना कार्यलाई पाठ्यक्रममा समावेश गरी पूरक क्रियाकलापका रुपमा अनिवार्य गरिनेछ ।

उद्देश्य ५: विज्ञान, प्रविधिको आधारभूत खोज र अन्वेषणलाई स्थान दिनु ।	
रणनीति	कार्यनीति
५.१ विज्ञान र प्रविधिमा रुचि भएका विद्यार्थी बालबालिका तथा युवाहरूको पहिचान तथा प्रोत्साहन गर्ने ।	५.१.१ हरेक मा.वि.मा अध्यापनरत विज्ञान शिक्षकको सहयोग र समन्वयमा विज्ञानमा विशेष रुची भएका विद्यार्थीहरू पहिचान गरी विवरण संकलन गरिने छ ।
	५.१.२ त्यस्ता विद्यार्थीहरू सम्मिलित गरी वर्षमा एक पटक एक गाउँपालिका स्तरीय विज्ञान प्रर्दशनी आयोजना गरिने छ ।
	५.१.३ विज्ञान प्रर्दशनीमा संलग्न विद्यार्थीहरूलाई वर्षमा एक पटक राष्ट्रियस्तरका बैज्ञानिक वा विज्ञानका उच्च शिक्षा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूबाट प्रशिक्षण सञ्चालन गरिने छ ।
	५.१.४ कृषि, उद्योग, पर्यटन आदिमा गाउँपालिकामा भित्रिएको कुनैपनि नविन प्रविधिबारे विद्यार्थीहरूलाई जानकारी गराउन स्थलगत भ्रमण गराइ प्रोत्साहित गरिनेछ ।
	५.१.५ यस गाउँपालिकाबाट राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा विज्ञान र प्रविधिका क्षेत्रमा काम गर्ने व्यक्तित्वहरूसँग विभिन्न उपयूक्त अवसर पारेर साक्षात्कार गराइने छ ।
	५.१.६ औपचारिक शिक्षाको परिधि भन्दा वाहिर रहेका तर विज्ञान र प्रविधिमा विशेष क्षमता भएका व्यक्तिहरू पहिचान गर्न अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
	५.१.७ विज्ञान र प्रविधि सम्बन्धी विषयहरुमा विद्यार्थी भर्नादर बृद्धि गर्न विशेष अभिमुखिकरण तथा तयारी कक्षा सञ्चालन गर्न विद्यालयलाई अभिप्रेरीत गरिनछ ।

शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधिको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	सम्पूर्ण सामुदायिक विद्यालयहरूको वस्तुगत विवरण तयारी	१००					
		१.१.२	विद्यालय भवन निर्माण तथा स्तरोन्नती						
		१.१.२	विद्यालयमा अपाङ्गमैत्रि, छात्रा अनुकूल सफा शौचालय निर्माण			१०००			
		१.१.३	विद्यालयहरूलाई तहगत स्तरोन्नति	५००	५००	५००	५००	५००	
		१.१.४	एक विद्यालय एक खेलमैदान निर्माण तथा व्यवस्थापन	१००	२००	३००	४००	५००	
		१.१.५	विद्युत जडान वा सौर्य उर्जाको प्रबन्ध			८००			
		१.१.६	छात्राबासको निर्माण का लागि पहल				१५००		
		१.१.७	पढ्दै कमाउदै कार्यक्रमलाई सार्वजनिक जमिन भएका सामुदायिक मा.वि. मा परीक्षण		२००				
		१.१.८	सामुदायिक / धार्मिक विद्यालयका कक्षाहरुलाइ डिजिटल पूर्वाधार प्रबन्ध	५००	८००				
		१.१.९	STEM (Science, Technology, Engineering And Mathematics) Education लागि स्टेम प्रयोगशाला विस्तार		५००	९००			
		१.१.९	सामाजिक र भाषा विषयका लागि ल्याब स्थापना						
		१.१.१०	प्रारम्भिक बाल शिक्षा केन्द्रमा बालमैत्री वातावरण निर्माण गर्न आवश्यक श्रोत साधन र प्राविधिक सहयोग	१००					
	१.२	१.२.१	बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री र हरित विद्यालय सहितका पूर्वाधारहरू स्थापना	१००					
		१.२.२	नपुग शिक्षक दरबन्दी पूर्ति		५०		८०		

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.२.३	विद्यालय परिसरमा वृक्षारोपण गरी हरित विद्यालय निर्माण एवं बायो फेनिसिङ		५००				
		१.२.४	विषय शिक्षक तालिम	५०	६०	७०	८०	९०	
		१.२.५	शिक्षकहरुलाई प्रविधि र विषय स्तरिकृत तालिम तथा अन्तराष्ट्रिय अध्ययन भ्रमण	२००	२००	२००	२००	२००	
		१.२.६	शिक्षकहरुको विषयगत समितिलाई सिकाइ थलोका रुपमा विकास	५००	८००				
		१.२.७	युवा स्वयंसेवक शिक्षक तथा शिक्षण सहायक उपलब्ध गराउन आवश्यक श्रोत साधनको व्यवस्था		८००				
		१.२.८	भर्चुअल शिक्षाको व्यवस्था						
	१.३	१.३.१	आवश्यक शिक्षा निति, मापदण्ड तथा कानुन निर्माण र भै रहेकाको परिमार्जन		५००				
		१.३.२	शिक्षा योजना कार्यान्वयन	८००					
		१.३.३	अति विपन्न, सीमान्तकृत, तथा विद्यालय जानबाट वञ्चित बालबालिकाको विवरण संकलन तथा उच्च शिक्षा अध्ययनको प्रबन्ध	८०					
		१.३.४	विद्यालय जाने बालबालिका नजानुका बस्तुगत कारणको अध्ययन	९०					
		१.३.५	अभिभावक अभिमुखीकरण तथा शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	५०	६५	७०	७५	८०	
		१.३.६	बुहारी शिक्षा अभियान सञ्चालन	४०	५०	५०	५०	५०	
	१.४	१.४.१	पोषणयुक्त दिवा खाजा सञ्चालन	५००	५००	५००	५००	५००	
		१.४.२	किशोरी लक्षित स्वास्थ्य सामाग्री		८००				
		१.४.३	“एक विद्यालय एक नर्स” कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
२.	२.१	२.१.१	अति विपन्न र सीमान्तकृत (मुस्लिम,अल्पसंख्यक तथा दलित) बालबालिका छात्रवृत्ति कोष स्थापना		३००				
		२.१.२	निरक्षरको विस्तृत विवरण संकलन	५०					
		२.१.३	अनौपचारीक प्रौढ शिक्षा सञ्चालन (प्रत्येक वडामा)	१००	१००	१००	१००	१००	
		२.१.४	अनौपचारीक प्रौढ शिक्षा उपलब्धि मापन सर्वेक्षण	५०	५०	५०	५०	५०	
		२.१.५	फरक शारिरिक अवस्था भएका तथा औपचारिक शिक्षा बाट वन्चित बालबालिकाहरूले विशेष कक्षा संचालन	१००	१००	१००	१००	१००	
		२.१.६	निरक्षर केन्द्रित शिक्षा सञ्चार तथा जनचेतनामूलक कार्यक्रम (स्थानीय सञ्चार माध्यमबाट)	५०	५०	५०	५०	५०	
		२.१.७	एक वडा एक सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना				१०००		
		२.१.८	विवाह नगरी स्नातक तह अध्ययन गर्ने मुस्लीम समुदायका छोरीहरुलाई सम्मान	२००	२००	२००	२००	२००	
		२.१.९	विशेष छात्रवृत्ति कोषको स्थापना						
		२.१.१०	घरदैलो कार्यक्रम सञ्चालन गरी विद्यालय भर्ना अभियानलाई निरन्तरता						
३.	३.१	३.१.१	“एक वडा एक प्राविधिक विषय” पूर्वाधार विकास कोष	३५०					
		३.१.२	बहुप्राविधिक विद्यालय स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	५००					
		३.१.३	हरेक विद्यालयमा ICT ल्यावको व्यवस्था			१२००			
	३.२	३.२.१	हरेक तहको पाठ्यक्रममा नैतिक, जीवनोपयोगी सामाग्री तय गर्न परामर्श सेवा	५०	५०	५०	५०	५०	
		३.२.२	नैतिकता, जीवनोपयोगी शीप, आत्मिक विकास, योग साधना अध्यापन गर्ने शिक्षक व्यवस्थापन		२००				

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
४.	४.१	४.१.१	नविनतम शिक्षण सिकाई तालिम सञ्चालन	५०	५०	६०	७०	७०	
		४.१.२	विद्यार्थी व्यक्तिगत सूचना प्रणाली निर्माण		१००				
	४.२	४.२.१	स्थानीय माग अनुसारको पाठ्यक्रम निर्माणका लागि परामर्श सेवा			५००			
		४.२.२	Teachers Reference Library स्थापना			५००			
		४.२.३	विद्यार्थी शैक्षिक भ्रमण व्यवस्थापन खर्च	५००	५५०	६००	६५०	७००	
		४.२.४	स्थलगत अवलोकन तथा परियोजना कार्य संचालन	५०	६०	७०	८०	९०	
	४.३	४.३.१	सफल व्यक्तित्व साक्षात्कार कार्यक्रम	४५	४५	४५	४५	४५	
		४.३.२	वृत्तचित्र तथा चलचित्र प्रर्दशनी व्यवस्थापन			१००	१००	१००	
		४.३.३	बहुक्षेत्रिय सिप विकास तथा व्यावसायिक तालिम केन्द्र संचालन				५००		
	४.४	४.४.१	पाठ्यपुस्तक तथा शैक्षिक सामग्री आपूर्ति संयन्त्र निर्माण			२००			
		४.४.२	सामुदायिक विद्यालयको पुस्तकालयमा स्थानीय भाषाका पुस्तक, पत्रिका, लिपि लगायत राष्ट्रिय, अन्तराष्ट्रिय पुस्तकहरूको संकलन	१००	१००	१००	१००	१००	
		४.४.३	एक विद्यालय एक कम्प्यूटर प्रयोगशाला तथा I.C.T ल्याब निर्माण	५००	५००				
		४.४.४	माध्यमिक स्तरको विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला निर्माण			७००	७००	७००	
	४.५	४.५.१	इ. हाजिरी व्यवस्थापन तथा विद्यालय व्यवस्थापन समिति अध्यक्ष र प्रधानाध्यापक अन्तरक्रिया	५०	५०	५०	५०	५०	
		४.५.२	शिक्षा अभिभावक अन्तरक्रिया कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	
		४.५.३	उत्कृष्ट विद्यालय पुरस्कार कोष		१००				
		४.५.४	निजी सामुदायिक विद्यालय अन्तरक्रिया कार्यक्रम		८०	८०	८०	८०	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		४.५.५	जेहेन्दार छात्र/छात्रा छात्रवृत्ति कोष निर्माण			३००			
		४.५.६	हरेक विद्यालयमा उत्कृष्ट शिक्षक पुरस्कार कोष स्थापना			५००			
		४.५.७	शिक्षकहरूलाई विद्युतीय हाजिरी प्रवन्ध	५०	५०	५०	५०	५०	
		४.५.८	ECD विशेष शिक्षक शिक्षिका तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	
		४.५.९	प्रधानअध्यापक शैक्षिक व्यवस्थापन तथा नेतृत्व विकास तालिम		१००				
		४.५.१०	गाउँपालिका स्तरिय शैक्षिक पात्रो कार्यान्वयनलाइ निरन्तरता	५०	५०	५०	५०	५०	
		४.५.११	अनुसन्धनात्मक परियोजना कार्य विशेष पाठ्यक्रम निर्माण		५००				
५.	५.१	५.१.१	हरेक विद्यालयबाट विज्ञानमा विशेष रुची र क्षमता भएका विद्यार्थी पहिचान	४०	४५	५०	५५	६०	
		५.१.२	पालिकास्तरीय विज्ञान प्रर्दशनी आयोजना	६०	६०	६०	६०	६०	
		५.१.३	विशेष विज्ञानमा अभिरुची र क्षमता भएका विद्यार्थीलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम	३०	३०	३०	३०	३०	
		५.१.४	गाउँपालिकामा भित्रिएका नविनतम प्रविधिहरूको स्थलगत अवलोकन	६०	६५	७०	७५	८०	
		५.१.५	विज्ञान र प्रविधि सम्बन्ध वैज्ञानिकहरूसँग साक्षात्कार कार्यक्रम	३०	३५	४०	४५	५०	
		५.१.६	औपचारिक शिक्षा भन्दा वाहिर रहि विज्ञान र प्रविधिमा विशेष क्षमता भएका व्यक्तिहरू पहिचान	२५	२५	२५	२५	२५	
		५.१.७	विज्ञान तथा प्रविधिका विषयहरुमा विद्यार्थी भर्ना बृद्धि गर्न विशेष अभिमूखिकरण तथा तयारी कक्षा सञ्चालन गर्न अभिप्रेरित	१००	१००	१००	१००	१००	

५.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

✓ निरक्षरता शुन्यमा झर्नेछ ।

✓ आधारभूत शैक्षिक पूर्वाधारको प्रबन्ध हुने छ ।

- ✓ आधारभूत शिक्षा सबैका लागि अनिवार्य हुने छ ।
- ✓ माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित हुने छ ।
- ✓ राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय क्षेत्रमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध हुने छ ।
- ✓ नैतिकता, राष्ट्रप्रेम र मानव मूल्यमा आधारित शिक्षाको विकास हुने छ ।
- ✓ विज्ञान र प्रविधिमा युवाहरूको आर्कषण बढ्ने छ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि**				
	असर	शिक्षाको क्षेत्रमा छुट्याइएको कूल बजेटको (१.क.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	प्राथमिक तहमा खुद भर्नादर (४.१.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	प्राथमिक तह पुरा गर्ने दर (४.१.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका विद्यार्थीमध्ये कक्षा ८ सम्म पुग्ने विद्यार्थी (४.१.१.३) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका छात्राहरूको (छात्रको तुलनामा) कक्षा ८ सम्म पुग्ने अनुपात (४.१.१.४) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	कक्षा १ मा भर्ना भएका छात्राहरूको (छात्रको तुलनामा) कक्षा १२ सम्म पुग्ने अनुपात (४.१.१.५) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	माध्यमिक शिक्षाको कुल भर्नादर (९ देखि १२) (४.१.१.७) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	पूर्व प्राथमिक शिक्षाको लागि बाल अनुदान पाएको (संख्या) (४.२.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	असर	पूर्व वाल्यकाल शिक्षामा उपस्थिति (प्रतिशत) हाजिरी (४.२.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी प्रतिशत (कुल विद्यार्थीमा) (४.३.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रभाव	लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (प्राथमिक) (४.५.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रभाव	लैङ्गिक समता सूचकाङ्क (माध्यामिक) (४.५.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	१५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहको साक्षरता दर (४.६.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	१५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहको महिला साक्षरता दर (४.६.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	प्रति विद्यार्थी हुने सार्वजनिक खर्च (हजारमा) (४.६.१.५) **(प.दि.वि.ल.)**	हजारमा		
	असर	विद्युतमा पहुँच भएका विद्यालयहरू (४.क.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	I.C.T. ल्याब तथा इन्टरनेटमा पहुँच भएका विद्यालयहरू (४.क.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	WASH सुविधा भएका आधारभूत विद्यालयहरू (४.क.३) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	अपाङ्गमैत्री विद्यालयहरू (४.क.४) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	न्यूनतम रुपमा संगठित/व्यवस्थित शिक्षक तालिम प्राप्त गरेका आधारभूत शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत शिक्षकहरू (४.ग.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	न्यूनतम रुपमा संगठित/व्यवस्थित शिक्षक तालिम प्राप्त गरेका माध्यामिक शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत शिक्षकहरू (४.ग.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	कूल भर्नामा विज्ञान र प्रविधि विषय भर्ना (९.५.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	पूर्ण कालिन अनुसन्धानकर्ता (९.५.२) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	असर	कूल बजेटमा अनुसन्धानात्मक क्रियाकलाप खर्च भएको रकम (९.५.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	समग्र साक्षरता प्रतिशत	प्रतिशत	६४.२*	६७
	असर	साक्षरता प्रतिशत (पुरुष)	प्रतिशत	७१.९*	७४
	असर	साक्षरता प्रतिशत (महिला)	प्रतिशत	५६.७*	६०
	असर	स्थानीय पाठ्यक्रम लागू भएका विद्यालय	संख्या		
	असर	फरक शारिरीक क्षमता भएका विद्यार्थी शैक्षिक सहायता	संख्या		
	असर	दिवा खाजा कार्याक्रमबाट लाभान्वित बालबालिका	प्रतिशत		
	असर	न्यूनतम आधारभूत पूर्वाधार सम्पन्न विद्यालय (संख्या)	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	उच्च शिक्षा अध्यापन हुने कलेज	संख्या		
	प्रतिफल	प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन हुने विद्यालय	संख्या		
	असर	आधारभूत शिक्षा उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत	७६.१*	७८.९
	असर	माध्यमिक शिक्षा उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत	२०.७*	२५.४
	असर	स्नातक तह उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत	१.०*	१.८
	असर	स्नातकोत्तर उत्तीर्ण जनसंख्या	प्रतिशत	०.४*	०.८
	प्रतिफल	विद्या वारिधि उत्तीर्ण जनसंख्या	संख्या		
	असर	प्राविधिक वा व्यावसायिक तालिम प्राप्त युवा संख्या	प्रतिशत		
	असर	विज्ञान प्रयोगशाला सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	सुविधा सम्पन्न पुस्तकालय भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	बुक कर्नर सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	सुविधायुक्त खेलमैदान भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	छात्राको लागि व्यवस्थित शौचालय भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	असर	स्वास्थ्यकर्मीको सुविधा भएका विद्यालय	प्रतिशत		
	प्रतिफल	अनौपचारिक प्रौढ कक्षा संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	प्रौढ कक्षाबाट लाभान्वित विद्यार्थी	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवस्थित रुपमा संचालन भएका बालक्लव	संख्या		
	प्रतिफल	सामुदायिक सिकाई केन्द्र तथा पुस्तकालय	संख्या		

नोट: (*) – राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

५.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ।

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई

५.३.१ पृष्ठभूमि

बिजयनगर गाँउपालिका तराई भू-भागमा अवस्थित रहेको हुनाले यहाँ प्रर्याप्त मात्रामा खानीपानीको प्राकृतिक मूलहरुको उपलव्धता कम रहेको छ। यहाँको खानेपानीको मुख्य श्रोत भूमिगत जलस्रोत नै हो। गाँउपालिकाको वडा नं. १ मा जवा बैराठ खानेपानी योजना संचालनमा रहेको छ। तथापी यहाँको भौतिक पूर्वाधारको अवस्था भने जीर्ण रहेको छ यसैगरी वडा नं. २ मा माधवनगर खानेपानी योजना र साइबाबा खानेपानी योजना मध्ये साइबाबा खानेपानी आयोजनाको पूर्वाधारको अवस्था जिर्ण रहेको छ । वडा नं. ३ मा जगदीशपुर खानेपानी योजना, वडा नं. ४ मा शंकरपुर खानेपानी योजना र वडा न. ७ मा गणेशपुर खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका छन् । वडा नं. ६ को प्रेमनगर खानेपानी योजना संचालनमा रहेता पनि पानीको मात्रा र निर्मित टंकीको क्षमता नमिलेको कारण समस्या आइरहने स्थानीयहरुको गुनासो रहेको छ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यस गाँउपालिकाको जम्मा घरधुरी (७०५९) मध्ये धारा/पाइप को पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी (घर परिसर भित्र) ७.८ प्रतिशत, धारा/पाइप (घर परिसर वाहिर)को प्रयोग गर्ने घरधुरी ५.५ प्रतिशत, ट्युवेल/हाते पम्पको प्रयोग गर्ने घरधुरी ८३.९ प्रतिशत, ढाकिएको इनार/कुवाको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.२ प्रतिशत, खुल्ला इनार/कुवाको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.५ प्रतिशत, मुल/धाराको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.८ प्रतिशत, तथा जार/वोतलको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी ०.५ प्रतिशत रहेका छन् । यहाँ शुद्धिकरण नगरीएको अर्थात हातेपप्मको पानी प्रयोग गर्ने घरधुरी सबैभन्दा बढी अर्थात ८३.९ प्रतिशत रहेका छन् । जुन जनस्वास्थ्यको दृष्टिकोणले जोखिमपूर्ण अवस्था हो ।

सफा सुन्दर र स्वच्छ गाँउपालिका सभ्यताको प्रमुख परिचायक हो। त्यसैगरी स्वस्थ जीवन जिउन हाम्रो वरपरको जनजीवन र सेरोफेरो सफा हुनु जरुरी छ । शहरीकरणको सघनतामा वृद्धि भइनसकेकोले यस गाँउपालिकामा फोहोरमैला उत्सर्जन र फोहोर व्यवस्थापन मुख्य चुनौतीका रुपमा नरहेतापनि कालान्तरमा यसको आवश्यकता बढ्ने देखिन्छ। तथापि स्वच्छ पानी तथा सरसफाई मानवीय स्वास्थ्यलाई प्रभाव पार्ने प्रमुख तत्वहरू भएको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य नं ६ ले खानेपानी तथा सरसफाईलाई सुनिश्चितता गर्नुका साथै नेपालको संविधानले पनि खानेपानी तथा सरसफाई सुविधालाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा व्याख्या गरेको हुनाले स्वस्थ नागरिक उत्पादनमा योगदान पुऱ्याउन गुणस्तरीय खानेपानी र सरसफाईको क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी थप खानेपानी आयोजनाहरू निर्माण गर्नुपर्ने साथै वैज्ञानिक विधिहरूको प्रयोग गरी फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ।

५.३.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ भूमिगत तथा नदी खोलाको प्रशस्त जल स्रोतको उपलब्धता भए तापनि पिउने पानी शुद्धीकरण गरी पिउने उचित प्रबन्ध नभएको ।
▪ सम्पूर्ण घरपरिवारलाई सुरक्षित र स्वच्छ पिउने पानी वितरण प्रणालीमा जोड्न नसकिएको ।
▪ पानीका उपलब्ध प्रमुख स्रोतहरूको वैज्ञानिक हिसाबले संरक्षण र व्यवस्थापन गर्न नसकिएको ।
▪ फोहर व्यवस्थापनको लागि डम्पीङ/ल्याण्डफिल साइटको व्यवस्था गर्न आवश्यक रहेको ।
▪ विशेषगरी सघन वस्तीमा रहेका बजार केन्द्रहरूका सडकहरूमा नाला व्यवस्थापन हुन नसकेको ।
▪ वैज्ञानिकरुपमा फोहोरमैला व्यवस्थापन हुन नसकेको ।
▪ कच्ची सडकका कारण धुलोले गर्दा वायु प्रदूषण हुने गरेको ।

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ फोहोर व्यवस्थापनको ठोस योजना नबन्दा विशेषगरी बजार क्षेत्रमा दीर्घकालीन हिसाबले जटिलता सिर्जना हुन सक्ने ।
▪ पिउने पानी तथा सरसफाईको उचित व्यवस्थापन नहुँदा विभिन्न सरुवा रोगको संक्रमण हुन सक्ने ।

५.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र खानेपानीको उचित व्यवस्थापन गर्ने नीति अगाडी सारेको ।
▪ गाउँपालिकाले गाउँपालिका भित्र एक घर एक शौचालय निर्माण गर्ने नीति अगाडी सारेको ।
▪ गाउँपालिकाले **"सभ्य विजयनगर, भव्य विजयनगर"**अभियान मार्फत गाउँपालिकाको सरसफाइ तथा स्वच्छता क्षेत्रमा व्यापक सुधार ल्याउने नीति अगाडी सारेको ।
▪ गाउँपालिकामा पानी संरक्षण गरी दिगो रुपमा पानीको सदुपयोग गर्ने योजना कार्यान्वयन गर्न सकिने ।
▪ बजार क्षेत्रमा फोहोर व्यवस्थापन गर्न केही स्थानमा डस्टबिनहरूको व्यवस्था गर्न सकिने ।
▪ पानी शुद्धीकरण प्रक्रियाको चेतनामूलक कार्यक्रम र तालिम संचालन गर्न सकिने ।

५.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
स्वच्छ, स्वस्थ र सुन्दर गाउँपालिका निर्माणका लागि गुणस्तरीय खानेपानी तथा सरसफाई
लक्ष्य
गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरुमा/बस्तीहरुमा स्वच्छ खानेपानी पुऱ्याउने तथा सरसफाइको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने
उद्देश्यहरू
✓ गाउँपालिकाबासीहरुलाई सुरक्षित खानेपानी सुविधा पुऱ्याउनु ✓ गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरुमा सरसफाइको सुविधा पुऱ्याउनु

उद्देश्य १: गाउँपालिकाबासीहरूलाई सुरक्षित खानेपानी सुविधा पुऱ्याउनु ।

रणनीति	कार्यनीति
१.१. आधारभूत खानेपानी सुविधा नपुगेका घरपरिवारमा खानेपानी सुविधा विस्तारका लागि प्राथमिकता दिने ।	१.१.१. "एक घर एक धारा" को अवधारणा अनुसार खानेपानी सुविधा नपुगेका घरहरूमा समुदायको सहभागितामा आधारभूत खानेपानी व्यवस्था गरिने छ ।
	१.१.२ संम्भाव्य खानेपानी आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।
	१.१.३. खानेपानी आयोजनाहरू समयमै निर्माण सम्पन्न गरी उपभोक्ता समितिमार्फत सेवा सञ्चालनमा ल्याइने छ ।
१.२. मूहान संरक्षण तथा खानेपानी सेवाको स्तरवृद्धि गर्ने ।	१.२.१. खानेपानीका मुहान, स्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गरिने छ ।
	१.२.२. खानेपानीका संरचनाहरूको स्तरोन्नति तथा मुहान सुधार गरी पानी प्रशोधन गरेर मात्र वितरण गरिने छ ।
	१.२.३. हरेक घरपरिवारमा पाइपमार्फत खानेपानी आपुर्ती प्रणाली निर्माण गरिने छ ।

उद्देश्य १: गाउँपालिकाबासीहरूलाई सुरक्षित खानेपानी सुविधा पुऱ्याउनु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.२.४. खानेपानीको उपभोगको मात्रा अनुसार महशुल उठाई निर्माण, मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन कोषको व्यवस्था गरिने छ ।
	१.२.५ प्रत्येक वडामा भूमिगत जलस्रोतको शुद्धता परिक्षण गर्ने प्रबन्ध गरिनेछ ।
१.३. खानेपानी तथा सरसफाई गुरुयोजना निर्माण गर्ने ।	१.३.१ समग्र पालिकाको बृहद् खानेपानी तथा सरसफाई गुरुयोजना तयार गरिनेछ ।
	१.३.२ गाउँपालिका भित्रका सार्वजनिक सेवा प्रदायक संस्थाहरुमा फोहर मैला व्यवस्थापनको कार्य योजना पेश गर्न लगाई प्रभावकारी नियमन र सहजीकरण गरिनेछ ।
	१.३.३ वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन समितिलाई सक्रिय बनाइ सरसफाइका क्रियाकलापहरुको प्रभावकारी अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रणालीको विकास गरिनेछ ।

उद्देश्य २: गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरूमा सरसफाइको सुविधा पुऱ्याउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१. हरेक घरपरिवारमा आधारभूत शौचालय तथा सरसफाई सुविधाको व्यवस्था गर्ने ।	२.१.१. प्रत्येक घरमा अनिवार्य शौचालयको प्रावधान लागू गरी शौचालय नभएका अति विपन्न घरपरिवारमा शौचालय निर्माणका लागि प्रोत्साहन गर्न मापदण्डका आधारमा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिइनेछ ।
	२.१.२. घर घरबाट निस्कने फोहरलाई वर्गीकरण गरी कुहिने फोहोरलाई कम्पोष्ट मलमा परिणत गर्न समुदायलाई विषेश तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
	२.१.३. एक घर एक कम्पोस्ट प्लान्ट निमार्णलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
	२.१.४ शौचालय निर्माण गर्न सक्ने तर अटेरी गर्नेलाई पालिकाले निर्धारण गरेको कार्यविधि अनुसार दण्ड जरिवाना गरिनेछ ।
२.२. सार्वजनिक स्थल तथा बजार क्षेत्रमा सरसफाइ सेवाको व्यवस्थापन गर्ने ।	२.२.१. प्रत्येक सार्वजनिक स्थल, विद्यालय, सामुदायिक भवन, अस्पताल, बजार केन्द्र, बसपार्क जस्ता क्षेत्रहरूमा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था गरी समुदायलाई सञ्चालनको जिम्मेवारी दिइने छ ।
	२.२.२. उल्लेखित स्थानहरूमा फोहोरलाई वर्गीकरण गरी फ्याक्नका लागि बास्केट तथा कण्टेनरको व्यवस्था गरिने छ ।
	२.२.३. फोहोर व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउन वैज्ञानिक विधिहरूको प्रयोग गरी ल्याण्डफिल साईटको सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।
	२.२.४. फोहोर पानीको उत्सर्जन कम गर्ने र उत्पादित फोहोर पानीको व्यवस्थापन गरी वातावरण स्वच्छ राखिने छ ।
	२.२.५. मुख्य बजार क्षेत्रका चोक र सडक वरपर नियमित सरसफाई गरिने छ ।
	२.२.६. बजार केन्द्रहरूमा घरबाट निस्कने फोहोर व्यवस्थापनका लागि निजी क्षेत्रसँग अन्तरक्रिया गरी व्यवस्था मिलाइने छ । सो वापत बजार क्षेत्रका घरधुरीहरूबाट सरसफाई शुल्क उठाइने छ ।

उद्देश्य २: गाउँपालिकाका सम्पूर्ण वडाहरूमा सरसफाइको सुविधा पुऱ्याउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	२.२.७. पानीको मुहान वरपर फोहोर गर्नेलाई जरिवाना गरिने छ साथै नदीनाला, जलाशय तथा तालतलैयाको पर्यावरणीय स्वच्छता कायम गरिने छ।
	२.२.८. कुहिने र नकुहिने फोहर व्यवस्थापनका लागि PPP मोडलमा सेग्रिगेसन सेन्टर स्थापना गरिनेछ।
२.३. पूर्ण सरसफाई कार्यक्रम संचालन गर्ने	२.३.१. घरघरमा निस्कने फोहोरलाई कम गर्न, फोहोरलाई वर्गिकरण गर्न, कम्पोस्ट मल बनाउन र पुर्नप्रयोग गर्न प्रेरित गर्नका लागि जनस्तरमा नियमित जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
	२.३.२. घर, आँगन र टोल सफा राख्न प्रत्येक वडामा सरकारी, निजी गैसस तथा सामुदायिक संस्थाहरूसँग सहकार्य गरी स्थानीयबासीको संलग्नतामा नियमित रुपमा सरसफाई अभियान सञ्चालन गरी जनचेतना फैलाईनेछ।
	२.३.३. स्थानीय सञ्चार माध्यमको सहयोगमा सरसफाई सम्बन्धी नियमित जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
	२.३.४. ४० माइक्रोन भन्दा पातलो प्लास्टिकको प्रयोगलाई बर्जित गरि वैकल्पिक झोलाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिनेछ।
	२.३.५ पालिका भएका सरोकारवालालाई फरक-फरक तालिम अर्न्तक्रिया (पूर्ण सरसफाई) गराई सचेत गराएर सचेत परिवार परिचय पत्र लागुलाई कुदाईको साथ लागु गरिनेछ। साथै पालिकालाई सौन्दर्यको लागि सरसफाई समबन्धी वृहत अभियान संचालन गरिनेछ।
	२.३.६ पूर्ण सरसफाईको सूचकहरूको प्रत्येक घर परिवारलाई सचेत गराएर विविध कार्यक्रम लागु री सार्थकता दिइनेछ।

खानेपानी तथा सरसफाईको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	एक घर एक धारा कार्यक्रम	६५	७०	८०	८०	८०	
		१.१.२	खानेपानी आयोजनाको सम्भाव्यता अध्ययन		५००				
		१.१.३	आयोजना निर्माण ठेकेदारलाई दण्ड तथा पुरस्कारको प्रबन्ध	५०	६०	६०	६०	६०	
		१.१.३	खानेपानी आयोजनाहरू निर्माण सम्पन्न गरी उपभोक्ता समिति मार्फत सेवा सञ्चालनमा ल्याउने	२००	३००	३००	३००	३००	
	१.२	१.२.१	खानेपानी मुहान क्षेत्र पहिचान र संरक्षण		२००				
		१.२.२	खानेपानी प्रशोधन तथा वितरण प्रणाली निर्माण			४००			
		१.२.३	खानेपानी आपूर्ति पाइप लाईन विस्तार	३००	३००	३००	३००	३००	
		१.२.४	खानेपानी आपूर्ति व्यवस्थापन कोष तथा अनुगमन संयन्त्र निर्माण		२००				
		१.२.५	भूमिगत जलस्रोतको शुद्धता परिक्षण						
	१.३	१.३.१	खानेपानी तथा सरसफाई गुरुयोजना निर्माण			५००			
		१.३.२	फोहर मैला व्यवस्थापनको कार्य योजनाको प्रभावकारी नियमन र सहजीकरण						
		१.३.३	सरसफाइका क्रियाकलापहरुको प्रभावकारी अनुगमन तथा मुल्यांकन		५००				
२	२.१.	२.१.१.	शौचालय निर्माण अनुदान	१००	१००	१००	१००	१००	
		२.१.२.	वडास्तरीय कम्पोस्ट मल उत्पादन तालिम	१००	१५०	२००	२५०	३००	
		२.१.३.	एक घर एक कम्पोस्ट प्लान्ट निर्माण प्रारम्भिक सहयोग	२००	२००	२००	२००	२००	
	२.२.	२.२.१.	सार्वजनिक स्थल तथा बजार केन्द्र पहिचान गरी शौचालय निर्माण			२००	२००	२००	
		२.२.२.	सार्वजनिक स्थल तथा बजार केन्द्र पहिचान गरी फोहर फ्याक्ने कन्टेनरको व्यवस्था	१००	१००	१००	१००	१००	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		२.२.३.	वैज्ञानिक विधिहरूको प्रयोग गरी ल्याण्डफिल साईटमा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन	२००	२००	२००	२००	२००	
		२.२.४.	सघन वस्ती क्षेत्रमा ढल निर्माण	१२००		१२००		१२००	
		२.२.५.	सरसफाइ कर्मचारीको व्यवस्था		५०				
		२.२.६.	फोहोर संकलन र व्यवस्थापनमा निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गर्न अन्तरक्रिया	८०	८०	८०	८०	८०	
		२.२.७.	पानीको मुहान संरक्षण तथा संरचना मर्मत	८०	८०	८०	८०	८०	
		२.२.८.	कुहिने र नकुहिने फोहर व्यवस्थापनका लागि PPP मोडलमा सेग्रिगेसन सेन्टर स्थापना			१०००			
	२.३.	२.३.१.	फोहोर पुनर्प्रयोग गर्न तालिम	६०	६०	६०	६०	६०	
		२.३.२.	प्रत्येक हप्ताको शनिबार सरसफाई कार्यक्रम सञ्चालन	४५	४५	४५	४५	४५	
		२.३.३.	स्थानीय सञ्चारमाध्यममा सरसफाइ सम्बन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम प्रसारण ।	५०	५०	५०	५०	५०	
		२.३.४.	४० माइक्रोन भन्दा पातलो प्लास्टिकको प्रयोगलाई बर्जित गरि वैकल्पिक झोलाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन						
		२.३.५.	सरसफाई समबन्धी वृहत अभियान संचालन						
		२.३.६	पूर्ण सरसफाई सम्बन्धी सचेतना						

५.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- गाउँपालिकाका सम्पूर्ण घरधुरीमा आधारभूत खानेपानी सुविधा भएको हुने,
- सम्पूर्ण घरधुरीमा शौचालयको व्यवस्था भएको हुने,
- सार्वजनिक स्थल तथा बजार केन्द्रहरूमा सार्वजनिक शौचालयको व्यवस्था भएको हुने र
- सरसफाईको अवस्थामा उल्लेख्य सुधार भएको हुने छ ।

नतिजा खाका

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**खानेपानी तथा सरसफाई**				
	असर	पाइपबाट वितरण गरिएको पानीमा पहुँच भएका परिवार (प्रतिशत) (६.१.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	१३.३*	२०
	असर	आधारभूत खानेपानी सेवामा पहुँच पुगेका जनसंख्या (६.१.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	१३.३*	२०
	असर	प्रशोधित/सुरक्षित खानेपानीमा पहुँच पुगेको जनसंख्या	प्रतिशत	१३.८*	२०
	असर	उन्नत सुधारिएका सरसफाइसम्बन्धी सुविधाहरू प्रयोग गर्ने परिवार जसले यस्ता सुविधाहरू अरुसँग साझेदारी गर्नुपर्दैन (६.२.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	३०	३५
	असर	आधारभूत शौचालय प्रयोग गर्ने जनसंख्याको अनुपात (६.२.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	२२.५*	२५
	असर	ढल प्रणालीहरू/उपयुक्त (Faecal Sludge Management) मा चर्पी जोडिएका परिवार (६.२.१.३) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	२२.५*	२५
	प्रतिफल	स्थानीयको प्रत्यक्ष संलग्नता तथा व्यवस्थापन वा उपभोक्ता समितिमार्फत सञ्चालन गरिएका खानेपानी तथा सरसफाई आयोजना (६.ख.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	संरक्षणमा समेटिएका खानेपानी मुहान	संख्या		
	असर	आधुनिक र सुविधासम्पन्न शौचालय प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत		
	असर	प्रतिदिन प्रतिव्यक्ति फोहर उत्पादन (१२.४.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रति केजी		
	प्रतिफल	डस्टबिन प्रयोग गर्ने र फोहरलाई वर्गीकरण गर्ने घरपरिवार	संख्या	१०	५०
	प्रतिफल	सामुदायिक हिसाबले संगठित रुपमा नियमित गाँउघर तथा टोल सरसफाई कार्यक्रम संख्या (वार्षिक)	संख्या	२०	२५

नोटः (*) – राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

( ) – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

५.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ ।

५.४ महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग

५.४.१ लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशीकरण

पृष्ठभूमि

सामाजिक जागरणको पर्याप्तमा नभएको, राजनीतिक चेतनाको परिपक्वता भैनसकेको र पुरानो सामाजिक, जातिय, लैङ्गिक तथा वर्गिय स्वरुपको समाजमा व्यापक रुपान्तरण समेत भैनसकेकोले नेपालमा लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिकको सम्मान र सामाजिक सुरक्षा, अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकार र कठिनाइहरूको सम्बोधन तथा समग्र सामाजिक समावेशीकरणका मुद्दाहरू सामाजिक विकासका दृष्टिले केन्द्रिय भाग मै रहेका छन् । यसर्थ यस गाँउपालिकामा समेत यी सवालहरूको व्यापक सान्दर्भिकता रहेको र विकास योजनाले यी विषयहरूलाई महत्व दिएर समेट्नु पर्ने देखिन्छ । नेपालको संविधानमा नै वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछुतको अन्त्य गर्ने तथा आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गरिएको छ ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ५१.३ प्रतिशत महिला रहेका छन् भने यहाँको लैङ्किक अनुपात ९५.०५ रहेको छ । यसैगरी यहाँ ७९० जना अपाङ्गता भएका व्यक्तीहरु रहेकोमा सबैभन्दा बढी २९९ अर्थात ३७.८ प्रतिशत शारिरिक अपाङ्गता भएका व्यक्तीहरु रहेका छन् । दोस्रोमा न्युन दृष्टियुक्त अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु १४० अर्थात १७.७ प्रतिशत रहेका छन् भने बाँकी दृष्टिविहिन, बहिरोपन, मनोसामाजिक अपाङ्गता तथा बहुअपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु रहेका छन् ।

गाउँपालिकाले महिला जनप्रतिनिधिहरुलाई नेतृत्वदायी भूमिका बहन गर्न जिम्मेवारी तथा अधिकार प्रदान गर्नुका साथै महिलाहरुको नेतृत्व विकास, सशक्तिकरण, उद्यमशिलता तथा सीप विकासका गतिविधिलाई जोड दिएको छ । गाउँपालिकामा अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई सहायक सामाग्री वितरण, लैङ्गिक तथा घरेलु हिसां, मानव बेचविखन तथा जातिय छुवाछुत जस्ता अमानविय कृयाकलापहरुलाई निरुत्साहित गर्ने कार्यक्रमहरु संचालन, सामुदायिक सीप विकास, बाल विकासका क्रियाकलापहरु, महिला जनप्रतिनिधी क्षमता विकास, लैंगिक हिंसा न्यूनीकरणका क्रियाकलाप तथा पिछडा वर्ग शिक्षा र छात्रवृत्ति कार्यक्रम लगायतका कार्यक्रमहरु संचालनमा रहेका छन ।

गाउँपालिकाले विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय, राष्ट्रिय संघ संस्था, युवा, महिला सञ्जाल, संचार माध्यमहरुसँग निरन्तर सहकार्य एवम् समन्वय गर्दै लैंगिक समानताको कार्यक्रमलाई उपलब्धिमुलक बनाउन प्रयासरत रहेको छ । समाजमा सिमान्तकृत जनसंख्यालाई मूलधारमा ल्याई उनीहरूको सम्मानपूर्वक जीवनयापन गर्न पाउने नैसर्गिक

अधिकार सुनिश्चित नगर्दासम्म सभ्य र सौहार्दपूर्ण समाजको परिकल्पना गर्न सकिदैन । त्यसैले लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशीकरणका क्षेत्रमा प्राथमिकता दिन सके असमानताको जालो तोड्न सहज हुन जान्छ ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ समाजमा महिलाको सामाजिक स्तर कमजोर रहेको ।
▪ जातीय भेदभाव पूर्ण रूपले अन्त्य हुन नसकेको ।
▪ अल्पसंख्यक समुदाय, मुस्लिम, दलित, आदिवासी जनजातिहरूको आर्थिक र सामाजिक सबलीकरण हुन नसकेको ।
▪ जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू अपेक्षाकृत रूपमा प्रभावकारी हुन नसकेका ।
▪ लुकिछिपी बाल विवाह गर्ने प्रचलन हालसम्म कायम रहेको ।
▪ लैङ्गिक विभेद तथा हिंसाले समाजमा सामाजिक विग्रह ल्याउनुका साथै विकासको गतिमा नकारात्मक असर पर्न सक्ने ।
▪ महिला पछाडि पर्दा समग्र पारिवारिक संगठन र समाज नै विकृत बन्न सक्ने ।
▪ सामाजिक सौहार्दता, मेलमिलाप, शान्ति र समृद्धिका लागि सामाजिक विवेकको प्रयोग गरी सामाजिक अन्तरघुलनका साथै महिला शसक्तिकरण र सीमान्तकृत वर्गको मूल प्रवाहिकरण गर्नुपर्ने ।
▪ व्यापक रूपमा महिला शिक्षा तथा अन्य जातजाति, अल्पसङ्ख्यक र सीमान्तकृतहरूलाई विशेष रूपमा लक्षित गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने ।
▪ प्रसूती सेवाको व्यवस्था गर्नुको साथै प्रजनन् स्वास्थ्य बारे जनचेतना फैलाउनुपर्ने ।
▪ घरेलु हिंसा र महिला हिंसा निर्मूल गर्नुपर्ने ।
▪ बालविवाह तथा बहुविवाहलाई दण्डित गर्नुपर्ने ।
▪ बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा महिलामैत्री संरचनाहरू निर्माण गर्नुपर्ने ।
▪ बैठक/गोष्ठीहरुमा महिलाको सहभागिता न्युनहुनु ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकाले लैङ्गिक तथा घरेलु हिसां मानव वेचविखन तथा जातिय छुवाछुत जस्ता अमानविय कृयाकलापहरुलाई निरुत्साहित गर्ने हेतुले प्रहरीसँग साझेदारीमा सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने नीति अगाडी सारेको ।
▪ आमा समुह, बाल समुह, किशोरी तथा ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका व्यक्तीहरु, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक समुदायका व्यक्तीहरुलाई शशक्तिकरणका कार्यक्रम संचालन गर्ने नीति लिएको ।
▪ गाउँपालिकामा सांस्कृतिक तथा धार्मिक सहिष्णुता कायम रहेको ।
▪ सञ्चार माध्यम र शिक्षाको सकारात्मक प्रभाव परेको ।
▪ कतिपय महिलाहरू राजनीति, सामाजिक कार्यलगायत विभिन्न विकासका गतिविधिहरूमा सरिक हुन थालेका ।

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ प्रत्येक वडामा १ महिला सदस्य र १ दलित महिला सदस्य अनिवार्य रूपमा निर्वाचित हुने व्यवस्था गरेको हुँदा उनीहरूले सम्पूर्ण महिला, दलित, जनजातिहरूको हक हित तथा अधिकारको पक्षमा आवाज उठाएका कारण सामाजिक न्याय, समानता लगायत समाज सुधारका पक्षमा केही प्रगति भएको ।
▪ महिलाहरूले घरको मात्र काम नभई घर बाहिरको काम पनि गर्न सक्छन् भन्ने सन्देश दिएका ।
▪ अपाङ्ग पुनर्स्थापना केन्द्र, विपन्न सहायता केन्द्र, अनाथालय तथा जेष्ठ नागरिक स्याहार केन्द्र स्थापना गरी न्यायपूर्ण समाजको स्थापनामा सहयोग पुऱ्याउन सकिने ।
▪ शिक्षा र जनचेतनामा आएको क्रमिक सकारात्मक सुधारका कारण महिला तथा सीमान्तकृत वर्गको उत्थानमा उपयुक्त वातावरण बन्दै जाने ।
▪ सबै तह र तप्काका समुदायलाई सामाजिक मूल प्रवाहिकरणमा ल्याउँदा गाउँपालिकाको समग्र विकास प्रक्रियाले गति लिन सक्ने ।
▪ महिलाहरू राजनीतिक गतिविधिमा संलग्न हुन थालेकाले उनीहरूका आवाजहरू सम्बन्धित निकायमा पुऱ्याउन सहज भएको ।
▪ एकल महिला, बेरोजगार महिला, अति पिछडिएका तथा विपन्नहरूका लागि रोजगारमूलक तालिमको व्यवस्था गर्न सकिने ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
विजयनगरको सभ्यता, न्यायपूर्ण समाज र सामाजिक सौहार्दता
लक्ष्य
सामाजिक न्यायमा आधारित सभ्य समाजको निर्माण गर्ने
उद्देश्यहरू
लैङ्गिकता, उमेर, जातियता, क्षेत्रियता, भाषिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता, धार्मिक लगायतका आधारमा हुने सबै प्रकारको विभेद अन्त्य गर्नु

उद्देश्य १ : लैङ्गिकता, उमेर, जातियता, क्षेत्रियता, भाषिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता, धार्मिक लगायतका आधारमा हुने सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गर्नु	
रणनीति	**कार्य नीति**
१.१ महिला जागरण केन्द्रित नीति निर्माण तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	१.१.१ अनिवार्य नारी शिक्षा सम्बन्धी विशेष नीति तथा कार्ययोजना निर्माण गरिने छ ।
	१.१.२ छात्रामैत्री वातावरण निर्माण गर्न हरेक विद्यालयका प्रधानाध्यापक तथा व्यवस्थापन समितीसँग नियमित अन्तरक्रिया सञ्चालन गरिने छ ।
	१.१.३ महिला अधिकार, महिला हिंसा, यौन शोषण, यौन हिंसा जस्ता विषयहरूको समुचित सम्बोधन हुनेगरी महिलालाई सचेत बनाउन हरेक वडामा रहेका महिला अधिकारकर्मी, महिला नेतृ, शिक्षिका लगायत सचेत र सक्षम महिलाको संयोजकत्वमा महिला सेल गठन गरिने छ ।
	१.१.४ प्रत्येक वडामा रहेका महिला सेलहरू मार्फत हरेक महिना पुरुषहरूको समेत संलग्नतामा महिला जागरण सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।

उद्देश्य १ : लैङ्गिकता, उमेर, जातियता, क्षेत्रियता, भाषिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता, धार्मिक लगायतका आधारमा हुने सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गर्नु	
रणनीति	**कार्य नीति**
	१.१.५ विद्यालय पाठ्यक्रम निर्धारण गर्दा छात्र तथा छात्रा दुवैलाई प्रजनन्, स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य लगायतका लैङ्गिक सवालहरू स्थानीय पाठ्यक्रम समेटी निर्धारण गरिने छ र सो माध्यमिक शिक्षामा अनिवार्य लागू गरिने छ ।
	१.१.६ स्थानीय सञ्चार माध्यमहरूबाट लैङ्गिकता तथा महिला जागरण सम्बन्धी सामाग्री नियमित प्रसारण गरिने छ ।
	१.१.७ विवाह पश्चात अध्ययनलाइ निरन्तरता दिन बुहारी शिक्षालाई अनिवार्य गरिने छ ।
	१.१.८ दाइजो प्रथा तथा लैङ्गिक हिंसा विरुद्ध हरेक वर्ष विशेष जागरण सप्ताह मनाइने छ ।
	१.१.९ विद्यालयमा सामाजिक शिक्षा अध्यापनरत शिक्षक शिक्षिकालाई समेटेर लैङ्गिक हिंसा र महिला जागरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.१.१० दुई छोरीको जन्मपश्चात स्थायी बन्ध्याकरण गर्ने दम्पतिका छोरीहरूलाई १२ कक्षासम्म नि:शुल्क शिक्षा अनुदान दिईनेछ ।
	१.१.११ छोरी जीवन बिमा कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।
	१.१.१२ उपप्रमुखसँग समन्यायिक विकास कार्यक्रम मार्फत समुदायमा कानुनी सचेतना कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ ।
१.२ महिला सुरक्षा र लैङ्गिक न्यायका निम्ति महिला शसक्तिकरणका कार्यक्रमहरू अभियानको रुपमा सञ्चालन गर्ने	१.२.१ गाउँपालिकामा स्थापना भई कार्य गरिरहेका सबै प्रकारका महिला समूह, आमा समूह, किशोरी समूह लगायतका समूहलाई लक्षित गरी वार्षिक पात्रोका आधारमा नियमित आयआर्जन, तालिम, सिप तथा उद्यमशीलता विकास तथा नेतृत्व विकास तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.२.२ गाउँपालिकाभर रहेका महिला उद्यमीहरूको अभिलेख तयार गरिने छ ।
	१.२.३ महिला उद्यमीहरूलाई गाउँपालिका बाहिरका सफल महिला उद्यमीहरूसँग वर्षमा एक पटक साक्षात्कार गराइने छ ।
	१.२.४ मापदण्डका आधारमा महिला उद्यमीहरूलाई उनीहरूको नाममा दर्ता भई सञ्चालन हुने साना तथा घरेलु उद्योगमा व्याजमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।
	१.२.५ सरकारी सेवामा प्रवेश गर्न चाहने महिलाहरूको अभिलेख तयार पारी नि:शुल्क तयारी कक्षा सञ्चालन गरिने छ ।
	१.२.६ स्थानीय न्यायिक समितिलाई लक्षित गरि नियमित तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.२.७ महिलाका नाममा रहेको अचल सम्पत्ति सम्बन्धी वस्तुगत विवरण संकलन गरिने छ र त्यसमा वृद्धि गर्न ऐन कानुनमा सहुलियतको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.२.८ "एकल महिला आत्मनिर्भर कार्यक्रम" सञ्चालन गर्न व्याज अनुदान कोष निर्माण गरिने छ ।

उद्देश्य १ : लैङ्गिकता, उमेर, जातियता, क्षेत्रियता, भाषिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता, धार्मिक लगायतका आधारमा हुने सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गर्नु	
रणनीति	**कार्य नीति**
	१.२.९ महिला तथा यौन हिंसा पहरेदारी तथा कानुनी सेवाका लागि वडास्तरीय महिला सेल गठन गरी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.२.१० गाउँपालिकास्तरीय एक महिला सूरक्षा गृहको निर्माण गरिने छ ।
	१.२.११ गाउँपालिकास्तरीय एक महिला उद्यमी वस्तु बिक्री केन्द्र स्थापना गरिने छ ।
	१.२.११ सम्बन्ध विच्छेदका मूल कारणहरुको अध्ययन गरी न्यायिक समितिको पहलमा न्यूनिकरण गर्न परामर्श सेवा सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.२.१२ महिला बेचविखन तथा ओसारप्रसार विरुद्ध वडास्तरीय महिला सेलहरुलाई विशेष अभिमुखिकरण सञ्चालन गरिनेछ ।
१.३ जेष्ठ नागरिकको सामाजिक सूरक्षा र आत्मसम्मान कायम हुने कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिइ सञ्चालन गर्ने ।	१.३.१ संविधान र नेपाल सरकारले घोषणा गरेका जेष्ठ नागरिक सामाजिक सूरक्षा अन्तर्गतका सबै कार्यक्रम चुस्त दुरुस्त रुपमा प्रभावकारी बनाउन गाउँपालिकाभित्र जेष्ठ नागरिक प्रतिकार्य इकाइ सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.२ वडास्तरीय जेष्ठ नागरिक नि:शुल्क स्वास्थ्य परीक्षण शिविर सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.३ पालिकास्तरीय एक जेष्ठ नागरिक सत्संग केन्द्र निर्माण गरी सम्पूर्ण वडामा विस्तार गरिनेछ ।
	१.३.४ प्रत्येक वडामा जेष्ठ नागरिक लक्षित योग तथा ध्यान केन्द्र सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.५ स्थानीय सञ्चार माध्यमसँगको सहकार्यमा जेष्ठ नागरिकहरूका जीवन अनुभव साट्न र सुन्न “जेष्ठ नागरिक आवाज” कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.६ वर्षमा १ पटक आन्तरिक पर्यटन प्रर्वद्धन तथा जेष्ठ नागरिक सम्मान स्वरुप निश्चित मापदण्डका आधारमा जेष्ठ नागरिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न परिवहन अनुदान प्रदान गरिने छ ।
	१.३.७ वडास्तरमा आफ्ना रितीथिति, संस्कार, धर्म, सम्प्रदाय अनुरुपका भजन किर्तन, गायन, बाद्यवाधन कार्यक्रम संचालन गर्न जेष्ठ नागरिक किर्तन मण्डली गठन गरी बाद्यवाधन यन्त्रमा मापदण्ड बनाई अनुदान प्रदान गरिने छ ।
	१.३.८ ८० वर्ष नाघेका जेष्ठ नागरिकहरूलाई सम्मान कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.९ जेष्ठ नागरिकको सम्पूर्ण स्वास्थ्य उपचार सुनिश्चित गर्न अति विपन्न परिवारको स्वास्थ्य बिमामा अनुदान प्रदान गरिने छ ।
	१.३.११ अभिभावक विहिन बालबालिका संरक्षणका लागि कोष स्थापना गरी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

उद्देश्य १ : लैङ्गिकता, उमेर, जातियता, क्षेत्रियता, भाषिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता, धार्मिक लगायतका आधारमा हुने सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गर्नु	
रणनीति	**कार्य नीति**
१.४ अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको कठिनाइ न्यूनिकरण गर्ने कार्यक्रमहरू संचालन गरी उनीहरूको आत्मबल बढाउने र आत्मसम्मान जगाउने ।	१.४.१ गाउँपालिकाभर रहेका सम्पूर्ण अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको व्यक्तिगत विवरण संकलन कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
	१.४.२ अपाङ्गता परिचय पत्र लिन बाँकि भएमा अपाङ्गताको प्रकार अनुसार परिचय पत्र वितरण गरिने छ ।
	१.४.३ अपाङ्गता भएका विद्यालय जाने बालबालिकाको विवरण तयार पारी उनीहरूको शिक्षा आर्जनमा भएका कठिनाई सम्बोधन गर्न विशेष अध्ययन पश्चात कार्ययोजना निर्माण गरिने छ ।
	१.४.४ अपाङ्गहरूको लगत संकलन गरी आवश्यक सहायक सामाग्री वितरण गरिनेछ ।
	१.४.५ अपाङ्गहरूको वृत्ति विकास कार्यक्रम अन्तर्गत कलाकारिता सिप विकास तथा आय आर्जन तालिम नियमित सञ्चालन गरिने छ ।
	१.४.६ पूर्ण अपाङ्गता भई जीवन निर्वाह गर्न पूर्ण असक्तहरूको विवरण संकलन गरी सामाजिक सुरक्षा कार्यक्रम संचालन गरिने छ ।
	१.४.७ जटिल प्रकारको अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूले जीवन निर्वाह व्यवसाय गर्न चाहेमा रु. १ लाख बराबरको व्यवसायमा सत प्रतिशत व्याजमा अनुदान प्रदान गरिनेछ ।
	१.४.८ गाउँपालिकामा अब निर्माण हुने सबैखाले सार्वजनिक भौतिक संरचनाहरू अपाङ्गमैत्री बनाउन निर्माण मापदण्ड र कार्यविधि परिमार्जन गरिने छ ।
	१.४.९ अपाङ्गता भएका नागरिकहरूको समस्या कठिनाई र आवाजहरू उजागर गर्न अपाङ्गता भएका नागरिकको नेतृत्वमा एक गाउँपालिका स्तरीय अपाङ्गता नागरिक सहयोग तथा सरोकार मञ्च गठन गर्न गाउँपालिकाले सहजिकरण गर्नेछ ।
	१.४.१० जटिल प्रकृतिका अपांगता भएका विद्यार्थीहरूलाई निजले पढ्न चाहेसम्मको शिक्षाको लागि विशेष छात्रवृत्ति प्रदानलाई गरिनेछ ।
१.५ जातिय विभेद, अल्पसंख्यक दलित, आदिवासी, मुस्लिम, थारु तथा राज्यको मूल प्रवाहमा आउन नसकेको नागरिकहरूका मूल सरोकारका विषयमा अध्ययन गरी मूल प्रवाहिकरण कार्यनीति निर्माण गर्ने	१.५.१ लोपोन्मुख, अल्पसंख्यक, सीमान्तकृत तथा राज्यको मूल प्रवाहिकरण भन्दा बाहिर रहेका वर्ग, व्यक्ति वा समुदायको यर्थाथ स्थितिका बारेमा अध्ययन गर्न संघ र प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गरिनेछ ।
	१.५.२ अल्पसंख्यक, मुस्लिम, दलित, आदिवासी, तथा जनजातीका मौलिकता र पहिचान, रहनसहन, रितिथिति, परम्परा, भेषभूषा खानपान, कला, चाडवाड आदिका बारेमा विस्तृत विवरण सहितको अभिलेख तयार पारिनेछ ।
	१.५.३ स्थापित थारु संग्राहालय स्थापना गरी संचालन गरिनेछ ।
	१.५.४ अल्पसंख्यक वर्गका परिवारमा जन्मने शिशुहरूको नाममा बैङ्क खाता खोल्न प्रोत्साहन अनुदान दिइनेछ ।
	१.५.५ सकारात्मक विभेदको सिद्धान्त अनुरुप राज्यको आरक्षण कोटामा सरकारी सेवामा प्रवेश गर्न चाहने यो वर्गका आकांक्षीहरूलाई लक्षित गरी विशेष तयारीकक्षाहरू नि:शुल्क सञ्चालन गरिने छ ।

उद्देश्य १ : लैङ्गिकता, उमेर, जातियता, क्षेत्रियता, भाषिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता, धार्मिक लगायतका आधारमा हुने सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गर्नु	
रणनीति	**कार्य नीति**
	१.५.६ यी वर्गका विद्यालय जाने बालबालिकाको शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गर्न अभिभावक शिक्षा र शैक्षिक सामाग्रीमा अनुदान प्रदान गरिने छ ।
	१.५.७ छुवाछुत र सबै प्रकारका सामाजिक भेदभाव अन्त्य गर्न राज्यको मूल कानुनको कार्यन्वयन गरी त्यस्ता कार्यलाई दण्डित गर्न स्थानीय कानुन निर्माण गर्दै न्यायिक समितिलाई सक्रिय तुल्याइने छ ।
	१.५.८ यी लक्षित वर्गलाई समेट्ने सिप विकास र व्यावसायिक आयआर्जनका लागि तालिम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.५.९ सामाजिक अन्तरघुलन कार्यक्रम अन्तर्गत वर्षमा एक पटक विशेष राष्ट्रिय दिवसको अवसरमा गाउँपालिकाको आयोजनामा सबै जात वर्ग सम्प्रदाय दलित उत्पिडितहरू सम्मिलित चियापान तथा अनुभूति आदान प्रदान कार्यक्रम आयोजना गरिने छ ।
	१.५.१० दलित विशेष परम्परागत सीपलाई व्यावसायिकता प्रदान गर्न विशेष अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.५.११ दलित विद्यार्थी विशेष छात्रवृत्ति कोषको निर्माण गरिनेछ ।

लैङ्गिक समानता, श्रेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता तथा सामाजिक समावेशीकरणको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	अनिवार्य नारी शिक्षा विशेष नीति तथा कार्ययोजना निर्माण	३५०					
		१.१.२	छात्रा मैत्री शौचालय निर्माण			२००	३००	४००	
		१.१.३	वडास्तरीय महिला हिंसा तथा लैङ्गिक भेदभाव निगरानी सेल गठन	३००	३००	३००	३००	३००	
		१.१.४	महिला सेलमार्फत हरेक महिना जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन		४००				
		१.१.५	माध्यमिक शिक्षामा यौन, लैङ्गिकता तथा प्रजनन् शिक्षासम्बन्धी पाठ्यक्रम निर्धारण	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.६	स्थानीय संचारमाध्यम बाट जनचेतनामुलक कार्यक्रम प्रसारण	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.१.७	अनिवार्य बुहारी शिक्षा कार्यक्रम	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.१.८	महिला हिंसा र दाइजो प्रथा विरुद्ध वार्षिक रुपमा सप्ताह व्यापी कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.९	सामाजिक शिक्षामा यौन हिंसा, अपहरण, बलात्कार जस्ता विषयमा शिक्षक-शिक्षिका अभिमुखीकरण कार्यक्रम	७०	७०	७०	७०	७०	
		१.१.१०	दुई छोरीको जन्मपश्चात स्थायी बन्ध्याकरण गर्ने दम्पतिका छोरीहरूलाई १२ कक्षासम्म निःशुल्क शिक्षा अनुदान	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.१.११	रु एक लाख बराबरको छोरी जीवन बिमा कार्यक्रम	५००	५००	५००	५००	५००	
		१.१.१२	उपप्रमुखसंग समन्यायिक विकास कार्यक्रम मार्फत समुदायमा कानुनि सचेतना कार्यक्रम	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	
	१.२	१.२.१	महिला सिप विकास तथा आय आर्जन साथै नेतृत्व विकास तालिम सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.२	महिला उद्यमी अभिलेख निर्माण		८०				
		१.२.३	सफल महिला उद्यमी साक्षात्कार कार्यक्रम	४०	४०	४०	४०	४०	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.२.४	महिला लघु उद्यमी तथा व्यवसायीलाई व्याजमा अनुदान	३००	३००	३००	३००	३००	
		१.२.५	सरकारी सेवा प्रवेश निःशुल्क तयारी कक्षा सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.२.६	न्यायिक समिति लैङ्गिक भेदभाव विरुद्ध न्याय सम्पादन तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.७	महिलाको स्वामित्वमा अचल सम्पत्ति वृद्धि गर्न स्थानीय ऐन कानुन संशोधन		८०				
		१.२.८	एकल महिला आत्मनिर्भर कार्यक्रम व्याज अनुदान	४००	४००	४००	४००	४००	
		१.२.९	महिला तथा यौन हिंसा पहरेदारी वडास्तरीय महिला सेल अभिमुखीकरण	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.१०	महिला सुरक्षा गृहको निर्माण			५००	५००	५००	
		१.२.११	महिला उद्यमी वस्तु विक्री केन्द्र स्थापना			८००			
		१.२.१२	सम्बन्ध विच्छेदका मूल कारणहरुको अध्ययन तथा परामर्श सेवा						
		१.२.१३	महिला बेचविखन तथा ओसार पसार विरुद्ध जनचेतना कार्यक्रम अभिमुखिकरण	१००	१००	१००	१००	१००	
	१.३	१.३.१	गाउँपालिकामा “जेष्ठ नागरिक सहयोग कक्ष” गठन				२००		
		१.३.२	जेष्ठ नागरिक वडास्तरीय निःशुल्क स्वास्थ्य शिविर सञ्चालन	१००	१५०	२००	२५०	३००	
		१.३.३	वडास्तरीय जेष्ठ नागरिक सत्संग केन्द्र निर्माण		२००	२००	२००	२००	
		१.३.४	जेष्ठ नागरिक योग तथा ध्यान केन्द्र सञ्चालन		१००	१००	१००	१००	
		१.३.५	जेष्ठ नागरिक आवाज कार्यक्रम सञ्चालन	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.३.६	जेष्ठ नागरिक तिर्थाटन परिवहन अनुदान			९००			
		१.३.७	जेष्ठ नागरिक किर्तन तथा मनोरञ्जन मण्डली गठन तथा वाद्ययन्त्र अनुदान	१००	१००	१००	१००	१००	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.३.८	८० वर्ष नाघेका जेष्ठ नागरिकलाई सु-आहारा कार्यक्रम	८५	८५	८५	८५	८५	
		१.३.९	जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रममा अति विपन्न अनुदान	७०	७०	७०	७०	७०	
		१.३.१०	**“हाम्रा अभिभावक र हाम्रा सन्तानसँग हामी कार्यक्रम” संचालन**	५०	६०	७०	८०	९०	
	१.४	१.४.१	सम्पूर्ण अपाङ्गता भएकाहरूको व्यक्तिगत विवरण संकलन	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.४.२	अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.४.३	अपाङ्गता भएका विद्यालय जाने बालबालिकाका समस्या बुझ्न अध्ययन	५०					
		१.४.४	अपाङ्गहरूको लगत संकलन गरी आवश्यक सहायक सामाग्री खरिद			१०००			
		१.४.५	विशेष क्षमता भएका अपाङ्ग लक्षित कलाकारिता, आय आर्जन तथा सिप विकास तालिम	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.४.६	पूर्ण अपाङ्गहरूलाई जीवन निर्वाह भत्ता	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.४.७	अपाङ्गता विशेष रु. १ लाख बराबरको व्यवसायमा सत प्रतिशत व्याजमा अनुदान		४००	४००	५००	६००	
		१.४.८	सार्वजनिक भौतिक निर्माणमा अपाङ्गमैत्री बनाउन मापदण्ड परिमार्जन		५०				
		१.४.९	अपाङ्ग नागरिक सहयोग तथा सरोकार मञ्च गठन		८०				
		१.४.१०	जटिल प्रकृतिका अपांगता भएका विद्यार्थीहरूलाई विशेष छात्रवृत्ति अनुदान	२००	३००	३००	४००	४५०	
	१.५	१.५.१	सीमान्तकृत तथा मूल प्रवाहिकरणमा छुटेका वर्गको स्थितिपत्र प्रकाशन		५००				
		१.५.२	आदिवासी, जनजाती लगायतका वर्गको सांस्कृतिक पहिचान सम्बन्धी अध्ययन गरी पार्श्वचित्र प्रकाशन			४००			
		१.५.३	गाउँपालिका भित्रको संभाव्य स्थानहरुमा लोक संस्कृति संग्रहालय स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन			५००			

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.५.४	अल्पसंख्यक वर्गका परिवारमा जन्मने शिशुहरूको नाममा बैङ्कमा रु १००० को खाता सञ्चालन		५००				
		१.५.५	सरकारी सेवामा मूल प्रवाहिकरण लक्षित विशेष तयारी कक्षा सञ्चालन	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.५.६	लक्षित वर्ग अभिभावक शिक्षा तथा शैक्षिक सामाग्री वितरण	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.५.७	छुवाछुत र सामाजिक भेदभाव न्यूनिकरण विशेष न्यायिक समिति तालिम	१००			१००		
		१.५.८	लक्षित वर्ग विशेष आय आर्जन तालिम	६०	६०	६०	६०	६०	
		१.५.९	सामाजिक अन्तरघुलन चियापान कार्यक्रम	४०	४०	४०	४०	४०	
		१.५.१०	दलित विशेष परम्परागत सीपलाई व्यावसायिकता प्रदान गर्न विशेष अभिमुखीकरण कार्यक्रम	४०	४०	४०	४०	४०	
		१.५.११	दलित विद्यार्थी विशेष छात्रवृत्ति कोषको स्थापना	१००	१००	१००	१००	१००	

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ✓ महिला सचेतनामा वृद्धि हुने छ।
- ✓ सरकारी सेवा तथा उद्यम व्यवसायमा महिला विपन्न र सीमान्तकृतको उपस्थिति बढ्ने छ।
- ✓ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूका कठिनाइहरू न्यूनिकरण हुने छ।
- ✓ सामाजिक, भेदभाव तथा थिचोमिचोमा कमी आउने छ।
- ✓ जेष्ठ नागरिकको उचित सुरक्षा र सम्मानको प्रबन्ध हुने छ।

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
लैङ्गिक समानता, जेष्ठ नागरिक, अपाङ्गता सामाजिक समावेशीकरण					
१	प्रतिफल	गाउँपालिकामा महिला उद्यमीहरू	संख्या		
२	प्रतिफल	पूर्णरूपमा आत्मनिर्भर एकल महिलाको संख्या (प्रतिशतमा बढाउँदै लैजाने)	प्रतिशत		
३	प्रतिफल	अन्तरजातीय विवाह (बढाउँदै लैजाने)	संख्या		
४	प्रतिफल	जेष्ठ नागरिक सत्सङ्ग केन्द्र	संख्या		
५	असर	लैङ्गिक समानतालाई प्रत्यक्ष योगदान पुर्‍याउने बजेटको (१.ख.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
६	असर	सामाजिक सुरक्षामा योजनामा समावेश भएका नागरिक	प्रतिशत		
७	असर	सामाजिक सुरक्षा खर्चमा छुट्याइएको कूल बजेटको प्रतिशत (१.क.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
८	असर	आधार वर्षको तुलनामा न्यायिक समितिमा उजुरीको (प्रतिशतले घटाउँदै लैजाने)	प्रतिशत		
९	असर	विगत १२ महिनामा शारीरिक, मनोवैज्ञानिक लैङ्गिक तथा यौनजन्य हिंसामा परेका जनसंख्या (संख्यामा) घटनाको आधारमा (१६.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
१०	असर	दर्ता गरिएका सम्वन्ध विच्छेद संख्या (१६.१.४) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
११	असर	उमेरअनुसार १८ वर्षको उमेरसम्म यौनहिंसाको अनुभव गरेका १८ देखि २९ वर्ष उमेरका युवती र युवकहरूको अनुपात (१६.२.३) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
१२	असर	निर्णय-निर्माण समावेशी र जवाफदेही भएको विश्वास गर्ने जनसंख्याको अनुपात (लिङ्ग, उमेर, अपाङ्गता र जनसाङ्ख्यिक समूहअनुसार) (१६.७.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
१३	असर	सार्वजनिक निकायहरूको नीतिनिर्माण पदहरूमा रहेका महिलाहरूको अनुपात (१६.७.२.१)**(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
१४	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका जनजातिको प्रतिशत	प्रतिशत		
१५	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका आदिवासीको प्रतिशत	प्रतिशत		
१६	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका मुस्लिमको प्रतिशत	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१७	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका पिछडा वर्गको प्रतिशत	प्रतिशत		
१८	असर	सार्वजनिक निकायहरूका नीति निर्माण पद, राजनीति तथा कर्मचारी तन्त्रको पदमा रहेका अल्पसंख्यकको प्रतिशत	प्रतिशत		
१९	असर	आफ्नो जीवनकालमा शारीरिक/यौनहिंसा अनुभव गरेका र दर्ता गरिएका घटना १५ देखि ४९ वर्षसम्मका महिलाहरूको (प्रतिशत) (५.२.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
२०	प्रतिफल	महिला, किशोरी तथा बालबालिकाहरूको बेचबिखन (सङ्ख्या) (५.२.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
२१	असर	विवाहित वा वैवाहिक मिलनमा रहेका १५ देखि १९ वर्ष उमेरका महिलाहरू (प्रतिशत) (५.३.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
२२	असर	श्रमशक्तिमा महिला र पुरुषको सहभागिताको अनुपात (५.४.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
२३	असर	महिलाले घरायसी काममा खर्चेको औसत समय/घण्टामा (५.४.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	घण्टामा		
२४	असर	महिला सीप विकास तालिम संख्या	संख्या		
२५	असर	छात्रामैत्री शौचालय प्रयोगकर्ता छात्रा	प्रतिशत		
२६	असर	महिला सेल संख्या	संख्या		
२७	असर	महिला जागरण र अभिमुखिकरण कार्यक्रम	संख्या		
२८	असर	अनिवार्य बुहारी शिक्षा अन्तर्गत समेटिएका छात्रा	संख्या		
२९	असर	महिला उद्यमी साक्षात्कार कार्यक्रम	संख्या		
३०	असर	लघु उद्यम ब्याज अनुदानबाट लाभान्वित महिला संख्या	संख्या		
३१	असर	सरकारी सेवा प्रवेश निशुल्क तयारी कक्षाबाट लाभान्वित महिला	संख्या		
३२	असर	महिला भेदभाव विरुद्धमा उजुरी फछ्र्यौट संख्या (न्यायिक समिति)	संख्या		
३३	असर	महिला सुरक्षा गृह	संख्या		
३४	असर	महिला उद्यमी वस्तु बिक्री केन्द्र	संख्या		
३५	असर	उच्च शिक्षा बालिका बीमा कार्यक्रम	संख्या		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
३६	असर	बेचविखन र ओसारपसार विरुद्ध अभिमुखकिरण कार्यक्रम संख्या	संख्या		
३७	असर	जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्य शिविर	संख्या		
३८	असर	जेष्ठ नागरिक सत्संग केन्द्र	संख्या		
३९	असर	जेष्ठ नागरिक आवाज कार्यक्रम	संख्या		
४०	असर	जेष्ठ नागरिक तिर्थाटन	संख्या		
४१	असर	जेष्ठ नागरिक मनोरञ्जन तथा किर्तन मण्डली	संख्या		
४२	असर	जेष्ठ नागरिक (८० वर्ष माथि) सूआहारा कार्यक्रम	संख्या		
४३	असर	अपाङ्गता परिचयपत्र प्राप्त अपाङ्ग	संख्या		
४४	असर	जटिल अपाङ्गता भएका आधारभूत शिक्षा सुनिश्चित गरिएका विद्यार्थी संख्या	संख्या		
४५	असर	व्हिल चेयर प्राप्त अपाङ्ग	प्रतिशत		
४६	असर	अपाङ्ग लक्षित आय आर्जन कार्यक्रम			
४७	असर	जीवन निर्वाह भत्ता प्राप्त गर्ने पूर्ण अपाङ्ग	(प्रतिशत)		
४८	असर	अपाङ्गमैत्री सार्वजनिक संरचना संख्या			
४९	असर	अपाङ्ग नागरिक सरोकार मञ्च	संख्या		
५०	असर	आदिवासी जनजाती विशेष पार्श्वचित्र अध्ययन तथा अनुसन्धान	संख्या		
५१	असर	अल्पसंख्यक अनुदान	संख्या		
५२	असर	सिमान्तकृत वर्ग विशेष सरकारी प्रवेश निशुल्क कक्षाबाट लाभान्वित संख्या	संख्या		
५३	असर	भेदभाव न्यूनिकरण जनचेतनामूलक कार्यक्रम संख्या	संख्या		
५४	असर	लक्षित वर्ग विशेष आय आर्जन तालिम	संख्या		
५५	असर	लोपोन्मुख जाती तथा भाषा सँस्कृति विशेष कार्यक्रम	संख्या		
५६	असर	दलित विपन्न छात्रवृत्तिबाट लाभान्वित संख्या	संख्या		
५७	असर	दलित विशेष परम्परागत सीप विकास तालिम	संख्या		
५८	असर	गाउँपालिकाबाट राष्ट्रिय संसद्मा प्रतिनिधित्व (प्रतिशत) (५.५.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
५९	असर	गाउँपालिका प्रादेशिक संसदमा प्रतिनिधित्व (प्रतिशत) (५.५.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
६०	असर	स्थानीय सरकारका तहहरूमा प्रतिनिधित्व (Bodies) (प्रतिशत) (५.५.१.३) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
६१	असर	निजी क्षेत्रको निर्णायक तहमा महिलाहरूको सहभागिता (प्रतिशत) (५.५.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
६२	असर	सहकारी क्षेत्रमा महिलाहरूको सहभागिता (प्रतिशत) (५.५.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
६३	असर	सार्वजनिक सेवाका नीतिनिर्माणका पदहरूमा रहेका महिला (कुल कर्मचारीहरूमध्ये महिलाको प्रतिशत) (५.५.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
६४	असर	व्यावसायिक र प्राविधिक कामदारहरूमा महिला-पुरुषको अनुपात (Ratio of women to men) (प्रतिशत) (५.५.२.३) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
६५	असर	यौन सम्बन्ध, परिवार नियोजनका साधनहरूको प्रयोग र प्रजनन स्वास्थ्य हेरचाह सम्बन्धमा सुसूचित भएर आफैले निर्णय गर्ने १५ देखि ४९ वर्ष उमेरका महिलाहरूको अनुपात (५.६.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
६६	प्रतिफल	महिलाहरूको अचल स्वामित्व भएका उद्यमहरूको सङ्ख्या (५.क.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
६७	प्रतिफल	महिलाहरूको सम्पत्तिमाथिको स्वामित्व (जमिन र घर) (५.क.२) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
६८	असर	१५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका इन्टरनेट प्रयोग गर्ने महिलाको प्रतिशत (५.ख.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
६९	असर	मोबाइल प्रयोग गर्ने महिलाको प्रतिशत (५.ख.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		

५.४.२ बालबालिका तथा किशोरकिशोरी

पृष्ठभूमि

बालबालिका तथा किशोरकिशोरीलाई भविष्यका कर्णधारको रुपमा लिइन्छ । किनकि हालको बालबालिकाको समग्र अवस्थाले भोलिको राष्ट्र निर्माण तथा समाज निर्माणमा जिम्मेवार हुने मानव संशाधन कस्तो हुनेछ भन्ने निर्धारण गर्दछ । त्यसकारण नेपालको संविधानले बालबालिकाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरी बालअधिकार संरक्षण राज्यको अनिवार्य दायित्व भित्र राखेको छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, बालबालिका सम्बन्धी ऐन, २०७५ तथा दिगो विकास लक्ष्य समेत बालबालिका तथा किशोरकिशोरीमाथि हुने सबै प्रकारका विभेद अन्त्य गर्नेतर्फ लक्षित रहेका छन् । तसर्थ बालबालिकाको उचित हेरचाह, शिक्षा, पोषण, स्वास्थ्य जस्ता विषयहरू बाल अधिकारका अर्थात् नागरिक दायित्व र जिम्मेवारीका मात्र विषय होइनन्, यी विषय आज हामीले भोलिको समाज र राष्ट्र निर्माणमा गरिने बृहत् लगानीसँग गाँसिएका विषयहरू हुन् ।

राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को नतिजा अनुसार यस गाँउपालिकामा रहेका जम्मा जनसंख्या ४३२९१ मध्ये १४ बर्ष मुनीका बालवालिकाको संख्या १५४४७ अर्थात ३५.६८ प्रतिशत रहेको छ । जसमध्ये ५०.३४ प्रतिशत बालक र ४९.६३ प्रतिशत बालिका रहेका छन् । छोरा र छोरी विच लैङ्गिग विभेद न्युनिकरण तथा निराकरण गर्न र बालबालिका विचमा समानता ल्याउनका लागि यस गाँउपालिकाले पहिलो छोरी बीमा अभियान कार्यक्रम, छोरी पढाउ छोरी वचाउ कार्यक्रम, सुत्केरीसंग उपाध्यक्ष कार्यक्रम, कक्षा ९ का सम्पूर्ण बालिकाहरुलाई साइकल वितरण, बाल क्लबहरु गठन तथा सूचीकृत गर्ने जस्ता कार्यक्रमहरु संचालन गर्दै आइरहेको छ ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ गाउँपालिकामा बाल उद्यान निर्माण तथा बालमैत्री कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन हुन नसकेको ।
▪ बालबालिका तथा किशोरकिशोरी परम्परागत हिंसा तथा सामाजिक सञ्जालमार्फत हुने हिंसाका कारण संवेदनशील अवस्थामा रहेका ।
▪ सरकारले बालबालिकाको क्षेत्रमा गरेको लगानि पर्याप्त र प्रभावकारी नभएको ।
▪ विपन्नताका कारण धेरै बालबालिकाहरू आधारभूत आवश्यकता र अधिकारबाट बञ्चित हुनुपरेको ।
▪ बालबालिकालाई उचित शिक्षा, पोषण र स्वास्थ्यको पूर्ण ग्यारेन्टी गर्न नसकिएको ।
▪ बालबालिकाको उचित स्याहार र अधिकारको प्रत्याभूति गर्नु चुनौती र जिम्मेवारी रहेको ।
▪ समयमै बालबालिकाका सवालहरूको सम्बोधन गर्न नसके भोलिको भविष्य अनिश्चित र अन्धकार हुने जोखिम रहेको ।
▪ बेरोजगारीका कारण विदेश पलायन हुने प्रवृति रहेको ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ संविधान प्रदत्त बालबालिकाको मौलिक हक तथा अधिकार संरक्षणको दायित्व स्थानीय सरकार सामु आएको ।
▪ राष्ट्रिय, प्रादेशिक र दिगो विकास लक्ष्यका नीति, कानुन, संस्थागत संयन्त्र, योजना तथा कार्यक्रमहरूमा बालबालिकालाई प्राथमिकतामा राखिएको ।

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ बालअधिकार संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि बाल अधिकार तथा बालमैत्री स्थानीय शासनको अवधारणा आएको ।
▪ गाउँपालिकाको जनसंख्याको ठूलो हिस्सा बालबालिका भएकोले उनीहरूको राम्रो हेरचाह गर्दै भविष्यका लागि असल समाज र नागरिक निर्माण गर्न सकिने ।
▪ स्थानीय सरकारले बाल सरोकारका विषयलाई आफ्ना नीति तथा कार्यक्रममा महत्व दिने गरेको ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
नैसर्गिक अधिकार पूर्ण बालमैत्री समाज
लक्ष्य
बालबालिकाको अधिकार अन्तर्गत स्वास्थ्य, पोषण, उचित स्याहार र शिक्षाका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने
उद्देश्यहरू
✓ बालबालिकाका मौलिक हकको सुनिश्चितता गर्नु

उद्देश्य १. बालबालिकाका मौलिक हकको सुनिश्चितता गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ बाल अधिकार सम्बन्धी जनचेतना जागरण गर्ने	१.१.१ बाल अधिकार र बालबालिकामा गरिने लगानीका सम्बन्धमा अभिभावकहरूलाई सचेत बनाउने कार्यक्रम अभियानका रुपमा सञ्चालन गरिने छ ।
	१.१.२ बालबालिकाहरू स्वंयलाई बालबालिकाका आवश्यकता र अधिकारका विषयमा सचेत तुल्याउन विद्यालय पाठ्यक्रम बाहेक स्थानीय अधिकारकर्मीको सहयोगमा विद्यालयस्तरीय सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.१.३ बालमैत्री स्थानीय शासन (CFLG) कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने हेतुले गाउँपालिकाका समग्र बालबालिकाको वस्तुगत अवस्थाबारे अध्ययन गरी बालबालिका स्थितिपत्र तयार पारिने छ ।
	१.१.४ विशेष अवसर (बाल दिवस) मा सप्ताहव्यापि बालअधिकार जागरण अभियान सञ्चालन गरिने छ ।
१.२ अतिविपन्न तथा विशेष संरक्षण आवश्यक असहाय बालबालिका केन्द्रित कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१.२.१ गाउँपालिकामा वर्षभरी खान लगाउन नपुग्ने अतिविपन्न परिवारका तथा असहाय बालबालिकाको व्यक्तिगत विवरण तयार पारिने छ ।
	१.२.२ जोखिमयुक्त काम, बालश्रम, बेचविखन तथा ओसारपसारमा परेका बालबालिकाको स्थितिपत्र प्रकाशन गरिनेछ ।
	१.२.३ जोखिमयुक्त काम, बालश्रम, बालबालिका बेचविखन तथा ओसार पसार विरुद्ध वडास्तरीय नियमित जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.२.४ जोखिमपूर्ण काम, बालश्रम, बेचविखन र ओसारपसार विरुद्ध सुरक्षा निकाय, नागरिक समाज, बाल अधिकारकर्मी र स्थानीय जनप्रतिनिधी सम्मिलित निगरानी सेल गठन गरिनेछ ।

उद्देश्य १. बालबालिकाका मौलिक हकको सुनिश्चितता गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.३ बालअधिकार सम्बन्धी नीतिगत सुधार तथा व्यवस्था	१.३.१ गाउँपालिकालाई सडक बालबालिका र बालश्रम मूक्त घोषणा गर्न गृहकार्य गरिने छ ।
	१.३.२ सबै प्रकारका बाल हिंसा विरुद्ध आवाज उठाउन सञ्चार माध्यम, सामाजिक सचेतना सञ्चालन तथा सरकारी र गैर सरकारी संस्थाको सहयोग लिइने छ ।
	१.३.३ बालक्लब स्थापना र तीनको प्रभावकारीता वृद्धि गर्न बालबालिकालाई Motivational तथा नेतृत्व विकास तालिम प्रदान गरिने छ ।
	१.३.४ बालबालिका विरुद्ध हुने हिंसा तथा शोषणका कृयाकलाप नियन्त्रण गर्न एक बाल हेल्पलाइन सेवा सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.५ वडास्तरीय एक बाल उद्यान निर्माण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिने छ ।
	१.३.६ बाल प्रतिभा पहिचान विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.३.७ उपप्रमुखको सिफारिस वा गाउँपालिकाले तोके बमोजिम कार्यपालिकाको सदस्यको अध्यक्षतामा गाउँपालिकास्तरीय बालअधिकार संञ्जाल समिति गठन गरिने छ ।
	१.३.८ बाल अधिकार संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्न एक जना बालकल्याण अधिकारी नियुक्त गरिने छ ।
	१.३.९ स्थानीयस्तरमा बाल मनोविज्ञानको रुपमा काम गर्न चाहने व्यक्तिले तोकिए बमोजिमको योग्यता पुरा गरी स्थानीय बाल अधिकार समितिमा सूचीकृत हुने प्रावधान लागू गरिने छ ।
	१.३.१० बालवालिका सम्बन्धि ऐन २०७५, को दफा ६३ बमोजिम बालबालिकालाई तत्काल संरक्षण, उद्धार, राहत र पुनस्थापनार्थ एक बालकोष निर्माण गरिने छ ।

बालबालिकाको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	बाल अधिकारसम्बन्धी अभिभावक सचेतना कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.२	स्थानीय अधिकारकर्मीको सहयोगमा विद्यालयस्तरीय सचेतना कार्यक्रम	६०	६०	६०	६०	६०	
		१.१.३	बालबालिकाको वस्तुगत स्थितिपत्र तयारी	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.१.४	विशेष अवसर (बाल दिवस) मा सप्ताहव्यापि बालअधिकार जागरण अभियान सञ्चालन	७०	७०	७०	७०	७०	
	१.२	१.२.१	अतिविपन्न, असहाय बालबालिकाको व्यक्तिगत विवरण तयारी	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.२.२	अति विपन्न तथा असहाय बालबालिकाको, शिक्षा स्वास्थ्य र पोषणको प्रबन्ध	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.२.३	बेचविखन र ओसारपसारमा परेका बालबालिकाको स्थितिपत्र प्रकाशन	१००					
		१.२.३	बेचविखन र ओसारपसार विरुद्ध वडास्तरीय चेतनामूलक कार्यक्रम	५०	६०	७०	८०	९०	
		१.२.४	वेचविखन र ओसारपसार निगरानी सेल गठन		२००				
	१.३	१.३.१	सडक बालबालिका र बालश्रम मुक्त गाउँपालिका घोषणा						
		१.३.२	बालशोषण र बाल हिंसा विरुद्ध जनचेतना अभियान	४०	४०	४०	४०	४०	
		१.३.३	बालक्लबमा आबद्ध बालबालिकाको नेतृत्व विकास तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.३.४	बालहेल्पलाइन सञ्चालन		८०				
		१.३.५	बाल उद्यान सम्भाव्यता अध्ययन	३००					
		१.३.६	बाल प्रतिभा पहिचान विशेष कार्यक्रम सञ्चालन	१००	२००	३००	४००	५००	
		१.३.७	स्थानीय बालअधिकार समिति गठन	२००					

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.३.८	बाल कल्याण अधिकारी नियुक्ति						
		१.३.९	स्थानीय बालअधिकार समितिमा सूचिकृत हुने प्रावधान						
		१.३.१०	बालकोष निर्माण		५००				

अपेक्षित उपलब्धिहरू तथा नतिजा खाका

- ✓ बालमैत्री समाजको निर्माण हुने छ ।
- ✓ आधारभूत बाल अधिकारको सुनिश्चितता हुने छ ।
- ✓ अति विपन्न र असहाय बालबालिकाहरू सुरक्षित हुने छन् ।
- ✓ बालमैत्री स्थानीय शासनको अभ्यास सफल हुने छ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
बालबालिका					
१	प्रतिफल	बितेको १२ महिनामा आफ्नो हेरचाह गर्ने व्यक्तिबाट कुनै प्रकारको मनोवैज्ञानिक वा शारिरीक आक्रमण वा त्राश भोगेको १ देखि १७ वर्ष सम्मको बालबालिका संख्या (१६.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
२	प्रतिफल	स्थानीय पञ्जिकरण इकाइमा दर्ता भएका ५ वर्ष मूनिका बालबालिका (१६.९.१) (**प.दि.वि.ल.**)	प्रतिशत		
३	प्रतिफल	(५ देखि १७ वर्ष) बाल श्रमिकको (संख्या) (८.७.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
४	प्रतिफल	बालश्रमिकहरू (घटाउँदै लैजाने)	संख्या		
५	प्रतिफल	असहाय बालबालिका (संख्या)	संख्या		
६	प्रतिफल	पुर्नस्थापित बालबालिका संख्या	संख्या		
७	प्रतिफल	विद्यालय जान नपाएका बालबालिकाको संख्या	संख्या		
८	असर	भारत लगायतका मुलुकमा तथा घरेलु कामदारको रुपमा प्रतिवर्ष हुने बालबालिका बेचविखन सूचना संख्या (१६.२.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
९	प्रतिफल	बालगृह संख्या	संख्या		
१०	प्रतिफल	बाल सुरक्षा/संरक्षण गृह	संख्या		
११	प्रतिफल	बाल विवाह संख्या	संख्या		
१२	प्रतिफल	बाल उद्यान संख्या	संख्या		
१३	प्रतिफल	पोषण सुनिश्चित गरिएका असहाय अति विपन्न बालबालिका	संख्या		
१४	असर	जोखिमपूर्ण काममा संलग्न बालबालिका (८.७.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
१५	प्रतिफल	बालबालिका केन्द्रित वार्षिक बाल कार्यक्रम	संख्या		

५.५ युवा तथा खेलकुद

५.५.१ पृष्ठभूमि

सामान्यत : १६ देखि ४० वर्ष उमेर समुहको जनसंख्यालाई युवा समूहमा राखिएको छ जसलाई राष्ट्रिय युवा नीति, २०७२ ले परिभाषित गरेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार बिजयनगर गाँउपालिका भित्र १५ देखि ५९ वर्ष सम्मका सकृय यूवाको संख्या २१४३० अर्थात ४९.६ प्रतिशत रहेको छ। देशको प्रमुख श्रम शक्ति, मानव संसाधन र उर्जाको आधार स्तम्भ नै यी युवाहरू हुन्। युवाको सामर्थ्यलाई पूर्णत सदुपयोग गरेका राष्ट्रहरूले नै ठूलो फड्को मारेका छन्। काम गर्न सक्ने उच्च सक्रिय उमेरको जनसंख्या नै जनसांख्यिक लाभांस हो।

विश्वका विकसित देशहरूले खेल पर्यटन मार्फत समृद्धि हासिल गरेको र विश्वस्तरमा पहिचान स्थापित गरेको पाइन्छ। उदाहरणको लागि स्पेन, इटली, इङ्गल्याण्ड, ब्राजिल, फ्रान्स जस्ता राष्ट्रहरू हाल खेल प्रवर्द्धनमार्फत विश्व परिचित मात्र नभई खर्बौं डलरको कारोबार गर्दछन्। छिमेकी राष्ट्र भारतसमेत क्रिकेटका लागि प्रसिद्ध मानिन्छ। पूर्वाधार अभाव तथा व्यवसायिकताको अवसर नहुँदा नहुँदै पनि नेपाली खेलाडीहरू खेलकुदमा आवद्ध छन् किनकि खेलकुद विकास आर्थिक समृद्धिसँग पनि जोडिएको छ। व्यक्तिको सर्वाङ्गिण विकासमा खेलकुदको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। अनुशासन, राष्ट्रिय भाइचारा प्रदर्शन गरी शारीरिक तन्दुरुस्ती कायम गर्न खेलकुद विकासको अहम् महत्व रहेको हुन्छ।

बिजयनगर गाँउपालिकामा सुविधा सम्पन्न खेलमैदान नभएता पनि वडा स्तरमा विभिन्न स्थानहरुमा खेलमैदानहरु रहेका छन्। यहाँ शैकरपुर खेलमैदान, महादैया खेलमैदान, पथरदैया खेलमैदान, जगदीशपुर खेलमैदान, मौवावारी खेलमैदान, लहोरौला खेलमैदान, मधवानगर खेलमैदान, वनखेत खेलमैदान, गौरीघाट खेलमैदान, नेवलागञ्ज खेलमैदान, नयाँ गाँउ खेलमैदान तथा तीनघरे खेलमैदानहरु मुख्य खेलमैदानहरु हुन।

५.५.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ गाउँपालिकामा भएका खेल मैदान, पार्क तथा पिकनिक स्थल व्यवस्थित एवं पूर्वाधारयुक्त हुन नसक्नु।
▪ गाउँपालिकामा खेलकुदको विकास गर्न स्थानीय स्तरमा खेलकुद प्रशिक्षकको अभाव हुनु।
▪ सीमित बजेटका कारण गाउँपालिकाले खेलकुद तथा मनोरञ्जनमा यथोचित लगानी गर्न नसक्नु।
▪ व्यवस्थित खेलकुद पूर्वाधारहरूको विकास गर्न ठूलो आकारको बजेटको व्यवस्थापनको चुनौती रहेको।
▪ भौगौलिक अवस्थिति सहज हुँदाहुँदै पनि एकीकृत खेलकुद जागरण अभावका कारण खेलकुद पूर्वाधारको विकास गर्न चाहेजति सहज र चुस्त रूपमा विकास गर्न कठिन रहेको।
▪ खेलकुदलाई व्यवसायीकरण गर्न राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा खेलाडीहरू समावेश गराउन कठिन परिस्थिति रहेको।
▪ ऐतिहासिक, पर्यटकीय तथा धार्मिक महत्वका क्षेत्रहरूमा पार्क, वनभोज स्थल आदिको विकास गर्न कठिन।

५.५.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकाले राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड प्रतियोगितालाई थप व्यवस्थीत बनाउनका लागि गाउँपालिकाबाट समेत बजेट विनियोजन गर्ने नीति लिएको।
▪ गाउँपालिकाको सवै वडाहरूमा सार्वजनिक खेलमैदानहरू, सामुदायिक भवन तथा भेटघाट केन्द्रहरू रहेका।
▪ गाउँपालिकाका सबै विद्यालय तथा वडाहरूमा आवश्यक खुलाचौर तथा खुल्ला स्थानहरु रहेका।

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकाले खेलकुद क्षेत्रको बृहत्तर विकासका लागि पालिका भित्रका खेलाडीहरुले राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय स्तरमा सहभागी हुने खेलाडी र प्रशिक्षकहरुलाई सम्मान, पुरस्कार प्रदान गरी प्रोत्साहन गर्ने नीति लिएको ।
▪ विभिन्न स्थानीय तथा राष्ट्रिय खेलहरू मार्फत स्थानीय प्रतिभाहरू जगेर्ना गर्न सकिने ।
▪ खेल पूर्वाधारको विकास मार्फत विभिन्न खेल प्रतियोगिताहरू आयोजना गरी खेलकुद पर्यटनको विकास गर्न सकिने ।

५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
शारीरिक र मानसिक रुपमा स्वस्थ नागरिक निर्माण
लक्ष्य
शारीरिक स्वास्थ्य र मानसिक सन्तुलनका लागि आधारभूत खेलकुद र मनोरञ्जनका पूर्वाधार विकास गर्ने
उद्देश्यहरू
खेलकुद र मनोरञ्जनका माध्यमले नागरिकको खुसी र स्वास्थ्य सुदृढ गर्नु

उद्देश्य १ : खेलकुद र मनोरञ्जनका माध्यमले नागरिकको खुसि र स्वास्थ्य सुदृढ गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ खेलकुद पूर्वाधारको प्रवन्ध गर्ने ।	१.१.१ विद्यालयहरूको स्तर अनुसार खेल मैदानको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.१.२ विद्यालयहरूमा न्यूनतम खेल सामाग्रीको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.१.३ पालिकास्तरीय तथा एक वडा एक खेल मैदानको व्यवस्था गरिने छ ।
	१.१.४ वडास्तरीय खेलकुद विकास समिति गठन गरिने छ ।
	१.१.५ समृद्धिका लागि स्वास्थ्य, स्वास्थ्यका लागि खेलकुद भन्ने मर्मलाई आत्मसात गराउन युवा क्लबहरुलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
	१.१.६ पालिका स्तरीय एक रंगशाला निर्माण कार्य सम्पन्न गर्न नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र राष्ट्रिय खेलकुद परिषद संग समन्वय र पहल गरिनेछ ।
	१.१.७ स्थानीय खेलकुद परिषद् स्थापनाका लागि आवश्यक अध्ययन अगाडी बढाइनेछ ।
	१.१.८ विद्यालयमा खेल मैत्री वातावरण निर्माणमा जोड दिइनेछ ।
	१.१.९ सामुदायिक विद्यालय मध्ये निश्चित क्षेत्रफल बढी जग्गा भएको एउटा विद्यालयमा खेलकुदका पूर्वाधार निर्माण गुरुयोजना तयार गरिनेछ ।
१.२ खेलाडी पहिचान तथा प्रशिक्षण सन्चालन गर्ने ।	१.२.१ गाउँपालिकास्तरीय सम्पूर्ण खेलाडीहरूको विवरण तयार पारिने छ ।
	१.२.२ खेल अनुसार खेलाडी समूह छुट्याई वडास्तरीय खेलकुद समितिमार्फत प्रशिक्षण/तालिम प्रदान गरिने छ ।
	१.२.३ राष्ट्रिय खेलमा भाग लिने खेलाडीहरूलाई विशेष तयारी प्रशिक्षण सञ्चालन गर्न कोषको व्यवस्था गरिने छ ।

उद्देश्य १ : खेलकुद र मनोरञ्जनका माध्यमले नागरिकको खुसि र स्वास्थ्य सुदृढ गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.३ खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने ।	१.३.१ स्थानीय तह र प्रदेशस्तरमा आयोजना हुने खेलहरूमा सहभागि हुन खेलाडी प्रशिक्षण सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.३.२ अन्तर विद्यालय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता सञ्चालन गरिने छ ।
	१.३.३ वडास्तरीय वार्षिक राष्ट्रपति रनिङ् शिल्ड र अध्यक्ष कप प्रतियोगिता सञ्चालनलाई निरन्तरता गरिने छ ।
	१.३.४ कुनै पनि खेलकुदसँग सम्बन्धित संघसंस्थाले गाउँपालिकाभित्र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद आयोजना गर्न चाहेमा साझेदारीमा खेल सञ्चालन गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
१.४ स्थानीय स्तरमा गर्न सकिने मनोरञ्जनात्मक कृयाकलापको अधययन गरी व्यवस्थित गर्ने ।	१.४.१ स्थानीय जातजाति, धर्म, सम्प्रदायहरूमा प्रचलित कला, कौशल, गायन, नृत्य आदिको पूर्ण विवरण तयार गरी तिनीहरूको जगेर्ना र सान्दर्भिकता बारे अध्ययन गरिने छ ।
	१.४.२ ठूलो संख्याका मानिसहरूलाई सामूहिक रुपमा मनोरञ्जन प्रदान गर्ने प्रकारका स्थानीय जात्रा, मेला, हाट, नौटङ्की, नाटक, गीत, वाद्यवादन, नृत्य, जादु, कला, कौशल, आदिलाई संस्थागत गर्न सम्भावना अध्ययन गरिने छ ।
	१.४.३ वनभोज स्थलहरूलाई व्यवस्थितगर्न वडास्तरीय रुपमा रहेका पार्क तथा मनोरञ्जन स्थलहरूको स्तरोन्नती गरिनेछ ।
	१.४.४ एक वडा एक पार्क अभियान सञ्चालन गरी प्रत्येक वडामा सघन वस्तीलाई पायक पर्ने स्थानमा मनोरञ्जन पार्कको स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।

युवा तथा खेलकुदको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	सार्वजनिक स्थल तथा विद्यालय स्तरीय खेल मैदानको मर्मत तथा सम्भार	१५००	५००	५००	५००		
		१.१.२	विद्यालय खेल सामाग्री खरिद	५००	५००	५००	५००		
		१.१.३	वडास्तरीय खेल मैदान निर्माण	६००	६००	६००	६००	६००	
		१.१.४	वडास्तरीय खेलकुद विकास समिति निर्माण		५०				
		१.१.५	"समृद्धिका लागि स्वास्थ्य, स्वास्थ्यका लागि खेलकुद" कार्यक्रम सञ्चालन	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.१.६	पालिका स्तरिय एक रंगशाला निर्माण सम्भाव्यता अध्ययन						
		१.१.७	खेलकुद परिष्द स्थापनाका लागि आवश्यक अध्ययन						
		१.१.८	विद्यालयमा खेल मैत्री वातावारण निर्माण						
		१.१.९	सामुदायिक विद्यालयमा खेलकुदका पूर्वाधार निर्माण गुरुयोजना तयार				१०००		
	१.२	१.२.१	खेलाडीहरुको व्यक्तिगत विवरण तयारी	३०					
		१.२.२	खेलाडी प्रशिक्षण वडास्तरीय (नियमित)	४०	४०	४०	४०	४०	
		१.२.३	खेलाडी प्रशिक्षण (राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागी हुन)	५०	५०	५०	५०	५०	
	१.३	१.३.१	खेलाडी प्रशिक्षण -प्रादेशिक र स्थानीय तह)	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.३.२	अन्तरविद्यालय वार्षिक खेलकुद Tournament	३००	३००	३००	३००	३००	
		१.३.३	वडास्तरीय वार्षिक खेलकुद प्रतियोगिता	१००	२००	३००	४००	५००	
		१.३.४	खेलकुदसंग सम्बन्धित संघसंस्थासँग साझेदारीमा गाउँपालिका भित्र राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय खेलकुद आयोजना			१५००	१५००	१५००	
	१.४	१.४.१	स्थानीयस्तरमा हुने मनोरञ्जनात्मक गतिविधिको विवरण तयारी						
		१.४.२	परम्परागत मनोरञ्जनात्मक कृयाकलाप संस्थागत गर्ने कृयाकलाप						
		१.४.३	बनभोजस्थल व्यवस्थापन गर्न वडास्तरीय पार्क सम्भाव्यता अध्ययन		२५०				
		१.४.४	एक वडा एक मनोरञ्जन पार्क सम्भाव्यता अध्ययन			२५०			

५.५.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

✓ न्यूनतम खेलकुद पूर्वाधारको विकास हुनेछ ।
✓ खेलाडीहरू पहिचान भई क्षमता विकास भएको हुनेछ ।
✓ स्थानीयस्तरमा प्रचलनमा रहेका मनोरञ्जनात्मक कृयाकलापहरू संस्थागत हुनेछन् ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	**युवा तथा खेलकुद**				
	प्रतिफल	व्यायामशालाको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	सुविधा सम्पन्न खेलकुद रंगशालाको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	खेल मैदानको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	थिएटर वा सिनेमा घरको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	बाल उद्यानको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	पार्क तथा हरित उद्यानको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवस्थित पिकनिक स्थलको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	व्यवस्थित पौडी पोखरीको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	जेष्ठ नागरिक मिलन केन्द्रको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	सांस्कृतिक तथा कला केन्द्रको संख्या	संख्या		

५.५.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

५.६ शान्ति सुरक्षा

५.६.१ पृष्ठभूमि

गरिबी, सामाजिक विसंगति र अपराध मनोविज्ञानका कारण समाजमा विविध किसिमका अपराधिक घटनाहरू घट्ने गर्दछन् । यस्ता घटनाहरू न्यूनीकरण गर्न शान्ति, सुरक्षा र अमन चयनको प्रबन्ध राज्यले मिलाउने दायित्व हुन आउँछ। त्यसका लागि गाउँपालिकामा रहेका सुरक्षा निकायलाई सहयोग गर्न र थप शसक्तिकरण गर्न गाउँपालिकाले विभिन्न कार्यक्रम बनाइ लागु गर्न आवश्यक देखिन्छ । गाउँपालिकाको मुख्य मुख्य बजार केन्द्रहरुमा सडक बत्तीको साथ साथै सिसि क्यामेराको व्यवस्था गर्न सकेमा सुरक्षालाई थप टेवा पुग्ने देखिन्छ। पालिकाले प्रहरी चौकि विस्तार गर्न, सुरक्षा गस्तीको प्रवन्ध गर्न र नगर प्रहरीको संख्या निर्धारण गरि उचित तालिमको प्रवन्ध गर्न आवश्यक रहेको छ ।

यो गाउँपालिका छिमेकी मुलुक भारतसँगको सिमानामा पर्ने हुँदा यहाँका विभिन्न स्थानहरुमा विभिन्न प्रकारका सुरक्षा निकायहरु रहेका छन्। यि मध्ये वडा नं. ५ डालपुरमा शसस्त्र सिमा सुरक्षा निकाय र ठाकुरपुरमा प्रहरी चौकी रहेका छन्। त्यस्तै गरी वडा नं. १ को जौवावराटमा शसस्त्र प्रहरी वल, वडा नं. ३ जगदीहपुरमा प्रहरी चौकी, वडा नं. ७ को गणेशपुरमा इलाका प्रहरी कार्यालय, वडा नं. ६ को खडैचामा प्रहरी चौकीहरु रहेका छन्। यसका साथै गाउँपालिका कार्यालयमा १ जना सुरक्षाकर्मी को व्यवस्था गरिएको छ। यो गाँउपालिका छिमेकी मुलुक भारतसँग सिमाना जोडिएको हुनाले सिमा क्षेत्रमा हुन सक्ने अपराधिक गतिविधी नियन्त्रण गर्नका लागिसमेत चुनौतीपूर्ण रहेको छ ।

५.६.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्षः प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ खुल्ला सिमाना भएकोले एक अर्को राष्ट्र बिच हुने अवैध किसिमका कृयाकलाप न्युनीकरण गर्न कठिनाई
▪ प्रविधिको र संयन्त्रको अभाव तथा सूचना प्रवाहमा कठिनाइका कारण अपराधका घटनाहरूको यथार्थ लगत राख्न कठिन भएको ।
▪ गाँउपालिकामा सीमित बजेटका कारण सुरक्षा निकायको उपस्थिति सबै वडामा पुऱ्याउने कार्य चुनौतीपूर्ण ।
▪ अपराधलाई लोकलाज अथवा डर त्रासका कारण लुकाई अपराधीलाई थप प्रोत्साहित हुने सम्भावना रहेको ।
▪ आत्महत्या नियन्त्रणका लागि मनोसामाजिक परामर्शदाता व्यवस्थापन गर्न तथा मनोरोगीको पहिचान र उपचार गर्ने कार्य चुनौतीपूर्ण रहेको ।
▪ लागुऔषध नियन्त्रण चुनौतीपूर्ण ।
▪ निमुखा तथा सोझा साझा नागरिकको सुरक्षा प्रत्याभूत गर्न चुनौतीपूर्ण ।

५.६.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षः मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ आम नागरिकलाई स्वतन्त्रतापूर्वक हिंडडुल गर्न तथा दैनिक कार्य सञ्चालन गर्न सुरक्षा चुनौती नभएको ।
▪ एक अर्को राष्ट्र बिच मैत्री भावना कायम गर्न सकिने ।
▪ कुनै पनि बेला हुन सक्ने दुर्घटनाको तत्काल सम्बोधन गर्न सकिने ।
▪ घटना वा दुर्घटनाका बेला उद्दार सामाग्रीको पर्याप्त आपूर्ति गर्न सकिने ।
▪ अमनचयन तथा शान्ति सुरक्षाको अवस्थालाई जुझारु राख्न उपयुक्त कदमहरू चाल्न सकिने ।
▪ गाँउपालिकाले लागू पदार्थ दुर्व्यसनी, मानव बेचबिखन, बालविवाह, अनमेल विवाहजस्ता सामाजिक समस्याहरुलाई न्यूनिकरण गर्ने प्रकृतिका कार्यक्रमहरु संचालन गर्ने नीति अगाडी सारेको ।

५.६.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
शान्ति सुरक्षाका हिसाबले सुरक्षित गाउँपालिका
लक्ष्य
गाउँपालिकाबासिलाई शान्ति सुव्यवस्थाका हिसाबले पूर्ण सुरक्षित महसुस गराउने
उद्देश्यहरू
समाजमा पूर्ण शान्ति सुव्यवस्था तथा अमनचयन कायम गरी सबै खाले अपराधलाई नियन्त्रण गर्नु

उद्देश्य १. समाजमा पूर्ण शान्ति सुव्यवस्था तथा अमनचयन कायम गरी सबै खाले अपराधलाई नियन्त्रण गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ सुरक्षा पूर्वाधारको विकास गर्ने	१.१.१ सुरक्षाका लागि प्रहरी चौकि स्थापना गर्नुपर्ने आवश्यकता भएका स्थानहरूको अध्ययन गरी सुरक्षा निकायसँग समन्वय गरिने छ ।
	१.१.२ आवश्यकताका आधारमा नगर प्रहरी विस्तार गरिने छ ।
	१.१.३ सुरक्षा गस्तीलाई आवश्यकता अनुरुप नियमित र अपराध संवेदनशील क्षेत्रमा सघन बनाइने छ ।
	१.१.४ मदिरापान, भिडभाड, होहल्ला झै झगडा हुने क्षेत्रमा सुरक्षा सर्तकता वृद्धि गरी सुरक्षा योजना निर्माण गरिने छ ।
	१.१.५ Hot Line सेवाको प्रवन्ध गरी तत्काल परिचालन हुने stand by force तयार पारिने छ ।
	१.१.६ विशेष उद्धार टोली निर्माण गरी तयारी अवस्थामा राखिनेछ ।
	१.१.७ व्यक्तिगत सुरक्षा र सूचना दिन प्रोत्साहन गर्ने हिसाबले विद्यार्थीसँग प्रहरी जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.१.८ सघन वस्ती रहेका बजार क्षेत्रहरूमा आवश्यकताका आधारमा CCTV जडान गरिने छ ।
	१.१.९ अपराध नियन्त्रण तथा सम्भावित अपराधिक क्रियाकलाप न्यूनीकरण गर्न समुदायसँग प्रहरी विशेष अभियान अन्तर्गत व्यापक जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२ संस्थागत क्षमता विकासका कृयाकलाप सञ्चालन गर्ने	१.२.१ अपराध हुनु अगावै सूचना प्राप्त गर्न सक्ने गुप्तचर सेवालाई प्रभावकारी बनाउन तालिम र कार्ययोजना निर्माण गरिने छ ।
	१.२.२ नगर प्रहरीलाई संवेदनशीलताका आधारमा क्षमता विकास तालिम प्रदान गरिने छ ।

शान्ति सुरक्षाको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	प्रहरी चौकि विस्तार गर्न आवश्यक स्थानको विवरण तयार पार्ने						
		१.१.२	आवश्यकताका नगर प्रहरीको दरवन्दी तय गर्ने						
		१.१.३	सुरक्षा गस्तीको आवश्यक रुट र स्थान बारे अध्ययन गर्ने						
		१.१.४	समग्र गाउँपालिका सुरक्षा योजना तयार गर्ने						
		१.१.५	Hot Line सेवा सञ्चालन		१००				
		१.१.६	उद्धार संयन्त्र निर्माण	२००					
		१.१.७	विद्यार्थीसँग प्रहरी विशेष कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.८	सघन बजार र वस्ती क्षेत्रमा CCTV जडान			९०	९०	९०	
		१.१.९	समुदायसँग प्रहरी जनचेतनामूलक कार्यक्रम						
	१.२	१.२.१	गुप्तचर सेवा तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.२	नगर प्रहरी तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	

५.६.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

✓ गाउँपालिका बासिन्दाहरू सुरक्षाका हिसाबले ढुक्क छु भन्ने वातावरण श्रृजना भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**शान्ति सुरक्षा**				
	प्रतिफल	प्रहरी बिटको संख्या	संख्या		
	असर	प्रति वर्ष हुने अपराधिक क्रियाकलापका घटनाहरू (घटाउँदै लाने)	प्रतिशत		
	असर	हत्या संख्या (१६.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	असर	प्रति सुरक्षाकर्मी जनसंख्या अनुपात	प्रतिशत		
	असर	दर्ता गरिएका यौनजन्य हिंसा	संख्या		
	असर	विगत १२ महिनामा शसस्त्र वा अन्य हिंसात्मक द्वन्दबाट भएको मृत्यु संख्या (१६.१.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	नेपाल प्रहरी	संख्या		
	प्रतिफल	नेपाली सेना	संख्या		
	प्रतिफल	शसस्त्र प्रहरी	संख्या		
	प्रतिफल	नगर प्रहरी	संख्या	३	५
	असर	मानव बेचविखन संख्या	संख्या		
	असर	आफू बसेको क्षेत्र वरिपरि एक्लै हिंडडुल गर्ने आफूलाई सुरक्षित ठान्ने जनसंख्या प्रतिशत (१६.१.४) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	सिसिटिभी जडान संख्या	संख्या		

नोट: ( ) – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

५.७ शवदाहस्थल तथा समाधीस्थल व्यवस्थापन

५.७.१ पृष्ठभूमि

हरेक क्षेत्र तथा समुदायको आ-आफ्नो जाती, धर्म र संस्कृतिअनुसार शवदाहस्थल/कब्रस्थल र समाधीस्थल व्यवस्थापन एक महत्वपूर्ण र संवेदनशील विषय हो । यस बिजयनगर गाँउपालिकाको विभिन्न जाती, धर्म, संस्कृति अनुसार विभिन्न स्थानहरुमा शवदाहस्थल/कब्रस्थल र समाधीस्थलहरु रहेका छन् । जस्तैः वडा नं. १ को थरौलीघाट, गौलीघाट, दुई मुहान खोला, विश्वा खोला, शुक्ली जुटपानी, विश्ववाको तिल्कहवा र नेवलागञ्ज, शुक्ला खोला, जौव वराट, वडा नं. २ को लहरौला, भैसहवाघाट, वडा नं. ३ को सुरई खोलाको किनार, वडा नं. ५ को कटुवा, जोगिनीया, पिपरी, ठकुरापुर र वडा नं. ७ को गेरुवा जोत, तिराई खोला, छौ अमौली, सेनुरी खोलामा शवदाहस्थल तथा कब्रस्थानहरु रहेका छन् । यि शवदाहस्थल तथा कब्रस्थानहरु मध्ये वडा नं. ७ को चिराई खोलामा रहेको शवदाह स्थलमा भौतिक संरचना समेत निर्माण भएको छ । परम्परागत रूपमा सञ्चालनमा रहेका शवदाहस्थल र समाधीस्थलहरुलाई भविष्यमा सहज र व्यवस्थित बनाउन आवश्यक रहेको छ ।

५.७.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ गाँउपालिकामा व्यवस्थित तवरले शवदाहस्थल तथा समाधीस्थलहरूको व्यवस्थापन भैनसकेको ।
▪ अव्यवस्थित दाहसंस्कार गरिनुले गाँउपालिका पर्यावरणीय, सामाजिक तथा सांस्कृतिक व्यवस्थामा चुनौति थपिएको ।
▪ शवदाहस्थल तथा समाधीस्थल व्यवस्थापनका लागि सर्व स्वीकृति स्थलहरू किटान गर्ने चुनौती रहेको ।
▪ अन्तिम संस्कारका लागि शव दहन विश्राम स्थल, सडक, विद्युत, बाटोघाटो, सञ्चार लगायतका पूर्वाधार विकास गर्न ठूलो आकारको बजेट चाहिने ।

५.७.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षः मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाँउपालिकामा रहेका विभिन्न समुदायका आ-आफ्ना धर्म संस्कृति अनुरूपका शवदाहस्थल, कब्रस्थान तथा समाधीस्थल व्यवस्थापन प्रति गाँउपालिका सवंदेनशील भएको ।
▪ गाँउपालिकाले एकीकृत रूपमा भएका शवदाहस्थल एवमं समाधीस्थललाई व्यवस्थित गर्ने तथा नभएका स्थानहरूमा उपयुक्त स्थलहरू पहिचान गरी व्यवस्थापन गर्ने कार्यक्रम ल्याउन सक्ने ।
▪ शवदाहस्थल, समाधीस्थल तथा किरियापुत्री भवनको लागि आवश्यक सडक, विद्युत, सञ्चार लगायतका पूर्वाधारहरूको गाँउपालिकाले विकास गर्न सक्ने ।
▪ गाँउपालिकाले मानवको अन्तिम संस्कारको लागि आवश्यकता अनुसार पूर्वाधार निर्माण गर्न सकिने ।

५.५.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
शवदाहस्थल तथा समाधीस्थलको उचित व्यवस्थापन गर्ने
लक्ष्य
भविष्यमा शवदाह तथा समाधीस्थल व्यवस्थापनको समस्यालाई पूर्णत सम्बोधन गर्ने र उचित प्रबन्ध गर्ने
उद्देश्यहरू
✓ शवदाहस्थल तथा समाधीस्थलको उचित व्यवस्थापन गर्नु

उद्देश्य १. शवदाहस्थल तथा समाधीस्थलको उचित व्यवस्थापन गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ सम्पूर्ण वडालाई समेटेर व्यवस्थित शवदाहस्थल र समाधीस्थलको पूर्वाधार तयार गर्ने	१.१.१ परम्परागत हिसाबले चलि आएका शवदाहस्थल, समाधीस्थल, शवदहन विश्राम स्थलको व्यवस्थित नक्साङ्कन गरिने छ ।
	१.१.२ शवदाहस्थल, शवदहन गर्न जाने व्यक्तिहरुको लागि वा प्रतिक्षालय तथा किरियापुत्री घर निर्माण र समाधीस्थल क्षेत्र तारबारको कार्य क्रमश अगाडि बढाइने छ ।
	१.१.३ अतिविपन्न नागरिकहरूलाई आवश्यकता पहिचान गरी किरिया खर्च प्रदान गरिने छ ।
	१.१.४ महामारीका बेला हुने मृत्यु र शव व्यवस्थापना योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गरिने छ ।
	१.१.५ प्रत्येक वडालाई समेट्ने गरी आवश्यकताका आधारमा शव बाहन सेवा सञ्चालन गरिने छ ।

शवदाहस्थल तथा समाधीस्थल व्यवस्थापनको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	शवदाहस्थल तथा समाधीस्थलहरूको नक्साङ्कन तथा पर्वाधार निर्माणको थालनी		१००				
		१.१.२	शवदाहस्थल तथा किरियापुत्रिघर निर्माण र समाधीस्थल क्षेत्र तारबार				१००००		
		१.१.३	किरिया खर्च व्यवस्थापन (अति विपन्न)			३००	६००	९००	
		१.१.४	माहामारी शव व्यवस्थापन योजना निर्माण		५०				
		१.१.५	शव वाहन खरिद					१५००	

५.७.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

✓ गाउँपालिकामा शवदाहस्थल तथा समाधीस्थलको उचित प्रबन्ध भएको हुने छ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	**शवदाहस्थल तथा समाधीस्थल व्यवस्थापन**				
	प्रतिफल	व्यवस्थित शवदाह स्थल/समाधीस्थलको संख्या	संख्या	०	१
	प्रतिफल	शववाहनको संख्या	संख्या	०	१

नोटः ( ) – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

५.८ गरीबी निवारण

५.८.१ पृष्ठभूमि

वि.स. २०१३ सालमा बनेको नेपालको प्रथम विकास योजना देखि हालसम्मका सबै विकास योजनाहरूमा सबैभन्दा बढी देखापर्ने पेचिलो मुद्दाको रुपमा गरीबी निवारण रहेको छ। जति विकासका योजनाहरू बनेपनि गरीबी निवारण गर्न सकिएको छैन । दिगो विकास लक्ष्यको पहिलो लक्ष्य नै सन् २०३० सम्म सबै प्रकारको गरीबीको अन्त्य गर्ने भन्ने छ भने राष्ट्रिय लक्ष्य शुन्यमा झार्न नसकिए पनि कुल जनसंख्याको ५ प्रतिशतमा सीमित गर्ने रहेको छ।

बिजयनगर गाँउपालिकाले गरीबी निवारण गर्नका लागि विभिन्न किसिमका आयमूलक तथा सीप विकास कार्यक्रमहरु संचालन गर्दै आइरहेको छ । जसले गर्दा रोजगारीको सृजना हुनुका साथै गरीबी न्युनिकरण गर्नका लागि टेवा पुग्दछ । गाउँपालिकाको आ.व. २०७९/८० को बार्षिक प्रतिवेदनमा प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार यहाँ, रोजगार सेवा केन्द्रवाट ६६ जनाले रोजगारी प्राप्त गरेका छन् भने नव प्रवर्धन साझेदारी कोष मार्फत माछापालन, कुखुरापालन, तरकारी खेती प्रवर्धन, खानाको परिकार वनाउने तालिमवाट ३०० जना लाभान्वित भएका छन् । यसै गरी कुखुरा चल्ला उत्पादन, दाना वितरण, प्राविधिक सहायता, तरकारीको बीउ मल वितरणवाट करिव ५०० घरधुरी लाभान्वित भएका छन ।

नेपाल सरकारले गरीबी निवारण गर्न लिएको लक्ष्य तथा उद्देश्य अनुरुप गाँउपालिकाले बेरोजगार तथा युवाहरुको वास्तविक बस्तु स्थिति अद्यावधिक गरी कार्ययोजना बनाएर बेरोजगार तथा युवाहरुलाई रोजगारमुलक कार्यक्रममा समावेश गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ।

५.८.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ वास्तविक गरीबको पहिचान हुन नसकेको ।
▪ पालिका द्धारा संचालित गरीबी निावरण सम्पन्धी कार्यक्रमहरुहरुले अपेक्षाकृत रुपमा सवैलाई समेट्न नसक्नु ।
▪ सरकारको मूल कार्यक्रमहरूमा गरीब परिवारको वास्तविक पहुँच पुग्न नसकेको ।
▪ कृषि उद्योग र अन्य व्यवसाय प्राय निर्वाहमुखि हुने गरेको ।
▪ शिक्षा र जनचेतनामा कमी रहेकोले गरीबी घटाउन कठिन र चुनौतीपूर्ण रहेको ।
▪ युवाहरू अवसर नपाएर विदेश पलायन हुनुपरेको ।
▪ विगतका गरिबी निवारणका कार्यक्रमहरू वास्तविक रुपमा प्रभावकारी हुन नसकेको ।
▪ श्रमको सम्मान गर्ने संस्कृतिको विकास हुन नसकेको ।
▪ रोजगारमूलक शिक्षाको उचित प्रबन्ध हुन नसकेको ।

५.८.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षः मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ गरीबी निवारणका कार्यक्रम तथा योजना तर्जुमा गर्ने अधिकार स्थानीय तहको सरकारलाई प्राप्त भएकोले बास्तविक गरीब पहिचान गरी त्यसको निराकरण गर्न सहज हुने ।
▪ विभिन्न संघ संस्थाहरुसंग समन्वय गरी सीपमुलक तालिम संचालन गरेको
▪ बेरोजगारहरुलाई रोजगार दिनको लागि प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम संचालन गरेको ।

सबल पक्ष: मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ खेतीयोग्य उर्वर जमिन पर्याप्त भएको, पर्यटन तथा उद्योगहरूको सम्भावना रहेकोले गरीबी निवारणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने अवसरहरू रहेको ।
▪ गाँउपालिकाले गरीबी निवारणलाई प्राथमिकता दिएको ।
▪ प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम जस्ता राष्ट्रिय नीतिहरू कार्यान्वयनमा आएको ।
▪ युवा उमेरको जनसंख्या रहेको ।
▪ वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाहरूको सीपलाई गरीबी निवारणमा सदुपयोग गर्न सकिने ।
▪ रोजगारी श्रृजना, सिपमूलक तालिम आदिमा गाँउपालिकाले प्रत्यक्ष सहयोग गर्न सक्ने वैद्यानिक र नीतिगत आधार तयार भएको ।
▪ गाउँपालिकाले लघुउद्यम विकास शाखा मार्फत नयाँ तथा पुराना उद्यमीहरुलाई आवश्यक सहयोग गरी उद्यमशिलता प्रर्वद्धनमा साझेदारी गर्ने नीति अगाडी सारेको ।

५.८.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
ज्ञान, सिप र उद्यमशिलताको विकास गरी शुन्यमा झार्ने गरीबी
लक्ष्य
आगामी पाँच वर्षमा हालको गरीबीलाई पचास प्रतिशत कम गर्ने ।
उद्देश्यहरू
✓ निरपेक्ष र बहुआयमिक गरीबीमा रहेको जनताको गरीबी निवारण गरी जीवनस्तर उकास्ने ।

उद्देश्य १ : निरपेक्ष र बहुआयमिक गरीबीमा रहेको जनताको गरीबी निवारण गरी जीवनस्तर उकास्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ गरीबी सम्बन्धी सूचना र तथ्याङ्क चुस्त दुरुस्त राख्ने	१.१.१ गाउँपालिकाभर गरीबीको परिभाषा भित्र पर्ने परिवार वा व्यक्तिको वास्तविक सूचना संकलन र अद्यावधिक गरिने छ ।
	१.१.२ बेरोजगारको तथ्याङ्क संकलन र अद्यावधिक गरिने छ ।
	१.१.३ गरीबीका प्रमुख कारण र गरीबीको सघनता भएका क्षेत्रहरूको पहिचान गरिने छ ।
	१.१.४ बहुआयामिक गरिबीको सूचकाङ्कमा परेका जनसंख्याको तथ्याङ्क संकलन गरिनेछ ।
	१.१.५ राष्ट्रिय गरिबीको रेखामुनि रहेको सबै महिला तथा ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको तथ्याङ्क संकलन गरिनेछ ।
१.२ सामाजिक सूरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१.२.१ निरपेक्ष गरीबीमा रहेको जनसंख्या लक्षित पोषण तथा खाद्य सूरक्षा सुनिश्चितताका लागि कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.२.२ गाउँपालिकाको अनुदानमा लक्षित गरीब घरपरिवारको स्वास्थ्य बिमा लगायत सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

उद्देश्य १ : निरपेक्ष र बहुआयमिक गरीबीमा रहेको जनताको गरीबी निवारण गरी जीवनस्तर उकास्ने ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.२.३ विपन्न तथा सिमान्तकृत वर्गका लागि गरिब आवास कार्यक्रम सञ्चालन गरिने छ ।
	१.२.४ गाउँपालिकाभर रहेका अशक्त, असहाय, फकिर तथा राष्ट्रिय गरिबीको रेखामुनी रहेका सम्पूर्ण घरपरिवार तथा सडक मानवहरूको तथ्याङ्क संकलन गरिने छ ।
	१.२.५ अशक्त, असहाय तथा बेसहाराहरूलाई आश्रय स्थल तथा पोषणको प्रवन्ध गरिने छ ।
	१.२.६ बाढी, पहिरो, महामारी, प्रकोप लगायत विविध कारणबाट कुनै परिवारको आयआर्जन गर्ने मुख्य व्यक्तिको मृत्यु भएको र परिवारका अन्य सदस्यहरूको आयआर्जन गर्ने क्षमता नभएमा निजको परिवारलाई मासिक रुपमा निर्वाहको लागि अनुदान दिइनेछ ।
	१.२.७ भूमिहिन तथा सुकुम्बासीहरुलाई मापदण्डका आधारमा जग्गा उपलब्ध गराइनेछ ।
	१.२.८ **"कोहि भोको पर्दैन, भोकले कोहि मर्दैन"** भन्ने प्रतिबद्धताका साथ गाउँपालिका क्षेत्रलाई खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर बनाइनेछ ।
१.३ विपन्न लक्षित सीपमूलक तथा रोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१.३.१ रोजगार केन्द्रलाई सक्रिय बनाई गाउँपालिकामा निरन्तर श्रृजना हुन सक्ने रोजगारका क्षेत्रका बारे सम्भाव्यता अध्ययन तथा अनुसन्धान गरिने छ ।
	१.३.२ कृषि क्षेत्रको विकासमार्फत रोजगारी श्रृजना गर्न दक्ष कृषि श्रमिक स्रोत केन्द्र स्थापना गरिने छ ।
	१.३.३ कृषि श्रमिकहरूलाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरिने छ ।
	१.३.४ बेरोजगार युवाहरूको लगत संकलन गरी उनीहरूको रुची र क्षमता पहिचान गरी सोही अनुसार तालिम प्रदान गरिने छ ।
	१.३.५ रोजगार केन्द्रको अगुवाइमा Job bank को स्थापना गर्न नियमित अध्ययन र अनुसन्धान गरिने छ ।
	१.३.६ रोजगारी सम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी प्राप्त हुने सूचना प्रविधि संयन्त्रको निर्माण गरिने छ ।
	१.३.७ विपन्न लक्षित करार खेती प्रणाली विकास गर्ने भूमि बैङ्क स्थापना गरिने छ ।
	१.३.८ अति विपन्न परिवारका सदस्यहरूलाई घरेलु तथा कुटिर उद्योग सञ्चालन गर्न शुन्य प्रतिशत ब्याजमा मापदण्डका आधारमा अनुदान प्रदान गर्न विपन्न लक्षित अनुदान कोषको निर्माण गरिनेछ ।
	१.३.९ पालिकाको रोजगार इकाइलाई रोजगार प्राप्त गर्ने तथा श्रमशक्ति प्राप्त गर्ने मूख्य श्रोत केन्द्रको रुपमा विकास गरिनेछ ।

गरिबी निवारणको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	गरिब परिवार पहिचान सूचना संकलन	५०					
		१.१.२	बेरोजगारहरूको सूचना तथा तथ्याङ्क संकलन	५०					
		१.१.३	गरिबीका प्रमुख विशिष्टिकृत कारणहरूको अध्ययन गर्ने		५००				
		१.१.४	बहुआयामिक गरिबीको सूचकाङ्कमा परेका जनसंख्याको तथ्याङ्क संकलन						
		१.१.५	राष्ट्रिय गरिबीको रेखामुनी रहेको ५ बर्ष मुनीका बालबालिकाको तथ्याङ्क संकलन						
	१.२	१.२.१	गरिब लक्षित पोषण तथा खाद्य सुरक्षा कार्यक्रम	८०	८५	९०	९५	९५	
		१.२.२	विपन्न परिवार स्वास्थ्य बिमा कार्यक्रम तथा सामाजिक सुरक्षा अनुदान		१००	१५०	२००	२५०	
		१.२.३	विपन्न नागरिक आवास कार्यक्रम		१०००	१२००	१३००	१५००	
		१.२.४	अशक्त, असहाय, बेसहारा सडक मानव तथा राष्ट्रिय गरिबीको रेखामुनी रहेका जनसंख्याको तथ्याङ्क संकलन	५०					
		१.२.५	बेसहारा आश्रयस्थल निर्माण						
		१.२.६	निर्वाहमुखी अनुदान कार्यक्रम						
		१.२.७	भूमिहिन तथा सुकुम्बासीहरुलाई जग्गा उपलब्धता			५००	१०००		
		१.२.८	“कोहि भोको पर्दैन, भोकले कोहि मर्दैन” कार्यक्रम	४०	४५	५०	५०	५०	
	१.३	१.३.१	रोजगार केन्द्रद्वारा रोजगारीका क्षेत्र पहिचान गर्न सम्भाव्यता अध्ययन		४००				

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
ए		१.३.२	दक्ष कृषि श्रमिक स्रोतकेन्द्र स्थापना				५००		
		१.३.३	कृषि श्रमिक सिपमूलक तालिम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.३.४	बेरोजगारलाई रुची अनुसार तालिम सञ्चालन	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.३.५	Job Bank को स्थापना गर्न अध्ययन		१००				
		१.३.६	Job Information Software निर्माण			५००			
		१.३.७	विपन्न लक्षित विषेश भूमि बैङ्क स्थापना				७००		
		१.३.८	अति विपन्न परीवार लक्षित उद्यमी अनुदान	१००	१५०	२००	२५०	३००	
		१.३.९	रोजगार श्रोत केन्द्रको विकास						

५.८.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

✓ आफ्नो आम्दानीले बाह्र महिना खान नपुग्ने परिवार संख्या हालकोबाट ५० प्रतिशत कम हुने छ ।

✓ रोजगारीका अवसरहरू श्रृजना हुने छन् ।

✓ गरिब घरपरिवारको जीवनस्तर सुधार हुने छ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१	**गरिबी निवारण**				
	प्रभाव	राष्ट्रिय गरिबीको रेखामुनि रहेको परिवार (१.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रभाव	बहुआयामिक गरिबीको दर (१.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रभाव	राष्ट्रिय गरिबीको रेखामुनी रहेको ५ वर्ष मूनिका बालबालिका (१.२.२.२) (**प.दि.वि.ल.**)	प्रतिशत		
	प्रभाव	बेरोजगारी दर (८.५.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	८.१*	६.४
	प्रतिफल	गरिब लक्षित कार्यक्रमबाट प्रत्यक्ष लाभ लिने घरपरिवार	संख्या		
	प्रतिफल	भूमिहिन तर करार खेतीबाट लाभान्वित घरपरिवार	संख्या		
	प्रतिफल	सामाजिक सुरक्षण प्रणालीमा समेटिएको जनसंख्या (१.३.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	आयमूलक सिप विकास तालिमद्वारा लाभान्वित घरपरिवार	संख्या		
	असर	अशक्त, असहाय, बेसहारा आश्रयस्थलमा समेटिने	संख्या		
	प्रतिफल	स्वास्थ्य बिमाबाट सूरक्षित गरिएका विपन्न परिवार	संख्या		
	प्रतिफल	गरिबीको रेखामुनि रहेका महिला (१.२.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	गरिबीको रेखामुनि रहेका ५ वर्ष मुनिका बालबालिका (१.२.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	कूल बजेटमा सामाजिक सुरक्षा खर्च (१.३.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	आफ्नै नाममा अचल सम्पत्ति भएका महिला (१.४.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	कूल बजेटमा गरिबी निवारणका लागि प्रत्यक्ष रुपमा छुट्याइएको बजेट (१.क.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		

नोटः ( )* – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

परिच्छेद - ६: पूर्वाधार विकास

६.१ वस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

६.१.१ पृष्ठभूमि

मानव जीवनको आधारभूत आवश्यकताहरू मध्ये आवास पनि एक हो र नेपालको संविधानले पनि सुरक्षित तथा वातावारण मैत्री आवासको हकलाई प्रत्याभूति गरेको छ । गाउँपालिकाका अधिकाशं घरहरू अर्धपक्की तथा पक्की अवस्थामा रहनुले यस गाउँपालिकाका घरहरू भूकम्पीय तथा अन्य प्रकोप सुरक्षाको दृष्टिकोणले जोखिममुक्त अवस्थामा रहेका छन। राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यहाँको जम्मा घरधुरी संख्या ७०५९ रहेकोमा घरको छानोको बनोटको आधारमा अध्ययन गर्दा सबै भन्दा बढी ३९१३ अर्थात ५५.४ प्रतिशत घरधुरी सिमेन्ट अथवा ढलान भएको छानो मुनी बसोवास गर्ने गर्दछन । यसै गरी खर पराल तथा छुवालीले छाएको छानोमुनी बसोवास गर्ने १५५५ अर्थात २२ प्रतिशत रहेका छन भने जस्ता को छानो भएको घरमा वसोवास गर्नेको संख्या १३२९ अर्थात १८.८ प्रतिशत रहेको छ । बाँकीले टायल वा खपटा, काठ फल्याक, माटोको छानो भएको घरमुनी बसोवास गर्ने गर्दछन् ।

विजयनगर गाउँपालिकाको कार्यालय, गाउँपालिकाका सबै वडाका वडा कार्यालयहरु, गुगौली स्वास्थ्य चौकी, विष्णुपुर स्वास्थ्य चौकी, पिपरी स्वास्थ्य चौकी, गणेशपुर स्वास्थ्य चौकी, आयुर्वेद औषधालय विजयनगर लगायतका सार्वजनिक भवनहरु पक्की अवस्थामा रहेका छन् भने बाँकी सार्वजनिक भवन तथा संरचना निर्माण का सर्न्दभमा गाउँपालिकाले प्राथमिकताका साथ कार्यगरिरहेको अवस्था छ ।

६.१.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ छरिएर रहेका बस्तीहरूलाई एकीकृत गर्न तथा आवास क्षेत्रमा वृद्धाश्रम, धर्मशाला, सामुदायिक भवन आदि निर्माण गर्न प्रशस्त मात्रामा बजेटको आवश्यकता पर्ने ।
▪ मौलिक संस्कृति र वास्तुकलाको लोप हुँदै जाने अवस्था रहेको ।
▪ भू-उपयोग योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा आउन नसकेको ।
▪ सुकुम्बासी, विपन्न, लोपोन्मुख जाति तथा आर्थिक रूपले पिछडिएका परिवारका निम्ति आवास निर्माणसम्बन्धी ठोस नीति आवश्यक रहेको ।
▪ भवन तथा सुरक्षित आवास निर्माणका लागि स्थानीयस्तरमा प्राविधिक र दक्ष जनशक्तिको अभाव भएको ।

५.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष: मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ समथर भूमि भएकाले प्रत्येक वडामा रहेका खुला क्षेत्रलाई सम्भाव्यता अध्ययन गरी एकीकृत बस्ती विकास गर्न सजिलो रहेको ।
▪ स्थानीय स्तरमा आवास निर्माण सामग्रीहरू जस्तै- गिट्टी, बालुवा आदिको उपलब्धता भएको र यथेष्ट मात्रामा सडक सञ्जालको विस्तारका कारण ढुवानीमा समस्या नरहेको हुँदा स्थानीय स्रोतसाधनको प्रयोग गरी निर्माण गर्न सकिने ।
▪ गाउँपालिकाले आफ्ना मूख्य चोक तथा सडकहरुको सौन्दर्यकरण गर्ने र सार्वजनिक स्थानहरुमा वृक्षारोपण गर्ने नीति अगाडी सारेको ।

सबल पक्ष: मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ व्यवस्थित र वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्न सकिने ।
▪ भूकम्प प्रतिरोधी वातावरण मैत्री सुविधासम्पन्न तथा सुरक्षित भवन निर्माणमा जनचासो बढ्दै गएको ।
▪ सुरक्षित नागरिक आवास निर्माणका लागि संघीय, प्रादेशिक सरकारसँगको सहकार्यमा निर्माण गरिने ।
▪ गाउँपालिकाको नागरिक आवास कार्यक्रम अन्तर्गत गत आर्थिक बर्षमा १७ घरहरु निर्माण सम्पन्न भएको ।
▪ गाउँपालिकाले सुरक्षित नागरिक आवास कार्यक्रम (खरको छानो विस्थापन) कार्यक्रम प्रभावकारी रुपमा संचालन गरिरहेको र गाउँपालिकालाई खरको छानो मुक्त गाउँपालिका बनाउने लक्ष्य लिएको ।

६.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
सबैलाई पूर्ण सुरक्षित तथा आधारभूत सुविधासम्पन्न आवासको प्रत्याभूति
लक्ष्य
सुरक्षित र न्यूनतम सुविधायुक्त आवास तथा बस्ती विकास गर्ने
उद्देश्यहरू
✓ न्यूनतम सुविधा सम्पन्न एकीकृत आवासको विकास गर्नु ✓ सुरक्षित आवास तथा भवनहरु निर्माण गर्ने

उद्देश्य १: न्यूनतम सुविधा सम्पन्न एकीकृत आवासको विकास गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१. छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा परेका बस्तीहरूलाई एकीकृत बस्तीको निर्माण गरी स्थानान्तरण गर्दै लैजाने ।	१.१.१. विपद्को जोखिममा परेका बस्तीहरू पहिचान तथा नक्साङ्कन गरिनेछ ।
	१.१.२. एकीकृत आवास निर्माणका लागि वडास्तरमा उपयुक्त स्थानहरू पहिचान गरी आवास क्षेत्र विकास गरिनेछ ।
	१.१.३. छरिएर रहेका तथा विपद्को जोखिममा परेका घरपरिवारका लागि सुरक्षित, व्यवस्थित, आधारभूत सुविधायुक्त तथा वातावरण मैत्री एकीकृत बस्ती निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.४. सुकुम्बासी, विपन्न, लोपोन्मुख जाति तथा आर्थिक रूपले पिछडिएका परिवारका लागि आवास निर्माण सम्बन्धी ठोस नीति बनाइने छ ।
	१.१.५. विपद्को उच्च जोखिममा रहेका स्थानमा हुन सक्ने थप बस्ती विस्तारलाई निरुत्साहित गरिनेछ ।
	१.१.६. समग्र एकिकृत शहरी विकास गुरुयोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ ।
	१.१.७ अव्यविस्थत बसोबास कायर्लाई नियन्त्रण गर्न भू-उपयोग नीति तथा मापदण्ड तयार गरि कार्यन्वयनमा ल्याइनेछ ।
१.२. घना बस्ती रहेको स्थानमा बस्ती व्यवस्थित गर्ने ।	१.२.१. पालिकाको भू-उपयोग नीति तय गरी सोही अनुरुप वस्ती विकास तथा तयारीको चरणमा योजना निर्माण गरिनेछ ।
	१.२.२. हाल घनावस्ती रहेका स्थानमा भौतिक पूर्वाधार विकास गरी बस्ती वरपर थप आवास विस्तार कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
	१.२.३. अनधिकृत रुपले बसोबास गरिरहेका घरपरिवार पहिचान गरी सो स्थानबाट हटाउने कार्यलाई अभियानको रुपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

उद्देश्य १: न्यूनतम सुविधा सम्पन्न एकीकृत आवासको विकास गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.२.४ सघन वस्ती क्षेत्रमा निर्माण भएका र नक्सापास विपरित संरचनाहरुलाई हटाइने छ।
	१.२.५ नक्सापासलाई अनिवार्य गरी नक्सापास नभई बनेका संस्थालाई क्रमश: हटाइनेछ।

उद्देश्य २: सुरक्षित आवास तथा भवनहरू निर्माण गर्ने	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१. एकीकृत सेवा प्रदायक बहुउपयोगी तथा बहुउद्देश्यीय भवन निर्माण गर्ने।	२.१.१. सरकारी भवनहरू निर्माण गर्दा सकेसम्म एकै स्थानमा र एकरुपता ल्याउन एकै किसिमका भवनहरूको डिजाइन र निर्माण गरी एकीकृत जनसेवा प्रदान गरिनेछ।
	२.१.२. सरकारी तथा सार्वजनिक भवनहरू अपाङ्ग मैत्री बालमैत्री बनाइने छ।
	२.१.३ दलित एवम् सीमान्तकृत अति विपन्न समुदायका लागि लागत साझेदारीमा आवास निर्माण गरिनेछ।
२.२ आवास तथा भवन निर्माणमा स्थानीय स्रोत र साधनको उच्चतम प्रयोग गर्ने।	२.२.१. आवास तथा भवन निर्माणमा स्थानीय स्तरमा उपलब्धता भएका निर्माण सामग्रीको उच्चतम प्रयोग गरिनेछ।
	२.२.२. आवास तथा भवन निर्माणमा स्थानीय स्रोत र साधनको उच्चतम प्रयोग हुने प्रविधि विकास गर्न विज्ञहरूको सहयोग लिई निर्माण मजदुरहरूका लागि नियमित तालिम संचालन गरिने छ।
	२.२.३ स्थानिय मौलिकताको पहिचान गरी सो को जर्गेना गर्ने, वास्तुकला तथा सौन्दर्य कायम हुने संरचना निर्माण गर्दा पालिकाले प्रोत्साहन गर्ने नीति अवलम्वन गरिनेछ।
	२.२.४. समयानुकुल भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण नीति अवलम्बन गरिनेछ।
	२.२.५. सडक तथा गाउँवस्तीमा एउटै रंग भएका भवन तथा एक सडक, एक विधुत स्वीच जडान विधि कार्यान्वयन गरि Signature वस्ती विकासको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ।
	२.२.६ विजयनगर गाउँपालिकालाई खरको छानामुक्त गाउँपालिका बनाउने नीतिलाई निरन्तरता दिइनेछ।
	२.२.७ विगतका विभिन्न सरकारी निकायबाट निर्मित निर्माण थालनी भई अधुरो अवस्थामा रहेका योजना कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका आधारमा निर्माण सम्पन्न गर्ने निति लिइनेछ।

बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माणको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१	१.१.	१.१.१.	विपद्को जोखिममा परेका बस्तीहरूको पहिचान गरी नक्सांकन गर्ने		५००				
		१.१.२.	एकीकृत आवास निर्माणका लागि वडास्तरमा सम्भावित स्थान पहिचान गर्ने		१५०		३००		
		१.१.३.	स्थानीय तह, निजी क्षेत्र तथा लक्षित वर्गको सहकार्यमा एकीकृत बस्ती निर्माण		१५००	१५००	१५००	१५००	
		१.१.४.	आर्थिक रूपले पिछडिएका वर्गको लागि जनता आवास कार्यक्रम		१५००	१५००	१५००	१५००	
		१.१.५.	भवन निर्माण सहिंता कार्यान्वयन गर्न जोखिम क्षेत्र पहिचान						
		१.१.६	एकिकृत शहरी विकास गुरुयोजना तयार गरी कार्यान्वयन			७००			
		१.१.७	अव्यविस्थत बसोबास कायर्लाई नियन्त्रण गर्न भू-उपयोग नीति तथा मापदण्ड तयार गरि कार्यन्वयन				४००		
	१.२.	१.२.१.	बस्ती विकास कार्यक्रम सम्भाव्यता अध्ययन						
		१.२.२.	अनुगमन संयन्त्र निर्माण/मापदण्ड निर्माण		१००				
		१.२.३.	भवन आचार संहिता तर्जुमा तथा लागू						
		१.२.४	सघन वस्ती क्षेत्रमा निर्माण भएका नक्सापास विपरित संरचनाहरुको व्यवस्थापन						
		१.२.५	नक्सापासलाई अनिवार्य						
	२.१.	२.१.१.	सामूहिक सार्वजनिक तथा सरकारी भवन निर्माण						
		२.१.२.	अपाङ्ग मैत्री भवन निर्माण						
		२.१.३	दलित एवम् सीमान्तकृत अति विपन्न समुदायका लागि आवास निर्माण						

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
	२.२.	२.२.१	भवन निर्माणमा स्थानीय निर्माण सामग्रीको प्रयोग गर्न प्रोत्साहन		१५०	१५०	१५०	१५०	
		२.२.२	सुरक्षित आवास निर्माणका लागि क्षमता अभिवृद्धि सम्बन्धी तालिम		१००	१००	१००	१००	
		२.२.३	स्थानिय मौलिकताको जर्गेनाको लागि नीति निर्माण			२५०			
		२.२.४.	समयानुकुल भूकम्प प्रतिरोधी भवन निर्माण नीति अवलम्बन						
		२.२.५.	सडकमा एउटै रंग भएका भवन तथा एक सडक, एक विधुत स्वीच जडान विधि कार्यान्वयन गरी Signature वस्ती निर्माण						
		२.२.६	विजयनगरलाई खरको छानामुक्त गाउँपालिका बनाउने नीति अबलम्बन						
		२.२.७	अधुरो अवस्थामा रहेका योजना कार्यक्रमलाई प्राथमिकताका						

६.१.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ✓ न्यूनतम सुविधायुक्त एकीकृत बस्तीहरूको विकास भएको हुने
- ✓ भवन आचार संहिता निर्माण भई कार्यान्वयन भएको हुने
- ✓ विपन्न वर्गको लागि आवास योजना कार्यान्वयनमा आएको हुने
- ✓ गाउँपालिकाका भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त सम्पूर्ण घर तथा सार्वजनिक भवनहरूको पुनर्निर्माण भएको हुने ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**भवन, आवास तथा वस्ती विकास**				
	असर	झुपडी तथा अवैध जमिनमा बसोबास गर्ने परिवार (११.१.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		

क.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	खर/पराल/पातले छाएको घरमा बस्ने परिवार (११.१.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	२२.०*	१५
	असर	बाढी, डुबान तथा भूकम्पबाट सुरक्षित र सुबिधायुक्त घरमा बस्ने परिवार (११.१.१.३) (**प.दि.वि.ल.**)	प्रतिशत		
	असर	पाँच जना र सो भन्दा बढी व्यक्तिहरु एउटै छानोमुनी बसोबास गर्ने परिवार (११.३.२.१) (**प.दि.वि.ल.**)	प्रतिशत		
	असर	भूमिहीन तथा सुकुम्बासीको संख्या	प्रतिशत		
	असर	एकीकृत आवासमा छुट्टाछुट्टै घरमा बस्ने परिवार संख्या	प्रतिशत		
	असर	बहुतले आवास (अपार्टमेन्ट) मा बस्ने परिवार संख्या	प्रतिशत		

नोट: (*) – राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

६.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन।
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ।

६.२ सडक, पुल तथा यातायात

६.२.१ पृष्ठभूमि

सडक तथा यातायातलाई पूर्वाधार विकासको महत्वपूर्ण सूचक मानिन्छ । गाउँपालिकामा सडक तथा यातायातको अवस्थालाई हेर्दा स्थिती सन्तोषजनक रहेको छ । पूर्व पश्चिम राजमार्गको चन्द्रौटा बाट लगभग १८ कि.मि को दुरीमा रहेको यस गाउँपालिका भित्रका सहायक सडकहरुले गाउँपालिकाका सबै वडा र टोलहरुलाई जोडेको अवस्था छ । यहाँको सडक संजालले स्थानिय बजार, कृषि क्षेत्र, राष्ट्रिय राजमार्ग, लगायतका क्षेत्रसंग सहज पहुँच बनाएको छ । गाउँपालिकाको चालु आ.ब को रातो कितावमा समावेश तथ्याङ्क अनुसार आ.ब २०७९/०८० मा गाउँपालिकामा भवन निर्माण तर्फ ३३ वटा योजनाहरु सफल भएका छन् भने ४३ वटा भन्दा बढी सडक सम्बन्धी योजनाहरु सम्पन्न भएका छन् यसै गरी धर्म सँस्कृति र खानेपानी सम्बन्धी १० वटा योजनाहरु सम्पन्न भएको तथ्याङ्क रहेको छ । यहाँ ५ हजार ९ सय १० मि. बाटो ग्राभेल, ६ हजार २५ मि. कालोपत्रे, ८ सय ८४ मि. पि.सि.सि ढलान, १ सय १८ मिटर आर.सि.सि ढलान, सहित ९ वटा कल्भेट निर्माण, ६ वटा विद्यालयका भवन निर्माण, ४ वटा वडा कार्यालयको भवन निर्माण, ९ वटा कार्यालयमा घेराबेर पर्खाल निर्माण तथा ७५० वटा नाली निर्माण लगायतका कार्यहरु सम्पन्न भएको अवस्था छ । हाल यहाँका मुख्य सडकहरू कालोपत्रे छन् भने सहायक सडकहरू विस्तार तथा स्तरोन्नती तीव्र रुपमा भइरहेको छ ।

गाउँपालिकाले सडकहरूको निर्माण, विस्तार तथा मर्मत गर्ने कार्यलाई प्राथमिकतामा राखेको छ । तथापि यातायातका साधनहरूको अपर्याप्तता तथा रुटहरू वैज्ञानिक नहुँदा सार्वजनिक यातायातको अवस्था भने कमजोर रहेको पाइन्छ । त्यसकारण बस टर्मिनलको निर्माण गर्नु अतिआवश्यक रहेको छ । सडक मार्गबाट ओहोर दोहोर गर्ने यात्रुहरूलाई सुविधाको लागि विभिन्न स्थानहरूमा यात्रु प्रतिक्षालय तथा सार्वजनिक शौचालय निर्माण गर्नु पनि आवश्यक छ । सडक तथा यातायातको विकासले उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने, स्वास्थ्य तथा शिक्षा सेवामा पहुँच पुऱ्याउने, रोजगारी सिर्जना गर्ने, गरिबी न्यूनीकरण गर्ने तथा आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा टेवा पुऱ्याउँछ ।

६.२.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्षः प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ योजनाबद्ध तथा दिगो विकास लक्ष्यका मापदण्ड मुताविक सडक सञ्जाल विस्तार तथा स्तरोन्नति गर्न ठूलो आकारको बजेट आवश्यक पर्ने ।
▪ कच्ची सडक वर्षातको समयमा कतिपय स्थानमा हिलाम्मे हुने र अन्य समयमा धुलाम्मे हुने हुँदा आवागमन जोखिमपूर्ण र कष्टप्रद हुनेगरेको ।
▪ सडकहरूमा ढल तथा नाली व्यवस्थापन गर्नुपर्ने ।
▪ सडक वरपर प्रदुषण भई वातावरण र जनस्वास्थ्यमा पर्न गएको नकारात्मक असर कम गर्न पहल गर्नुपर्ने ।

६.२.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ प्रत्येक वडालाई सडक सञ्जालले जोडेको ।
▪ गाउँपालिकाको सडक संजाल मार्फत कृषि, पर्यटन तथा उद्योगको विकासको राम्रो सम्भावना रहेको ।
▪ ट्राफिक युनिटहरू स्थापना गरी सडक यातायातलाई व्यवस्थित बनाउन सकिने ।

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकाले आफ्नो क्षेत्र भित्र संचालनहुने योजनाहरुलाई प्राविधिक लागत अनुमान एवं सम्झौतामा तोकिए बमोजिमको समय, परिमाण र गुणस्तरमा सम्पन्न गर्न उपभोक्ता समिति र संलग्न कर्मचारीहरुलाई आवश्यक तालिमको व्यवस्था गर्ने नीति अगाडी सारेको ।
▪ गाउँपालिकाले निर्माण सम्पन्न भईसकेका सडकहरुको मर्मत संभारलाई नियमित गर्नका लागि सडक मर्मत कोषको व्यवस्था गरी मर्मत सम्भारको व्यवस्था गर्ने नीति लिएको । नभएको बनाउनु पर्ने ।

६.२.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
सहज, सुरक्षित र भरपर्दो सडक तथा यातायात सेवाको सुनिश्चितता
लक्ष्य
गाउँपालिका भित्रको सडक सञ्जाल स्तरोन्नति गरी यातायातलाई सुरक्षित, सहज र भरपर्दो बनाउने
उद्देश्यहरू
✓ गाउँपालिकावासीमा गुणस्तरीय सडक तथा यातायातको पहुँच पुर्‍याउनु ✓ गाउँपालिका मा सडक तथा यातायात सेवाको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु

उद्देश्य १: गाउँपालिकावासीमा गुणस्तरीय सडक तथा यातायातको पहुँच पुर्‍याउनु

रणनीति	कार्यनीति
१.१. पालिका केन्द्रबाट सबै वडा केन्द्र र महत्वपूर्ण स्थानमा सडक सञ्जाल विस्तार गर्ने ।	१.१.१. सम्पूर्ण वडा केन्द्रलाई पालिका केन्द्रसँग जोड्ने मुख्य-मुख्य सडकहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी शीघ्र स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे गरिनेछ ।
	१.१.२. निर्माण योजनामा रहेका सडकको यथाशीघ्र निर्माण सम्पन्न गरी सञ्चालनमा ल्याइनेछ ।
	१.१.३ सडक विस्तार सँगसँगै बसपार्क तथा बस टर्मिनल निर्माण गरिने छ ।
	१.१.४ पर्यटकीय सडक निर्माण गर्न संघ र प्रदेश सरकारसँग विशेष पहल गरिनेछ ।
१.२. विद्यमान सडक पूर्वाधारको स्तरोन्नति तथा विस्तार गर्ने ।	१.२.१. हाल सञ्चालनमा रहेका प्रमुख वस्ती र बजार केन्द्र जोड्ने प्रमुख सडकहरूको पहिलो प्राथमिकता तोकी स्तरोन्नति, विस्तार र कालोपत्रे वा पक्की गरी दिगोपना गर्नुपर्ने ।
	१.२.२. पहिचान भएका कृषि सडकहरूको स्तरोन्नति र विस्तार गरी गाउँपालिकाका सडकसँग आवद्ध कृषि सडक सञ्जाल निर्माण गरिनेछ ।
	१.२.३. प्रस्तावित औद्योगिक व्यावसायिक तथा कृषि पकेट क्षेत्रहरूको यकिन गरी ती स्थानहरूलाई जोड्ने सडक क्रमिक रुपमा निर्माण गरिनेछ ।
	१.२.४. सघन यातायात सञ्चालन हुने मुख्य सडकहरूमा आवश्यकता अनुसारको रोड फर्निचर (Road Furniture) को व्यवस्था गरिनेछ ।
	१.२.५ गाउँपालिकाभर अति आवश्यक स्थानहरूमा पुल निर्माणका लागि अध्ययन गरी DPR तयारी गरी पुन निर्माणका लागि संघीय र प्रादेशिक सरकारसँग बजेटका लागि समन्वय गरिनेछ ।
	१.२.६ उच्च प्राथमिकता प्राप्त पुलहरूको डिपिआर सम्पन्न गरिनेछ ।

उद्देश्य १: गाउँपालिकावासीमा गुणस्तरीय सडक तथा यातायातको पहुँच पुऱ्याउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.२.७ शान्ति सुरक्षालाई कायम गर्न गाउँपालिका क्षेत्रका प्रमुख सडकहरुमा सौर्य बत्ति, सिसि क्यामरा जडान गरिनेछ ।
	१.२.८ सडकको नियमित मर्मत सम्भार कामका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था गरिनेछ ।
	१.२.९ वडाहरु जोड्ने मूल सडकहरुलाई सडक अधिकार क्षेत्र १० मी. भन्दा बढी कायम गरि हरियाली प्रवर्धन गरिनेछ ।
१.३. सार्वजनिक यातायात प्रणालीको विकास गर्ने ।	१.३.१. यातायात व्यवसायी तथा सरोकारवालासँग अन्तरक्रिया गरी सार्वजनिक सवारी साधन चल्ने रूटहरू तय गरिनेछ ।
	१.३.२. रूटमा चल्ने सवारी साधनहरूको संख्या र प्रकार (जस्तै बस, मिनिबस, अटो रिक्सा, माइक्रोबस आदि) आवश्यकता अनुसार तय गरिनेछ ।
	१.३.३. रूटको बीच-बीचमा बस स्टप, सार्वजनिक शौचालय, प्रतीक्षालयहरू स्थानीय आवश्यकता अनुसार निर्धारण गरी निर्माण गरिनेछ ।
	१.३.४. गाउँपालिकाका सघन यातायात सञ्चालन हुने मुख्य रूटहरूमा आवश्यकताको आधारमा ट्राफिक युनिट स्थापनाका लागि सहजिकरण
१.४. हेलिप्याड निर्माण गर्ने ।	१.४.१. गाउँपालिकाका प्रत्येक वडामा कम्तिमा एउटा हेलिप्याड निर्माण गरिनेछ ।

उद्देश्य २: गाउँपालिकामा सडक तथा यातायात सेवाको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१.सडक तथा यातायात गुरुयोजना अनुरूप योजनावद्ध एवं व्यवस्थित तवरले सडक संजालको विस्तार तथा स्तरोन्नति गर्ने ।	२.१.१. गुरुयोजना निर्माण गरी सोमा आधारित सडक सञ्जालको विकास तथा यातायात रुटहरूको तय गरिनेछ ।
	२.१.२. रणनीतिक सडकहरूको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन (डिपिआर) तयार गरी प्राथमिकताका आधारमा निर्माण गरिनेछ ।
	२.१.३. आवश्यकताका आधारमा निजि क्षेत्रको सहकार्यमा स्मार्ट पार्किङको व्यवस्थापन गरिनेछ ।
२.२. सडकको न्यूनतम मापदण्ड कार्यान्वयनमा ल्याइने ।	२.२.१. सडकको न्यूनतम मापदण्डलाई कार्यान्वयनमा ल्याइने छ तथा सडक अतिक्रमण गर्ने कार्यलाई पूर्ण रुपमा निरुत्साहित गरिनेछ ।
२.३. दिगो तथा वातावरण मैत्री प्रविधिमा जोड दिने ।	२.३.१. सडकको नियमित मर्मत सम्भारका लागि आधुनिक प्रविधिको उपयोग तथा यान्त्रीकिकरणमा जोड दिइनेछ ।
	२.३.२. प्राकृतिक प्रकोप तथा जलवायु परिवर्तनले सडक तथा यातायातमा हुन सक्ने असर तथा नोक्सानीलाई न्यूनीकरण गरिनेछ ।
	२.३.३. हुलाकी RTO सडकमा विद्युतीय सवारी साधन संचालन गर्नका लागि सङ्घीय तथा प्रादेशिक सरकारसँग समन्वय गरी निजी क्षेत्रलाई आर्थिक सहुलियत दिने र चार्जिङ स्टेशन स्थापना गर्ने स्थानको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।

उद्देश्य २: गाउँपालिकामा सडक तथा यातायात सेवाको दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	२.३.४ गाउँपालिकामा निर्माण हुने सडकहरू मध्ये २० प्रतिशत सडकहरूमा हरित सडक प्रविधिको प्रयोग गरी निर्माण गर्न सम्भावना अध्ययन गरिनेछ।

सडक, पुल तथा यातायातको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१	१.१.	१.१.१.	वडा केन्द्रलाई गाउँपालिका केन्द्रसँग जोड्ने मुख्य सडकको स्तरोन्नति तथा कालोपत्रे	१०००	१२००	१५००	२०००	२५००	
		१.१.२.	हाल निर्माणाधिन सडक निर्माण तथा संचालन		५००				
		१.१.३.	बसपार्क तथा बस टर्मिनल निर्माण			१५००			
		१.१.४	पर्यटकीय सडक निर्माण गर्न पहल						
	१.२.	१.२.१.	प्रमुख सडकहरूको स्तरोन्नति	८००	९००	१२००	१५००	१८००	
		१.२.१	नेवलागञ्ज देखि डाँडाटोल हुँदै गोवरहवा सम्म कालोपत्रे						
		१.२.१	वडाकार्यालय देखि रामनगर डेहवासम्म कालोपत्रे						
		१.२.१	त्रिपाल नगरको सडक कालोपत्रे						
		१.२.१	बर्गदी पुलदेखि श्रीरामरान मदरसा स्कुल जाने सडक कालोपत्रे						
		१.२.१	हुलाकी दत्तपुर सिसवा देखि चिरही खोला सम्म कालोपत्रे						
		१.२.२	कृषि सडकहरुको स्तरोन्नती र विस्तार						
		१.२.३.	औद्योगिक, व्यावसायिक तथा कृषि क्षेत्र जोड्ने सडक निर्माण	५००	८००	१०००	१२००	१५००	
		१.२.४.	मुख्य सडकहरूमा रोड फर्निचरको व्यवस्था	५००	६००	८००	१०००	१२००	
		१.२.५	उच्च प्राथमिकता प्राप्त पुलहरूको सर्वेक्षण अध्ययन		५००				
		१.२.६	उच्च प्राथमिकता प्राप्त पुलहरूको डिपिआर निर्माण			१२००			
		१.२.७	गाउँपालिकाका प्रमुख सडकहरुमा सौर्य बत्ति, सिसि क्यामरा जडान	५००	८००	१५००			
		१.२.८	सडकको नियमित मर्मत सम्भार कामका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था	१००					

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.२.९	सडक अधिकार क्षेत्र १० मी भन्दा बढी कायम गरि हरियाली प्रवर्धन, फुटपाथ, साइकल लेन सहित निर्माण			१०००	१५००	२०००	
	१.३.	१.३.१.	सार्वजनिक सवारीसाधन चल्ने रुटहरू तय		५०				
		१.३.२.	रुट अनुसार सवारी साधनहरूको संख्या र प्रकार निर्धारण						
		१.३.३.	बस स्टप, सार्वजनिक शौचालय तथा प्रतिक्षालय निर्माण			१२००	१५००		
		१.३.४.	ट्राफिक युनिट स्थापना का लागि सहजिकरण			१२००			
	१.४.	१.४.१.	प्रत्येक वडाका सम्भाव्य स्थलमा हेली प्याड निर्माण						
२	२.१.	२.१.१.	सडक तथा यातायात गुरुयोजना अनुरूप सडक संजालको विस्तार तथा स्तरोन्नति		५००	८००	१०००	१२००	
		२.१.२.	रणनीतिक सडकहरूको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन निर्माण			५००			
		२.१.३.	निजी क्षेत्रको सहकार्यमा स्मार्ट पार्किंडको व्यवस्थापन		२००				
	२.२.	२.२.१.	अनुगमनको व्यवस्था						
	२.३.	२.३.१.	आधुनिक उपकरण खरिद		५००	८००	१०००	१२००	
		२.३.२.	Bio-engineering प्रविधि अवलम्बन गर्ने			५००			
		२.३.३.	सडकमा विद्युतीय सवारी साधन खरिदमा सहुलियत						
		२.३.४	गाउँपालिकामा निर्माण हुने सडकहरू मध्ये २० प्रतिशत सडकहरूमा हरित सडक प्रविधिको प्रयोग गरी निर्माण गर्न सम्भाव्यतन अध्ययन	५००					

६.२.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ✓ सडक यातायातको सहज पँहुच स्थापित भएको हुनेछ ।
- ✓ गाउँपालिका केन्द्रलाई राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्ने मुख्य सडकहरू कालोपत्रे भएका हुनेछन ।
- ✓ गाउँपालिका केन्द्रलाई प्रत्येक वडाकेन्द्र जोड्ने सडकहरू स्तरोन्नति भएका हुनेछन ।
- ✓ सार्वजनिक यातायातका वैज्ञानिक रुटहरू तय भइ सार्वजनिक परिवहन सहज भएको हुनेछ ।
- ✓ सडक जोखिम तथा दुर्घटना न्यूनीकरण हुनेछन ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**सडक तथा यातायात**				
	असर	बाह्रै महिना सवारीसाधन सञ्चालनयोग्य सडकको २ कि.मि. दूरीभित्र बसोबास गर्ने घरपरिवार (९.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	घरबाट ३० मिनेटको पैदलयात्रामा सडकमा पहुँच भएका जनसंख्या (११.२.१.२) (**प.दि.वि.ल.**)	प्रतिशत		
	असर	सार्वजनिक यातायातमा सुविधाजनक पहुँच भएको जनसंख्या (११.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	सडक घनत्व (९.१.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	कि.मि./वर्ग कि.मी.		
	असर	पक्की कालोपत्रे सडकको कि.मी./वर्ग कि.मी. (९.१.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	कि.मी/वर्ग कि.मी.		
	प्रतिफल	गाउँपालिका केन्द्रबाट वडा केन्द्र जोड्ने कालोपत्रे सडकको लम्बाई	कि.मि		
	असर	हवाइ यातायात प्रयोगकर्ता यात्रु (प्रतिवर्ष) (९.१.२.३) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	गाउँपालिकाको सडकको जम्मा लम्बाई	कि.मि		
	प्रतिफल	गाउँपालिकाको कालोपत्रे सडकको जम्मा लम्बाई	कि.मि		
	प्रतिफल	कृषि सडकको लम्बाई	कि.मि		
	प्रतिफल	सडकहरूमा व्यावस्थित नाला निर्माण	कि.मि		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	प्रतिफल	पुल तथा कल्भर्ट निर्माण	संख्या		
	असर	आफ्नै निजी सवारी साधनमध्ये साइकल भएको घरधुरी संख्या	प्रतिशत		
	असर	आफ्नै निजी सवारी साधनमध्ये मोटरसाइकल भएको घरधुरी संख्या	प्रतिशत		
	असर	आफ्नै निजी सवारी साधनमध्ये कार, जिप, भ्यान भएको घरधुरी संख्या	प्रतिशत		

६.२.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन।
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ।

६.३ जलश्रोत, विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा

६.३.१ पृष्ठभूमि

कुनै पनि स्थानमा बसोबास गर्ने नागरिकको जीवनलाई सरल र सहज बनाउन साथै आर्थिक तथा सामाजिक विकास गर्न विद्युत तथा ऊर्जाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यस गाउँपालिकामा खाना पकाउनका लागि कुल घरधुरी मध्ये ५९४६ घरधुरी अर्थात ८४.२ प्रतिशतले दाउरा प्रयोग गर्ने गरेका छन्। त्यसैगरी ९५६ अर्थात १३ प्रतिशतले एलपी ग्याँस र बाँकी परिवार संख्याले बायोग्याँस, विजुली तथा मट्टितेलको प्रयोग गर्ने गरेका छन्। यहाँका अधिकाशं घरधुरीले उज्यालो बत्तीको लागि भने विजुली बत्ती प्रयोग गर्दै आएका छन्। काठदाउराको श्रोत सामुदायिक वन तथा निजी वन रहेका छन्। काठदाउराको प्रयोगका थुप्रै नकारात्मक पक्षहरूमध्ये स्वास्थ्यमा पर्ने असर र वनजङ्गलको विनाश प्रमुख हुन्। गाउँपालिकावासीहरूले राष्ट्रिय प्रसारण लाईनबाट नै विद्युत सेवा प्राप्त गरिरहेका छन्। गाउँपालिकामा विद्युतीकरणको अवस्था सन्तोषजनक नै रहेको भए तापनि सडक सडकमा सौर्यबत्तीहरूको माग तथा प्रत्येक वडामा ट्रान्सफर्मरको माग स्थानीयहरूले गरेको अवस्था छ।

गाउँपालिकामा विद्युत प्रसारण लाईन बिस्तार तथा सुधार गर्नुपर्ने साथै low voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मरको स्तरोन्नती तथा नयाँ ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ। विद्युत ऊर्जा साथसाथै सौर्य उर्जा जस्ता अन्य वैकल्पिक ऊर्जाबाट विभिन्न उद्योग तथा व्यवसाय, सिँचाई आयोजना, खानेपानी आयोजना समेत सञ्चालन गर्न सकिन्छ। अतः यस गाउँपालिकामा अल्पकालिन रुपमा सौर्य उर्जा र बायो ग्याँसलाई तथा दीर्घकालीन रूपमा जलविद्युत ऊर्जालाई जोड दिनु आवश्यक छ।

६.३.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ मुख्य प्रसारण लाइन बाहेक गाउँपालिकामा विद्युतीकरणका लागि प्रयोग भएका काठका पोलहरू जीर्ण तथा असुरक्षित रहेका।
▪ घरायसी इन्धनको रूपमा अझै पनि मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकूल हुने तथा वनजंगल विनासको कारक तत्वको रूपमा रहेको काठदाउराको प्रयोग उच्च रहेको।
▪ विभिन्न स्थानमा ट्रान्सफर्मरहरूको अभाव रहेको।
▪ सार्वजनिक सडक बत्तिहरूको पर्याप्त प्रबन्ध नभएको।
▪ गुणस्तरीय विद्युत आपुर्तिको व्यवस्था नभएको।

६.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकाको कार्यालय तथा वडा कार्यालयहरूमा विद्युत तथा इन्टरनेट सुविधा भएको।
▪ विद्युत उर्जाको उपलब्धताले उद्योग स्थापनामा सहजता भएको।
▪ नवीकरणीय उर्जा तथा वैकल्पिक उर्जालाई उचित व्यवस्थापन गरी सदुपयोग गर्न सकिने।
▪ समथर भूभाग भएको हुँदा विद्युतीय सवारी साधनहरू प्रयोगमा ल्याउन सकिने।
▪ गाउँपालिकाबासीलाई विद्युतीय उपकरणको उपयोगमा प्रोत्साहन गरी काठ दाउरा र ग्याँसको खपत न्यूनीकरण गर्न सकिने।

६.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच
ऊर्जामा पूर्ण पूर्वाधारयुक्त गाउँपालिका
लक्ष्य
गाउँपालिकावासीहरुमा दिगो, वातावरण मैत्री उर्जामा पूर्ण पहुँच स्थापित गर्ने
उद्देश्यहरू
✓ ऊर्जामा सबै गाउँपालिका बासीको पहुँच पुऱ्याउनु ✓ ऊर्जा व्यवस्थापनलाई दिगो र भरपर्दो बनाउनु

उद्देश्य १. ऊर्जामा सबै गाउँपालिकाबासीको पहुँच पुऱ्याउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१. विद्युतीकरण नभएका स्थानहरूमा विद्युत् सेवा विस्तार गर्ने ।	१.१.१. बस्ती विस्तारका कारण कम भोल्टेज भएका ट्रान्सफरमरहरुमा क्षमता अभिवृद्धि गर्नुका साथै ट्रान्सफरमरहरु नभएका स्थानहरुमा ट्रान्सफरमरको व्यवस्था गरी विद्युतीकरणका लागि थप कार्य अगाडि बढाइने छ ।
	१.१.२. तत्काल विद्युतीकरण उपलब्ध हुन नसक्ने घरधुरी र काठ दाउराको प्रयोगलाई पूर्णरुपले विस्थापित गर्न वैकल्पिक ऊर्जा जस्तै सौर्य ऊर्जा, बायोग्याँस तथा सुधारिएको चुलो प्रयोग गर्न प्रोत्साहन स्वरुप अनुदान प्रदान गरिनेछ ।
	१.१.३. मूख्य सडक तथा बजार क्षेत्रमा स्मार्ट लाइट जडान गरिनेछ ।

उद्देश्य २. ऊर्जा व्यवस्थापनलाई दिगो र भरपर्दो बनाउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१. विद्युत क्षमता वृद्धि गर्ने ।	२.१.१. मागअनुसार आवश्यक भोल्टेज (Voltage) परिपूर्ति गर्न ट्रान्सफर्मर जडान तथा क्षमता वृद्धिका लागि विद्युत प्राधिकरणसँग सहकार्य गरिनेछ ।
	२.१.२. विद्युत प्रसारण लाइन सुधार गर्न विद्युत प्राधिकरणसँग समन्वय गरिनेछ ।
२.२. विद्युत् उपयोग बढाउने ।	२.२.१. घरायसी खाना पकाउन विद्युतीय चुल्होको प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
	२.२.२. विद्युतिय सवारी साधनको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
२.३. वैकल्पिक ऊर्जा प्रवर्द्धन गर्ने ।	२.३.१. गाउँपालिकामा वैकल्पिक ऊर्जा उत्पादनको सम्भाव्यता हेरी निजीक्षेत्रलाई आकर्षण गर्ने नीति अवलम्बन गरिनेछ ।
	२.३.२. उज्यालो गाउँपालिका अभियान अन्तर्गत गाउँपालिकाका सडकहरूमा स्मार्ट लाइट एवं हाई मास्ट बत्ती तथा सार्वजनिक स्थानहरूमा बत्ति जडान गरिनेछ ।
	२.३.३. खाना पकाउने मुख्य इन्धनको रुपमा काठदाउरा प्रयोग गर्ने घरधुरीहरूलाई निश्चित मापदण्डका आधारमा धुवाँ रहित सुधारिएको चुलोमा अनुदान प्रदान गरिनेछ ।

उद्देश्य २. ऊर्जा व्यवस्थापनलाई दिगो र भरपर्दो बनाउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.४. विद्युत चुहावट नियन्त्रण गर्ने।	२.४.१. गाउँपालिकामा हुनसक्ने विद्युत चोरी तथा चुहावट नियन्त्रण गर्न प्राधिकरणसँग सहकार्य गरिनेछ।
२.५.जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	२.५.१. दाउरा र गुइँठाको प्रयोगलाई पूर्णरूपमा वैकल्पिक उर्जा तथा विद्युतीय ऊर्जाको प्रयोगले विस्थापित गर्न दाउरा र गुइँठाको प्रयोगका नकारात्मक असरबारे जनचेतना अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
	२.५.२ गाउँपालिका क्षेत्र भित्र उचित स्थानमा चार्जिङ स्टेशन स्थापना गर्न विद्युत प्राधिकरणसँग समन्वय गरिनेछ।

जलश्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक उर्जाको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१	१.१.	१.१.१.	विद्युतका प्रसारण लाइन विस्तार	१००	१००	१५०	२००	२५०	
		१.१.२.	वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग गर्न अनुदान	५००	५००	५००	५००	५००	
		१.१.३.	मूख्य सडक तथा बजार क्षेत्रम स्मार्ट लाइट जडान	५००	६००	७००	८००	९००	
२	२.१.	२.१.१.	आवश्यकताका आधारमा ट्रान्सफर्मर जडान						
		२.१.२.	विद्युत प्राधिकरणसँग समन्वय गरी विद्युत प्रसारणलाईन सुधार गर्ने						
	२.२.	२.२.१.	विद्युतीय चुल्हो खरिदमा निश्चित मापदण्डका आधारमा छुटको व्यवस्था						
		२.२.२.	विद्युतीय सवारी साधन सञ्चालनमा सवारी कर छुटको व्यवस्था						
	२.३.	२.३.१.	वैकल्पिक ऊर्जा उत्पादनमा निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गर्न अन्तरक्रिया						
		२.३.२	सडक तथा सार्वजनिक स्थानमा बत्ति जडान						
		२.३.३	धुवाँ रहित सुधारिएको चुलोमा अनुदान						
	२.४.	२.४.१.	विद्युत चोरी तथा चुहावट नियन्त्रण गर्न अनुगमनको व्यवस्था						
	२.५.	२.५.१.	विद्युत ऊर्जा तथा वैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग गर्नका लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन						
		२.५.२	गाउँपालिका क्षेत्र भित्र उचित स्थानमा चार्जिङ स्टेशन स्थापना						

६.३.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ✓ उर्जाका आधारभुत पूर्वाधारहरूको विकास भइ हरेक घरधुरीमा न्युनतम उर्जाको सुनिश्चितता भएको हुनेछ ।
- ✓ उर्जाको मुल प्रवाहमा नसमेटिएका घरधुरीहरूमा वैकल्पिक उर्जाको प्रबन्ध भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**उर्जा**				
	असर	विद्युतमा पहुँच भएका जनसंख्या (७.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	८८.६*	९०.२
	असर	वैकल्पिक तथा नविकरणीय उर्जा जस्तै सोलार प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	२.७*	३.८
	असर	जीवाश्म इन्धनको प्रयोग (कूल उर्जा खपतमा) (१२.२.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	४.८*	३.५
	असर	विद्युतबाट चल्ने सवारी साधन (प्रतिशत) (७.३.१.४) (**प.दि.वि.ल.**)	प्रतिशत		
	असर	चार्जिङ स्टेशन	संख्या		
	असर	खाना पकाउनका निम्ति ऊर्जाको प्राथमिक स्रोतको रूपमा कोइला,. दाउरा, गुइँठा लगायतका ठोस इन्धन प्रयोग गर्ने घरपरिवार (७.१.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	८४.९*	७८.२
	असर	खाना पकाउन एलपी ग्यास प्रयोग गर्ने घरपरिवार (७.१.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	१३.५*	१७.२
	असर	खाना पकाउन विद्युतीय चुलो प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	०.५*	१.२
	असर	खाना पकाउन बैकल्पिक ऊर्जा प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	१.५६*	१.८६
	असर	विद्युतीय सामग्रीमा हिटर, पंखा, एयर कन्डिसनर, वासिङ मेसिन प्रयोग गर्ने घरपरिवार	प्रतिशत	६३.८*	६८.२

नोटः (*) – राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

६.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ ।

६.४ सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

६.४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले सूचना तथा सञ्चार सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रुपमा उल्लेख गरेको छ। यस गाउँपालिकाले उक्त मौलिक हकलाई कार्यान्वयन गर्न सूचना तथा सञ्चारसम्बन्धी विभिन्न कार्यक्रमहरुको सन्चालन गरेको छ। राष्ट्रिय जनगणना २०७८, को तथ्याङ्क अनुसार यहाँका करिब ७४ प्रतिशत जनसंख्यासँग साधारण मोवाइल फोन र करिब २० प्रतिशत घरधुरीमा टेलिभिजनको प्रयोग हुने गरेको छ। यहाँका १७ प्रतिशत घरधुरीमा रेडीयोको पहुँच रहेको छ भने १८ प्रतिशत घरधुरीले इन्टरनेट सेवा प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ।

त्यसैगरी गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकमको ADSL सेवा साथै निजी क्षेत्रमा विभिन्न इन्टरनेट सेवा प्रदायक संस्थाहरूले इन्टरनेट सेवा प्रदान गर्दै आएको भए तापनि इन्टरनेट प्रविधिको अवस्था कमजोर रहेकोले विस्तार र गुणस्तर सुधार गर्नु जरुरी छ। साथै सबै वडाहरुमा स्तरीय इन्टरनेट सेवा उपलब्ध हुन सकेको छैन। डीसहोम मार्फत टेलिभिजन प्रसारण हुँदै आएकोले गाउँपालिकावासीले विभिन्न किसिमका समाचारका साथै मनोरञ्जनात्मक कार्यक्रम हेर्ने मौका पाएका छन्।

६.४.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्षः प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ ल्याण्डलाईन टेलिफोन तथा अप्टिकल फाइबरबाट इन्टरनेट सेवा विस्तार गर्नुपर्ने आवश्यकता।
▪ पर्याप्त मात्रामा टेलिफोन तथा मोबाइल टावरहरू नभएकाले Network coverage प्रभावकारितामा ल्याउन टावरहरू विस्तार गर्नुपर्ने।
▪ विद्यालय तथा सार्वजनिक स्थानहरूमा इन्टरनेट सुविधा विस्तार गरी निःशुल्क वाईफाईको व्यवस्था गर्नुपर्ने।
▪ सञ्चार क्षेत्रको क्षमता अभिवृद्धि गर्नुपर्ने।
▪ गाउँपालिका वासीमा सञ्चारका सबै प्रविधिसँगको पहुँच स्थापना गरी साइबर सुरक्षासम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने।

६.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकमको ADSL सेवा साथै World Link, जस्ता इन्टरनेट सेवा प्रदायकले इन्टरनेट सेवा प्रदान गर्दै आएका।
▪ मोबाइल डाटाको प्रयोगबाट भए पनि गाउँपालिका वासीहरूमा Facebook, Youtube जस्ता सामाजिक सञ्जालको प्रयोगमा वृद्धि हुँदै गएको।
▪ रेडियो नेपालको प्रसारण साथै स्थानीय एफ एम सुन्न तथा डिजिटल प्रविधिबाट टेलिभिजन हेर्न सकिने।
▪ उपभोक्ताको माग राम्रो भएको खण्डमा निजी सञ्चार सेवा प्रदायक मोबाइल तथा इन्टरनेट कम्पनीहरूलाई सेवा विस्तारमा आकर्षण गर्न सकिने।
▪ गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवा सम्बन्धमा नियमित रुपमा गाउँपालिकाको Web Site तथा आधिकारिक Face Book पेजबाट सूचनाहरु अद्यावधिक गर्ने नीति लिएको।

६.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच

सूचना तथा सञ्चारमा पूर्ण पूर्वाधारयुक्त गाउँपालिका

लक्ष्य

गाउँपालिकावासीमा सूचना प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गर्ने

उद्देश्यहरू

गाउँपालिका वासीमा सूचना प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गर्ने

रणनीति	कार्यनीति
१.१. सूचना प्रविधिका पूर्वाधारहरूको निर्माण गर्ने ।	१.१.१. मोबाइल नेटवर्क कभरेज प्रभावकारितामा ल्याउन आवश्यकतानुसार मोबाइल टावरहरूको थप र विस्तार तथा गुणस्तर सुधार गर्न नेपाल टेलिकम र एनसेलसँग पहल गरिनेछ ।
	१.१.२. इन्टरनेट प्रदायक निजी कम्पनीहरूलाई आकर्षण गरी पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.३. स्थानीय एफएम रेडियोलाई थप व्यवस्थित गर्ने र स्थानीय पत्रपत्रिका प्रकाशन गर्न निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
	१.१.४. मोबाइल टावरहरूमा विद्युतको नियमित रुपमा आपूर्ति गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइनेछ ।
	१.१.५ डिजिटल नेपाल फ्रेमवर्क २०७६ अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु क्रमश सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.१.६ गाउँपालिकाको सूचना प्रवाहमा सरलताको लागि डिजिटल बोर्ड साथै डिजिटल नागरिक वडापत्रको सुरुवात गरी मोबाइल एप बाटै गुनासो र उजुरी लिने व्यवस्था गरिनेछ ।
१.२. गाउँपालिकावासीमा आमसञ्चारको पहुँच विस्तार गर्ने ।	१.२.१. गाउँपालिकाको वेबसाइटमार्फत सूचना सम्प्रेषण कार्यलाई थप व्यवस्थित गरिनेछ ।
	१.२.२. गाउँपालिका केन्द्र, वडा कार्यालय तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा फ्री वाइफाईको व्यवस्था गरिनेछ ।
	१.२.३. गाउँपालिका र अन्तर्गतका सार्वजनिक सेवा प्राप्त गर्न सम्पूर्ण कार्यालयहरू सूचना प्रविधिमैत्री बनाइनेछ ।
	१.२.४. गाउँपालिकास्तरीय सूचना केन्द्रको साथै e-library को स्थापनाका लागि पहल गरिनेछ ।
	१.२.५. एफएम रेडियोसँग सहकार्य गरी स्थानीय भाषामा सूचना तथा समाचार तयार गरेर प्रशारण गरिनेछ ।
१.३. क्षमता अभिवृद्धिमूलक कार्यक्रम संचालन गर्ने ।	१.३.१. सूचना प्रविधिसँग सम्बन्धित प्राविधिक जनशक्तिलाई विभिन्न किसिमका तालिममार्फत उनीहरूको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ ।
	१.३.२. गाउँपालिकावासीमा साइबर सुरक्षासम्बन्धी जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ ।
	१.३.३ डिजिटल र स्मार्ट गाउँपालिका निर्माणको अभियानलाई अगाडी बढाइनेछ ।

सूचना, संचार तथा प्रविधिको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१	१.१.	१.१.१.	नेपाल टेलिकम र एनसेलसँग समन्वय गरी आवश्यक स्थानमा टावरहरू निर्माण गर्ने तथा गुणस्तर सुधार गर्ने	१००	२००	३००	४००	५००	
		१.१.२.	निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा आम सञ्चार पूर्वाधार निर्माण गर्ने	२००	४००	६००			
		१.१.३.	सामुदायिक एफएम र स्थानीय पत्रिका प्रकाशनमा सहजीकरण	५०	८०	१००	१५०		
		१.१.४.	विद्युत प्राधिकरणसँग सहकार्य	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.५	डिजिटल नेपाल फ्रेमवर्क २०७६ अन्तर्गतका कार्यक्रमहरु सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.१.६.	डिजिटल नागरिक वडापत्रको सुरुवात गरी मोबाइल एप बाटै गुनासो र उजुरी लिने व्यवस्था		५००	५००	५००		
		१.१.६	प्रत्येक टोल विकास संस्थाको पायक पर्ने स्थानहरुमा ७ वटा सूचना पाटीको व्यवस्था						
	१.२.	१.२.१.	गाउँपालिकाको वेबसाइट नियमित रुपमा अपडेट गर्ने	१००					
		१.२.२.	सञ्चारसँग सम्बन्धित निजी क्षेत्रसँग सहकार्य	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.२.३.	विद्युतीय सूचना पूर्वाधार निर्माण	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.२.४.	e-library स्थापना गर्ने	५००					
		१.२.५.	स्थानीय स्तरमा सूचना तथा समाचार उत्पादन तथा प्रसारण	५०	५०	५०	५०	५०	
	१.३.	१.३.१.	सूचना प्रविधि तालिम संचालन	९०	९०	९०	९०	९०	
		१.३.२.	जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.३.३	डिजटल र स्मार्ट पालिकाको अभियानलाई अगाडी बढाइनेछ ।		५००	६००	७००	८००	

६.४.५ अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ✓ गाउँपालिका तथा वडाहरूमा सूचना प्रविधिका पूर्वाधारहरू निर्माण भएको हुने छ ।
- ✓ गाउँपालिका वासीमा आमसञ्चारको गुणस्तरीय सेवामा पहुँच पुगेको हुने छ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**सूचना तथा सञ्चार**				
	असर	टेलिफोन तथा साधारण मोबाइल सेवामा पहुँच पुगेको घरपरिवार संख्या	प्रतिशत	७४.१*	८०
	असर	इन्टरनेट प्रयोगकर्ता घरपरिवारको संख्या (१७.६.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	१८.८*	२५
	असर	रेडियोको पहुँच पुगेका घरपरिवार संख्या	प्रतिशत	१६.३*	२०
	असर	टेलिभिजनको पहुँच पुगेका घरपरिवार संख्या	प्रतिशत	१९.२	२५

नोटः ( ) – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

६.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता हुनेछ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको दैवी विपत्ति आइ लाग्ने छैन।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन।
- सार्वजनिक निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी हुनेछ।

परिच्छेद - ७: वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र

७.१ वन तथा जैविक विविधता

७.१.१ पृष्ठभूमि

विजयनगर गाउँपालिकाको कूल क्षेत्रफल मध्ये ४८.३१ प्रतिशत भू-भाग वन जंगलले ओगटेको छ। यस गाउँपालिका मा स-साना नीजि वन लगायत ६ वटा सामुदायिक वन, १ वटा साझेदारी वन र १ वटा सरकारद्वारा व्यवस्थीत वन गरी जम्मा ८ वटा वनहरु रहेका छन्। वनजंगलले ओगटेको क्षेत्रमा विभिन्न जनावर जस्तै: चित्तल, बँदेल, जरायो, हरिण, मृग, चितुवा, बाँदर, दुम्सी साथै चराचुरुङगी जस्तै: कोइली, मयुर, राजधनेश, मैना, कालिज, सुँगा, गिद्ध आदि पाइन्छ। वनस्पतिमा सिसौं, खयर, साल, सिमल, पारीजात तथा जडीबुटीमा गुर्जो, हर्रो, बर्रो, अमला आदि पाइन्छ। जलचर प्राणी माछा, पानीहाँस, गंगटा, भ्यागुता आदि रहेका छन्। यो गाउँपालिका वन्यजन्तु तथा पशुपछीं अनुसन्धानकर्ताहरुका लागि पनि आर्कषक थलोको रुपमा रहेको छ।

दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य नं. १५ मा वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण विरुद्ध लड्ने, भूक्षयीकरण रोकेर त्यस्तो प्रक्रियालाई उल्ट्याउने तथा जैविक विविधताको क्षतिलाई रोक्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। तसर्थ पर्यावरणीय सन्तुलन, वायुमण्डलको स्वच्छता तथा जीवजन्तुको वासस्थान कायम राख्न वनजंगलको संरक्षण प्राथमिकतामा राख्नु जरुरी छ। अर्कोतर्फ यस गाउँपालिका मा वन क्षेत्रबाहेक खेर गइरहेका जमिन पनि केही मात्रामा रहेकोले उक्त जमिनमा व्यापक जनपरिचालन गरी बृक्षारोपण गर्नुपर्ने देखिन्छ जसले गर्दा गाउँपालिका लाई एक प्रकारको हरित बगैंचाको रुपमा विकास गरी वनलाई आयआर्जनसँग जोड्न सकिन्छ। त्यसैगरी गाउँपालिकाको अधिकांश क्षेत्र तराईको समथर क्षेत्र भएकाले अधिकांश क्षेत्रमा वर्षातको समयमा निरन्तर नदी कटान हुने र विभिन्न वडाहरू डुबानमा परी सडक अवरुद्ध हुनुका साथै धनजनको क्षति हुने हुनाले भू-संरक्षणका हिसाबले अति संवेदनशील क्षेत्रहरूमा वृक्षारोपण, बाँध निर्माण, तारजाली, तटबन्ध तथा परम्परागत बाढी नियन्त्रण र भू-संरक्षणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै भू-संरक्षणको प्रभावकारी उपाय वृक्षारोपण भएकोले सो कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु अति आवश्यक छ।

७.१.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ वन जंगल क्षेत्रमा डढेलो समस्या हुने गरेको।
▪ वन क्षेत्रमा रहेका मिचाहा प्रजातिका वनस्पति नियमित रुपमा गोडमेल गरी नियन्त्रण गर्नुपर्ने।
▪ दिगो वन व्यवस्थापन तथा भू-संरक्षणका लागि प्राबिधिक जनशक्ति उत्पादन गर्नुपर्ने।
▪ सामुदायिक वनको आयस्रोत एवं क्रियाकलापलाई पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउनुपर्ने।
▪ लोपोन्मुख वनस्पति र वन्यजन्तुको संरक्षणका लागि विशेष कार्यक्रम लागू गर्नुपर्ने।

७.१.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकामा सामुदायिक तथा निजी वनहरू तथा सिमित मात्रामा बगैंचाहरु समेत रहेका।
▪ गाउँपालिकाको शहरी क्षेत्रमा रहेका चोक, चौबाटो र बाटोको दायाँ बायाँ तथा बिचमा रहेको क्षेत्रलाई हरित क्षेत्रको रुपमा विकास गरी सुन्दर हराभरा बनाउन सकिने।

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकाले हरियाली प्रवर्धन कार्यक्रमलाई टेवा पुऱ्याउन वृक्षारोपण कार्यक्रमलाई प्राथमिकता दिने नीति लिएको ।
▪ खेर गएका तथा खाली रहेका सार्वजनिक जग्गालाई सामुदायिक वनको रुपमा विस्तार गरी आयआर्जनका विशेष कार्यक्रममा आवद्ध गरी गरिबी निवारणमा जोड्न सकिने ।
▪ स्थानीय समुदायको सहयोगमा सामुदायिक वन संरक्षण गर्न सकिने ।
▪ पर्यापर्यटनको विकास गर्न सकिने ।

७.१.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा आयोजना

दीर्घकालीन सोच

जल, जमिन, जंगल र जडीबुटीको दिगो संरक्षण तथा सदुपयोग मार्फत दिगो विकास हासिल गर्ने

लक्ष्य

गाउँपालिकालाई वातावरण सन्तुलित हरित क्षेत्रको रुपमा विकास गर्ने

उद्देश्यहरू

- ✓ वन क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापन गरी गाउँपालिका को आर्थिक श्रोतको प्रमुख आधार बनाउनु
- ✓ वन तथा हरित क्षेत्रको दिगो विकास सुनिश्चित गर्नु
- ✓ कटानग्रस्त क्षेत्रको संरक्षण गर्नु ।

उद्देश्य १ : वन क्षेत्रको दिगो व्यवस्थापन गरी गाउँपालिकाको आर्थिक श्रोतको प्रमुख आधार बनाउनु

रणनीति	कार्यनीति
१.१. वनक्षेत्रको दिगो व्यवस्थापन गर्ने ।	१.१.१. वन क्षेत्रको विकासलाई वैज्ञानिकीकरण गर्न विज्ञ समूहको सहयोगमा दिगो वन व्यवस्थापन बारे सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा अभिमुखीकरण तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२. वनलाई आर्थिक श्रोतको प्रमुख आधार बनाउने ।	१.२.१. खाली रहेका सार्वजनिक जग्गा, नदी उकासको क्षेत्र, खेर गैरहेको जमिन र बगर क्षेत्रलाई हरित क्षेत्रको रुपमा विकास गरी आय आर्जनसँग आवद्ध गर्ने अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.२.२. निजी तथा सामुदायिक स्तरमा निजी जमिन तथा वन जंगलमा फलफूलको व्यावसायिक उत्पादन सुरु गरिनेछ ।
	१.२.३. कुरिलो, हर्रो, बर्रो, अमला, तुलसी, घ्युकुमारी, गुर्जो, महुवा, सराई(सालको बोटको फल), बेल इत्यादि जडीबुटीको व्यावसायिक उत्पादन गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरी बृक्षारोपण गरिनेछ ।
	१.२.४.कृषि वन (Agro forestry) को नीति अवलम्बन गरी हरित क्षेत्रलाई पूर्ण प्रतिफलमुखी बनाइने छ ।

उद्देश्य २: वनको दिगो विकास सुनिश्चित गर्नु ।

रणनीति	कार्यनीति
	२.१.१. गाउँपालिकामा खेर गइरहेका स्थानको पहिचान गरी वृक्षारोपण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

उद्देश्य २: वनको दिगो विकास सुनिश्चित गर्नु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१.खेर गइरहेको झाडी बुट्यान क्षेत्रलाई सदुपयोग गरी वनको क्षेत्रफल बढाइने ।	२.१.२ प्रत्येक वनजंगल क्षेत्रलाई लक्षित गरी कम्तीमा “एक वन एक नर्सरी” को स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
२.२. वन संरक्षण कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने ।	२.२.१. स्थानीय “वन ऐन” जारी गरी वनको प्रभावकारी संरक्षण गरिनेछ ।
	२.२.२. सामुदायिक वन उपभोक्ता समितिहरूलाई सक्षम बनाई प्रतिफलमुखी कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
	२.२.३. हरेक वडामा उपयुक्त सार्वजनिक तथा ऐलानी जग्गा रहेका स्थानहरूको पहिचान गरी निश्चित क्षेत्रलाई हरित क्षेत्रको रुपमा घोषणा गरी हरित क्षेत्र कायम गर्न वृक्षारोपण, पार्क निर्माण जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
	२.२.४. पानीको मुल सुकाउने प्रजातिका बिरुवाहरूको पहिचान गरी तिनीहरूलाई उत्पादनशील फलफुल तथा पानीका मुहान संरक्षणमा सहायक बोटबिरुवाले प्रतिस्थापन गर्दै लगिनेछ ।
	२.२.५. वन तथा भू-संरक्षणका हरेक कार्यक्रमहरूमा जनसहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ ।
	२.२.६. वन डढेंलो र वन्यजन्तु तथा वनस्पतिको चोरीनिकासी प्रभावकारी रुपमा नियन्त्रण गरिनेछ ।
	२.२.७. विकास निर्माण कार्य गर्दा वन तथा जलाधार क्षेत्रको सकेसम्म कम क्षति हुने गरी protocol तयार गरिनेछ ।
	२.२.८. सर्वोत्कृष्ट वन उपभोक्ता समूहलाई मापदण्डका आधारमा वार्षिक रुपमा पुरस्कृत गरिनेछ ।
	२.२.९. निजी तथा सामुदायिक वनमा सरोकारवालाहरूलाई एकीकृत वन व्यवस्थापन र संरक्षणका लागि क्षमता अभिवृद्धि तालिम संचालन गरिनेछ ।
	२.२.१० निजी, सामुदायिक र सार्वजनिक वनमा रुख कटान पश्चात सो ठाउँमा कटान भएकै संख्यामा वृक्षारोपण गर्न लगाई “कटान पश्चात पुनः हरियो” कार्यक्रम संचालनमा ल्याई अनिवार्य वृक्षारोपण गरिनेछ ।
	२.२.११ संकटापन्न वनस्पतिहरुको विशेष संरक्षण योजना लागू गरिनेछ ।
	२.२.१२ संकटापन्न वन्यजन्तु, जलचर, पंक्षी तथा स्थलचरहरुको विशेष संरक्षण योजना लागू गरिनेछ ।
	२.२.१३ समुदायस्तरमा चोरी शिकारी नियन्त्रण इकाइको गठन गरिनेछ ।
२.३ जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	२.३.१. हरित क्षेत्र विस्तार तथा भू-संरक्षण सचेतना कार्यक्रमहरू अभियानका रुपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

उद्देश्य ३ : बाढी र कटानग्रस्त क्षेत्रको संरक्षण गर्नु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
३.१. सम्पूर्ण बाढी र कटानग्रस्त क्षेत्रको अभिलेख संकलन गर्ने ।	३.१.१. गाउँपालिकाका सम्पुर्ण वडामा बाढी र कटान ग्रस्त क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन गरी विवरण संकलन गरिनेछ ।
	३.१.२ अति जोखिमयुक्त क्षेत्रलाई वातावरणिय हिसाबले अति संवेदनशिल क्षेत्र घोषणा गरिनेछ ।
३.२. बाढी र कटान नियन्त्रणका सफल अभ्यासहरूको अनुसरण गर्दै कटान नियन्त्रण गर्ने ।	३.२.१. बाढी र कटानग्रस्त क्षेत्रमा हरित क्षेत्र प्रवर्द्धन कार्यक्रम अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।
	३.२.२. बाढी र कटानग्रस्त क्षेत्रहरूमा बायो इञ्जिनियरिङ प्रविधिको प्रयोग गरी नियन्त्रण गर्न विज्ञहरूको परामर्श लिनुका साथै त्यस्ता क्षेत्रहरूको अध्ययन अवलोकन भ्रमण गरिनेछ ।
	३.२.३. गाउँपालिकामा एक नमुना बाढी नियन्त्रण तथा भु संरक्षण क्षेत्रको घोषणा गर्न कार्यक्रम संञ्चालन गरिनेछ ।
	३.२.४ भू-संरक्षण तथा कटान नियन्त्रणका लागि आवश्यक पूर्वाधार जस्तै- तारजालीको उत्पादन गाउँपालिकामै गर्न निजी क्षेत्रसँग समन्वय गरिनेछ ।
	३.२.५ भू-संरक्षण तथा कटान नियन्त्रणका लागि तालिम प्राप्त जनशक्तिको प्रबन्ध गर्न तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
	३.२.६ गाउँपालिकाको नदीमा नयाँ स्पर निर्माण, स्पर मर्मत, तटबन्धन र खोलानालाहरुमा तटबन्ध गरिनेछ ।

वन तथा जैविक विविधता विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
				आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
१	१.१.	१.१.१.	दिगो वन व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम सञ्चालन	१००	२००	३००	४००	५००		
	१.२.	१.२.१	हरित क्षेत्र सम्भाव्यता अध्ययन तथा नक्साङ्कन			४००				
		१.२.२.	वडा स्तरिय नर्सरी स्थापना गरि फलफुलका बिरुवाहरू उत्पादन तथा वितरण	८०	८०	८०	८०	८०		
		१.२.३.	सामुहिक जडीबुटी खेती अन्तरक्रिया	३०	३०	३०	३०	३०		
		१.२.४.	कृषि वन (Agro forestry) को नीति निर्माण	५०						
२	२.१.	२.१.१.	खेर गईरहेको स्थान पहिचान गरी वृक्षारोपण	५०	६०	७०	८०	९०		
		२.१.२.	एक वन एक नर्सरी कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००		
	२.२.	२.२.१.	स्थानिय वन ऐन निर्माण	६०						
		२.२.२.	वन उपभोक्ता समितिलाई तालिम	७५	७५	७५	७५	७५		
		२.२.३.	हरित क्षेत्र तथा पार्क निर्माण	१००	१५०	२००	२५०	३००		
		२.२.४.	पानीको मुहान संरक्षण गर्न सहयोगी विरुवा रोपण	५०	५०	५०	५०	५०		
		२.२.५.	वन तथा भू-संरक्षण कार्यक्रममा जनसहभागिता	८०	८०	८०	८०	८०		
		२.२.६.	वन डढेलो नियन्त्रण कार्ययोजना निर्माण	७५						
		२.२.६.	चोरी निकासी नियन्त्रयण वन रक्षक तालिम तथा अभिमुखीकरण	५०	५०	५०	५०	५०		
		२.२.७.	विकास निर्माणका कार्य गर्दा जलाधार क्षेत्रको क्षति न्युनीकरण protocol तयारी	१००	१००	१००	१००	१००		
		२.२.८.	उत्कृष्ट वन उपभोक्ता समूहलाई पुरस्कारको व्यवस्था	५०	५०	५०	५०	५०		
		२.२.९.	वन व्यवस्थापन र संरक्षण क्षमता अभिवृद्धि तालिम संचालन	८०	८०	८०	८०	८०		

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)						जिम्मेवार निकाय
				आधार वर्ष	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौ वर्ष	
		२.२.१०	“कटान पश्चात पुनः हरियो” कार्यक्रम संचालन	३०	३०	३०	३०	३०		
		२.२.११	संकटापन्न वनस्पति संरक्षण कार्यक्रम	५०	६०	७०	८०	९०		
		२.२.१२	संकटापन्न वन्यजन्तु, स्थलचर, जलचर संरक्षण कार्यक्रम	६०	७०	८०	९०	१००		
		२.२.१३	चोरी शिकारी नियन्त्रण इकाई गठन		१००					
	२.३.	२.३.१.	सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन		५०	५०	५०	५०	५०	
३	३.१	३.१.१	पहिरो तथा कटान संवेदनशील क्षेत्रको नक्शाङ्कन तथा विवरण संकलन		२००					
		३.१.२	वातावरणीय हिसाबले जोखिमयुक्त क्षेत्रहरूलाई अति संवेदनशील क्षेत्र घोषणा							
	३.२	३.२.१	पहिरो र कटान क्षेत्र विशेष हरित क्षेत्र प्रर्वद्धन कार्यक्रम		२००	२००	२००	२००	२००	
		३.२.२	बायो इञ्जिनियरिङ परामर्श सेवा							
		३.२.३	बायो इञ्जिनियरिङ नमुना क्षेत्र अध्ययन भ्रमण तथा नमुना कटान नियन्त्रण क्षेत्र निर्माण							
		३.२.४	तारजाली उत्पादनका लागि निजी क्षेत्रसँग अन्तरक्रिया		५०	५०	५०	५०	५०	
		३.२.५	भू-संरक्षण तथा कटान नियन्त्रण तालिम		१००	१००	१००	१००	१००	
		३.२.६	नदीमा नयाँ स्पर निर्माण, स्पर मर्मत तथा खोलानालहरुमा तटबन्ध निर्माण						१०००	

७.१.५ अपेक्षित उपलब्धीहरू तथा नतिजा खाका

- ✓ दिगो वन व्यवस्थापन सुनिश्चित हुनेछ ।
- ✓ जैविक विविधताको संरक्षण भएको हुनेछ ।
- ✓ भू संरक्षणका नमुना क्षेत्रहरूको संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि हुनेछ ।
- ✓ हरित क्षेत्र विस्तार हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**वन तथा भू-संरक्षण**				
	असर	वनले ओगटेको कुल क्षेत्र (प्रतिशत) (१५.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत	४७.६६	४८.१
	असर	सामुदायिक वनले ओगटेको क्षेत्र (प्रतिशत) (१५.१.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	कबुलियती वन समूहलाई वन हस्तान्तरण (हेक्टर) (१५.२.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	हेक्टर		
	प्रतिफल	वृक्षारोपण गरिएको क्षेत्र (१५.२.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	हेक्टर		
	प्रतिफल	थप वृक्षारोपण गरिएको क्षेत्र (प्रतिवर्ष/बेर्ना संख्या) (१५.१.२.३) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	संरक्षित क्षेत्र (१५.१.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	वनस्पति उद्यान	संख्या		
	प्रतिफल	सामुदायिक वन	संख्या	६	७
	असर	दिगो व्यवस्थापन प्रणाली लागु वनको क्षेत्र	प्रतिशत		
	असर	जडीबुटी तथा फलफूल खेतीले ओगटेको सामुदायिक वनको क्षेत्र	प्रतिशत		
	असर	मिचाहा प्रजातिका बिरुवाहरूले ओगटेको वनको क्षेत्र (प्रतिशत)	प्रतिशत		
	असर	संकटापन्न अवस्थामा रहेका औषधिको रुपमा प्रयोग हुने वनस्पतिहरू	प्रतिशत		
	असर	अनुत्पादक झाडी, बुट्यान क्षेत्र मध्ये उत्पादनशील वनमा परिणत भएको क्षेत्र	प्रतिशत		
	असर	संरक्षण योजना अन्तर्गत समेटिएका वनस्पति (१५.९.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	असर	संकटापन्न घोषणा भएका वनस्पतिको संख्या	प्रतिशत		
	असर	संरक्षण योजना अन्तर्गत समेटिएका जीवहरुको संख्या (१५.९.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	असर	संकटापन्न घोषणा भएका वन्यजन्तुको संख्या	प्रतिशत		
	असर	चोरी सिकारी नियन्त्रण इकाई (संख्या) १५.५.१.५) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	असर	बायो इन्जिनियरिङ्ग प्रविधिको प्रयोग गरी भू-संरक्षण गरिएका स्थानहरूको संख्या	प्रतिशत		
	असर	पहिरोका हिसाबले जोखिमग्रस्त क्षेत्र	प्रतिशत		
	असर	River Trainning गरिएको (लम्बाई) कि.मी.	कि.मी.		
	असर	नमूना कटान नियन्त्रण क्षेत्र	संख्या		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	हरित क्षेत्र विस्तार तथा परम्परागत प्रविधिमा कटान नियन्त्रण गरिएका क्षेत्र	प्रतिशत		

नोटः ( ) – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

७.१.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

७.२ भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

७.२.१ भूमि व्यवस्थापन (भू-उपयोग)

पृष्ठभूमि

विजयनगर गाउँपालिका समुद्री सतहबाट ९७ मिटर देखि ८८५ मिटरको उचाइमा फैलिएको छ । १७३.१९ वर्ग.कि.मी. क्षेत्रफल रहेको यस गाउँपालिकामा अधिकाशं समथर भूभाग छ । यहाँको अधिकांश भू-भाग समथर तराईको भूमि अन्तर्गत पर्ने हुँदा गाउँपालिका क्षेत्रमा बालुवा र पाँगो मिश्रित अत्यन्त उर्वर माटो पाइन्छ । बन जंगलको छेउछाउको क्षेत्रमा केही मात्रामा प्राङगारिक पदार्थ मिश्रित चिम्टाइलो, दोमट तथा चट्टानका टुका मिश्रित माटो पाइन्छ । भौगोलिक दुष्टिकोणले विजयनगरको माटो उर्वर मानिन्छ । कुल क्षेत्रफल मध्ये खेतीपाती योग्य जमिनले ४१.६३ प्रतिशत भू–भाग ओगटेको छ भने वन क्षेत्रले ४८.३१ प्रतिशत जमिन ओगटेको छ ।

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
✓ बस्तीहरू छरिएको अवस्थामा रहेका हुनाले दिगो विकास गर्नका लागि समस्या ।
✓ जमिनको प्रकृतिअनुसार त्यसको वर्गीकरण गरी सदुपयोग गर्न नसकिएको ।
✓ यथेष्ट मात्रामा उपलब्ध कृषियोग्य क्षेत्रलाई वैज्ञानिक तवरले सदुपयोग गर्न नसकिएको ।
✓ गाउँपालिकाको वन क्षेत्रलाई दिगो व्यवस्थापन र सदुपयोग गर्न नसकिएको ।
✓ बर्षातको समयमा खोलाको किनारहरुमा बाढी आउने भएकोले डुबानको संभावना रहेको ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
✓ तराई किसिमको भू-भाग रहेको हुनाले कृषि, मत्स्यपालन, पशुपालन र मौरीपालनको अधिक संभावना अधिक भएको ।
✓ गाउँपालिकाको ४१.६३ प्रतिशत भू-भाग खेतीयोग्य क्षेत्रको रुपमा रहेको ।
✓ गाउँपालिका भित्र रहेको ४८.३१ प्रतिशत जमिन वनजंगलले ढाकेको ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
भू स्रोतको पूर्णत वैज्ञानिक सदुपयोग मार्फत आर्थिक समृद्धि
लक्ष्य
वैज्ञानिक भू-उपयोग योजना लागू गरी भूमिलाई आर्थिक विकासको आधार बनाउने ।
उद्देश्य
✓ सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक रुपमा पूर्ण सदुपयोग गर्नु ।

उद्देश्य १: सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक रुपमा पूर्ण सदुपयोग गर्नु ।	
रणनिती	**कार्य नीति**
१.१ राष्ट्रिय र प्रादेशिक भू-उपयोग नीति अनुरुप स्थानीय भू-उपयोग योजना र कृषि नीति निर्माण गर्ने	१.१.१ गाउँपालिकाको जमिनलाई भू-उपयोग नीति अनुरुप वर्गीकरण गरिनेछ ।
	१.१.२ गाउँपालिका भित्र रहेको सबै प्रकारको जग्गाको पूर्णरुपमा लगत संकलन गरी व्यक्तिगत, सरकारी, सार्वजनिक, सामुदायिक तथा गुठी जग्गाको विस्तृत अभिलेख तयार पारि भूमि प्रशासन प्रणालीमा आबद्ध गरिनेछ ।

उद्देश्य १: सम्पूर्ण खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक रुपमा पूर्ण सदुपयोग गर्नु ।	
रणनिती	**कार्य नीति**
	१.१.३ गाउँपालिकामा उपलब्ध सिंचित र असिंचित जमिनको लगत तयार गरी कृषि योग्य जग्गाको सदुपयोग भए नभएको तथ्याङ्क अद्यावधिक हुने संयन्त्र निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.४ सार्वजनिक जग्गा अतिक्रमणका विरुद्ध शुन्य सहनशिलताको अवलम्बन गरिनेछ ।
	१.१.५ पूराना नक्सा डिजिटलाइज गर्ने प्रक्रिया आरम्भ गरिनेछ ।
	१.१.६ नक्सापासम्बन्धी कागजहरुको Digitization गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिनुका साथै विद्युतीय नक्सा पास कार्यलाई थप व्यवस्थित र सरल गरिनेछ ।
१.२ खेती गर्न इच्छुक तर आफ्नो जमिन नभएका कृषकहरूको लगत संकलन गरी भूमिको व्यवस्था गर्ने	१.२.१ भूमि बैङ्कको स्थापना गरिनेछ ।
	१.२.२ करारमा खेती गर्न इच्छुक कृषकलाई आवश्यक जमिन उपलब्ध गराइनेछ ।
	१.२.३ करार खेती क्षेत्र विस्तार गर्न विशेष कार्ययोजना निर्माण गरिनेछ ।
	१.२.४ नदी उकास क्षेत्रमा हरितक्षेत्र प्रवर्धन तथा सामुहिक खेती प्रोत्साहन गर्न संभाव्यता अध्ययन तथा कृषक अभिमुखीकरण गरिनेछ ।
१.३ जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई निरुत्साहित गर्न खेती योग्य जमिनको दिगो प्रयोग विस्तार गर्ने	१.३.१ जग्गा बाँझो राख्न नपाउने नीति अवलम्बन गरी बाँझो जमिन राख्ने जग्गा धनीलाई भूमिकरमा निश्चित प्रतिशतले बढी लिने नियम लागू गरिनेछ ।
१.४ जग्गा चक्लाबन्दी गर्ने	१.४.१ गाउँपालिकामा जग्गा चक्लाबन्दी गर्न चाहने कृषकहरूको विवरण संकलन गरिनेछ ।
	१.४.२ सामूहिक खेती र चक्लाबन्दीका फाइदाका बारेमा कृषक अभिमुखीकरण गरिनेछ ।
	१.४.३ जग्गा चक्लाबन्दी गरी सामुहिक खेती गर्न चाहने कृषकहरू पहिचान गरी कृषक समूह गठन गरिनेछ ।
	१.४.४ यस्ता सामूहिक खेती गर्न चाहने कृषकलाई कृषि सहकारीसँग आवद्ध गरिनेछ ।
	१.४.५ चक्लाबन्दी गरी सामूहिक खेती गर्न चाहने कृषकलाई मापदण्डका आधारमा मल, वीउ, ज्ञान, सिप, प्रविधि र अन्य कृषि सामाग्रीमा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
	१.४.६ बगर क्षेत्रको सम्भाव्यता हेरी बगर खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

भूमि व्यवस्थापन (भू-उपयोग) को विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	गाउँपालिका भू-उपयोग नीति निर्माण	१०००					
		१.१.२	भूमि अभिलेख प्रणाली निर्माण		३००				
		१.१.३	सिंचित, असिंचित, बाँझो तथा खेती भएको जमिनको अद्यावधिक तथ्याङ्क प्रणाली निर्माण		३००				
		१.१.४	सार्वजनिक जग्गा अतिक्रमण विरुद्ध शुन्य सहनशिलता						
		१.१.५	नक्सा डिजिटलाइजेसन		५००				
		१.१.६	नक्सापासम्बन्धी कागजहरुको Digitization साथै विधुतीय नक्सा पास कार्यलाई थप व्यवस्थित						
	१.२	१.२.१	भूमि बैङ्क स्थापना			१०००			
		१.२.२	करार खेतीका लागि इच्छुक कृषक लगत संकलन		४००				
		१.२.३	करार खेती विस्तार कार्यक्रम अनुदान	२००	२००	२००	२००	२००	
		१.२.४	नदी उकास क्षेत्रमा हरितक्षेत्र प्रवर्द्धन तथा सामुहिक खेती अभिमुखीकरण तथा तालिम	५०	५०	५०	५०	७५	
	१.३	१.३.१	खेतीयोग्य क्षेत्र बाँझो रहन नदिन कार्ययोजना निर्माण	२००					
	१.४	१.४.१	जग्गा चक्लाबन्दी गर्ने कृषकको लगत संकलन		२००				
		१.४.२	जग्गा चक्लाबन्दी सम्बन्धी कृषक अभिमुखीकरण	५०	५०				
		१.४.३	जग्गा चक्लाबन्दी गर्ने कृषक समूह गठन			१००			
		१.४.४	कृषक समूह तथा कृषि सहकारी बिच अन्तरक्रिया	४५	५०	७५	८०	८५	
		१.४.५	चक्लाबन्दी तथा सामूहिक खेती गर्ने कृषकलाई अनुदान			५००	५००	५००	
		१.४.६	बगर खेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	३०	३०	३५	३५	३५	

अपेक्षित उपलब्धी तथा नतिजा खाका

✓ गाउँपालिकामा उपलव्ध खेतीयोग्य जमिनको वैज्ञानिक र पूर्ण सदुपयोग भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**भू-संरक्षण**				
	प्रतिफल	संरक्षित क्षेत्र (१५.१.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	बायो इन्जिनियरिङ्ग प्रविधिको प्रयोग गरी भू-संरक्षण गरिएका स्थानहरूको संख्या	प्रतिशत		
	असर	पहिरोका हिसाबले जोखिमग्रस्त क्षेत्र	प्रतिशत		
	असर	River Trainning गरिएको लम्बाई कि.मी.	कि.मी.		
	असर	नमूना कटान नियन्त्रण क्षेत्र	संख्या		

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

७.२.२ जलाधार संरक्षण

पृष्ठभूमि

नेपाल जलस्रोतको धनी राष्ट्रका रुपमा संसारमा परिचित छ। तथापि यस्ता जलाधार क्षेत्रहरूको ठोस योजना नहुँदा यसको पूर्ण सदुपयोग नभई जलस्रोत खेर गइरहेको अवस्था छ। समृद्धिका आधारहरू मध्ये जलस्रोत पनि एक हो। यस गाउँपालिकाका महत्वपूर्ण जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गरी पारिस्थितिक सन्तुलन कायम राख्न र गाउँपालिकालाई आर्थिक समृद्धितर्फ लैजान जरुरी छ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ वन, जलाधार र भू-संरक्षणका लागि दिगो रुपमा दीर्घकालीन कार्यक्रमहरू निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने।
▪ जलाधार क्षेत्र संरक्षणको महत्व आममानिसमा बुझाउन नसकिएको।
▪ जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गर्न नसके भविष्यमा पानीको मुहानहरू सुक्न गई पिउने पानी तथा सिँचाइको चरम अभाव हुनसक्ने।
▪ वैज्ञानिक जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम लागू गर्नुपर्ने।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य संभावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकामा माथीबाट उत्पत्ति भई बग्दै आएका खोलाहरू तथा साना साना ताल तलैया जस्ता महत्वपूर्ण जलाधार क्षेत्रहरू रहेका।
▪ जलाधार क्षेत्रमा भ्यागुता, सर्प, धोँगी, माछा, विच्छी, गंगटो जस्ता जलचरहरू पाइने।
▪ जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको उच्चतम प्रयोग गरी कृषि, उद्योग, पर्यटन आदिको विकास गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्न सकिने।
▪ गाउँपालिकाले वातावरण व्यवस्थापन नीति २०७९, तयार गरी लागु गरेको।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
गाउँपालिकाको जल सम्पदालाई उच्चतम सदुपयोग गरी दिगो विकास हासिल गर्ने
लक्ष्य
गाउँपालिकाको जलाधार क्षेत्रको दिगो संरक्षण गरी जल सम्पदामा आत्मनिर्भर बन्ने
उद्देश्यहरू
✓ जलाधार क्षेत्रको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने

उद्देश्य १: जलाधार क्षेत्रको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१. जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्र पहिचान गरी संरक्षण गर्ने।	१.१.१. गाउँपालिकामा भएका पानीका मुहानहरू, जलाधार क्षेत्र तथा सिमसार क्षेत्रको पहिचान गरी नक्साङ्कन गरी विस्तृत विवरण तयार गरिनेछ।
	१.१.२. जलाधार क्षेत्रहरूको विनासमा सहयोग पुऱ्याउने क्रियाकलापहरू गर्न तत्काल रोक लगाई जलाधार क्षेत्रको संरक्षण गरिनेछ।

उद्देश्य १: जलाधार क्षेत्रको प्रभावकारी व्यवस्थापन गरी आर्थिक समृद्धि हासिल गर्ने	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.२. जलाधार क्षेत्रको दीर्घकालीन व्यवस्थापन गर्ने ।	१.२.१. पालिकाका प्रमुख जलाधार क्षेत्रहरूलाई “विशेष जलाधार क्षेत्र” घोषणा गरी ती क्षेत्रहरूमा संरक्षणका कार्यक्रमहरू लागू गरिनेछ ।
	१.२.२. प्रत्येक वडाका उपयुक्त स्थानहरूमा जल पर्यावरणीय प्रणाली अन्तर्गत जलचर, वनस्पति र भौतिक अवयवहरूको प्रवर्द्धन गर्नका लागि नमूना पोखरीहरू निर्माण गरिने छ । उक्त पोखरीहरूमा वर्षातको पानी संकलन गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
	१.२.३. जलाधार संरक्षणमा सहायक प्रजातिका बिरुवाहरूको वृक्षारोपण गरिनेछ ।
	१.२.४. जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको प्रयोग गरी कृषि, उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरिनेछ ।
	१.२.५ वन जंगल क्षेत्रभित्र कृतिम जलाशय तथा पोखरी निर्माण गर्न अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.२.६ संकटासन्न ताल, नदी तथा पोखरीहरुको पहिचान र पुर्नउत्थान गरिनेछ ।
१.३. जलस्रोतको दिगो प्रयोग र जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	१.३.१. जलाधार क्षेत्र संरक्षणको महत्व बुझाउनका लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.३.२ उपलब्ध जलस्रोतको उच्चतम र दिगो सदुपयोग हुने गरी जलस्रोतमा आधारित उद्योग तथा व्यवसायको सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
	१.३.३ वर्षातको पानी संकलन गरी भण्डारण प्रणाली निर्माण गर्न प्राविधिक सहयोग उपलब्ध गराइनेछ ।
	१.३.४ पालिका भित्र रहेका सिमसार क्षेत्रहरुको संरक्षण गरिनेछ ।

भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापनको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१	१.१.	१.१.१.	जलस्रोत तथा जलाधार क्षेत्रको विस्तृत विवरण तयार	५०					
		१.१.२.	स्थानीय जलाधार क्षेत्र संरक्षण नियमावली तयार गर्ने	३०					
	१.२.	१.२.१.	विशेष जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम	१००	२००				
		१.२.२.	पोखरीहरू निर्माण तथा पुनर्उत्थान कार्यक्रम			५००			
		१.२.३.	वृक्षारोपण	१००	१००	२००	२५०	३००	
		१.२.४	निजी क्षेत्रको संलग्नतामा जलाधार क्षेत्र उपयोग गरी आर्थिक दिगो पर्यटन, कृषि र उद्योग क्षेत्रका कार्यक्रम संचालन गर्न अन्तरक्रिया	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.२.५	वनजंगल क्षेत्र भित्र पोखरी तथा जलाशय निर्माण		५००	८००			
		१.२.६	संकटासन्न ताल, नदी तथा पोखरी विशेष पुनर्उत्थान कार्यक्रम	१००	१००	१००			
	१.३.	१.३.१	जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.३.२	दिगो जलस्रोत उपयोग सम्भाव्यता अध्ययन		५००				
		१.३.३	वर्षातको पानी संकलन प्राविधिक सहयोग			८००			
		१.३.४	सिमसार क्षेत्र पहिचान तथा संरक्षण कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	

अपेक्षित उपलब्धीहरू तथा नतिजा खाका

- जलाधार क्षेत्रको पहिचान, नक्साङ्कन र दिगो संरक्षण भएको हुनेछ ।
- जलाधार क्षेत्रमा आत्मनिर्भर भई दिगो सदुपयोग सुनिश्चित हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**जलाधार व्यवस्थापन**				
	असर	ताल, सिमसार र तलाउ/पोखरीहरूको संख्या (१५.१.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या	३५	३७
	प्रतिफल	सामुदायिक वनभित्र निर्मित पोखरी संख्या	संख्या		
	असर	संकटासन्न तालहरू/पोखरीहरू (१५.४.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	संरक्षित सिमसार क्षेत्र	संख्या		
	प्रतिफल	वर्षातको पानी संकलन गर्न निर्माण गरिएका नमुना पोखरी संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	परम्परागत जैविक विधि अपनाई संरक्षण गरिएका पानीको मुहानहरूको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	संकटमा परी पुनरुत्थान गरिएका पानीका मुहानको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	वनजंगल भित्र रहेका पोखरीहरूको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	कूल जलश्रोतको अनुपातमा प्रयोग गरिएको जलश्रोत (१२.२.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	प्रतिफल	संकटयुक्त अर्थात् सुख्खाका कारण सुक्ने खतरामा रहेका नदीहरूको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	संकटयुक्त अर्थात् सुख्खाका कारण सुक्ने खतरामा रहेका पानीका मुहानहरूको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	संकटयुक्त अर्थात् सुख्खाका कारण सुक्ने खतरामा रहेका सिमसार क्षेत्रको संख्या	संख्या		
	असर	नयाँ निर्माण गरिएका पोखरी, ताल वा अन्य जलक्षेत्रले ओगटेको क्षेत्र	प्रतिशत		

नोटः ( ) – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

७.३ वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

७.३.१ पृष्ठभूमि

हाम्रो वरपर रहेका प्राकृतिक अवयवहरू जस्तै वायुमण्डल, भूमि, जल, वनजंगल, वनस्पति, जीवजन्तु र प्राकृतिक जीवनचक्र, जलवायु तथा मौसम आदिको अन्तरक्रिया र समग्रताले सिर्जना गरेका भौतिक अवस्थालाई वातावरण भनिन्छ। वातावरण संरक्षण भनेको सम्पूर्ण वातावरणीय अवयवहरूको एकीकृत संरक्षणको पाटो हो। यसमा समग्रमा जल, जमिन, जंगल, वायुमण्डल र हाम्रो वरपरको सेरोफेरोलाई स्वच्छ, सफा र सन्तुलित राख्ने विषय आउँछ। वातावरण प्रदुषणले मानिसमा विभिन्न किसिमका रोगहरू निम्त्याउँछ। नेपालको संविधानमा प्रत्येक नागरिकलाई स्वच्छ र स्वस्थ वातावरणमा बाँच्न पाउने हक हुनेछ भनी मौलिक हकको रुपमा उल्लेख गरिएको छ। गाउँपालिकाले फोहोरलाई स्रोतमै वर्गीकरण गरी सकेसम्म कम फोहोर उत्पादन गर्ने, वातावरणमैत्री सामाग्रीहरुको मात्र प्रयोग गर्ने र अभियानको थालनी गरेको छ। गाउँपालिकाले फोहोरमैलाको दिगो व्यवस्थापनको लागि डम्पीङ/ल्याण्डफिल्ड साइटको उचित व्यवस्था नभएता पनि कुहिने र नकुहिने फोहोर छुट्याउने व्यवस्थालाई व्यवहारमा उतार्न प्रयास गरिएको छ।

७.३.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ प्राकृतिक सम्पदाहरूको पूर्ण संरक्षण र सदुपयोग हुन नसकेको।
▪ समयमै स्तरोन्नति नहुँदा तथा अनावश्यक मानवीय गतिविधि कारण पानीका स्रोतहरू सुक्ने खतरा रहेको।
▪ वन क्षेत्रमा डढेलोको जोखिम रहेको।
▪ एकीकृत फोहोरमैला व्यवस्थापनको अवधारण लागू हुन नसकेको।
▪ नगरबासीमा नगर सरसफाईको जिम्मेवारी हाम्रो पनि हो भन्ने भावनाको विकास गर्न नसकिएको।
▪ वातावरण संरक्षण र पूर्वाधार विकास बीच समाञ्जस्यता स्थापित हुन नसकेको।
▪ आमनागरिकमा वातावरण सचेतनाका कार्यक्रमहरू प्रभावकारी ढंगले ल्याउनुपर्ने।
▪ पर्यावरणीय असन्तुलन तथा प्रदुषणको नकारात्मक असरका कारण जीवन कष्टकर हुन सक्ने।

७.३.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ पार्क तथा हरित क्षेत्र विस्तार गर्न गाउँपालिकाले योजनाबद्ध रुपमा काम गरिरहेको।
▪ गाउँपालिकाका सार्वजनिक स्थल, नदी खोला किनार तथा अनुकूल स्थानमा वृक्षारोपण गर्न सुरु गरिएको।
▪ गाउँपालिकाले गाउँपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाई नीति २०७८, तयार गरी लागु गरेको।
▪ गाउँपालिकाको वातावरण व्यवस्थापन नीति २०७९, तयार गरिएको।
▪ गाउँपालिकाका विभिन्न स्थानमा व्यापक वृक्षारोपण गर्नुका साथै बगैंचा, पार्कहरू निर्माण गरी हरियाली प्रवर्द्धन गर्न सकिने।

७.३.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
स्वच्छ, सफा, हराभरा हाम्रो विजयनगर
लक्ष्य
गाउँपालिकालाई वातावरणमैत्री नमूना हरित क्षेत्रका रुपमा विकास गर्ने

उद्देश्यहरू
✓ जल, जमिन, वायु र ध्वनी प्रदुषण नियन्त्रण गर्ने ।
✓ सम्पूर्ण पूर्वाधार विकास क्रियाकलापहरुलाई दिगो र वातावरण मैत्री बनाउने ।

उद्देश्य १. जल, जमिन, वायु र ध्वनी प्रदुषण नियन्त्रण गर्नु ।

रणनीति	कार्यनीति
१.१. प्रदुषण नियन्त्रणका लागि मापदण्ड बनाई लागू गर्ने ।	१.१.१. प्रदूषण नियन्त्रण गर्न क्रमशः सबै सडकहरू कालोपत्र गर्दै लगिनेछ ।
	१.१.२. प्लाष्टिक तथा टायर ट्युब जलाउने परिपाटीलाई पूर्णतः बन्देज गरिनेछ ।
	१.१.३. पानीका मुहानहरू सफा राख्न त्यस्ता स्थानहरूमा मानवीय गतिविधि र छाडा पशुहरू नियन्त्रण गरिनेछ ।
	१.१.४. मरेका पशु चौपायहरूको व्यवस्थापन गर्न वडास्तरमा स्थानहरू तोकिनेछ ।
	१.१.५. प्रत्येक घरमा खाना पकाउन प्रयोग हुने मुख्य ईन्धन काठ, दाउरालाई विस्थापित गर्न वैकल्पिक ऊर्जा जस्तै गोबरग्याँस, बायोग्याँस, सौर्य तथा वायु उर्जा, सुधारिएको चुलो आदिको व्यवस्था गर्न मापदण्डका आधारमा निश्चित प्रतिशत अनुदान दिइनेछ ।
	१.१.६.प्रदूषण बढाउने उद्योगलाई घना मानव बस्ती भएको इलाकामा स्थापना गर्न निषेध गरिनेछ । यस्ता उद्योगलाई वातावरण प्रदूषण नियन्त्रणमा जिम्मेवार बनाई वातावरण संरक्षणका क्षेत्रमा सामाजिक उत्तरदायित्व अन्तर्गत शोधभर्ना स्वरुप लगानी गर्नुपर्ने प्रावधान बनाइनेछ ।
	१.१.७. गाउँपालिका भएर बग्ने खोला नालाको किनार लगायत भू-क्षय संवेदनशील क्षेत्रमा भू-क्षय, नदी कटान नियन्त्रण गर्ने योजना कार्यान्वयन गरिने छ । यसो गर्दा जैविक इन्जिनियरिङ्ग प्रविधिलाई प्राथमिकता दिइनेछ ।
	१.१.८ सडक निर्माण लगायतका भौतिक निर्माण कार्य सम्पन्न गर्दा वातावरणमा पर्ने क्षति न्यूनीकरण गर्न निर्माण लागतको कम्तिमा १ प्रतिशत रकम वातावरण संरक्षण कोषमा जम्मा हुने व्यवस्था मिलाइनेछ ।
	१.१.९ गाउँपालिका क्षेत्रभित्र स्थापना हुने उद्योगहरु दर्ता गर्दा वातावरण प्रदूषण नहुने कार्ययोजना पेश गरेमा राजश्व रकममा सहुलियत दिने व्यवस्था गरिनेछ ।
	१.१.१० हरियाली प्रवर्द्धन गर्न **ग्रीन विजयनगर, क्लिन विजयनगर** नारालाई अभियानको रुपमा वस्तीस्तरमा पुऱ्याइनेछ ।
	१.१.११ स्वच्छ वातावरणका लागि गाउँपालिकाभित्रका टोलमा फलफुल रोप्ने अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
१.२. समुदाय वा टोल स्तरमा नियमित सरसफाई तथा शौचालय निर्माण अभियान सञ्चालन गर्ने ।	१.२.१. घरआँगन, टोल र सडक सफा राख्ने र सामुदायिक वा टोलस्तरमा नियमित सरसफाई अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.२.२. प्रत्येक वडाका मानवीय गतिविधिहरू बढी भइरहने क्षेत्रमा अनिवार्य सार्वजनिक शौचालयको निर्माण गरिनेछ ।
	१.२.३ हरित टोलको रुपमा विकास गर्ने स्वच्छ टोललाई प्राथमिकताको आधारमा पुरस्कार प्रदान गरिनेछ ।

उद्देश्य २. सम्पूर्ण पूर्वाधार विकास क्रियाकलापहरूलाई दिगो र वातावरण मैत्री बनाउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१. विकास निर्माणका कार्यक्रम गर्दा IEE कार्यान्वयन गर्ने ।	२.१.१. विकास निर्माणका ठूला कार्यक्रमहरू, खानी उत्खनन्, ढुंगा, गिटी, बालुवा तथा माटो उत्खनन् आदि कार्य गर्न प्रारम्भिक वातावरणीय परीक्षण गरी सोको अक्षरशः पालना गरिनेछ ।
	२.१.२ प्रतिव्यक्ति काठको प्रयोगलाई घटाउन काठको विकल्पमा पालिकामा भित्रने प्रविधि र वस्तुलाई विशेष प्रोत्साहन गरिनेछ ।
	२.१.३ बायोग्यास प्लान्ट निर्माणमा मापदण्डका आधारमा सहुलियत प्रदान गरिनेछ ।
२.२. ऐतिहासिक तथा सार्वजनिक स्थलहरूको दिगो विकास र संरक्षण गर्ने ।	२.२.१. ऐतिहासिक, धार्मिक र पुरातात्विक महत्वका स्थानहरूको एकीकृत संरक्षण योजना तयार गरी यस्ता क्षेत्रलाई सम्पदा क्षेत्र घोषणा गरी वातावरण अनुकूल दिगो विकास र संरक्षण गरिनेछ ।
	२.२.२. प्रत्येक वडामा एक एकवटा वडागत नमुना पार्कहरूको निर्माण गरिनेछ ।

वातावरण तथा फोहोरमैलाको व्यवस्थापनको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१	१.१.	१.१.१.	प्राथमिकताका आधारमा सडकहरू कालोपत्र गर्ने	५००	६००	७००	८००	९००	
		१.१.२.	प्लाष्टिक तथा टायर, ट्यूब जलाउन निषेध	३०					
		१.१.३.	अनुगमनको व्यवस्था	५०					
		१.१.४.	मरेका चौपायाहरू व्यवस्थापन गर्ने स्थान निर्माण			२००	३००	५००	
		१.१.५.	वैकल्पिक उर्जा प्रवर्द्धन गर्न अनुदान	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.१.६.	ठूला उद्योग सञ्चालन मापदण्ड तयार						
		१.१.७	भू-संरक्षण योजना कार्यान्वयन	५०					
		१.१.८	वातावरण संरक्षण कोष निर्माण		५००				
		१.१.९	वातारण प्रदूषण नहुने कार्ययोजना सहित स्थापना हुने उद्योगहरुलाई राजश्व रकममा सहुलियत						
		१.१.१०	**ग्रीन विजयनगर,क्लिन विजयनगर** नारा सहित अभियान संचालन		२००				
		१.१.११	टोलटोलमा फलफुल रोप्ने अभियान सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	
	१.२.	१.२.१.	सरसफाई अभियान सञ्चालन	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.२.२.	सार्वजनिक शौचालय निर्माण			५००	५००	५००	
		१.२.३	स्वच्छ टोललाई प्राथमिकताको आधारमा पुरस्कार प्रदान	१००	१००	१००	१००	१००	
२	२.१.	२.१.१.	अनुगमन	३०	३०	३०	३०	३०	
		२.१.२	काठको प्रयोग विस्थापन गर्ने वस्तु र प्रविधिमा विशेष प्रोत्साहन						
		२.१.३	बायोग्यास प्लान्ट निर्माणमा सहुलियत			१०००	१२००		
	२.२.	२.२.१.	एकीकृत संरक्षण योजना निर्माण	४००					
		२.२.२.	एक वडा एक हरित पार्कहरूको निर्माण		५००	५००	५००	५००	

७.३.५ अपेक्षित उपलब्धीहरू तथा नतिजा खाका

- ✓ महत्वपुर्ण सार्वजनिक स्थानहरूमा सार्वजनिक शौचालय निर्माण भएका हुने ।
- ✓ एकीकृत वातावरण संरक्षण योजना तयार भएको हुने,
- ✓ वातावरण संरक्षण सम्बन्धि कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यले निरन्तरता पाएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थाप				
	प्रतिफल	नव हरित क्षेत्रको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	वातावरणीय संवेदनशील क्षेत्रहरूको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	सडक सौन्दर्यीकरण	कि.मि.		
	असर	प्रतिव्यक्ति काठको प्रयोग (क्यूबिक/मी.) (१२.२.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	क्यूबिक/मी.		
	असर	वायूमण्डलमा धुलोका कणहरुको गाढापन (२४ घण्टाको औषत) (पि.एम) (११.६.२.२) **(प.दि.वि.ल.)**	औसत		

७.३.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

७.४ विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता

७.४.१ पृष्ठभूमि

औद्योगिक राष्ट्रहरूले गरेको व्यापक कार्बन उत्सर्जन, सवारी साधनबाट निस्कने धुवाँ, शहरीकरण, जनसंख्या वृद्धि, वनजंगल विनाश, रेफ्रिजेरेशन प्रविधिमा प्रयोग हुने क्लोरोफ्लोरो कार्वन (CFCs) जस्ता कारणले हरितगृह प्रभाव (Green House Effect) बढ्न गई त्यसले भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धि गर्दै लगेको वैज्ञानिक तथ्य हामी सामु छ। यसरी भूमण्डलीय तापक्रम वृद्धिले प्रत्यक्षरुपमा जलवायुमा प्रभाव पारी जलवायु परिवर्तन भइरहेको परिप्रेक्ष्यमा हरेक राष्ट्रले विकास निर्माणका योजना तयार पार्दा यस तथ्यलाई मनन गरी तयार पार्नुपर्ने हुन्छ किनकि जलवायु परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै विकाससम्बन्धी मानवीय गतिविधिहरू हुन्। विकाससम्बन्धी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाउने र जलवायु परिवर्तन बिरुद्ध अभियान सञ्चालन गरी कम भन्दा कम कार्वन उत्सर्जन गर्ने र बढी भन्दा बढी कार्वन उपभोग हुने वातावरण सिर्जना गरेर जलवायु समायोजन र सन्तुलन कायम हुने वैज्ञानिक विधि र प्रक्रिया अवलम्बन गर्न श्रेयस्कर हुन्छ।

भौगोलिक जटिलताका कारण नेपाल प्राकृतिक प्रकोपको उच्च जोखिम क्षेत्रमा रहेको छ। नेपालमा बर्सेनि प्राकृतिक प्रकोपका कारण ठूलो मात्रामा जनधनको क्षति हुने गरेको छ। नेपालमा २०७२ सालको महाभूकम्पको पीडा अझै ताजा नै छ। गाउँपालिका पनि प्राकृतिक प्रकोपको दृष्टिकोणले संवेदनशील अवस्थामा रहेको छ। यस गाउँपालिकामा विशेषगरी बाढी, नदी कटान, हावाहुरी, असिना, चट्याङ, अनावृष्टि, सुख्खा खडेरी, डढेँलो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरू देखापर्दै आइरहेका छन्। विगतमा भएको कोभिड-१९ तथा विभिन्न समयमा फैलने महामारीहरुले आर्थिक तथा अन्य क्षेत्रमा समेत गहिरो प्रभाव पारेको छ। यस्ता प्रकोपहरू सामान्यतया पूर्ण नियन्त्रण गर्न नसकेपनि प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरी जनधनको क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ।

७.४.२ समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ गाउँपालिकामा भएका खोलाको किनार तथा नहरको किनारमा रहेका वस्ती वर्षायाममा बाढी र डुबानको जोखिममा रहेको।
▪ बर्सेनि वर्षातको समयमा नदि कटान तथा भू-क्षयको समस्या हुने गरेको।
▪ जलवायु परिवर्तनले भएको अतिवृष्टि, अनावृष्टि, तापक्रम वृद्धि आदिका कारण वार्षिक खेतीपाती क्यालेन्डर परिवर्तन हुन थालेको, बालीनालीमा रोग, किराको समस्या देखिनुका साथै उत्पादनमा नकारात्मक प्रभाव देखिन थालेको।
▪ प्राविधिक अध्ययन विना जथाभावी विकास संरचना निर्माणले विपद् जोखिम बढ्दै गएको।
▪ जलवायु परिवर्तनका नकारात्मक असर तथा विपद् न्यूनीकरणका लागि ठोस योजना बनाई लागू गर्नुपर्ने।
▪ हावाहुरीबाट रुखहरु ढली दुर्घटना हुने गरेको।
▪ विपद् सम्बन्धी सूचना सम्प्रेषण संयन्त्र, पूर्व सूचना प्रविधि लगायत पर्याप्त स्वास्थ्य केन्द्रहरुको अभाव भएको।

७.४.३ सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ विपद्का बेलामा जम्मा हुने खुल्ला स्थान, आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा आदिको व्यवस्था रहेको।
▪ गाउँपालिकाले विपद् पूर्व तयारी तथा प्रतिकार्य योजना २०७९, तयार गरी लागु गरेको।
▪ गाउँपालिकाले विपद् तथा जलवायु उत्थानशिलता योजना २०७९, तयार गरी लागु गरेको।

सबल पक्ष : मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकाले प्राकृतिक तथा मानविय कारणबाट हुनसक्ने विपत्तीका व्यवस्थापन गर्न तथा विपद्‌बाट पिडित नागरिकहरुलाई राहत तथा उद्धारका कार्यक्रम संचालन गर्न विपद् व्यवस्थापन कोषमा आवश्यक रकम विनियोजन गर्ने नीति अगाडी सारेको ।
▪ गाउँपालिकाले अग्नी नियन्त्रणका लागि छिमेकी पालिकासँग समन्वय गरी बारुणयन्त्रको आवश्यक परेको बखत सजिलै उपलब्ध गराउन सकिने वातावरण तयार गर्ने नीति अगाडी सारेको ।

७.४.४ उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
विपद् व्यवस्थापनको प्रभावकारी संयन्त्र निर्माण गरी जनधनको क्षति न्यूनीकरण गर्ने
लक्ष्य
विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा प्रतिकार्य योजना लागू गरी पूर्णत कार्यान्वयन गर्ने
उद्देश्यहरू
✓ प्राकृतिक तथा गैर प्राकृतिक विपद्‌बाट हुने क्षति न्युनीकरण गर्ने ✓ विपद्‌को दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने

उद्देश्य १: प्राकृतिक तथा गैर प्राकृतिक विपद्‌बाट हुने क्षति न्युनीकरण गर्नु ।

रणनीति	कार्यनीति
१.१. विपद् जोखिम क्षेत्र नक्सांकन गर्ने ।	१.१.१. गाउँपालिकाका उच्च जोखिम क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन गरी खतरा संकेतहरू राखिनेछ ।
	१.१.२. गाउँपालिकाका अति जोखिममा रहेका बस्ती तथा परिवारलाई स्थानान्तरण गरिनेछ ।
१.२. विपद् पूर्वानुमान तथा पूर्व चेतावनी प्रणाली प्रभावकारी बनाउने ।	१.२.१. बाढी, मौसम लगायतको पूर्वानुमान तथा पूर्व चेतावनी प्रणालीको थप प्रभावकारी संचालन गरिनेछ ।
	१.२.२. विपद् पूर्व संकेत दिने थप उपकरणहरू प्रकोप सम्भाव्य स्थलहरूमा क्रमश: जडान गरिनेछ ।
	१.२.३ नियमित रुपमा भइरहने प्राकृतिक प्रकोपको अध्ययन गरी प्रकोप पात्रो तयार गरिनेछ ।
	१.२.४. विपद् सम्बन्धी पूर्वसूचना रेडियो, एफएम तथा अन्य सञ्चारमार्फत सम्प्रेषण गरिनेछ ।
१.३. बिमा योजना लागू गर्ने ।	१.३.१. विपद् सम्भावित क्षेत्रका प्रत्येक नागरिकको अनिवार्य बिमा योजना लागु गरिनेछ र अति विपन्न परिवारको बिमा गाउँपालिकाले प्रबन्ध गरिदिनेछ ।

उद्देश्य २: विपद्‌को दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु

रणनीति	कार्यनीति
२.१ विपद् व्यवस्थापनमा सक्षम संयन्त्रको निर्माण गर्ने ।	२.१.१. विपद्‌को बेला पिउने पानी, खाद्यान्न, औषधी उपचार आदिको पूर्वतयारी गर्न वडास्तरीय संयन्त्र निर्माण गरिनेछ ।
	२.१.२. विपद्‌का बेला भेला हुने खुल्ला स्थानहरू तय गरी पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।

उद्देश्य २: विपद्को दिगो तथा प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु	
रणनीति	कार्यनीति
	२.१.३. स्वास्थ्यकर्मीहरू सम्मिलित गाउँपालिकास्तरीय संक्रमण रोग तथा महामारी प्रतिकार्य टोली गठन गरिनेछ ।
	२.१.४. समय समयमा उद्धार तथा विपद्बाट बच्ने उपायबारे पूर्वाभ्यासहरू संचालन गरिनेछ ।
	२.१.५ विपद् व्यवस्थापनमा संलग्न विभिन्न संघ संस्थाहरूसँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
	२.१.६ विपद्का बखत आवश्यक पर्ने उपकरण, उद्धार सामाग्री, एम्बुलेन्स, स्काभेटर, डोरी, पाल लगायतका समाग्रीहरूको जोहो गरिनेछ ।
	२.१.७ विपद्को समयमा राहत तथा उद्धारलाई सहज बनाउन हेलिप्याड निर्माण गरिनेछ ।
	२.१.८ सबै वडा कायार्लयहरूमा विपद व्यवस्थापन समिति तथा स्वयम् सेवक परिचालन गर्नुका साथै अत्यावश्यक सामाग्री भण्डारणको व्यवस्था गरिनेछ ।
	२.१.९ प्रत्येक बर्ष विपद् प्रतिकार्य तयारी योजना निर्माण गरी पात्रोका आधारमा लागु गरिनेछ ।
२.५. जलवायु अनुकूलन तथा जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरणका लागि क्षमता विकास गर्ने ।	२.५.१. जलवायु परिवर्तनका प्रभावहरूको अध्ययन गरी सुझाव दिन विज्ञसँग परामर्श लिइनेछ ।
	२.५.२. जलवायु परिवर्तनले निम्त्याएका समस्याहरू सामना गर्न स्थानीय स्तरमा तालिम तथा सचेतना कार्यक्रमहरू संचालन गरिनेछ ।
	२.५.३. स्थानीयस्तरमा तथा विद्यालयहरूमा जलवायु परिवर्तनका बारेमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
	२.५.४ जलवायू अनुकूलन हिसाबले स्मार्ट भिलेज निर्माण गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ ।
	२.५.५ वडाका निश्चित क्षेत्रहरुलाई नमूनाको रुपमा जलवायू अनुकूलन स्मार्ट भिलेज निर्माण गरिनेछ ।
	२.५.६ जलवायू परिवर्तन अनुकूल बालीनाली प्रयोगात्मक उत्पादन गर्न थालनी गरिनेछ ।
२.६. जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।	२.६.१. विपद्बाट बच्ने उपायका बारेमा सचेतना कार्यक्रमलाई समुदायमा अभियानका रूपमा सञ्चालन गरिनेछ ।

विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलताको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१	१.१.	१.१.१.	उच्च जोखिम क्षेत्रहरूको नक्साङ्कन	५०					
		१.१.२.	उच्च जोखिममा रहेका बस्ती तथा परिवारलाई स्थानान्तरण	५००	५००	५००	५००	५००	
	१.२.	१.२.१.	विपद् पूर्वानुमान तथा चेतावनी सूचना प्रणालीको प्रभावकारी सञ्चालन	३००					
		१.२.२.	विपद् पूर्व संकेत दिने उपकरण जडान		२००				
		१.२.३.	प्रकोप पात्रो तयार	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.४.	विपद्सम्बन्धी पूर्व सूचना सम्प्रेषण	३०					
	१.३.	१.३.१.	बिमा योजनामा अनुदान	१००	१००	१००	१००	१००	
२	२.१.	२.१.१.	वडा स्तरीय विपद् व्यवस्थापन संयन्त्र निर्माण		२००				
		२.१.२.	खुल्ला स्थान तय गरी पूर्वाधार निर्माण			५००	६००	७००	
		२.१.३.	संक्रमण रोग तथा महामारी प्रतिकार्य टोली गठन				५००		
		२.१.४	उद्धार सम्बन्धित पूर्वाभ्यास सञ्चालन				५००		
		२.१.५	विभिन्न संस्थाहरूसँग प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य	८०	८०	८०	८०	८०	
		२.१.६.	विपद् उद्धार सामाग्री खरिद	३०	३०	३०	३०	३०	
		२.१.७.	हेलिप्याड निर्माण	५००	५००	५००	५००	५००	
		२.१.८.	वडागत रुपमा अत्यावश्यक सामाग्रीको भण्डारण			१५००			
		२.१.९	बार्षिक विपद् प्रतिकार्य योजना निर्माण	३००	३००	३००	३००	३००	

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
	२.५.	२.५.१.	विज्ञसँग परामर्श सेवा लिने	५०	७५	८०	९०	१००	
		२.५.२.	तालिम तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	
		२.५.३.	अन्तरक्रिया कार्यक्रम संचालन	३५	३५	३५	३५	३५	
		२.५.४	जलवायू अनुकूलनका हिसाबले स्मार्ट भिलेज सम्भाव्यता अध्ययन		५००				
		२.५.५	जलवायू अनुकूलनका हिसाबले स्मार्ट भिलेज निर्माण			१०००	१५००		
		२.५.६	जलवायू अनुकूलन हुने बालीनाली प्रयोगात्मक उत्पादन अनुदान कार्यक्रम	१००	१००	१००	१००	१००	
	२.६.	२.६.१.	सचेतना अभियान सञ्चालन	५०	५०	५०	५०	५०	

७.४.५ अपेक्षित उपलब्धीहरू तथा नतिजा खाका

- ✓ विपद् जोखिम नक्साङ्कन भएको हुने ।
- ✓ भौतिक संरचनाहरू मापदण्ड बमोजिम विपद् प्रतिरोधी भएको हुने,
- ✓ विपद् पूर्वानुमान तथा पूर्वसूचना प्रणाली प्रभावकारी भएको हुने,
- ✓ विपद्सम्बन्धी नीति तथा योजना बनेको हुने,
- ✓ विपद्बाट हुने क्षतिमा न्यूनीकरण भएको हुने,
- ✓ जलवायु परिवर्तनका असरहरूको अनुकूलन तथा न्यूनीकरण भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता				
	प्रतिफल	विपद्को कारण ज्यान गुमाउनेको संख्या (११.५.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	विपद्को कारण हराइरहेको संख्या (१.५.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	विपद्को कारण घाइते हुनेको संख्या (११.५.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	असर	विपद्बाट प्रभावित घरपरिवार	प्रतिशत		
	प्रतिफल	विपद्को बेला भेला हुने स्थानको	संख्या		
	प्रतिफल	दमकल संख्या	संख्या	०	१
	प्रतिफल	एक्साभेटर संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	एम्बुलेन्स	संख्या	१	२
	प्रतिफल	विपद् पूर्वसंकेत दिन जडित उपकरणहरूको संख्या	संख्या		
	असर	भूकम्प प्रतिरोधी घरको प्रतिशत			
	प्रतिफल	जलवायु परिवर्तन अनुकूलन योजना अन्तर्गत समुदायस्तरमा कार्यान्वयन भएका कार्यक्रमहरूको संख्या (१३.२.१) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	जलवायूको दृष्टिकोणले स्मार्ट भिलेज (१३.२.१. घ) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	जलवायु अनुकूलनका वनस्पति तथा बालीनालीको संख्या	संख्या		
	असर	जलवायु परिवर्तन सम्बन्धी शिक्षा समावेश गरेका विद्यालयहरूको संख्या (१३.३.१.१)**(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	जलवायुका दृष्टिकोणले अनुकूलन हुने गरी अपनाइएका खेती प्रणाली (१३.२.१ ङ) **(प.दि.वि.ल.)**	संख्या		
	प्रतिफल	जलवायुका असरलाई कम गर्ने कार्यमा तालिम प्राप्त व्यक्तिहरूको संख्या	संख्या		

नोट: *( )* – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

७.४.६ अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनैतिक स्थिरता हुनेछ ।
- आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- व्यापक जनसहभागिता र समर्थन हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठूलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

परिच्छेद - ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र

८.१ संस्थागत विकास तथा सुशासन

८.१.१ सुशासन तथा सेवा प्रवाह

पृष्ठभूमि

वास्तविक रूपमा असल शासनको स्थापना गर्न जनस्तरमा सेवा प्रवाहको प्रभावकारिता हुन जरुरी रहन्छ। राज्यले लिएको नीतिअनुरूप असल शासनका प्रमुख आयामहरूमा सार्वजनिक प्रशासनमा पारदर्शिता, निष्पक्षता, भ्रष्टाचारमुक्त, जनउत्तरदायी शासन शुलभता र सहजता महत्वपूर्ण आयामहरू हुन्। यी आयामहरूको स्वस्थ विकास र सुनिश्चितता गर्न सकेको खण्डमा सङ्घीय संविधानको मर्मअनुरूप जनताको घरदैलोमा राज्यद्वारा प्रदान गरिने सेवा र सुविधा पुऱ्याउन सकिन्छ। गाउँपालिकाले कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिहरूको क्षमता अभिवृद्धि तालिम, नागरिक भेला, सार्वजनिक सुनुवाइ, सामाजिक परीक्षण, अनुगमन तथा नियन्त्रण कार्यप्रणालीलाई चुस्त, व्यवस्थित तथा पारदर्शी बनाउनु आवश्यक छ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष : प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ लामो राजनीतिक संक्रमणबाट हालसालै स्थापित नयाँ सङ्घीय प्रणालीको स्थानीय सरकार भएका कारण सर्वाङ्गीण संस्थागत विकास भइनसकेको।
▪ सङ्घीयताको अभ्यास तथा अनुभव कम भएको।
▪ स्थानीयवासीको राजनीतिक चेतनाको स्तर माथि उठी नसकेको।
▪ संस्थागत तथा क्षमता अभिवृद्धिका नियमित कार्यक्रमहरूको व्यवस्था नभएको।
▪ जनचासो र जनगुनासोको समयमै सम्बोधन नहुँदा जनतामा निराशा उत्पन्न भई सङ्घीय व्यवस्थामा नै प्रश्न खडा हुन सक्ने।
▪ भ्रष्टाचार वृद्धि हुन सक्ने।
▪ पूर्वाग्रहरहित न्याय प्रणाली विकास गर्नुपर्ने।
▪ राजश्व अपचलन हुन सक्ने।
▪ जनप्रतिनिधि र कर्मचारीतन्त्रको समन्वयमा कठिनाइ हुन सक्ने।
▪ जनउत्तरदायी शासन प्रणालीको विकास गर्नुपर्ने।
▪ सबै कार्यालयलाई कर सूचनामैत्री तथा प्रविधियुक्त बनाउन ठूलो बजेटको आवश्यकता पर्ने।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्षः मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहलाई चुस्त दुरुस्त बनाउन स्थानीय सरकारमा सम्पूर्ण अधिकार प्राप्त भएको।
▪ जनादेश प्राप्त निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूले उत्साहका साथ काम गरिरहेको।
▪ न्यायिक समितिको व्यवस्था भएको।
▪ लेखा र प्रशासन सञ्चालनार्थ विभिन्न सफ्टवेयरहरूको विकास भएको।
▪ गाउँपालिकाले मुस्कान सहितको सेवा, सेवा प्रवाहमा टेवा भन्ने मुल नाराका साथ सोधपुछ कक्ष तथा सहायता कक्षको व्यवस्था गर्ने र सेवा लिन आवश्यक पर्ने निवेदनहरु पालिकाबाट नै उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने नीति अगाडी सारेको।

सबल पक्षः मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्ग, दीर्घरोगी, सीमान्तकृत र विपन्न वर्गका बासिन्दाका लागि विशेष सहयोगको व्यवस्था भएको ।
▪ कर्मचारीको सेवाग्राहीसँगको व्यवहार सुमधुर रहेको ।
▪ कार्यपालिकाको निर्णय ४८ घण्टाभित्र सार्वजनिक गरी जनताप्रति उत्तरदायी हुने संस्कार विकास गर्न सकिने ।
▪ गाउँपालिकाले गाउँपालिकाका पदाधिकारीहरुको आचारसंहिता २०७४ निर्माण गरी कार्यान्वयन गरेको ।
▪ गाउँपालिकाको सेवाप्रवाह मापदण्ड २०७९, तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको ।
▪ गाउँपालिकाबाट प्रवाह हुने सेवालाई प्रभावकारी बनाउनका लागि जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारीहरुलाई क्षमता विकास तथा नेतृत्व विकास तालिमहरु प्रदान गर्ने नीति अवलम्बन गरेको ।
▪ स्थानीय सरकार स्वायत्त भएका कारण गाउँपालिकाको वस्तुगत अवस्था हेरी आवश्यकता अनुसार असल शासन अभिवृद्धि, मानव संसाधन विकास, योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन र सेवा प्रवाहलाई जनमुखी र प्रभावकारी बनाउन सकिने ।
▪ विद्यमान सूचना प्रविधिको सदुपयोग गरी अन्य स्थानीय सरकारले गरेका उत्कृष्ट अभ्यासहरूको अनुशरण गर्न सकिने ।
▪ जनगुनासोलाई तत्काल सम्बोधन गरी जनताको मन जित्न सकिने ।
▪ आवश्यकताअनुसार प्रहरी तथा सुरक्षा निकायको व्यवस्थापन गर्न सकिने ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
"विजयनगर गाउँपालिकाको सरोकार, जनमुखी सरकार" शुसासन, नागरिकमैत्री, प्रविधियुक्त सेवा, सुखी नागरिक, समृद्ध विजयनगर निर्माणमा टेवा
लक्ष्य
सेवा प्रवाहलाई छिटो, छरितो, सुलभ जनउत्तरदायी र प्रभावकारी बनाई जनचासोमा केन्द्रित हुने सहभागिता समानता सहितको प्रविधिमैत्री सेवामा केन्द्रित
उद्देश्यहरू
✓ भ्रष्टाचारमुक्त असल शासनको प्रत्याभूति गरी सेवा प्रवाहलाई जनमूखि बनाउनु ✓ प्रशासनलाई सरल पारदर्शी र सूचना प्रविधिमैत्री

उद्देश्य १: भ्रष्टाचारमुक्त असल शासनको प्रत्याभूति गरी सेवा प्रवाहलाई जनमूखि बनाउनु

रणनीति	कार्यनीति
१.१ जनचासोमा केन्द्रित जनमुखी सरकार महशुस हुने सेवा प्रणाली प्रर्वद्धन गर्ने ।	१.१.१ नियमित रुपमा नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण गरी राज्यद्वारा प्रवाह हुने सेवामा रहेका जन गुनासो र चासोको अध्ययन गरिनेछ ।
	१.१.२ राज्यको कानुनको परिधिमा रही सेवा प्रवाहलाई दुरुस्त बनाउन नागरिक सर्वेक्षणका आधारमा कर्मचारी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.१.३ वडास्तरमा आवश्यकता अनुसार "घुम्ती स्थानीय सरकार" कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.१.४ सेवा प्रवाहलाई दुरुस्त राख्न विद्युतिय सूचना प्रणालीमा रुपान्तरण गर्न सरकारले लागु गरेका आवश्यक Software हरूको प्रबन्ध गरिनेछ ।

उद्देश्य १: भ्रष्टाचारमुक्त असल शासनको प्रत्याभूति गरी सेवा प्रवाहलाई जनमूखि बनाउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.१.५ कर्मचारीहरूलाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउन आवश्यक तालिमको प्रबन्ध गरिनेछ ।
	१.१.६ जनगुनासो व्यवस्थापन प्रणाली र कार्ययोजना निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.७ इन्टरनेट सुविधाको स्तर वृद्धि गरी प्रत्येक वडामा सुनिश्चित गरिनेछ ।
	१.१.८ सार्वजनिक अभिलेख प्रणाली र पञ्जिकरणलाई प्रविधि मैत्री र पूर्ण अध्यावधिक हुने संयन्त्र निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.९ स्थानीय सञ्चार माध्यममार्फत स्थानीय सरकार रेडियो कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.१.१० उत्कृष्ट कर्मचारी पुरस्कारको प्रबन्ध गरिने छ ।
	१.१.११ सार्वजनिक सूचना प्रणालीमा जनताको सहज पहुँच हुने संयन्त्र निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.१२ विकासमा निजी क्षेत्रको सहयोग लिन नियमित अन्तरक्रिया आयोजना गरिनेछ ।
	१.१.१३ संगठन व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी दरबन्दी व्यवस्थापन गरिनेछ ।
	१.१.१४ जनप्रतिनिधि र कर्मचारी केन्द्रित क्षमता विकास सुशासन र सदाचार सम्बन्धी तालिम तथा अभिमुखीकरण गरिनेछ ।
	१.१.१५ पूँजीगत खर्चको पात्रो तयार गरी सार्वजनिक खर्च अन्तर्गत पूँजीगत खर्च क्षमता विकास गरिनेछ ।
	१.१.१६ विकास निर्माणमा प्रगति विवरणलाई जनतासामू नियमित सार्वजनिक गर्न सूचना प्रविधिको विकास गरी सहज र पहुँच योग्य बनाइने छ ।
	१.१.१७ आयोजना तथा निर्माणस्थलमा आयोजनाको विस्तृत विवरणसम्बन्धी बोर्ड अनिवार्य राखिनेछ ।
	१.१.१८ सार्वजनिक सुनुवाइका कार्यक्रम नियमित गरिनेछ ।
	१.१.१९ गाउँपालिकाबासी सँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने 'हेलो जनता' कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.१.२० योजना प्रभावकारिता मूल्याङ्कन संयन्त्र निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.२१ प्रविधिको विकास गरि सेवालाइ सहज, पारदर्शी र गुणस्तर बनाइनेछ ।
	१.१.२२ सदाचार नीति प्रभावकारी रुपमा कार्यन्वयन गरिनेछ।
	१.१.२३ सर्वसाधारणका गुनासो तथा समस्या हाल गर्नका लागि Rapid Response Team परिचालन गरिनेछ ।
	१.१.२४ गाउँपालिकाका सबै वडा एवं सार्वजनिक तथा संस्थागत कार्यालयहरुमा सूचना अधिकारि तोकिनेछ ।
	१.१.२५ अन्य पालिकाका सफल अभ्यास र अनुभवको आदान प्रदान परिपाटीको विकास गरिनेछ ।
	१.१.२६ सेवाग्राही सन्तुष्टि सर्वेक्षन गरि पृष्ठपोषण लिने पद्धति अवलम्बन गर्दै प्रविधिमैत्री कर्मचारी संरचनाको निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.२७ आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली सम्बन्धि निर्देशिका तयार गरि कार्यन्वयनमा ल्याइनेछ ।

उद्देश्य १: भ्रष्टाचारमुक्त असल शासनको प्रत्याभूति गरी सेवा प्रवाहलाई जनमूखि बनाउनु	
रणनीति	**कार्यनीति**
	१.१.२८ कर्मचारीको तलब वृद्धि तथा भत्ता नियमानुसार कायम गरिनेछ।
	१.१.२९ कर्मचारी कल्याण कोषको स्थापना गरिनेछ।
	१.१.३० वार्षिक खरिद योजना तयार गरि लागु गरिनेछ।
	१.१.३१ सरोकारवालासँग नियमित अन्तरक्रिया गरी वेरुजुलाइ घटाउँदै लगिनेछ।
	१.१.३२ पालिकास्तरीय O and M Survey अध्यावधिक गरी राजस्वमा टेवा दिने अमिन पदको प्रबन्ध गरिनेछ।

उद्देश्य २: प्रशासनलाई सरल पारदर्शी र सूचना प्रविधिमैत्री	
रणनीति	**कार्यनीति**
२.१ नागरिक मैत्री प्रविधियुक्त स्मार्ट सेवा प्रवाह गर्ने।	२.१.१ अपाङ्गमैत्री प्रशासकीय भवनद्वारा सेवा प्रवाह गरी युवाहरूलाई आवश्यकताका आधारमा अन्य, मध्यम र दीर्घकालीन तालिम व्यवस्थापन गर्ने र रोजगारी प्रदान गरिनेछ।
	२.१.२ विद्युतीय हाजिरी, सिसि क्यामारा, द्रुत इन्टरनेट सेवा सहित अत्याधुनिक सेवा प्रवाह गरिनेछ।
	२.१.३ स्मार्ट पालिकाको प्रयोग गर्ने र Automation ट्राफिक लाइटको प्रयोग गरिनेछ।
	२.१.४ सरकारी सम्पत्तिको विवरण अभिलेखकरण गरिनेछ।
	२.१.५ सरकारी जग्गा र भवनको उचित संरक्षण गरिनेछ।
२.२ साविक गा.वि.स र जि.स.सबाट व्यवस्था गरिनछे छ।	२.२.१ समायोजन कर्मचारीलाई कर्मचारीलाई अवकास हुँदा पाउने सेवाको व्यवस्था गरिनेछ।
	२.२.२ पुराना भएका सामाग्रीको जिन्सी निरिक्षण गरी मर्मत वा सम्भार गरिनेछ।
	२.२.३ कर्मचारीको मनोवल उच्च राख्न प्रोत्साहन कार्यक्रम लागु गरिनेछ।
	२.२.४ जनप्रतिनिधि र कर्मचारीलाई अन्य ठाउँको अभ्यास बारे बुझ्ने अवलोकन, भ्रमण कार्यक्रम गरिनेछ।
	२.२.५ स्थानीय तहले भर्ना गरेका कर्मचारीको निश्चित % कट्टा गरी सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध गराउनेछ।

सुशासन तथा सेवा प्रवाहको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	नियमित नागरिक सन्तुष्टि सर्वेक्षण	५०	६०	७०	८०	९०	
		१.१.२	सर्वेक्षणका आधारमा कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधि अभिमुखीकरण	४०	४०	४०	४०	४०	
		१.१.३	घुम्ती स्थानीय सरकार कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.४	Governance Software खरिद	३००					
		१.१.५	IT तालिम (कर्मचारी)	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.१.६	गुनासो सम्बोधन पूर्वाधार खरिद		२००				
		१.१.८	इन्टरनेट स्तरवृद्धि र सेवा विस्तार	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.१.९	सार्वजनिक अभिलेख र पञ्जिकरण डिजिटलाइजेसन		१००				
		१.१.१२	स्थानीय सरकार रेडियो कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.१३	उत्कृष्ट कर्मचारी पुरस्कार	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.१४	सार्वजनिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली निर्माण		३००				
		१.१.१५	निजी क्षेत्र अन्तरक्रिया	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.१.१६	O and M Survey						
		१.१.१७	जनप्रतिनिधि तथा कर्मचारी क्षमता विकास तालिम		५००				
		१.१.१८	पूँजीगत खर्च पात्रो निर्माण	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.१.१९	विकास निर्माण प्रगति विवरण Display Board निर्माण, मर्मत	१००					

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		१.१.२०	आयोजना स्थल विवरण प्रकाशन		१००				
		१.१.२२	नागरिक वडापत्र कार्यान्वयन सुधार योजना निर्माण						
		१.१.२१	सार्वजनिक सुनुवाइ संचालन	२००	२००	२००	३००	३००	
		१.१.२२	'हेलो जनता' कार्यक्रम सञ्चालन	१००	२००	२५०	३००	३५०	
		१.१.२३	योजना प्रभावकारिता मूल्याङ्कन संयन्त्र निर्माण						
		१.१.२५	सरकारी कार्यालयमा विद्युतीय हाजिरीको प्रबन्ध, मर्मत		५०				
		१.१.२६	योजना प्रभावकारिता मूल्याङ्कन संयन्त्र निर्माण			३००			
		१.१.२७	प्रविधिको विकास गरि सेवालाइ सहज, पारदर्शी र गुणस्तर						
		१.१.२८	सदाचार नीति प्रभावकारी रुपमा कार्यन्वयन						
		१.१.२९	सर्वसाधारणका गुनासो तथा समस्या हल गर्नका लागि Rapid Response Team परिचालन	५०	५०				
		१.१.३०	गाउँपालिकाका सबै वडा एवं सार्वजनिक तथा संस्थागत कार्यालयहरुमा सूचना अधिकारि	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.३१	सरोकारवालासँग नियमित अन्तरक्रिया गरी वेरुजुलाई घटाउने	५०					
		१.१.३२	पालिकास्तरीय O and M Survey अध्यावधिक गरी राजस्वमा टेवा दिने अमिन पदको प्रबन्ध	१००	१००	१००	१००	१००	
२	२.१	२.१.१	अपाङ्गमैत्री प्रशासकीय भवनद्वारा सेवा प्रवाह गरी युवाहरूलाई आवश्यकताका आधारमा अन्य, मध्यम र दीर्घकालीन तालिम व्यवस्थापन			२५०			

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
		२.१.२	विद्युतीय हाजिरी, सिसि क्यामारा, द्रुत इन्टरनेट सेवा सहित अत्याधुनिक सेवा प्रवाह	५००	५००	५००	५००	५००	
		२.१.३	स्मार्ट पालिकाको प्रयोग गर्ने तथा Automation ट्राफिक लाइटको प्रयोग	५००	५००	५००	५००	५००	
		२.१.४	सरकारी सम्पत्तिको विवरण अभिलेखकरण	१००	१००	१००	१००	१००	
		२.१.५	सरकारी जग्गा र भवनको उचित संरक्षण						
	२.२	२.२.१	समायोजन कर्मचारीलाई कर्मचारीलाई अवकास हुँदा पाउने सेवाको व्यवस्था						
		२.२.२	पुराना भएका सामाग्रीको जिन्सी निरिक्षण गरी मर्मत वा सम्भार						
		२.२.३	कर्मचारीको मनोवल उच्च राख्न प्रोत्साहन कार्यक्रम लागु						
		२.२.४	जनप्रतिनिधि र कर्मचारीलाई अन्य ठाउँको अभ्यास बारे बुझ्ने अवलोकन, भ्रमण कार्यक्रम						
		२.२.५	स्थानीय तहले भर्ना गरेका कर्मचारीको निश्चित % कट्टा गरी सामाजिक सुरक्षामा आवद्ध						

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

जनचासोमा केन्द्रित जनमुखी सरकार महसुस हुने सेवा प्रणालीको विकास भएको हुनेछ ।

समानता सहितको प्रविधिमैत्री सेवामा केन्द्रित भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**सुशासन तथा सेवा प्रवाह**				
	प्रतिफल	सेवा प्रवाह सन्तुष्टि सर्वेक्षण	संख्या		
	प्रतिफल	सार्वजनिक सुनुवाई, सामाजिक परिक्षण	संख्या	१	२
	प्रतिफल	अनुगमन, प्रतिवेदन सार्वजनिक, कानुन अनुसार	संख्या		
	असर	पूँजीगत बजेट खर्च	प्रतिशत		
	असर	लक्षित आयोजना सम्पन्न	प्रतिशत		
	प्रतिफल	न्यायिक समितिबाट फछ्र्यौट मुद्घा संख्या (वार्षिक)	संख्या		
	प्रतिफल	जनगुनासो संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	गुनासो सम्बोधन प्रणालीबाट सम्बोधन भएका गुनासा	संख्या		
	प्रतिफल	कर्मचारी जनप्रतिनिधि तालिम अभिमुखीकरण	संख्या	१	२
	प्रतिफल	सूचना प्रविधिमा आबद्ध सूचना संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	स्थानीय रेडियो कार्यक्रम प्रसारण	संख्या	१	२
	प्रतिफल	निजी क्षेत्र अन्तरक्रिया	संख्या		

नोटः ( ) – गाउँ कार्यपालिकाको कार्यलय

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता तथा आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।

- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।
- सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्ने कर्मचारीलाई कार्यक्षेत्रमा सहजता हुनेछ ।
- कानुन सम्वत कार्य गर्न बाधा पर्ने छैन ।

८.१.२ मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय

पृष्ठभूमि

मानवियता, मानवहित र सामाजिक न्यायका नीम्ति आम नागरिकलाई मानव अधिकारको महत्व र आवश्यकता बारे ज्ञान हुनुपर्दछ । आधारभूत तहमा मौलिक हकको रुपमा नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेका मानवअधिकार उपभोगको सुनिश्चितता गर्ने राज्य र राज्यद्वारा परिचालित राज्यका यन्त्रहरू जस्तै प्रशासन, प्रहरी र राज्यका संबैधानिक अंगहरू जस्तै न्यायलय, मानव अधिकार आयोग, स्थानीय न्यायिक समिति आदि हुन् । स्थानीय सरकारको प्रमुख दायित्व अन्तर्गत मानव अधिकार प्रत्याभूत गर्नु र सामाजिक न्याय कायम गर्नु पर्ने भएकोले स्थानीय विकास योजनाका यी विषयको सम्बोधन गरिएको छ ।

समस्या तथा चुनौती

दुर्बल पक्ष: प्रमुख समस्याहरू र चुनौतीहरू
▪ समाजमा सामाजिक जागरणको अवस्था कमजोर हुनु ।
▪ परम्परागत रुपमा रहेका अन्धविश्वास, कुरिति, कुसंस्कार र भेदभावपूर्ण सामाजिक प्रणालीमा कारण सामाजिक न्याय संकटमा पर्नु ।
▪ अशिक्षा, अज्ञानता र पछौटेपन कायमै रहनु ।
▪ गरीबी र विपन्नता कायमै रहनु ।
▪ मानव अधिकारयुक्त पूर्ण सामाजिक न्याय स्थापित गर्ने चुनौती हुनु ।

सम्भावना तथा अवसर

सबल पक्ष: मुख्य सम्भावना र अवसरहरू
▪ मानव अधिकारको विश्वव्यापि घोषणापत्रका प्रमुख मूल्य र मान्यतालाई नेपालको संविधानले आत्मसाथ गरी मौलिक हकमा व्यवस्था गरेको ।
▪ स्थानीय सरकारलाई मानवअधिकार रक्षा गर्ने अधिकार प्राप्त हुनु ।
▪ स्थानीय न्यायिक समितिको प्रबन्ध हुनु ।
▪ स्वतन्त्र न्यायपालिकाको परिकल्पना गरी न्याय सम्पादन संयन्त्र निर्माण हुनु ।
▪ स्थानीयस्तरमा मानव अधिकार र सामाजिक न्यायका पक्षमा जनचेतना वृद्धि हुँदै जानु ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
सामाजिक रुपले न्यायपूर्ण समाजको निर्माण
लक्ष्य
मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरुमा उल्लेख्य कमी ल्याई मौलिक हक प्रत्याभूत गर्ने
उद्देश्यहरू
✓ मानव अधिकारको प्रत्याभूति गरी न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गर्नु

उद्देश्य १: मानव अधिकारको प्रत्याभूति गरी न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गर्नु ।	
रणनीति	कार्यनीति
१.१ मानव बेचविखन तथा शोषणका दृष्टिकोणले सम्वेदनशील व्यक्ति तथा समूह पहिचान गरी व्यापक जनचेतना अभिवृद्धि र सशक्तिकरण गर्ने ।	१.१.१ मानव बेचविखन र ओसार पसारका दृष्टिकोणले अत्यन्त जोखिममा रहेका वर्ग क्षेत्र र समुदायको शुक्ष्म ढंगले अध्ययन गरी स्थितिपत्र तयार पारिने छ ।
	१.१.२ मानवअधिकार उल्लङ्घन तथा मानवबेचविखन र ओसारप्रसार विरुद्ध व्यापक रुपमा जनचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्न स्थानीय सञ्चार माध्यम, सामाजिक सञ्जाल र पत्रकारहरूको सहयोग लिइनेछ ।
	१.१.३ यौन हिंसा, यौन शोषण र बलात्कार जस्ता जघन्य अपराध न्यूनीकरण गर्न कानुनी उपचार खोज्न र दोषिलाई कानुनको दायरामा ल्याउन प्रत्येक वडामा महिला अधिकारकर्मी तथा समाजसेवी, राजनीतिक नेतृहरूको अगुवाइमा एक सशक्त मानव अधिकार सेलको गठन गरिनेछ ।
	१.१.४ बेपत्ता पारिएका, द्वन्द पिडित, बेचबिखनमा परेका, शहिद परिवार, लक्षित परिवारको लगत संकलन गरी उनीहरूको सशक्तिकरणका तथा सामाजिक पुन स्थापनाका लागि विशेष प्याकेज निर्माण गरी आयआर्जन र सामाजिक एकिकरणलाई सहज बनाइने छ ।
	१.१.५ मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरू न्यायिक समितिमा दर्ता गर्न वडास्तरीय महिला सेललाई सक्रिय तुल्याउन सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.१.६ माध्यमिक तहमा अध्ययनरत छात्र छात्रा केन्द्रित यौन हिंसा, यौन शोषण, बलात्कार दाइजो र बाल अधिकारका विषयमा हरेक महिनामा एक पटक हुनेगरी घुम्ती कक्षा सञ्चालनको व्यवस्था मिलाइने छ ।
	१.१.७ न्यायमा पहुँच नभएका विपन्न वर्गहरूलाई नि:शुल्क कानुनी परामर्श सेवा दिन संस्थागत व्यवस्था गरिनेछ ।
	१.१.८ संविधान प्रदप्त सबै मौलिक हकहरूको कार्यान्वयन गराउन आवश्यक संयन्त्रको विकास गर्न एक अध्ययन गरी आवश्यक स्थानीय कानुन र राज्यका यन्त्रको प्रबन्ध गरिनेछ ।
	१.१.९ न्यायिक समितिलाई थप पुर्वाधारयुक्त बनाइ पर्याप्त दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरिनेछ ।
	१.१.१० वडा स्तरीय मेलमिलाप समितिको अनुगमन तथा व्यवस्थापनलाइ अझ सक्रिय बनाइनेछ ।
	१.१.११ आम जनसमुदायलाइ स्थानीय अदालतबाट दिइने सेवामा सहज र फराकिलो पहुँच पुर्याउने तर्फ अगाडी बढ्ने नीति अख्तियारी गरिनेछ ।

मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	जोखिम समूह र व्यक्तिको पहिचान गर्ने	५०					
		१.१.२	सामाजिक सञ्जाल तथा स्थानीय संचार माध्याममार्फत जनचेतनामूलक कार्यक्रम	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.१.३	वडास्तरीय मानव अधिकार सेल गठन	१००					
		१.१.४	आर्थिक तथा सामाजिक सशक्तिकरणका लागि लक्षित समूह आय आर्जन कार्यक्रम	१००	२००	२५०	३००	४००	
		१.१.५	न्यायिक समितिमा मानवअधिकार उल्लङ्घनका घटना दर्ता गर्न महिला सेल अभिमुखीकरण	३०	३०	३०	३०	३०	
		१.१.६	मानवअधिकार विद्यालय घुम्ती कक्षा संचालन	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.१.७	निःशुल्क कानुनी परामर्श सेवा सञ्चालन	८०	८०	८०	८०	८०	
		१.१.८	मौलिक हक कार्यान्वयन स्थिति बारे अध्ययन	२००					
		१.१.९	न्यायिक समितिलाई थप पुर्वाधारयुक्त बनाइ पर्याप्त दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था	१००					
		१.१.१०	वडा स्तरीय मेलमिलाप समितिको अनुगमन तथा व्यवस्थापन		१००				
		१.१.११	न्यायिक समिति क्षमता अभिवृद्धि	१००					

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ✓ मानवअधिकार उल्लङ्घन, मानव बेचविखन, यौन हिंसा र शोषण लगायतका सामाजिक अपराधका घटनाहरूमा महशुस हुनेगरी कमी आएका हुने छन् ।

नतिजा सूचक

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**मानव अधिकार तथा सामाजिक न्याय**				
	प्रतिफल	जोखिममा परेका व्यक्तिको संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	मानव अधिकार सेल संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	लक्षित समूह आय आर्जन कार्यक्रम संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	न्यायिक समितिमा दर्ता भएका मानव अधिकार उल्लङ्घनका संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	मानव अधिकार घुम्ती कक्षा संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	नि:शुल्क कानुनी परामर्शबाट दर्ता भएका मुद्दा संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	यौन हिंसाका घटना (दर्ता संख्या)	संख्या		
	प्रतिफल	मानव बेचविखनमा परेका संख्या	संख्या		

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता तथा आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

८.१.३ तथ्याङ्क व्यवस्थापन, राजश्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन तथा लेखा व्यवस्थापन

पृष्ठभूमि

कुनै पनि विकास योजनालाई सफल रुपमा कार्यान्वयन गर्न वस्तुनिष्ठ सूचनाको अनिवार्यता हुन्छ । गाउँपालिकामा गरिने हरेक विकासका क्रियाकलापहरू र समग्र वस्तुस्थितिलाई कतिपय अवस्थामा परिमाणमा प्रतिबिम्बित गर्न मिल्दछ । तसर्थ हरेक क्रियाकलापलाई परिमाणमा देखाउँदा विकास र समृद्धिको मापन गर्न सहज हुनुका साथै यथार्थमा गाउँपालिकाको स्थितिबारे थाहा पाउन सकिन्छ । यसका लागि हरेक सूचनालाई अध्यावधिक गर्ने सूचना तथा तथ्यांक प्रणालीको आवश्यकता रहन्छ । अर्कोतर्फ राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन र लेखा व्यवस्थापन नियमित र वैज्ञानिक नहुँदा राज्यको स्रोत र साधनको व्यापक दुरुपयोग हुन सक्ने जोखिम रहन्छ । यी पक्षहरूलाई ध्यानमा राखी तथ्यांक व्यवस्थापन, राजस्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन र लेखा व्यवस्थालाई सुदृढ गर्नुपर्ने भएकोले यो खण्ड तयार पारिएको छ ।

उपक्षेत्रगत लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, तथा कार्यक्रम

दीर्घकालीन सोच
चुस्त तथ्याङ्क तथा वित्तीय व्यवस्थापन

लक्ष्य
सूचना प्रविधिको महत्तम प्रयोगमार्फत तथ्याङ्क र वित्तीय व्यवस्थापनलाई चुस्त र दुरुस्त राख्ने
उद्देश्यहरू
✓ स्थानीय सरकारसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण महत्वपूर्ण सूचनाहरुलाई सहज, पहुँच योग्य र व्यवस्थित बनाउदै वित्तीय व्यवस्थापन अब्बल तुल्याउनु

उद्देश्य १ : स्थानीय सरकारसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण महत्वपूर्ण सूचनाहरूलाई सहज, पहुँच योग्य र व्यवस्थित बनाउदै वित्तीय व्यवस्थापन अब्बल तुल्याउनु ।	
रणनीति	**कार्यनीति**
१.१ सुदृढ अभिलेख प्रणालीको विकास गर्ने ।	१.१.१.सूचना प्रविधिको प्रयोग गरी स्थानीय सरकारसँग सम्बद्ध सबै सूचना र तथ्याङ्कको व्यवस्थापन गर्न एक साधन सम्पन्न तथ्याङ्क तथा सूचना इकाई निर्माण गरिनेछ ।
	१.१.२ सबै वडाहरुमा अनलाईन मार्फत राजश्व संकलनको दायरा विस्तार गरिनेछ ।
१.२ आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी संस्थागत संयन्त्र निर्माण गरी वित्तीय व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी तुल्याउने ।	१.२.१ सार्वजनिक खर्चका मापदण्ड र मितव्ययिता कायम हुने नीति निर्माण गरी लागू गरिनेछ ।
	१.२.२ अनुगमन प्रणालीलाई दुरुस्त बनाउन वार्षिक कार्य योजना तयार पारिनेछ ।
	१.२.३ राजश्व संकलनलाई करदाता मैत्री बनाउन आवश्यक अध्ययन गरी सोहि अनुसारको प्रणाली विकास गरिनेछ ।
	१.२.४ सम्पूर्ण व्यवसायलाई दर्ता गरी करको दायरामा ल्याउन घुम्ती व्यवसाय दर्ता अभियान सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.२.५ राज्यलाई तिरेको कर कसरी जनताका लागि खर्च हुन्छ भन्ने स्थापित गर्न कर शिक्षा कार्यक्रम नियमित सञ्चालन गरिनेछ ।
	१.२.६ राजश्वका स्रोतहरूको पहिचान गर्न राजश्व सुधार कार्य योजना तयार गरी लागू गरिनेछ ।
	१.२.७ गाउँपालिकाका ठूला करदातालाई सार्वजनिक सम्मान गरिनेछ ।
	१.२.८ सीमान्तकृत वर्ग र महिला उद्यमीलाई व्यवसाय सञ्चालन गर्न मापदण्डका आधारमा विशेष सहुलियतको प्रबन्ध गरिनेछ ।
	१.२.९ गाउँपालिकाको आयव्ययको विवरण नियमित रुपमा प्रकाशन गर्ने प्रबन्ध मिलाइनेछ ।
	१.२.१० गाउँपालिकाबासीलाई कर तिर्न प्रेरित गरिनेछ ।
	१.२.११ अधिकतम कर संकलनका लागि, कर तिरौं आफ्नै लागि भन्ने अभियान संचालन गरिनेछ
	१.२.१२ कर दर निर्धारण पद्धति तथा असुलीमा नीतिगत स्पष्टता कायम गरिनेछ

तथ्याङ्क व्यवस्थापन, राजश्व परिचालन, वित्तीय अनुशासन तथा लेखा व्यवस्थापनको विस्तृत कार्यक्रम

उद्देश्य	रणनीति	कार्यनीति	कार्यक्रम	बजेट (रु. हजारमा)					जिम्मेवार निकाय
				पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष	तेस्रो वर्ष	चौथो वर्ष	पाँचौं वर्ष	
१.	१.१	१.१.१	तथ्याङ्क तथा सूचना इकाइ गठन	१००					
		१.१.२	अनलाईन मार्फत राजश्व संकलनको दायरा विस्तार						
	१.२	१.२.१	सार्वजनिक खर्चको मापदण्ड निर्माण		५०				
		१.२.२	अनुगमन संयन्त्र क्षमता विकास	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.३	अनुगमन वार्षिक कार्ययोजना तयारी	१००					
		१.२.४	करदातामैत्री राजश्व संकलन प्रणाली निर्माण अध्ययन	५०	६०	७०	८०	९०	
		१.२.५	करदाता शिक्षा कार्यक्रम	६०	६५	७०	७०	७५	
		१.२.६	राजश्व सुधार कार्ययोजना निर्माण	५००					
		१.२.७	ठूला करदाता सम्मान	५०	५०	५०	५०	५०	
		१.२.८	व्यवसाय दर्ता छुट (लक्षित समुदाय) तथा अनुदान	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.२.९	गाउँपालिकाको आयव्यय नियमित प्रकाशन प्रणाली निर्माण		५००				
		१.२.१०	"कर तिरौं गाउँ विकासमा योगदान गरौं" कार्यक्रम सञ्चालन	१००	१५०	२००	२५०	३००	
		१.२.११	कर तिरौं आफ्नै लागि भन्ने अभियान संचालन	१००	१००	१००	१००	१००	
		१.२.१२	कर दर निर्धारण पद्धति निर्माण						

अपेक्षित उपलब्धि तथा नतिजा खाका

- ✓ लक्षित समुदायलाइ व्यवसाय दर्तामा छुट तथा अनुदान दिइएको हुने
- ✓ गाउँपालिकाको आय व्यय नियमित प्रकाशन गर्ने प्रणालीको विकास भएको हुनेछ ।

नतिजा सूचकहरू

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
१.	**तथ्याङ्क व्यवस्थापन राजश्व परिचालन**				
	प्रतिफल	तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणालीमा आबद्ध सूचना प्रणाली संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	करदाता शिक्षा कार्यक्रम संख्या	संख्या		
	असर	कूल बजेटमा आन्तरिक राजश्व वा करको हिस्सा (प्रतिशत) (१७.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		
	असर	कूल स्वीकृत बजेटको खर्च प्रतिशत (वार्षिक)	प्रतिशत		
	प्रतिफल	दर्ता भएका व्यवसाय संख्या	संख्या		
	प्रतिफल	राजश्व संकलन हुने शिर्षक संख्या	संख्या		
	असर	कूल बजेटको अनुपातमा संघीय र प्रादेशिक सरकारबाट प्राप्त अनुदान प्रतिशत (१७.३.१.१) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		

क्र.सं.	नतिजाको तह	नतिजा सूचक	इकाई	आधार वर्ष	अन्तिम वर्ष
	असर	कूल बजेटको अनुपातमा राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त रकम प्रतिशत (१७.३.१.२) **(प.दि.वि.ल.)**	प्रतिशत		

अनुमान तथा जोखिम पक्ष

- पूर्ण राजनीतिक स्थिरता तथा आवश्यक बजेटको व्यवस्था हुनेछ ।
- दक्ष जनशक्ति, निर्माण सामग्री तथा प्रविधिको सहज उपलब्धता हुनेछ ।
- कुनै प्रकारको ठुलो स्तरको प्राकृतिक विपत्ति आइ लाग्ने छैन ।
- स्थानीय स्तरबाट कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- कामको थालनी पश्चात् काममा नियमितता हुनेछ ।
- निर्माण सामग्रीको आपूर्तिमा कुनै प्रकारको अवरोध हुने छैन ।
- सार्वजनिक र निजी क्षेत्रको साझेदारी प्रभावकारी हुनेछ ।
- सार्वजनिक खरिद प्रक्रिया सरल हुनेछ ।

परिच्छेद - ९: कार्यान्वयन व्यवस्था

९.१ पृष्ठभूमि

नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोगले तोकेको ढाँचा बमोजिम कुनै पनि स्थानीय सरकारले विकासका कार्यक्रमहरू तय गर्दा विशेषत स्थानीय वस्तुगत अवस्थाको आधारमा स्थानीयबासीका आधारभूत आवश्यकताहरू जस्तै भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक वृद्धि, सामाजिक विकास, वातावरणीय सन्तुलन तथा संस्थागत सेवा प्रवाहमा प्रत्यक्षरूपमा सहयोग पुऱ्याई समग्र विकासलाई सन्तुलित र नतिजामुखी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्न प्रभावकारी सिद्ध हुनेगरी गर्नुपर्दछ ।

९.२ विषयक्षेत्र अनुसार अनुमानित बजेट

विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	रकम रु हजारमा				
	आ.व. २०७९/०८० को यथार्थ	आ.व. २०८०/०८१ को विनियोजन	आ.व. २०८१/०८२ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८२/०८३ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८३/०८४ को प्रक्षेपण
आर्थिक क्षेत्र		१५७७७०००	१७३५४७००	१९०९०१७०	२०९९९१८७
कृषि विकास तथा पशुविकास		९८७७०००	१०८६४७००	११९५११७०	१३१४६२८७
सहकारी तथा रोजगारी प्रवर्द्धन		४५५००००	५००५०००	५५०५५००	६०५६०५०
पर्यटन तथा उद्योग वाणिज्य		१३५००००	१४८५०००	१६३३५००	१७९६८५०
सामाजिक क्षेत्र		२५७९७२०००	२८३७६९२००	३१२१४६१२०	३४३३६०७३२
शिक्षा विकास		१७९१४७०००	१९७०६१७००	२१६७६७८७०	२३८४४४६५७
स्वास्थ्य सेवा		१६९७५०००	१८६७२५००	२०५३९७५०	२२५९३७२५
युवा तथा खेलकुद		२६१००००	२८७१०००	३१५८१००	३४७३९१०
भाषा तथा संस्कृति		११३०००००	१२४३००००	१३६७३०००	१५०४०३००
खानेपानी तथा सरसफाइ		१९९२००००	२१९१२०००	२४१०३२००	२६५१३५२०
जनसंख्या तथा बसाइसराई		६०००००	६६००००	७२६०००	७९८६००
सामाजिक सुरक्षा तथा संरक्षण		२८२००००	३१०२०००	३४१२२००	३७५३४२०
लैङ्गिक समानता, महिला शसक्तिकरण र सामाजिक समावेशीकरण		२४६०००००	२७०६००००	२९७६६०००	३२७४२६००
पूर्वाधार		१५०२८००००	१६५३०८०००	१८१८३८८००	२०००२२६८०
शहरी पूर्वाधार, भू-उपयोग तथा वस्ती विकास		१०९२०००००	१२०१२००००	१३२१३२०००	१४५३४५२००
यातायात तथा पूर्वाधार		३२१३००००	३५३४३०००	३८८७७३००	४२७६५०३०
उर्जा		४८०००००	५२८००००	५८०८०००	६३८८८००
विज्ञान तथा प्रविधि		१४०००००	१५४००००	१६९४०००	१८६३४००
सम्पदा पूर्वाधार		२००००००	२२०००००	२४२००००	२६६२०००
पूर्ननिमाण		२०००००	२२००००	२४२०००	२६६२००

विषय क्षेत्र/उपक्षेत्र	रकम रु हजारमा				
	आ.व. २०७९/०८० को यथार्थ	आ.व. २०८०/०८१ को विनियोजन	आ.व. २०८१/०८२ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८२/०८३ को प्रक्षेपण	आ.व. २०८३/०८४ को प्रक्षेपण
सूचना तथा प्रविधि एवं डिजिटल प्रणाली		५५००००	६०५०००	६६५५००	७३२०५०
शुसासन तथा अन्तरसम्बन्धित क्षेत्र		२०९०६०००	२२९९६६००	२५२९६२६०	२७८२५८८६
शासन प्रणाली		५०००००	५५००००	६०५०००	६६५५००
शान्ती तथा सु व्यवस्था		५०००००	५५००००	६०५०००	६६५५००
श्रम तथा सारेजगारी		५६०६०००	६१६६६००	६७८३२६०	७४६१५८६
गरिबि निवारण		२३०००००	२५३००००	२७८३०००	३०६१३००
योजना तर्जुमा र कार्यान्वयन		३५०००००	३८५००००	४२३५०००	४६५८५००
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन		१०००००	११००००	१२१०००	१३३१००
वाावरण तथा जलवायु परिवर्तन		११०००००	१२१००००	१३३१०००	१४६४१००
मानव संसाधन विकास		३५०००००	३८५००००	४२३५०००	४६५८५००
विपद् व्यवस्थापन		३८०००००	४१८००००	४५९८०००	५०५७८००
कार्यालय संचालन तथा प्रशासनिक खर्च		१२७३७३०००	१४०११०३००	१५४१२१३३०	१६९५३३४६३

९.३ स्रोत परिचालन रणनीति

स्थानीय सरकारका वित्तीय स्रोतहरू संघीय तथा प्रदेश सरकारबाट विभिन्न शिर्षकहरुमा प्राप्त हुने अनुदानहरू हुन् । यसका अलावा सहकारी, समुदाय र निजी क्षेत्रका साथै स्थानीयस्तरमा संकलन हुने राजश्व समेत वित्तिय स्रोतहरू हुन् । यसर्थ यी सम्पूर्ण स्रोतहरुको समुचित परिचालन मार्फत लक्ष्यहरू हासिल गर्न निम्न स्रोत परिचालन रणनीति तय गरिएको छ ।

१. सार्वजनिक, निजी, सहकारी साझेदारीको अवधारणा अवलम्बन गर्ने ।
२. वित्तीय संस्थाहरुसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने ।
३. उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धि गर्ने ।
४. तीनै तहका सरकारहरुबीच सहकार्य गर्ने ।
५. निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षण गर्ने नीति तय गर्ने ।
६. गैर आवासिय नेपालीको लगानी संकलन गरी विप्रेषणलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ।
७. अनुत्पादक खर्चलाई कटौती गर्ने ।
८. तुलनात्मक लाभका क्षेत्रमा लगानी केन्द्रित गर्ने ।
९. पूर्ण रूपमा पूर्व तयारी पश्चात मात्र आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट र बजेट विनियोजन गर्ने ।
१०. रकमान्तरलाई निरुत्साहित गर्ने ।
११. चालू खर्चको सिमा निर्धारण गरी पूँजीगत खर्च बृद्धि गर्ने ।
१२. स्थानीय गौरवका आयोजनाहरुको कार्यान्वयनलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्ने र सोका लागि संघ र प्रदेश सरकारसँग सहकार्य गर्ने ।

सामान्यतया कुनैपनि कार्यक्रमलाई प्राथमिकताको आधारमा चार तहमा राखेर मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ ।

१. "अति उत्तम"- ३ अंक

"अति उत्तम" तह अन्तर्गत कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय** योगदान पुऱ्याउँछ। अर्थात् कुनैपनि स्थानमा आवागमनमा निकै कठिनता छ र सडकको स्तरोन्नति गर्ने कार्यक्रमले आवागमनलाई प्रत्यक्ष र उल्लेखनीय प्रभाव पार्दछ भने सो कार्यक्रम कार्यान्वयनका हिसाबले पहिलो प्राथमिकता तथा अति उत्तम वर्गमा पर्दछ । यस प्रकारका कार्यक्रममा सो शिर्षक अन्तर्गत विनियोजित बजेटको ५० प्रतिशत भन्दा बढी रकम पर्न आउँछ ।

२. "उत्तम"- २ अंक

"उत्तम" तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **अप्रत्यक्ष तर उल्लेखनीय** योगदान पुऱ्याउँछ। अर्थात् कुनैपनि स्थानमा धार्मिक तथा अन्धविश्वासले सामाजिक कुरीति र जटिलता सिर्जना गरेको छ भने विद्यालय खोली शिक्षाको विकास गर्दा सामाजिक जटिलता न्यून गर्न अप्रत्यक्ष तथा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याउँछ । यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकताको हिसाबले दोस्रो प्राथमिकतामा पर्दछ भने यसलाई उत्तम मानी २ अंक प्रदान गर्नुपर्दछ। यस प्रकारको कार्यक्रममा समेत सम्बन्धित शिर्षक मध्ये ५० प्रतिशत भन्दा बढी बजेट विनियोजन हुन्छ।

३. "सामान्य"- १ अंक

"सामान्य" तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **सामान्य वा कम** मात्र योगदान दिन्छ भने सो कार्यक्रममा विनियोजित रकम मध्ये ५० प्रतिशत भन्दा कम रकम मात्र छुट्याइन्छ । यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकताको आधारमा तेस्रो तहमा पर्दछ भने त्यसलाई १ अंक दिनुपर्दछ ।

४. "न्यून"- ० अंक

"न्यून" तह अन्तर्गत तोकिएको कार्यक्रमले तोकिएको लक्ष्य प्राप्त गर्न **न्यून वा योगदान नै नपुऱ्याउने** हुन्छ। यस प्रकारको कार्यक्रम प्राथमिकतामा पर्दैन तसर्थ यसलाई शुन्य अंक प्रदान गरिन्छ ।

यसरी कार्यक्रम प्राथमिकिकरण गर्दा विषय क्षेत्रगत विकास कार्यक्रम तथा उपक्षेत्रहरूका प्रत्येक कार्यक्रमहरूको मूल्याङ्कन गरी चार तहमा विभाजन गर्न सकिन्छ। अर्थात् उदाहरणको लागि भौतिक पूर्वाधार अन्तर्गत कुनै निश्चित स्थानदेखि अर्को स्थान जोड्न सडकको स्तरोन्नति गर्दा सो सडकले स्थानीयबासीको तत्कालीन वा दीर्घकालीन प्रमुख समस्या वा मागलाई कुन तहबाट सम्बोधन गर्न सक्छ भनी मुल्याङ्कन गर्नुपर्दछ। त्यसोगर्दा सो कार्यक्रम

अति उत्तम भए → पहिलो प्राथमिकता	उत्तम भए → दोस्रो प्राथमिकता
सामान्य भए → तेस्रो प्राथमिकता	न्यून भए → प्राथमिकतामा नपर्ने हुन्छ।

एवम रीतले प्रत्येक विषयगत क्षेत्र र सो क्षेत्र अन्तर्गतका उपक्षेत्रका सम्पूर्ण कार्यक्रमहरूलाई तोकिएको लक्ष्य हासिल गर्न कस्तो प्रकारको योगदान पुऱ्याउँछ भनी मूल्याङ्कन गर्दा माथि उल्लेखित तहहरूमा विभाजन गरेर प्राथमिकता निर्धारण गर्नुपर्दछ। यसकासाथै अन्य आधारमा :

(१) चालु वार्षिक योजनाको फराकिलो आधारको समावेशी आर्थिक उद्देश्य वृद्धिको लक्ष्य प्राप्तिमा कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?
(२) दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?
(३) जनसहभागिता सुनिश्चित गर्न कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?
(४) समावेशीकरणमा कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

(५) यदि सञ्चालित आयोजनाहरू छन् भने पूर्व कार्य प्रगति, सम्पन्न हुन लाग्ने समय वा कार्यान्वयन तयारीको अवस्था हेरी कुन तहको योगदान पुऱ्याउँछ ?

यसरी यी प्रश्नहरूले गर्दा कस्तो उत्तर आउँछ सोको आधारमा कार्यक्रमलाई माथि उल्लेखित

"अति उत्तम"

"उत्तम"

"सामान्य" र

"न्यून" तहमा विभाजन गरी प्राथमिकता निर्धारण गर्न सकिन्छ साथै स्थानीय विकास गुरुयोजनाको मूल लक्ष्य स्थानीयबासीका आधारभूत आवश्यकता सम्बोधन गरी क्रमशः उच्च विकासतर्फ लम्कनु पर्ने भएकाले कार्यक्रम तय गर्दा वडास्तरमा निम्न बमोजिम गर्नुपर्दछ ।

वडा तहका योजना छनौट तथा प्राथमिकीकरण

बस्ती तथा टोल स्तरमा कार्यक्रम बारे छलफल गर्दा दिगो विकास लक्ष्य प्राप्तगर्न मद्दत गर्ने कार्यक्रमबारे छलफल गर्नु पर्दछ । वडा तहअन्तर्गतका बस्ती र टोल स्तरको आयोजनाहरू छनौट गर्दा निम्नलिखित प्रक्रिया अवलम्बन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

–S_ वडा समितिले आफ्नो वडामा प्रतिनिधित्व गर्ने सदस्यहरूलाई विभिन्न बस्ती/टोलको योजना तर्जुमा गर्न सहजीकरण गर्नेगरी जिम्मेवारी प्रदान गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(ख) प्रत्येक वडाले वडा भित्रका बस्ती र टोलहरूमा योजना तर्जुमाको लागि बैठक हुने दिन, मिति र समय कम्तिमा तीन दिन अगावै सार्वजनिक सूचनामार्फत् जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

(ग) नगरपालिका/गाउँपालिका अन्तर्गतका वडाअन्तर्गत रहेका बस्ती/टोलको भेलामार्फत् बस्ती/टोलस्तरका आयोजना तथा कार्यक्रम छनौट गर्ने बस्ती तथा टोलस्तरमा आयोजना छनौट गर्दा समुदायको आवश्यकता पहिचान गरी आयोजना/कार्यक्रम छनौट गर्नुपर्ने हुन्छ ।

(घ) बस्ती/टोल स्तरका योजना छनौट गर्दा सो बस्ती भित्रका सबै वर्ग र समुदाय, महिला, दलित, आदिवासी जनजाति, मधेशी, थारु, मुस्लिम, उत्पीडित वर्ग, पिछडा वर्ग, अल्पसंख्यक, सिमान्तकृत, युवा, वालवालिका, जेष्ठ नागरिक, लैङ्गिक तथा यौनिक अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, पिछडिएको वर्ग आदि लगायत सबै समुदायको अर्थपूर्ण सहभागिताको सुनिश्चित गर्नुपर्ने हुन्छ।

(ङ) बस्ती/टोल भित्रका क्रियाशील सामुदायिक सस्थाहरू (टोल विकास सस्था, महिला/आमा समुह, वाल क्लव र सञ्जाल, युवा क्लव, स्थानीय गैर सरकारी संस्थाहरू, नागरिक सचेतना केन्द्र, विभिन्न सरकारी कार्यालयबाट गठन भएका समूहजस्ता समूहहरूलाई पनि सहभागी गराउनु पर्ने हुन्छ ।

माथि उल्लेख भए बमोजिमका सरोकारवालाहरूको अधिकतम् सहभागिता हुने गरी वडा अध्यक्ष र सदस्यको संयोजनमा निर्धारित समय, मिति र स्थानमा उपस्थित भै आयोजना छनौटको सम्बन्धमा अन्तरक्रिया, छलफल, विमर्श गरी आयोजनाहरूको छनौट गर्नुपर्नेछ । यसरी बस्तीस्तरमा छनौट भएका आयोजना/कार्यक्रमहरूको सूची संयोजकले लिखित रूपमा तयार गरि वडा समितिमा पेश गर्नुपर्ने हुन्छ ।

वडा समितिहरूले टोल/बस्तीस्तरबाट प्राप्त आयोजना र कार्यक्रमहरूलाई विषयक्षेत्रअनुसार समूहकृत गरिन्छ । स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिबाट प्राप्त बजेट सीमा र मार्गदर्शनको आधारमा सम्बन्धित वडाहरूले बस्ती टोलबाट प्राप्त योजनाहरूमध्येबाट वडाको लागि प्राप्त बजेट सीमाको अधीनमा रही योजनाहरूको छनौट र प्राथमिकता निर्धारण समेत गरी अनुसूची ४ बमोजिमको ढाँचामा बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा समितिमा पेश गर्नुपर्ने हुन्छ ।

वस्ती टोलबाट योजना माग गर्दा वडास्तरका महत्वपूर्ण योजनाहरू छुट भएको अवस्थामा वडा समितिले त्यस्ता योजनाहरू वडा समितिको बजेट सीमा भित्र रही औचित्यको आधारमा समावेश गर्न सक्नेछ । वडाको बजेट सीमाभित्र

कार्यान्वयन हुन नसक्ने गाउँस्तरीय महत्वपूर्ण आयोजनाहरू भएमा वडा समितिले गाउँपालिकामा छुट्टै सूची पठाउन सक्नेछ ।

वडा समितिले आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्दा स्रोत अनुमान तथा बजेट सीमा निर्धारण समितिले तोकेको आधारहरू र दिगो विकास लक्ष्य प्राप्त गर्ने कार्यक्रमलाइ बिशेष ध्यान दिनुपर्ने हुन्छ । यसरी छनौट भएका योजनाहरूको प्राथमिकीकरणका साथ गाउँपालिकामा पठाउनुपर्ने हुन्छ ।

९.४ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन योजना

९.४.१ अनुगमन

विकास योजनाको कार्यान्वयन समयमै सम्पन्न गर्न र आयोजनाको लक्ष्य, उद्देश्य प्राप्त गर्न विकास आयोजनाको प्रभावकारी अनुगमन आवश्यक पर्दछ ।

योजना, नीति, तथा कार्यक्रम हरूमा लगानी तथा साधनको प्रवाह समुचित ढंगले भएको छ, छैन र कार्यतालिकाअनुसार क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल प्राप्त हुने स्थिति छ, छैन भनी विभिन्न तहमा व्यवस्थापन वा व्यवस्थापनले तोकेको व्यक्ति तथा निकायबाट निरन्तर र आवधिक रूपमा निगरानी राख्ने कार्य अनुगमन हो। कुनैपनि कार्यक्रम आयोजनाको पहिचानको चरणदेखि कार्यान्वयन सम्पन्न भई सञ्चालन अवधिमा समेत अनुगमन गरिरहनु पर्छ । यसरी विभिन्न चरणमा गरिने अनुगमनबाट प्राप्त भएका नतिजा, सुझाव तथा सल्लाहलाई पृष्ठपोषणको रूपमा लिई आवश्यकताअनुरूप सुधार गर्दै जानुपर्ने हुन्छ ।

यसो भएमा मात्र विकास आयोजनाले गति लिई समयमै सम्पन्न गर्न मद्दत पुग्न जानेछ र विकासको लक्ष्य हासिल गर्न सकिने छ ।

अनुगमन २ प्रकारले गर्न सकिने छः

१. आयोजना स्थलमै गएर योजनाको क्रियाकलाप बारेमा जानकारी लिने गरी गरिने अनुगमन ।

२. आयोजनाको क्रियाकलापको प्रगति विवरण माग्ने र प्राप्त गरी गरिने अनुगमन ।

तर दुवै प्रकारका अनुगमनमा देखिएका समस्याको समाधान गर्न तत्काले आवश्यक कदम चल्नु पर्दछ नत्र अनुगमनको कुनै औचित्य रहदैन ।

अनुगमनका क्रममा योजना, नीति, कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा निम्न कुराहरूको विश्लेषण गरिन्छ ।

- स्रोतसाधनको प्राप्ति र प्रयोग स्वीकृत बजेट र समय तालिकाअनुसार भए नभएको
- अपेक्षित प्रतिफलहरूसमयमै र लागत प्रभावकारी रूपमा हाँसिल भए नभएको
- कार्यान्वयन क्षमता के कस्ता छन् ?
- के कस्ता समस्या र बाधा व्यवधानहरू देखिएका छन् र तिनको समाधानका निम्ति के-कस्ता उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्छ ?

अनुगमनका क्रममा उपर्युक्त पक्षहरूको बारेमा नियमित, व्यवस्थित र समयबद्ध रूपमा तथ्याङ्क विवरणहरू सङ्कलन, प्रशोधन र प्रतिवेदन गर्ने कार्य गरिन्छ । यसबाट समयमै समस्या पहिचान गरी समाधान गर्न महत्वपूर्ण सहयोग पुग्दछ । अनुगमनका लागि कार्यान्वयन योजना, आयोजना विवरण तालिका, जिम्मेवारी तालिका आदि दस्तावेजको उपयोग गरिन्छ ।

अनुगमन प्रणालीको छनौट तथा निर्धारण

अनुगमन प्रणाली प्रचलित सोच तालिका (Log Frame) का आधारमा स्थापित गर्न सकिन्छ । स्थानीय तहले आफ्नो विशिष्टता र प्राविधिक क्षमताका आधारमा यस्तो विधि अपनाउन सक्छन् । यस्तो विस्तृत विधि राष्ट्रिय योजना आयोगबाट प्रवर्द्धित **राष्ट्रिय अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शनमा** हेर्न सकिन्छ ।

स्थानीय तहले आफ्नो आवश्यकता र उपलब्ध वस्तुगत तथ्याङ्कको आधारमा मौलिक रूपमा अनुगमन प्रणाली अवलम्बन गर्न सक्दछन् । साथै स्थानीय तहको तथ्याङ्क व्यवस्थापन र प्रयोगका लागि राष्ट्रिय प्रणालीसँग आबद्ध हुने खालको अनुगमन सूचना प्रणाली स्थापना गर्नुपर्ने हुन्छ ।

अनुगमन योजना बनाउँदा राष्ट्रिय सरोकारका विषय, मानव विकास सूचकाङ्क, दिगो विकास लक्ष्यका सूचकहरूलाई स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्रका विषयमा योगदान गर्ने सूचकहरूस्थापित गरी अनुगमन गर्ने र सोको प्रतिवेदन गर्नुपर्ने हुन्छ ।

स्थानीय तहको आफ्नो क्षेत्रभित्र क्रियाशील गैरसरकारी संघसंस्था, उपभोक्ता समिति, सहकारी संस्था लगायतका सामाजिक तथा सामुदायिक संघ संस्थाले स्थानीय तहसँगको समन्वयमा रही कार्य गर्नुपर्ने र स्थानीय तहको अनुगमन प्रणालीमा त्यस्ता कार्यहरूको पनि अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाउनु गर्नुपर्ने हुन्छ ।

अनुगमन तह

आवधिक योजनाको लक्ष्य, उद्देश्य र कार्यक्रम तहमा गरिने अनुगमन पद्धति तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया

कुन तहमा अनुगमन गर्ने	के अनुगमन गर्ने	कहिले र कस्ले अनुगमन गर्ने	कुन तहको सूचक राख्ने	मापन गर्ने आधार
लक्ष्य	परेको प्रभाव	• कार्यपालिकाद्वारा नियुक्त स्वतन्त्र संस्था वा विज्ञले आवधिक योजनाको अन्त्यमा • कार्यपालिकाद्वारा आवधिक योजनाको मध्यकालमा	• प्रभाव तहको • असर तहको • जनभावनामा परिवर्तन	• संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको वार्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रतिवेदनहरू • स्थलगत अनुगमन • वार्षिक कार्ययोजनाहरूको प्रगति
परिणाम	देखिने असर • उत्पादकत्वमा परिवर्तन • सडक पहुँच आदि	• कार्यपालिका र गाउँ/नगर कार्यपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण समिति • वार्षिक	• परिणाम तहको • प्रतिशत वृद्धि	• सहभागितामूलक • नतिजामूलक अनुगमन खाकाअनुसार • नमूना सर्वेक्षण गर्ने
योजना	निर्मित परिणामहरू • कक्षा सञ्चालन	• गाउँ र नगर कार्यपालिकाद्वारा गठित अनुगमन तथा	• परिणाम तहको	• नतिजामूलक अनुगमन खाकाअनुसार

कुन तहमा अनुगमन गर्ने	के अनुगमन गर्ने	कहिले र कस्ले अनुगमन गर्ने	कुन तहको सूचक राख्ने	मापन गर्ने आधार
	• उत्पादन परिमाण • सडक विस्तार • स्वास्थ्य केन्द्र भवन निर्माण	सुपरिवेक्षण समिति, शाखा कार्यालयहरू र प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत । • चौमासिक/वार्षिक	• सङ्ख्यात्मक वृद्धि	• स्थलगत अनुगमन • सार्वजनिक परिक्षण, सामाजिक परीक्षण तथा सार्वजनिक सुनुवाइ

लक्ष्य तह

लक्ष्य	सूचक	आधार वर्ष	परिवर्तन
"शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवाको समुचित विकास गरी समुदायको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउने ।" "उद्योग र व्यापार फस्टाउन आवश्यक पूर्वाधारका लागि भूउपयोग योजना गर्दै समुदायको सहभागितामा गाउँ सूरक्षा व्यवस्था सुदृढ बनाउने । "	• स्थानीय स्वास्थ्य केन्द्रहरूमा प्राथमिक स्वास्थ्यजन्य रोगीको सङ्ख्यामा कमी • भूउपयोग योजना तयारी एवम् कार्यान्वयन आरम्भ • लगानीका योजना संख्यामा आएको सकारात्मक परिवर्तन		

योजना तह

परिणाम तह	सूचक	आधार वर्ष	परिवर्तन
सहरी शैक्षिक सुधार योजना	• प्राथमिक तहमा भर्ना दरमा वृद्धि • फोहरमैला वर्गीकरण लागु • निर्वाचनमा बदर मतको सङ्ख्यामा कमी		
मासुजन्य पदार्थ उपभोग वृद्धि योजना	• तरकार, अन्डा र मासुको स्थानीय बजारमा बिक्री वृद्धि • कुखुरा व्यवसाय सङ्ख्या वृद्धि • मासुजन्य जीव आयात वृद्धि		

९.४.२ मूल्याङ्कन

योजनाको कार्यान्वयनबाट लक्षित उद्देश्य प्राप्त भयो भएन र योजनाको कार्यान्वयनबाट योजनाबाट फाइदा पाउने अपेक्षित जनताले उपर्युक्त रूपमा फाइदा पायो पाएन भनेर गरिने अध्ययन विश्लेषणलाई योजनाको मूल्याङ्कन भनिन्छ । आवधिक योजना विभिन्न आयोजनाहरूको समष्टि पनि हो त्यसैले यो आफैंमा एक बृहद् कार्यक्रम समेत हो । यस मध्यमकालीन योजनाको मध्यावधि र पूर्ण अवधिको मूल्याङ्कन गर्नुपर्ने हुन्छ । यसको लागि स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ९४ अनुसार गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाले योजनाको मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

योजनाको मध्यमकालीन अवधिमा मूल्याङ्कन गर्दा निम्न कुरालाई ध्यानमा राखी मूल्याङ्कन विश्लेषण गर्नुपर्ने हुन्छः

- लक्ष्य र उद्देश्य हासिल गर्न उन्मुख रहे/नरहेको
- लगानी योजनाअनुरूप वार्षिक लगानीहरू निर्देशित रहे/नरहेको
- उपलब्धिका लागि लक्ष्य लगायत कार्यक्रमहरूको परिमार्जन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहे, नरहेको आदि ।

योजना अवधिको अन्त्यमा निर्धारित परिमाणात्मक तथा गुणात्मक लक्ष्य प्राप्तिको मूल्याङ्कन अन्तिमा रूपमा तेश्रो पक्षबाट गर्नु/गराउनु पर्ने हुन्छ । अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र तर्कपूर्ण खाकासम्बन्धी विस्तृत व्यवस्थापनका लागि मार्गदर्शन राष्ट्रिय योजना आयोगबाट जारी गरिएको **अनुगमन तथा मूल्याङ्कन दिग्दर्शन**लाई पनि उपयोग गर्न सकिने छ ।

सन्दर्भ सामग्रीहरू

- ✓ अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन २०७४, (परिच्छेद २: राजस्वको अधिकार; परिच्छेद ३: राजस्वको बाँडफाँट; परिच्छेद ४: अनुदानको अवस्था; परिच्छेद: ५, वैदेशिक सहायता र आन्तरिक ऋण; परिच्छेद ६: सार्वजनिक खर्च व्यवस्था; परिच्छेद ७: राजस्व र व्ययको अनुमान; परिच्छेद ८: वित्तीय अनुशासन, श्रोत www.mof.gov.np
- ✓ आर्थिक कार्यविधि तथा वित्तीय उत्तरदायित्व ऐन, २०७६ तथा तत्सम्बन्धी नियमावली २०७७।
- ✓ केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग। २०६८। राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ : प्रारम्भिक नतिजा। काठमाडौँ : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग।
- ✓ केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग। २०६८। राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ : एक परिचय। काठमाडौँ : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग।
- ✓ केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग। २०७८। जनगणनाको ११० वर (१९६८-२०७८) राष्ट्रिय जनगणना २०७८ : लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशी सन्दर्भ पुस्तिका। काठमाडौँ : केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग।
- ✓ केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग। २०६८। नेपाल जीवन स्तर सर्भे। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग।
- ✓ गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाको योजना तथा बजेट तर्जुमा हातेपुस्तिका (२०७७) संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय।
- ✓ दिगो विकास लक्ष्य स्थानीयकरण स्रोत पुस्तिका, नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, २०७७।
- ✓ नेपालको संविधान (भाग ३: मौलिक हक र कर्तव्य, धारा १८-४८; भाग ४: राज्यका निर्देशक सिद्धान्त, नीति र दायित्व, धारा ४९, ५०, ५१ र ५२; भाग ५: राज्यको संरचना र राज्यशक्तिको बाँडफाँट; भाग १७: स्थानीय कार्यपालिका, धारा २१४-२२०; भाग १८: स्थानीय व्यवस्थापिका, धारा २२१-२२७; भाग १८: स्थानीय तहको आर्थिक कार्यविधि, धारा २२८-२३०; भाग २०: संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अन्तरसम्बन्ध, धारा २३१-२३७) श्रोत: www. lawcommission.gov.np
- ✓ नेपालको दीगो विकासको सोच, पन्ध्रौं योजना तथा दीगो विकासको लक्ष्य, श्रोत: www. npc.gov.np .
- ✓ नेपालमा दिगो विकासको लक्ष्यको अवस्था तथा मार्गचित्र : २०१६-२०३०, नेपाल सरकार, राष्ट्रिय योजना आयोग, ई.सं. २०१७।
- ✓ गाउँपालिकाको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (नमूना), २०७७, नेपाल गाउँपालिका सङ्घ, लाजिम्पाट, काठमाडौं।
- ✓ वातावरणमैत्री स्थानीय शासन प्रारूप, २०७८ नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं नेपाल।
- ✓ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (२०७७), प्रदेश नीति तथा योजना आयोग, गण्डकी प्रदेश, पोखरा।
- ✓ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ (परिच्छेद ६ दफा २४ र २५, परिच्छेद ९ दफा ५४ देखि ६८ र परिच्छेद १० दफा ६९ देखि ८०) श्रोत: www. mofaga.gov.np/www.lawcommission.gov.np .
- ✓ स्थानीय तहको वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४ (परिमार्जित), संङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं।
- ✓ स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७५ राष्ट्रिय योजना आयोग, श्रोत: www.npc.gov.np .

- ✓ स्थानीय तह संस्थागत क्षमता स्वःमूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७७, नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं नेपाल ।
- ✓ स्थानीय तह वित्तीय सुशासन जोखिम मूल्याङ्कन कार्यविधि, २०७७, नेपाल सरकार, सङ्घीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौं नेपाल ।
- ✓ Census report- population monograph of Nepal_Volume-I (page no. 282) https://cbs.gov.np/province-level-output-tables/ (GP_Indv_Table02- Page no.-66)
- ✓ https://cbs.gov.np/province-level-output-tables/(GP_Hhld_Table10- pages no.-11)

अनुसुचीहरू

अनुसूचि - १: विश्वका केही विकास मोडलहरूको तुलनात्मक अध्ययन

विश्वका विभिन्न राष्ट्रहरूको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा दोस्रो विश्वयुद्धपछि मात्र धेरै देशले एउटै पुस्तामा नाटकीय आर्थिक उपलब्धि हासिल गरेको पाइन्छ। माइकल स्पेंस नामका नोबेल पुरस्कार विजेताको अध्यक्षतामा गठित एउटा चर्चित (Growth Commission Report) ग्रोथ कमिसन रिपोर्टमा १३ देशलाई उच्च सफलताको कोटीमा राखिएको छ। ती देशहरू – जापान, कोरिया, थाइल्यान्ड, मलेसिया, इन्डोनेसिया, सिंगापुर, ताइवान, चीन, हंगकंग, ब्राजिल, ओमान, माल्टा र बोस्टसवाना हुन्। यी मध्ये ९ देश एसियामै छन्। ती मुलुकले २५ वर्षसम्म ७ प्रतिशत भन्दा माथिको आर्थिक वृद्धि दर हासिल गरे। दिगो र उच्च आर्थिक वृद्धिदरले यी राष्ट्रहरूलाई आर्थिक रूपले निकै माथि उठायो। यी राष्ट्रहरूको अनुभवले के देखाउँछ भने, विकासको उच्च स्तर प्राप्तिका लागि ७ प्रतिशत आर्थिक वृद्धिदरले करिब १० वर्षसम्म निरन्तरता पाउने हो भने जीडीपी दुई गुना हुन्छ र यो २५ वर्ष सम्म निरन्तर गर्यो भने एक पुस्तामै आर्थिक कायापलट हुन जान्छ। सफल यी १३ देशका पछाडि ५ साझा कुरा छन् : त्यहाँको नेतृत्व र प्रशासन विकासप्रति प्रतिबद्ध थियो, निजी क्षेत्रलाई विश्व आर्थिक मञ्चमै व्यापार गर्न उतारियो, समस्टिगत आर्थिक स्थिरता कायम गरियो, उत्पादनशील साधन र स्रोतको बाँडफाँडको जिम्मा बजार अर्थतन्त्रलाई दिइयो र आन्तरिक लगानीका लागी नागरिक तहमा ठूलो बचत गराइयो (वाग्ले, २०१५)। संघीय शासन प्रणालीको शुरुआत पछि नेपालले द्रुततर आर्थिक विकासमा जोड दिएको छ। नेपालको नव निर्माण र द्रुततर विकासका लागि यी राष्ट्रहरूको अनुभव उपयोगि हुने भएकोले छोटो अवधिमा उच्चतम विकास हासिल गरेका केहि राष्ट्रको विकासको अनुभवलाई यहाँ उल्लेख गरिएको छ।

(क) एसियन टाइगर्स (Asian Tigers)

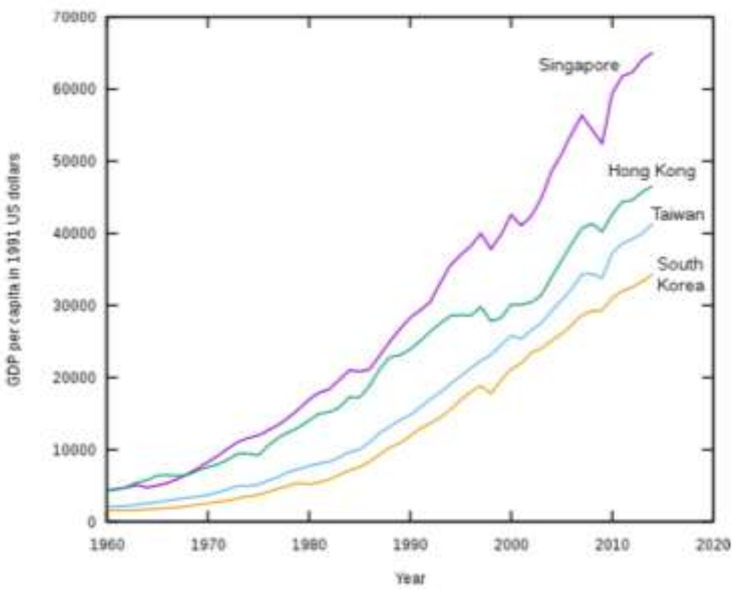

सन् १९६० को दशकको सुरुसम्म दक्षिण कोरिया, सिङ्गापुर, ताइवान र हङ्कङ अविकसित क्षेत्रको रूपमा थिए। यी मध्ये दक्षिण कोरिया र सिङ्गापुर सार्वभौम राष्ट्र हुन्। हङ्कङ पहिले बेलायतको र हाल चीनको शासन अन्तर्गत रहेको छ तर यस भूभागलाई केही हदसम्म राजनीतिक स्वायत्तता प्राप्त छ। ताइवान भने चीनमा सन् १९४९ मा सकिएको कम्युनिस्ट र कोमिन्ताङ पार्टीबीचको गृहयुद्धमा पराजित भएर भागेको पक्षले शासन गर्न थालेपछि तत्कालीन चीनको नियन्त्रणबाट अलग भएको भूभाग हो। बेइजिङ र ताइवानमा रहेका सरकार दुवैले आफूमा १९४९ अघिको चीनको स्वामित्व रहेको दाबी गर्छन्। तर यी चार देशहरूले लगभग पचास वर्ष भित्र इतिहासमा कमै देखिने एकै पुस्तामा तेस्रो विश्वबाट पहिलो विश्वमा आर्थिक विकासको लामो फड्को मारेको इतिहास छ।

यी चार एसियाली टाइगर्सको विकासलाई बुझाउन माथिको चित्र उपयोगि हुन सक्छ जस्ले यो क्षेत्रको आर्थिक विकासको चरित्रलाई बुझ्न र यिनीहरूले अवलम्बन गरेको विकास मोडेलको सामान्य जानकारी लिन केही हदसम्म

सघाउ पुयाउँदछ । भनिन्छ, आर्थिक विकासको मोडेलका प्रकारहरू विकास अर्थशास्त्रीहरूको सङ्ख्या जति नै छन् तर पनि यसलाई मूलतः रूपमा निम्न तीन समुहमा वर्गीकरण गरि विभाजन गर्न सकिन्छ : बजार निदर्नेशित, हस्तक्षेपकारी र राज्य नियन्त्रित विकास मोडेल । विभिन्न राष्ट्रहरूले यी तिन मोडल वा आफ्नो देशको विशिष्ट परिस्थिति अनुकूल फरक प्रकारको विकास मोडेलको निर्माण गरि अघि बढिरहेका छन् ।

(ख) दक्षिण कोरिया

दोस्रो विश्व युद्द पछि सन् १९४५ मा दक्षिण कोरिया जापानको शासनबाट स्वतन्त्र भयो । तर केही समयपछि नै ऊ अमेरिकाको नियन्त्रणमा आयो । त्यही समयमा भएको कोरियाली गृहयुद्धले यसको अवस्था अत्यन्त दयनीय अवस्थामा पुऱ्यायो । तीन वर्ष सम्म चलेको उक्त गृहयुद्धले दक्षिण कोरियाको तत्कालीन उत्पादन क्षेत्रको दुई तिहाइ हिस्सा नष्ट गराएको थियो । त्यो अवस्थादेखि हालको जी २० सम्मको दक्षिण कोरियाको उदय र विकासलाई मुख्यतः चार चरणमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ ।

दक्षिण कोरियाको विकासको सुरुवात त्यहाको प्रथम राष्ट्रपतिको कार्यकालबाट सुरु भएर पार्कको शासनको प्रारम्भसम्म भएको मान्न सकिन्छ । विकासको पहिलो चरणमा युद्धको विनासबाट उठ्नका लागि केहि विशेष कार्यक्रमहरूको छनौट गरिएको थियो । त्यो समयमा यहाको कुल राष्ट्रिय उत्पादनको १५.९५ प्रतिशत हिस्सा अमेरिकी सहायताले ओगट्ने गर्दथ्यो । यो हिस्सा सबैभन्दा उच्च सन् १९५७ मा २२.९५ प्रतिशत सम्म पुगेको थियो । यो समयमा कोरियाको विकास एकदमै धेरै मात्रामा अमेरिकी सहायतामा निर्भर थियो । यो अवधिमा सरकारले मजदुर सङ्गठनमाथि निषेध गर्नुका साथै उग्र कम्युनिस्ट विरोधी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै मजदुरहरूको ज्यालादर सस्तो बनाउने निति अख्तियार गर्यो जसले औद्योगिक लगानीकर्तालाई प्रोत्साहित गऱ्यो र तिव्रतर आर्थिक वृद्धिमा सहयोग पुऱ्यायो ।

पार्क चुङ्ग हीले सन् १९६१ मा कू गरे पछिको अवधिलाई दोस्रो चरणको सीमा मान्न सकिन्छ । यो चरण सामान्य खालको उद्योगको विस्तार र निर्यात केन्द्रित उद्योगको विकासमा केन्द्रित थियो । युद्धबाट तङ्ग्रिएको र अमेरिकी सहायता माथिको निर्भरता निक्कै कम भइसकेको यस अवस्थामा कोरियाली अर्थतन्त्रले आफ्नो सस्तो श्रमको उपभोग गरेर हल्का औद्योगिक सामग्री उत्पादन गर्न थाल्यो । यही अवधिमा दक्षिण कोरियाले बजार निर्देशित र अझ हस्तक्षेपकारी आर्थिक मोडेल छाडेर राज्य नियन्त्रित विकास मोडेल प्रयोग गर्न थालेको थियो । सन् १९६२ मा कोरिया सरकारले पहिलो पञ्च वर्षिय आर्थिक विकास योजना अगाडि साऱ्यो जसले लगानी बढाउने, औद्योगिक संरचना निर्माण गर्ने र व्यापार सन्तुलन कायम गर्ने जस्ता स्पष्ट रूपमा बृहत् अर्थशास्त्रीय विकास लक्ष्यहरू अगाडि सारियो जसले त्यहाँको अर्थतन्त्रमा आमुल सुधार ल्याउनुका साथै विकास प्रक्रियामा तिव्रता लियो ।

राष्ट्रपति पार्कका विभिन्न आर्थिक रणनीतिहरू मध्ये 'सेमाउल उन्दोङ' एक अत्यन्त सफल कार्यक्रम हो । गाउँको विकास भए मात्र देशको विकास हुन्छ भन्ने मान्यता राख्ने यो अभियानको मुख्य लक्ष्य गरिब जनतालाई धनी बनाउनु र गाउँको समग्र विकास गर्नु थियो । कोरियन भाषामा 'से' 'नयाँ', 'माउल' 'गाउँ' र 'उन्दोङ' भन्नाले 'अभियान' भन्ने बुझिन्छ । अथवा 'सेमाउल उन्दोङ भन्नाले नयाँ सामुदायिक अभियान भन्ने बुझिन्छ । यो अभियानको प्र्वतक समाज सुधारक किम योङ की हुन् । उनले सन् १९६२ देखि यो अभियान संचालन गर्दै आएका थिए । किमले **'काम नगर्ने भए खाना नै नखाउ'** भन्ने नाराका साथ यो अभियान सञ्चालन गरेका थिए । सेमाउल उन्दोङ सुख एवम् समृद्धिका लागि सञ्चालन गरिएको एक अभियान हो जस्ले गरिबी निवारण गर्ने, सबैले राम्रो शिक्षा, खाना र लुगा लगाउन पाउने र सुरक्षित तथा सुविधाजनक घरमा बस्न पाउन भन्ने उद्देश्य राखेको थियो ।

किमको यो अभियानले 'ग्रामीण जनतालाई आत्मनिर्भर बनाउने र देशको बिकासमा टेवा पुर्याउँछ' भन्ने बुझेका दूरदर्शी सैनिक शासक पार्कजुङ हीले सबै जनतालाई यो अभियानमा सामेल हुन अव्हान गरे । उनले सन् १९७० अप्रिल २२ मा यो अभियानलाई सरकारी रणनीतिको रूपमा मान्यता दिए । सरकारी कार्यक्रमको मान्यता पाए पछि यो कार्यक्रमले नयाँ सामुदायिक अभियान सहित सहयोग र आत्मनिर्भरताको भावनाका साथ हाम्रो गाउँको सुधार र

आधुनिकीकरण हामी आफैं गर्न सक्छौ भन्ने भावनालाई आत्मसात गर्दछ । कोरियालि सरकारले अभियानलाई कार्यान्वयनमा ल्याउदैं उन्नत गाउँ निर्माणको निम्ति 'दश परियोजना'को कार्यसम्पादन निर्देशिका जारी गरेर ३३ हजार २ सय ६७ गाउँमा लागु गर्दै सामुदायिक विकासका लागि जिन्सी सहायता दिन शुरु गरेको थियो । जसअन्तर्गत, सरकारले हरेक गाउँमा ३ सय ५५ बोरा सिमेन्ट र ५ सय केजी रड बाँड्न शुरु गर्‍यो । अर्कोतिर सरकारी कर्मचारी, विचारक, सामुदायिक अभियानका र निजी क्षेत्रका अगुवालाई तालिमको व्यवस्था गर्‍यो । कर्मचारीलाई भ्रष्टाचारी भावनाबाट टाढा रहन **'सुनलाई ढुंगा जस्तै देख'** लेखिएको 'हरियो टाई' वितरण गरिएको थियो । यो अभियानले नागरिकलाई समाजप्रति समर्पित हुने अगुवा नेतृत्व तयार पार्‍यो । यसैको शिक्षाले सदस्यहरूलाई स्वतःस्फूर्त जग्गादान, श्रमदान, सामग्री दान गर्ने उत्प्रेरणा प्रदान गर्‍यो । नयाँ सामुदायिक अभियान लागु भएका गाउँले जनताको आय विस्तारै बढ्न थाल्यो । यो क्रम ४ वर्ष पुग्दा ग्रामीण जनताको आय बढेर शहरी परिवारको आयभन्दा बढी हुन पुग्यो । यो कार्यक्रमले गाउँको विकास र स्वाधिन अर्थतन्त्रको निर्माणमा कोशे ढुंगा सावित भयो (सम्बाहाम्फे, २०७४) ।

सन् १९७४ मा आइ पुग्दा शहरी भन्दा ग्रामीण जनाताको आय बढ्यो जस्को कारण के थियो भने सेमाउल उन्दोङ लागु भएको हरेक गाउँ वा इकाईमा कृषिमा आधारित एक सेमाउल उद्योग अनिवार्य खोल्नुपर्ने शर्त थियो । यस्ता उद्योगले गाउँको आय बढाउने काम गर्यो भने रोजगारीको अवसरहरूपनि प्रशस्तै सिर्जना गर्यो । उक्त अभियान शहरमा पनि लागु गरि औद्योगिक क्षेत्रहरूको विकास तीब्ररूपमा हुन गयो । शहर केन्द्रित उद्योगहरूको विकास हुँदा पनि सरकारले उद्योगको (Semi-product) सेमी प्रोडक्ट सम्बन्धी कम्पनीहरूबढी गाउँमै स्थापना गर्ने नीति लियो । यो नीतिले गाउँ र शहरलाई जोड्ने र गाउँको विकास र रोजगारीमा टेवा पुर्याउने काम गर्यो । सन् १९७० मा ८३ करोड डलर निर्यात गरेको कोरियाले यो अभियानको सफलताकै कारण सन् १९८० सम्म आइ पुग्दा कोरिया एक औद्योगिक राष्ट्रका रूपमा दर्ज हुन पुग्यो । त्यस्तै गरि १९८० मा १७ अर्ब डलरको उत्पादन निर्यात गर्यो । यो अभियान शतप्रतिशत सफल हुनको कारण, यसमा गाउँलाई ४० र ५० घरको सानो भन्दा सानो इकाइमा विभाजन गरियो र प्रत्येक निर्णायक कार्यक्रममा सबै घरका प्रतिनिधिलाई राय व्यक्त गर्ने सुविधा दिइयो । यो इकाइले जे चाहन्छ, त्यसैमा परियोजना सञ्चालन गर्ने गरियो । यस्तो इकाईले एकातिर समुदायमा भावनात्मक एकताको बिकास गर्यो भने अर्कोतिर निर्णय गरिएका योजनाहरूमा असन्तुष्टि र असहमति भन्ने प्रश्न नै उठ्न पाएन । यो अभियान सफल हुँदै गएपछि गाउँ ईकाईहरूले तर्जुमा गरेका परियोजनामा सरकारले ५० प्रतिशत ऋण, ३० प्रतिशत अनुदान र २० प्रतिशत समुदायको लगानी हुने व्यवस्था गर्यो । यो मोडेललाई केही वर्षमै राष्ट्रव्यापी गरियो । त्यस्तै अर्को महत्वपूर्ण कुरा, सरकारले समय सापेक्ष कृषीमा आधुनिकीकरण गर्यो । यसका लागि कृषी विज्ञलाई देशभर परिचालन गरेर कृषी तालिम प्रदान गरियो । यसले कृषिमा व्यापक आधुनिकीकरण गर्‍यो जसको कारण अहिले कोरिया २ देखि ३ प्रतिशत कृषककै उत्पादनले खाद्यान्नमा आत्मनिर्भर बनेको छ । यो अभियान कुनै समय भोक, रोग र बेरोजगारीले तड्पिएका कोरियाली किसानका लागि सफलताको मन्त्र बन्यो (सम्बाहाम्फे, २०७४) । यो अभियानवाट नेपालले प्रशस्त शिक्षा लिन जरुरी देखिन्छ ।

त्यस्तै गरि उनले निर्यातबाट कमाइ भएको लगानी उच्च प्रविधिहरू र मेसिनहरूमा लगानी गरे । यी सामग्री अर्को चरणको विकासका लागि आवश्यक हुन्थ्यो । त्यस अतिरिक्त त्यो समयमा पार्कको सरकारले विदेशी सामग्रीहरूमा भन्सार कर बढाएर स्वदेशी उद्योगहरूलाई अनुदान दिएर ठूला उद्योग विकास गर्न सहयोग गरेको थियो । यसले दक्षिण कोरियालाई तेस्रो चरणमा ल्याइपुर्‍यायो । पार्कको दोस्रो पञ्च वर्षीय योजनामा यसको प्रत्यक्ष्य प्रभाव देख्न सकिन्छ । उनले ठूला र रासायनिक उद्योग खोल्नेलाई सहयोग गर्ने नीति लिए । यो चरण कोरियाको विकास चरणको सबैभन्दा लामो अवधि रह्यो । यो चरणमा वैदेशिक पूँजीमा नियन्त्रण भए पनि सरकारको निगरानीमा यसलाई भित्र्याइयो । यो अवधिमा निर्यात वार्षिक रूपमा ३५.२५ दरले वृद्धि भयो । सन् १९९० को दशकमा दक्षिण कोरियाली अर्थतन्त्रमा उल्लेख्य परिवर्तनहरू देखिए । यही समयमा देशले विकासको चौथो चरणमा आइपुग्यो । यो अवधि उच्च

प्रविधिको उद्योगको रह्यो । सन् १९८८ मा द. कोरियाले गर्ने निर्यातमा १५.५ प्रतिशत हिस्सा मात्र उच्च प्रविधिको सामग्री हुन्थ्यो । त्यसपछिको हरेक वर्ष यसमा लगभग शत प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । कोरियाली सामग्रीको अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा बढेको माग र घरेलु उपभोगमा भएको उच्च वृद्धिका कारणले कोरियाले परिपक्व र सम्पन्न राज्यका रूपमा स्थिरता प्राप्त गऱ्यो । यसले कोरियाली समाजको हरेक तप्काको जीवन स्तर बढायो । कोरियाली इतिहासमा दोस्रोदेखि चौथो चरणसम्म स्थिर रूपमा उच्च आर्थिक वृद्धि देखियो । सन् १९६२ देखि १९९५ सम्म दक्षिण कोरियाले औषतमा वार्षिक १०५ प्रतिशत आर्थिक वृद्धि दर हासिल गऱ्यो (उप्रेती, २०७५) । यसर्थ , कोरियाली विकास मोडल विश्वकै उत्कृष्ट आर्थिक विकास मोडलको रूपमा स्थापित हुन पुग्यो ।

(ग) सिङ्गापुर

विश्वको प्रमुख औद्योगिक देश सिङ्गापुर, चार एसियाली टाइगर्समा सबैभन्दा प्रजातान्त्रिक मुलुक हो । एक बेलायतीको कूटनीतिज्ञको शब्दमा ली क्वान युको अद्‌भूद नेतृत्वमा यो राज्यमा 'राजनीति हराएर' पूरै राज्य नै एक 'प्रशासनिक एकाई'मा बदलिएको थियो । सन् १९६५ मा मलेसियाबाट मन नलागी नलागी स्वतन्त्रता स्वीकारेपछि लीले सन् २०११ मा सन्यास नलिएसम्म सिङ्गापुरको राजनीतिलाई 'नरम निरंकुशता' सहित नियन्त्रणमा राखे । यो अवधिमा सिङ्गापुरले अभूतपूर्व आर्थिक विकास गर्नुको साथै विश्व रंगमञ्चमा आफुलाई एक सम्वृद्धशाली राष्ट्रको रूपमा स्थापित गराउन सफलता हासिल गऱ्यो । सिङ्गापुरको विकासले दक्षिण कोरिया र ताइवानको भन्दा फरक बाटो लिएको छ । उसलाई युद्धबाट राज्यलाई पुनःनिर्माण गर्ने चुनौती थिएन तर यो सहरी राज्यले आफूसँग आफ्ना नागरिकलाई खुवाउन पुऱ्याउन सक्ने जमिनसमेत थिएन । राज्यका लागि आवश्यक खाद्दान्न र पानी समेत छिमेकी मुलुकवाट आयात गरेर आपुर्ती गर्ने सिङ्गापुरले यो अवस्थामा सुधार ल्याउनका लागि राज्यलाई निर्यात मुखी सामानय उद्योगहरूको विकासलाई जोड दिने नीति अख्तियार गऱ्यो । सिङ्गापुरले आफ्नो स्थानीय तहमा रहेको प्राविधिक र व्यवस्थापकीय ज्ञानको अभावलाई अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूलाई आकर्षित गरेर सरकारी अनुगमन सहित पूरा गयो । सन् १९७० को दशकसम्म सिङ्गापुरको अर्थतन्त्रको संरचनामा उलेख्य परिवर्तन आयो जस्ले निर्माण उद्योग र ठूला उद्योगहरूको स्थापनामा विशेष जोड दिएको थियो । कतिपय विद्वानहरूले यो परिवर्तनलाई चीनमा देङको सुधारपछि आएको परिवर्तनको विरुद्‌मा चिनलाई चुनौती दिन थालिएको कदमको रूपमा उल्लेख गर्दछन ।

सन् २००० मा लि क्वान युको किताब 'फ्रम थर्ड वर्ल्ड टु फष्ट : द सिंगापुर स्टोरी १९६५(२००० (From third world to first: The Singapoore Story) प्रकाशित भयो । विश्व पुस्तक बजारमा 'वेष्टसेलर' रहँदै आएको यो किताबको प्रारम्भ गर्दै लि क्वान यु लेख्छन 'घर कसरी बनाउने, इन्जिन कसरी मर्मत गर्ने, किताब कसरी लेख्ने भनेर तपाई सिकाउने पुस्तकहरू पाइन्छन् । तर चाइना, ब्रिटिस इन्डिया र डच इस्ट इन्डिजबाट बाहिर छरिएर संकलित भएका आप्रवासीहरूले राष्ट्र कसरी निर्माण गर्ने, क्षेत्रीय व्यापारिक केन्द्रको पुरानो आर्थिक भूमिका गुमाएर मृतप्रायः बनिरहेका जनतालाई कसरी जिवन्त बनाउने भनेर सिकाउने पुस्तक मैले कतै देखिनँ ।' त्सैले यो किताबको लेख्ने आवश्यकता रहेको हो ।

यो किताबले मुलत निम्न २ वटा तथ्यहरूमा जोड दिएको छ ।

१. कुनै पनि राष्ट्र निर्माणको बनिबनाउ मोडेल हुँदैन । त्यो अरु कसैले सिकाउन सक्दैन । स्वयं त्यो देशका जनता वा नीति निर्माताले आफै पत्ता लगाउन सक्नु पर्दछ ।

२. राष्ट्र निर्माणको मोडेल तयार गर्दा मुख्य ३ वटा तत्वहरूलाइ हेर्नु पर्दछ : जनसंख्या संरचनाको ऐतिहासिकता, भूराजनीति र आर्थिक सम्भावना ।

पुस्तकको यो प्रारम्भीक वाक्यलाई उपसंहार खण्डको अर्को एक वाक्यसंग जोड्नु उचित हुन्छ । उनी लेख्छन 'हामी कामबाट सिक्थ्यौं, छिटटै सिक्थ्यौं । हाम्रो सफलताको एउटा मात्रै सुत्र थियो, कसरी चिजहरूलाई बढी कामकाजी बनाउने भनेर, तिनीहरूलाई अझ राम्रो कसरी बनाउने भनेर निरन्तर अध्ययन गर्थ्यौं । म कहिल्यै कुनै सिद्धान्तको

बन्दी बनिनँ । मलाई कारण र यथार्थहरूले मात्र मार्गदर्शन गर्न सके, सिद्धान्तले हैन । कुनै पनि सिद्धान्त, योजना वा सोचले राम्रो काम गर्छ, गर्दैन भन्ने 'एसिड टेष्ट' (द्रुत जाँच) गर्थे । यदि कुनै चिजले राम्रो काम गर्दैनथ्यो वा कमजोर परिणाम दिन्थ्यो भने त्यस्तो चिजमा म थप समय र स्रोत खर्चिन्नथें ।' (खतिवडा, २०७६)

सिङ्गापुरको आर्थिक समृद्धिमा निम्न सिद्दान्तहरूको महत्वपुर्ण भूमिका रहेको पाइन्छ ।

क. खुला वजार सिद्दान्त (Free Market Principles) : सिङ्गापुरले पूँजिवादी आर्थिक सिद्धान्तलाई आफ्नो विकासको मुख्य सिद्धान्तको रूपमा अवलन्वन गरिरहेको छ । जस अर्न्तगत निम्न सिद्धान्तहरू पर्दछन ।

- श्रम बजारको व्यवस्थापन (Labor Market)
- उत्तरदायी कर्मचारीतन्त्र (Accountable Bureancracy)
- न्युन कर दर (Low Tax Rates)
- न्युन सरकारी खर्च (Government Expenditure)

ख. समाजवादी सिद्दान्त (Socialistic Principles) : सिङ्गापुरले समाजवादी आर्थिक सिद्धान्तलाई पनि त्यत्तिकै जोड दिएको छ जस अर्न्तगत निम्न सिद्धान्तहरू पर्दछन ।

- सार्वजनिक घरहरूको निर्माण (Public Housing)
- सार्वजनिक स्वास्थ्य सुविधा (Public Healthcare)

यी दुई सिद्धान्तहरूलाई अवलम्वन गर्दै सिङ्गापुरले विकासमा उच्च सफलता प्राप्त गरेको थियो । विकासको अन्तिम चरण उच्च प्रविधिको उद्योगको स्थापना सँगै अन्त्य भएको थिएन । बरु सिङ्गापुरलाई दक्षिणपूर्वी एसियाको आर्थिक र वित्तीय केन्द्रका रूपमा विकास गरेर अगाडि बढेको थियो । उच्च प्रविधिको उद्योगमा झैं व्यापार, आयात सुधार र वित्त सबैमा सीपयुक्त श्रमिकको आवश्यकता पर्छ । सिङ्गापुरको अवस्थिति र पछिल्लो समयको आर्थिक उदारीकरणले यी उच्च स्तरका उद्योगलाई निकै सहयोग गऱ्यो । यसले सिङ्गापुरलाई अन्ततः ताइवान र दक्षिण कोरियाजस्ता उच्च प्राविधिक राष्ट्रको समकक्षमा राखिदियो । राज्यको केन्द्रीय कोषले ठूलो उद्योगका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माणमा गरेको सहयोग र ली क्वान युको आर्थिक र राजनीतिक दुवै क्षेत्रमा प्रभुत्वले गर्दा सिङ्गापुरको विकासमा सरकारको भूमिका सबैभन्दा महत्वपूर्ण देखिन्छ जसलाई नेपाल लगायत अन्य राष्ट्रहरूले पनि प्रेरक उदाहरणको रूपमा लिन सक्दछन् ।

(घ) ताइवान र हङ्कङ्

हाल चिनको स्वशासित क्षेत्रको रूपमा रहेको ताइवानको कथा पनि कोरियाको जस्तै छ । ताइवानको प्रारम्भ दक्षिण कोरियाको अवस्थाभन्दा दयनीय थियो । ताइवानको कथा पनि युद्धको समाप्तीबाटै सुरु हुन्छ । तर ताइवान आफै भने सो युद्धबाट त्यति प्रभावित भएको थिएन । चिनियाँ गृहयुद्ध मुख्य त मूलभूमि चीनमा लडिएको थियो । तथापि दोस्रो विश्वयुद्धसम्म यो पनि जापानको अधीनमा थियो । त्यो अवधिमा त्यहाँ कृषिमा केही सुधारका काम भएका थिए । त्यतिवेला सम्म यो टापु विशेष धान, उखु र भुइँकटर र केही कपडा उद्योगको अवस्थामा मात्र सिमित थियो । यसको साथै कृषि र माछापालनले यो भूगोलको कूल ग्राहस्थ उत्पादनको एक तिहाइ भाग ओगटने गर्दथ्यो ।

प्रारम्भमा च्याङ काइ सेकको सरकारले राज्यलाई अनुदानमा चलाउने खालको नीति लिएपछि सन् १९५० को दशकमा अमेरिकाले ताइवानलाई दिइरहेको अनुदान रोक्ने चेतावनी दियो । त्यसपछि राष्ट्रपति चियाङ र उनको कोमिन्ताङ पार्टीले कोरियाले लिएको जस्तो औद्योगिकीकरणको योजनाहरू अघि सारे । औद्योगिकीकरणले कृषिको कुल ग्राहस्थ उत्पादनमा रहेको योगदानलाई ७५ प्रतिशतमा मा झऱ्यो । कोरियामा जस्तै ताइवानले पनि प्रारम्भमा सामान्य खालको उद्योगमा विकास गऱ्यो । तर यहाँ भने कोरियामा भन्दा अलि लामो समय सन् १९८० को दशकसम्म यी

सामान्य खाले उद्योगहरूको अर्थतन्त्रमा महत्वपूर्ण भूमिका रह्यो । त्यसपछि यहाँ ठूला उद्योगहरूको स्थापनाको सुरवात भयो । सुरुमा विशेषत स्टिल, विद्युतीय र पेट्रोलियम उत्पादनसम्बन्धी उद्योग खोलिए । ताइवानले वैदेशिक लगानी आकर्षणका लागि केही सरकारी उद्योगहरू निजीकरण गरेको भए पनि अधिकांश ठूला उद्योगहरू सरकारको नियन्त्रणमै राख्यो । च्याङले यिनै उद्योगहरूको बलमा चिनियाँ मूलभूमि पुनः कब्जा गर्ने सोचेका थिए ।

राज्यले अर्थतन्त्रमाथिको नियन्त्रण बलियो बनाउने निति लिएको थियो । वैदेशिक विनिमयमा नियन्त्रण, आयातमुखी उद्यमलाई सरकारी प्रोत्साहन गर्ने नीति, राज्य नियन्त्रित संस्थामार्फत नै कच्चा पदार्थको माग पुऱ्याउने जस्ता कदममार्फत सरकारले अर्थतन्त्रमा नियन्त्रण कायम गरिरहेको थियो । ताइवानले आफ्नो अर्थतन्त्रको परिपक्वता कोरियालेझैँ उच्च प्राविधिक विकासमा पुगेर सम्पन्न गऱ्यो । सन् १९७० को दशकमा उच्च शिक्षित जनशक्तिको विकासको कारणले ताइवानको श्रमिकको ज्याला बढेको थियो । त्यसै अवधिमा चीनमा भएको आर्थिक विकास र त्यहाँको सस्तो श्रमको कारणले भएको उत्पादन सँग ताइवानले प्रतिस्पर्धा गर्न नसक्ने अवस्थाको सिर्जना भयो । त्यसपछि ताइवानले उच्च मूल्यका वस्तुको उत्पादन र सेवामा ध्यान स्थानान्तरण गऱ्यो । सरकारले मुख्यतः निर्यातमुखी आर्थिक संरचना, उच्च प्रविधि र उच्च सीपका उद्योगमा स्तरोन्नति गर्ने निर्णय गऱ्यो । त्यसपछि ताइवानको पहिचान बनेको सूचना प्रविधि र सेमी कन्डक्टर जस्ता अन्य महत्वपूर्ण प्राविधिक उद्योगको विकासमा राज्यको भूमिका महत्वपूर्ण रह्यो । ताइवानले दुई विषय बाहेक लगभग कोरियाको विकास परिपथ नै पछ्याएको देखिन्छ । दक्षिण कोरियासँगको उसको पहिलो फरक सन् १९८० को दशकसम्म ताइवानको अर्थतन्त्रमा कपडा उद्योगजस्तो हलुका उद्योगको महत्वपूर्ण भूमिका देखिन्छ जुन कोरियाली अर्थतन्त्रमा छोटो समय मात्र रहेको थियो । त्यस्तै ताइवानको सन्दर्भमा अनुदान रोक्ने धम्की नआएसम्म नेतृत्व पहिलो चरणमा रमाइरहेको थियो जबकी द. कोरियामा नेतृत्व आफैले आत्मनिर्भर हुने रणनीति लिएको थियो । (उप्रेती, २०७५)

हङ्कङको विकास धेरै अर्थमा ताइवानको जस्तै रह्यो । बेलायतको अधिनमा रहेको हङ्कङ चीनको मातहतमा गएपनि हङ्कङको अर्थतन्त्र पुँजिवादी चरित्रको नै रहेको छ । त्यसो हुनुको पछाडि हङ्कङ अगाडि देखि नै औद्योगिकीकरणको चरणमा गएको थियो । अन्य तीन राष्ट्रहरूले सन् ६० को दशकमा विकास सुरु गरेका हुन् भने हङ्कङमा सन् १९५० को दशकमै विकास प्रारम्भ भइसकेको थियो । सिङ्गापुरसँगको अन्य समानतामा हङ्कङले पनि जग्गा अभावका कारण अन्न आयात गर्नुपर्थ्यो । उसलाई यसबाट भएको व्यापार असन्तुलनलाई सन्तुलनमा ल्याउनु थियो । त्यसका साथै अन्य राष्ट्रहरू जस्तै हङ्कङ पनि औद्योगिकीकरणको चरणपछि उच्च प्राविधिक विकास भन्दा व्यवसायिक केन्द्रका रूपमा विकास भयो (उप्रेती, २०७५) । हाल सम्म पनि हङ्कङ चिनको मातहतमा रहेको एक विश्व प्रसिद्ध औद्योगिक क्षेत्र र अर्न्तराष्ट्रिय बजारको रूपमा विश्व प्रसिद्ध रहेको छ ।

(ङ) मलेसिया

उपनिवेश हुँदै स्वतन्त्रताको लडाई जितेर विकासको पथमा लम्किएको मलेसिया आजसम्म आइपुग्दा विश्वको ध्यान आकर्षित गर्ने देश बन्न सफल भएको छ । विदेशी लगानी भित्र्याएर बनेको मलेसियाले हालका दिनमा लाखौ विदेशी कामदारलाई रोजगारी दिएको छ र आर्थिक विकासमा थप सशक्त ढंगले लागिपरेको छ । व्यवस्थित सहरीकरण र सडक सञ्जाल, गगनचुम्बी भवन, स्वस्थ्य र हराभरा वातावरणका साथै राज्य सञ्चालनमा अपनाइएको 'सिस्टम'ले विश्वको ध्यान मलेसियातर्फ तानिएको छ । ४० वर्षको मेहनत र योजनाबद्ध सक्रियतामा तत्कालीन मलेसियन प्रधानमन्त्री महाथीर महम्मदले जसरी मलेसिया बनाउने काम गरे नेपालजस्ता विकासशिल मुलुकमा पनि राजनीतिक इच्छाशक्ति हुने हो भने विकास गर्न कुनै कठीन हुने रहेनछ भन्ने बुझ्न सकिन्छ । आफ्नै विकासको मोडल, सभ्यता, इतिहास, संस्कृति, रहनसहन बोकेको मलेसियामा पर्याप्त पर्यटकीय स्थल रहेकै कारणले गर्दा बर्सेनी २५ मिलियनबढी पर्यटक मलेसिया पुग्ने गर्छन् । पर्यटकहरूको ओइरो लाग्ने मलेसियाको कूल ग्राहस्थ उत्पादनको महत्वपूर्ण हिस्सा पर्यटन क्षेत्रले ओगटेको छ । मलेसियाको विकास, तिव्रतम प्रगति र पर्यटन लोभ्याउने गन्तव्यले होटल व्यवसाय, स्थानीय उत्पादन र स्थानीय वजार निकै फस्टाएका छन् । (सिग्देल,२०१९)

नेपाल उद्योग वाणिज्य महासङ्घको आयोजना तथा नेपाल सरकारको सहआयोजनामा भर्खरै नेपाल बिजनेस कन्क्लेभ (Business conclave) सम्पन्न भएको छ। यस कनक्लेभको विशेषता भूतपूर्व मलेसियाली प्रधानमन्त्री महाथिरको सहभागिता एवं सम्मेलनमा उहाँले प्रस्तुत गर्नुभएको विकासको मोडेल नै रह्यो । आफ्नो प्रस्तुतिमा उहाँले दोस्रो विश्वयुद्धपछि उहाँको सरकारले सर्वप्रथम गरिब र धनीबीचको खाडल घटाउने योजना बनाएर भूमिहीनहरूको लागि भूमि वितरण कार्यक्रम अगाडि सारेको बताउँदै खेतीयोग्य जग्गाको कमीले यो कार्यक्रमले पूर्ण लक्ष्य प्राप्त गर्न नसकेकोले पुन सरकारले औद्योगीकरणको नीति अख्तियार गरेको खुलासा गर्नुभएको थियो। त्यस बेला मलेसियासँग औद्योगीकरणको लागि अनुभव नभएकोले विदेशी लगानीकर्ताहरूलाई रोजगारी सिर्जना गर्ने खालको उद्योगहरूमा लगानी गर्न निम्त्याएको स्मरण गर्दै यसबाट रोजगारीमा आमजनताको पहुँच बढ्नुको साथै शिक्षित श्रमिक उत्पादन गर्न शिक्षामा लगानी बढाउनुपरेको थियो, जसबाट शिक्षित बेरोजगारीको समस्या समेत हल हुन पुगेको थियो । उहाँले आफ्नो सरकारले राजस्वभन्दा रोजगारी सिर्जनालाई प्रमुख लक्ष्य बनाई हिंडेकोले आज मलेसिया औद्योगिक मुलुकको पङ्तिमा उभिएको मन्तव्य व्यक्त गर्नुभएको थियो ।

तानाशाहको नाम दिइएका उनले मलेसियामा १९८१ देखि २००३ सम्म अर्थात् २२ वर्ष शासन गरे र यस अवधिमा मलेसियाको आर्थिक वृद्धिदर औसत १० प्रतिशत रह्यो भने जीवनस्तरमा २० गुणाले सुधार भयो। यस्तो कसरी भयो भन्नेबारे आफ्नो अनुभव सुनाउँदै उहाँले भन्नुभयो- मलेसियामा पनि १४ वटा पार्टी थिए । तर विकासको लागि राजनीतिक स्थिरता र व्यापार अनुकूल नीति नियमको आवश्यकता पर्दछ। हामीले यसलाई पूरा गर्दै गयौं र अन्तत देशको राजस्व बढ्न थाल्यो जसबाट हामीले आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्दै सबै जनताको जीवनस्तर उकास्न सक्यौं। मलेसियाका डा. महाथिर मोहम्मदको योगदानलाई उच्च मूल्याङ्कन गर्दै मलेसियाली जनताले हालै ९५ वर्षको उमेरमा विश्वकै सबैभन्दा जेष्ठ प्रधानमन्त्रीमा निर्वाचित गराएका छन् । अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा थुप्रै युग नायक छन जसले विकास, समृद्धि र सुशासनमा कोसेढुंगाका रूपमा आफूलाई स्थापित गराएर जनताको मानसपटलमा चिरस्थायी बास बस्न सफल भए । महाथिर मोहम्मदको लोकप्रियता कुनै वाद र सिद्धान्तको उपज होइन, गरिबी कायापलट गरेर विकसित मलेसिया बनाउन उनले खेलेको योगदानको परिणाम हो (गुप्ता, २०१४)।

मलेसियाको हाल सन्चालित ११ औ पन्चवर्षिय योजनाले (२०१६-२०२०) समावेशिकरण, जनजिवनमा व्यापक सुधारको कार्यक्रम, आय र भौतिक पूर्वाधारमा जोड दिने र धनी गरिब विचको भिन्नता कमगर्ने निति अगडि सारेको छ । मलेशियाले वैदेशिक लगानी भित्र्याउने निति, प्रविधि र सुचना प्रसार गर्ने र मानविय पुँजिको अभिवृद्धि गर्ने कार्यक्रमहरूमार्फत द्रुततर विकास गर्ने लक्ष्यलाई प्राथमिकता साथ अघि सारेको छ। नेपालको लागि पनि यो मोडेल अत्यन्त उपयोगी हुन सक्ने सन्देश दिँदै नेपालले विकासको लक्ष्य निर्धारण गर्दा रोजगारी सिर्जनालाई प्राथमिकता दिएर उपयुक्त र स्थायी वातावरण दिन सकेमा नेपालले पनि विकास गर्ने प्रचुर सम्भावना रहेको धारणा राख्नुभएको थियो । मलेसियाको यो उदाहरणबाट एक व्यक्तिको दुरदर्शि नितिले राष्ट्रको मुहार फेरिन सक्छ भन्ने शिक्षा लिन सकिन्छ।

(च) स्विजरल्याण्ड

जनसंख्या र क्षेत्रफलको आधारमा स्विजरल्याण्ड नेपाल भन्दा साँढे तिन गुणाले सानो देश हो। जन घनत्वको हिसाबले नेपाल र स्विजरल्याण्ड उस्तै देश हुन्। दुवै देशमा १ बर्ग किलोमिटरमा १९८ जना बसोबास गर्दछन। स्विजरल्याण्डमा ८४० मिटर देखि ४६३४ मिटर मात्र अग्ला ४५१ साना हिमालहरूछन् । प्रत्येक साना हिमालको पनि नामकरण गरिएको छ । यी सबै हिमालमा पर्यटकलाई खुल्ला गरिएको छ । हिमालमा धुवाँ रहित रेल र केबलकार संजालले सबै प्रकारका मानिसलाई भ्रमण गर्न सम्भव बनाएको छ । स्विजरल्याण्डमा बार्षिक पर्यटकको संख्या २ करोड छ र पर्यटनबाट मात्र रु ४० खर्ब भन्दा बढी आम्दानी हुने गरेको छ । नेपालमा पनि सबै चुचुरालाई नामाकरण गर्नु, पर्यटनका लागि खुला गर्नु , हिमालका निश्चित उचाइ सम्म पर्यटन पूर्वाधारको विकास गर्न जरुरी छ, सयौं हिमाल

हामी सँग छन् तर हालसम्म सम्पूर्ण हिम चुचुराहरूको नामाकरण गरिएको छैन र पर्यटनका लागि खुल्ला समेत गरिएको छैन ।

स्विजरल्याण्डको संघीय प्रणालीमा १३ वटा क्यान्टोन वा प्रदेशहरू छन् । असंलग्न परराष्ट्र नीति, कडा कानुन, द्रुत विकास, राष्ट्रिय सुरक्षा र राष्ट्रिय अर्थतन्त्र चाही स्विसहरूको राजनीतिक प्राथमिकतामा पर्दछन । स्विजरल्यान्डको सफल संघीय प्रयोगले के देखाउँछ भने राज्य बलियो हुनको निम्ति त्यस राज्यका जनता बलियो हुनुपर्ने रहेछ । जनता बलियो हुन तीनवटा कुरामा राज्यले जनतालाई हेरेको हुनुपर्छ : **जनताको स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षा र शिक्षा** । स्विजरल्याण्डले यी तिनै कुराहरूमा जोड दिने गरेको छ र यी तिनै कुरामा जनतालाई सुविधा दिने राष्ट्रहरूको अग्र पङ्तीमा पर्दछ । स्विसहरू आफुले गरेको काममा कर तिर्छन । आफुले बनाएको नियमलाई कडाइका साथ पालन गर्छन ।

स्विजरल्याण्ड नेपाल जस्तै भू-परिवेष्ठित मुलुक हो । मुख्य आयस्रोत पर्यटन र कृषि नै हो । उन्नत कृषिबाट उत्पादित वस्तु र गाईको दुध यहाँको आम्दानीको मुख्य मेरुदण्ड हो । हुनत यहाँको बैकिङ्ग कारोबार अर्थतन्त्रको अर्को महत्वपूर्ण पाटो हो तर सन १८४८मा संघीय संविधान बनेदेखिको इतिहासको अध्ययनबाट के देखिन्छ भने संघीयताको सफल प्रयोगले स्विजरल्याण्ड यत्तिको बलियो भएको हो । स्विजरल्याण्डको शासन प्रणाली विश्वमा अनौठो मानिन्छ जहा ७ वटा संघका प्रमुखहरूले आलोपालो सरकार चलाउँछन । विभिन्न देशहरूको औपचारिक प्रतिनिधित्वमा भने उनीहरू राज्यको प्रतिनिधिको रूपमा गएका हुन्छन । कुनै पनि निर्णय लिँदा जनताको मतको कदर हुन्छ । ५० हजार हस्ताक्षर लिएर कुनै नागरिकले संविधानमा भएका कुरा फेर्न चाह्यो भने चुनाब गरिन्छ । हरेक संघको आफ्नै संसद, न्यायपालिका र प्रणाली छ । सम्प्रभुत्ता सबैको सहमतिको बिन्दु हो । जर्मन, इटालीयन , फ्रेन्च र अल्पसंख्यक रोमन भाषा भाषीलाई राज्यले मान्यता दिएको छ । संघीय प्रदेशहरूमा आफ्नै भाषा चल्छन । यसर्थ, स्विजरल्याण्डलाइ सबै हिसाबले अनुकरणिय राष्ट्र मानिन्छ । (इनेप्लिज,२०७३)

स्विजरल्याण्डलाइ विश्वको नमुना राष्ट्र बन्न सघाउ पुऱ्याउने केहि मुख्य कारकतत्वहरूलाई निम्न बुँदाहरूमा उल्लेख गरिएको छ ।

१. क्षेत्रफलमा सानो आकार (Small Size)
२. वास्तविक प्रजातन्त्र (Genuine Democracy)
३. विकेन्द्रीकरणको राम्रो अभ्यास (Decentralization)
४. प्राथमिकता प्राप्त क्षेत्रमा विशेष सहुलियत दिने नितिहरू (Subsidiary Principle)
५. गैर व्यावसायिक नेताहरू (Non-Professional Politicians)
६. पुँजि र वौद्धिक क्षेत्रका लागि सुरक्षित स्थान (Safe Haven for Capital and Brainpower)
७. मध्यम वर्गिय मानसिकता (Middle-Class Mentality)
८. शिक्षामा विशेष जोड (Educational Priority)

यी विभिन्न कारकतत्वहरूले स्विजरल्याण्डको विकास प्रक्रियामा निकै सघाउ पुयाएका छन जुन नेपाल जस्तो भर्खर विकास पथमा अघि बढिरहेको राष्ट्रका लागि अनुकरणिय हुन सक्दछ ।

(छ) चीनको विकास मोडेल

सन् १९७८ मा देङ सियाओपिङ नेतृत्वमा आएपछिका चार दशकयता चीनले आफूलाई विश्व आर्थिक शक्ती (Power house) को रूपमा विकसित गरेको छ। साथै यसले विश्वव्यापी अर्थतन्त्र र भूराजनीतिमा समेत महत्वपूर्ण परिवर्तन ल्याएको छ। चीनमा आर्थिक सुधार गर्ने कामको सुरुआत कृषि क्षेत्रबाट गरियो। राज्यको नियन्त्रण केही खुकुलो बनाइयो र दोहोरो ट्र्याक मूल्य संयन्त्रको माध्यमबाट किसानहरूलाई बजार सहुलियत प्रदान गरियो। किसानहरूले

आफ्नो प्रभावकारिता र उत्पादकत्व बढाएर यस सुधारप्रति सकारात्मक प्रतिक्रिया दिए। त्यसपछि अन्य क्षेत्रमा पनि थप सुधारका कार्य विस्तार हुँदै गयो। (Township and Village Enterprises) टाउनसिप एन्ड भिलेज इन्टरप्राइजेज (टिभइएस) भनिने हाइब्रिड खालको स्वामित्वको माध्यमबाट गैरकृषि क्षेत्रमा सहुलियत प्रदान गरियो। सहरतिर सुधार फैलिएसँगै राज्यका उद्योगहरूले थप एकाधिकार प्राप्त गरे र यसले उनीहरूलाई उद्यमी बन्न थप प्रेरित बनायो। लगानी गर्न र आर्थिक वृद्धि बढाउन प्रान्त तथा स्थानीय निकायहरूका लागि विभिन्न सहुलियतहरूको व्यवस्था गरिएको थियो। सन् १९९० को दशकताका स्पेसल आर्थिक जोन (एसइजेडएस) को वृद्धिले चीनलाई विश्व अर्थतन्त्रमा समायोजन हुन निर्णायक भूमिका निर्वाह गऱ्यो। (रोड्रिक, २०७५)

देङ सिआओपिङले चीनमा आर्थिक क्रान्ति शुरू गरेको सन् २०१८ मा ४० वर्ष पूरा भएको छ । त्यसलाई उनले चीनको दोस्रो क्रान्ति भन्ने गर्दथे उक्त आर्थिक सुधारपछि चीन विश्व अर्थतन्त्रमा दह्रो रूपमा प्रवेश गर्यो । आजको मितिमा चीन विश्वको त्यस्तो देश भएको छ जोसँग सबैभन्दा बढी विदेशी मुद्रा सञ्चिति अर्थात् ३.१२ खर्ब डलर छ । चिनको हालको आर्थिक विकासको गतिलाई निम्न तथ्यहरूले पुष्टि गर्दछ ।

- कुल गार्हस्थ उत्पादन (११ खर्ब डलर) को मामिलामा चीन विश्वको दोस्रो ठूलो देश हो ।
- प्रत्यक्ष विदेशी लगानी आकर्षित गर्ने चीन विश्वको तेस्रो ठूलो देश हो ।
- देङ सिआओपिङले सन् १९७८ मा आर्थिक सुधारका कदम चाल्दा विश्व अर्थतन्त्रमा चीनको हिस्सा जम्मा १.८ प्रतिशत थियो जुन सन् २०१७ मा आएर त्यो हिस्सा १८.२ प्रतिशत पुगेको छ ।
- चीन अब केवल एउटा उदीयमान अर्थतन्त्र मात्रै रहेन, बरू १५ औं र १६ औं शताब्दीताका विश्व अर्थतन्त्रमा करिब ३० प्रतिशत आफ्नो हिस्सा भएको अवस्थातर्फ उन्मुख भइरहेको राष्ट्र हो ।

चीनलाई शक्तिशाली बनाउने नेताहरूमा माओत्से तुङ, देङ सिआओपिङ र वर्तमान राष्ट्रपति सी जिनपिङको नाम आउँछ । देङ सिआओपिङ नेतृत्वमा भएको आर्थिक क्रान्तिको ४० वर्षपछि चीन एक पटक फेरि एउटा दह्रो नेतृत्व पाएर अघि बढिरहेको छ । सी जिनपिङ देशको अर्थतन्त्रलाई अझ प्रभावशाली बनाउन उत्पादनको क्षेत्रमा चीनलाई 'महाशक्ति' बनाउन चाहन्छन् । सी जिनपिङले देङ सिआओपिङका उदारीकरणका नीतिहरूलाई अगाडि बढाइरहेका छन जसमा आर्थिक सुधार लगायतका कदम समेटिएका छन् । चिनियाँ सफलताको कथा दोस्रो विश्व युद्धपछिको एउटा देशको विकासको कथामा मात्रै सीमित छैन । बरू त्यो एउटा नियन्त्रित अर्थतन्त्रबाट मुक्त र उदारीकरणमा आएको परिवर्तनको पनि कथा हो । विश्वका कैयौँ देशले पनि चीनले अवलम्बन गरेको परिवर्तनलाई अपनाए । तर लोभलाग्दो सफलता चीनले मात्रै हासिल गऱ्यो । चीनले घरेलु अर्थतन्त्रमा क्रमिक सुधारको प्रक्रिया थाल्यो न कि बजारलाई आफ्नो अर्थतन्त्र सुम्पिदियो । सुधार ल्याउने क्रममा उसले कहाँ विदेशी लगानी गर्ने र कहाँ नगर्ने कुराको निर्क्योल गऱ्यो जसका लागि उसले विशेष आर्थिक क्षेत्रहरूको निर्माण गऱ्यो र त्यसका लागि उसले दक्षिणी तटीय प्रान्तहरूलाई रोज्यो । देङ सिआओपिङले कम्युनिष्ट समाजवादी राजनीतिक माहोलमा ठोस परिवर्तनको जग बसाले जसले विश्वमा समाजवादी अर्थतन्त्रको साख जोगाउन सघाउ पुयायो ।

चिनियाँ लेखक युकोन ख्वाङ आफ्नो पुस्तक 'क्र्याकिङ द चाइना कनन्ड्रमः ह्वाइ कन्भेन्सनल इकोनोमिक विज्डम इज रंग' मा लेखेका छन् (देङ सिआओपिङ एक महान् सुधारक मात्रै थिएनन धैर्य नभएका व्यक्ति पनि थिए। देङ सिआओपिङले शुरू गरेको सामाजिक आर्थिक सुधारको दृष्टान्त मानव इतिहासमा अन्यत्र भेटिँदैन । यसले चिनको आर्थिक जिवनमा निम्न परिवर्तन ल्यायो ।

- सन् १९७८ देखि २०१६ को बीचमा चीनको जीडीपीमा ३,२३० प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
- यसबीचमा ७० करोड मानिसहरू गरिबीको रेखाबाट माथि उठे भने ३८.५ करोड मानिसहरू मध्यवर्गका रूपमा उकासिए ।

- चीनको वैदेशिक व्यापार साढे १७ हजार प्रतिशतले बढ्यो भने सन् २०१५ सम्म चीन विदेशी व्यापारमा अगुवाको रूपमा उदायो ।
- सन् १९७८ मा चीनले वर्षभरि गर्ने व्यापार अहिले दुई दिनमै गर्छ ।
- देङ सिआओपिङले चिनियाँ कम्युनिष्ट पार्टीलाई सामूहिक नेतृत्वमा लगेर चीनमा सामाजिक (आर्थिक परिवर्तनको प्रक्रियामा तीव्रता दिए । (बि.बि.सी. २०१८)

अर्थतन्त्रको बजार नेतृत्व स्थापित गराउनु र बाहिरी स्वतन्त्रता बढाउनु नै चीनको यस्ता सुधार पछाडिका प्रमुख कारणहरूहुन। तर, अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार र निजी लगानीमा चीनको हिस्सा बढे पनि यसमा राज्य क्षेत्रको हिस्सा भने तुलनात्मक रूपले खुम्चियो। यसका लागि आर्थिक विविधीकरण र पुनर्गठन शृंखलाबद्ध औद्योगिक नीतिका माध्यमबाट प्रवर्द्धन गरियो। विदेशी लगानीकर्तालाई घरेलु कम्पनीसँग संयुक्त उद्यममा आबद्ध हुन लगाइयो र स्थानीय योगदान (Input) को प्रयोग बढाउन लगाइयो। यसबाट विनिमय दर र अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय प्रवाह केही हदसम्म नियन्त्रित रह्यो। (रोड्रिक, २०७५)

यी सबैको माध्यमबाट चिनियाँ नेतृत्वले कुनै पनि सिद्धान्तको पालना गरेन र आफ्नै विशिष्टताबाट चलाइरह्यो। चिनियाँ आर्थिक सुधार न कम्युनिस्ट शिक्षा न त कुनै स्वतन्त्र बजार विश्वासबाट निर्देशित थियो। यदि नीतिनिर्माताहरूले कुनै एक महत्वपूर्ण सिद्धान्त अपनाउँछन् भने त्यसलाई पक्कै पनि 'व्यावहारिक प्रयोगात्मकता' भन्न सकिन्छ। यो देङको लोकप्रिय भनाइ हो। उनले भनेका छन् **'बिरालोको रङले कुनै पनि फरक पार्दैन, फरक उसले मुसो समात्न सक्यो कि सकेन भन्ने कुराले पार्छ।'** चिनियाँ अनुभवको विलक्षणतालाई हेर्ने हो भने यस्ले विकसित र विकासोन्मुख दुबै राष्ट्रहरूलाई आर्थिक विकासका लागि महत्वपुर्ण शिक्षा प्रदान गर्दछ। अधिकांश पश्चिमा राष्ट्रमा बजारमाथिको निर्भरता र आर्थिक उदारीकरणका फाइदाहरू प्रस्तुत गर्न चीन सफल बनेको छ। सैद्धान्तिक रूपले चीनले राज्य नेतृत्ववाला आर्थिक मोडलको अर्न्तनिहित श्रेष्ठतालाई पुष्टि मात्र होइन स्थापित समेत गरेको छ र बजार केन्द्रित पश्चिमा सिद्धान्तको रडाकोलाइ चुनौती दिइरहेको छ। नेपाल जस्तो समाजवाद उन्मुख राष्ट्रका लागि चिनको आर्थिक विकास अनुकरणिय मात्र होइन चिनको आर्थिक र प्राविधिक विकासको प्रभावबाट पनि नेपालले प्रशस्त फाइदा लिन सक्नु पर्दछ जुन अहिले नेपालमा चलेको बहस पनि हो ।

(ज) विकासको भारतिय मोडेल (केरला र गुजरात)

कुनै पनि राष्ट्रलाई समृद्ध बनाउन राज्यले आर्थिक वृद्धि (Economic growth) र कल्याणकारी राज्यका अवधारणालाई आत्मसात गर्नुपर्दछ । यी दुवै मोडललाई एकीकृत र सन्तुलित ढंगले प्रयोग गरेमा सफलता हासिल गर्न सकिन्छ भन्ने दृष्टान्त भारतका केरला र गुजरात विकास मोडलबाट स्पष्ट हुन्छ । सन् १९७० को दशकमा केरला राज्यमा अभ्यास भएको विकास मोडेललाई केरला विकास मोडेल भनिन्छ । यो मोडेलले अराजक आर्थिक वृद्धि विकास मोडल विपरीत आम जनताको शिक्षा, जनस्वास्थ्य र सेवाका न्यायोचित वितरणमा जोड दिन्छ । यही विकास मोडेलको कारण केरलामा छोटो अवधिमै तीव्र रूपमा सामाजिक विकास भयो । त्यसबाट त्यहाँका अधिक निम्न र मध्यम वर्गीय जनता लाभान्वित भएको तर्क दिगो विकासका अध्येताहरूदावी गर्छन् ।

हाल प्रधानमन्त्रीका रूपमा भारतलाई नेतृत्व दिइरहेका मोदीले गुजरातमा लागु गरेको विकासको मोडेलका आधारमा 'मोदिनोमिक्स' शब्द नै निर्माण भएको छ । भारतीय जनता पार्टीको वेवसाइटमै लेखिएको छ -'गुजरात मोडलको भिजन भनेको पूर्ण रोजगारी, कम महंगाई, ज्यादा कमाइ, तीव्र गतिको आर्थिक विकास, गुणस्तरीय शिक्षा, सुरक्षा र उत्कृष्ट जीवनस्तर हो ।' प्रधानमन्त्री मोदी सन् २००१ देखि २०१४ सम्म गुजरातका मुख्यमन्त्री थिए । मोदीले गुजरातमा सडक, उर्जा र पानी आपूर्ति जस्ता आधारभूत सुविधाहरूमा धेरै नै लगानी गरे । भारतको ग्रामीण विकास

मन्त्रालयकाअनुसार सन् २००० देखि २०१२ सम्ममा गुजरातमा झण्डै तीन हजार ग्रामीण सडक परियोजनाहरू पूरा भएको थियो ।

यसबाहेक सन् २००४ र २००५ तथा सन् २०१३ र २०१४ को बीचको अवधिमा प्रतिब्यक्ति उपलब्ध बिजुलीमा ४१ प्रतिशतले बृद्धि भएको छ । गुजरातले सन् २०१२ देखि अतिरिक्त बिजुली उत्पादन गरिरहेको छ । १८ हजार गाउँहरूग्रिडसँग जोडिएका छन् । यस बखत गुजरातको औसत जिडिपी (सन् २००० देखि २०१०सम्म) ९.८ प्रतिशत रह्यो जसबेला पूरै भारतको औसत विकास दर ७.७ प्रतिशत मात्र थियो । गुजरातमा मोदीले इ-गवर्नेन्सलाई प्रभावकारी बनाए जसबाट प्रदेशमा भ्रष्टाचारमा कमी आयो । गुजरात मोडलले सुशासनका पक्षमा रहेको एक 'तटस्थ विचार' का रूपमा ख्याती कमाएको छ । गुजरात सरकारले सुशासन कायम गरेकोमा धेरै पटक अवार्ड समेत जितिसकेको छ । अक्सफोर्डबाट प्रकाशित किताब 'ग्रोथ अर डेवलपमेन्ट ह्विच वे इज गुजरात गोइङ'मा उल्लेख भएअनुसार गुजरातले आर्थिक विकासका लागि यस्तो नीति बनाएको छ कि अब जुनसुकै सरकार आए पनि गुजरातको सम्बृद्धिमा असर पर्दैन ।

लगानीका लागि गुजरातमा परमिट लाइसेन्स तथा पर्यावरणसँग जोडिएका औपचारिकताहरू पूरा गर्न कानुनी अड्चनहरू राखिँदैन । लगानीकर्ताहरूलाई आकर्षित गर्ने र मनोबल बढाउने कुरामा मोदीले कुनै कसर बाँकी राखेनन् । पश्चिम बंगालमा लामो समयदेखि विवादका बीच संचालनमा रहेको टाटा मोटर्सको नानो कार प्लान्ट सन् २००८ मा पश्चिम बंगालबाट गुजरातको साणन्दमा सारियो । पश्चिम बंगालको सरकारले जग्गाको मामिला सुल्झाउन नसक्दा जनताको विरोध थेग्न नसकेर प्लान्ट नै बन्द गर्नुपर्यो तर गुजरातमा अहिले फोर्डले पनि प्लान्ट सुरु गरिसकेको छ । मोदीले फोर्ड, सुजुकी तथा टाटा जस्ता ठूला कम्पनीहरूलाई गुजरातमा प्लान्ट लगाउने अनुमति दिएर अटो म्यानुफ्याक्चरिङ इन्डस्ट्रीमार्फत गुजरातमा पर्याप्त अवसर भित्र्याएका छन् ।

हालसम्म पनि गुजरात भारतको सबैभन्दा औद्योगिकृत राज्य हो । पश्चिमी तटमा रहेको फाइदा पनि यसले उठाइरहेको छ । भारतको जनसंख्याको ५ प्रतिशत आवादी रहेको गुजरातमा देशको कुल क्षेत्रफलको ६ प्रतिशत जमीन छ । पानी नपर्ने समस्या भोग्ने गुजरातमा खेती गर्न त्यति सहज छैन तर पनि भारतको कुल निर्यातको २२ प्रतिशत गुजरातबाटै हुन्छ । हाल गुजरातको जिडिपी ७.६ प्रतिशत छ । लामो तटक्षेत्रका कारण अन्तर्राष्ट्रिय व्यापार धेरै नै सुगम छ । भारतको एक तिहाइ समुद्री जहाज गुजरातकै तट भएर जाने गर्छ । सन् २०१० देखि नै गुजरातले ४३ हजार ८४८ मिलियन युनिट बिजुली उत्पादन गर्न थालेको हो । गुजरातमा ४० हजार ७९३ मिलियन युनिट माग रहेकोमा बाँकी रहेको बिजुली उसले अन्य १२ राज्यहरूलाई बेच्न थालेको छ । त्यस्तै भारतमा कुल ३.८ प्रतिशत बेरोजगारी दर रहेकोमा गुजरात राज्यमा सबैभन्दा न्यून १ प्रतिशत मात्र बेरोजगारी दर रहेको श्रम ब्यूरोको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ (Bizmandu, 2018) । भारतको गुजरात र केरला मोडलले पुँजिवादी र समाजवादी चरित्रलाई अवलम्बन गरेको छ जुन नेपाल लगायत अरु देश र राज्यका लागि पनि अनुकरणीय रहेको छ ।

(झ) रुवान्डाली मोडेल

हरियो जंगल र पहाडले घेरिएको पूर्वी मध्यअफ्रिकी मुलुक रुवान्डा सन् १९९० तिर तत्कालीन सरकारद्वारा 'प्रायोजित' जनसंहारका कारण जातीय द्वन्द्वबाट ग्रस्थ थियो जुन विस्तारै पुनर्स्थापनातर्फ अघि बढिरहेको छ । सन् १९९० देखि उसले आर्थिक विकासमा ठुलो फड्को मारेको छ । त्यहाँ जातीय टुत्सीहरू र हुटुहरूबीच दंगा हुँदा सय दिनमै आठ लाखभन्दा बढीको हुटु समुदायको वर्चस्व रहेको सुरक्षा निकायद्वारा हत्या गरिएको विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरूको प्रतिवेदनमा उल्लेख छ । जातीय द्वन्द्व र तनावको प्रमुख कारण अल्पसंख्यक टुत्सी र बहुसंख्यक हुटुबीच जारी परम्परागत असमानतालाई मानिएको छ । आज त्यहाँ सबैखाले द्वन्द्वको समाधान भई विकास निर्माण र आर्थिक क्षेत्रमा ऐतिहासिक प्रगति भइरहेका छन् । त्यसैले द्वन्द्वमा फसेका र द्वन्द्वपछिका राज्य र सरकारले गर्नुपर्ने कामका लागि रुवान्डालाई उदाहरणका रूपमा लिने गरिएको छ । रुवान्डाले वर्षौदेखिको द्वन्द्वमा मलहम लगाउन आफ्नै स्रोत

र साधनको पहिचान मात्रै गरेन, त्यसको उपयोग गरी मुलुकलाई समृद्ध बनाउने उत्कट चाहनाका साथ अघि बढिरहेको छ । त्यसै क्रममा उसले कफी र चिया उत्पादन गरी आफ्नो अर्थव्यवस्थाको पुनर्निर्माणमा जुटेको छ । यी दुई उत्पादनहरू त्यहाँका प्रमुख निर्यात वस्तुमा दरिएका छन् । रुवान्डाको ऐतिहासिक विकासको सफलता यसले अख्तियार गरेको विकास र सकारात्मक आर्थिक नीति नै हो जसले त्यहाँ गरिबी र असमानता घटाउन सहयोग पुगेको छ ।

२३ वर्षअघि त्यहाँको अर्थव्यवस्था तहसनहस थियो । खासगरी, सन् १९९४ मा टुत्सीविरुद्ध मच्चाइएको नरसंहारपछि अधिकांश सेवा र सुविधाहरू ठप्प थिए । करिब १० लाख मानिसको ज्यान र हजारौँलाई विस्थापित हुने गरी भएको जनसंहार अघि र पछि रुवान्डाको वृद्धिदर ऋणात्मक अवस्थामा पुगेको थियो । तर, आज विश्वका तीव्र गतिमा बढ्दो अर्थतन्त्र भएको मुलुकमा रुवान्डाले आफूलाई उभ्याउन सफल भएको छ । सन् १९९४ मा मुलुकको वृद्धिदर ऋणात्मक (-११.४ प्रतिशत) रहेकोमा सन् २०१४ मा ७ प्रतिशत र सन् २०१५ मा ६.९ प्रतिशतमा पुगेको थियो । यो वृद्धिदर र आर्थिक छलाङको कारण पुनर्निर्माण, निर्यात प्रवर्द्धन, ऊर्जा विकास र समावेशी वित्त हुन् । यिनै विषयलाई आफ्नो विकासको मोडल बनाएर रुवान्डा छोटो समयमै अन्य मुलुकका लागि नमुना बनेको हो । खासगरी नरसंहारको समाप्तिसँगै मुलुकले सुरु गरेको पुनर्जागरण र रूपान्तरणको अभियानले उसलाई ऐतिहासिक सफलताको शिखरमा पुर्यायो । यसले सन् २०१२ को अन्त्यसम्मको एक दशकमा आफ्नो वार्षिक आर्थिक वृद्धिदर ८ प्रतिशतमा पुर्यायो । यो दर विश्वव्यापी र अफ्रिका महादेशभरिकै सबैभन्दा उच्च रह्यो । यसमा उसको बलियो आर्थिक आधार, नीति तथा कार्यक्रमहरूको कारणले नै हो । विशेषगरी 'ग्रासरुट' स्तरमा सवावेशी विकासको नितिले रवान्डालाइ आफ्नो लक्ष्यमा पुग्न सफल बनायो । मुलुकले आर्थिक विकास र गरिबी निवारण रणनीतिका साथ अघि बढ्दै सन् २०१८ सम्ममा वार्षिक रूपमा कृषि क्षेत्रमा दुई लाख रोजगारी सिर्जना गर्ने जनाएको छ । अनाज उत्पादनमा वृद्धि गर्नेलगायतका पहल उसले धेरै पहिले सुरु गरिसकेको थियो । फलस्वरूप दुई दशकमै विकासलाई उत्कर्षमा पुर्याउन ऊ सफल भयो । सन् २०१३ मा प्रतिव्यक्ति आय ६४४ अमेरिकी डलर रहेकोमा सन् २०१८ सम्ममा १२ सय अमेरिकी डलर पुर्याउने लक्ष्य रहेको छ । यसैगरी, निजी क्षेत्रको लगानी जीडीपीको १५.४ पुर्याउने लक्ष्य पनि उसले लिएको छ । उसले वार्षिक वृद्धिदर ११.५ हासिल गरेको छ । सेवा क्षेत्र, उद्योग र कृषिलगायत अन्य क्षेत्रमा पनि राम्रो प्रगति गरेको छ । यसैगरी रुवान्डाले आफ्नो निर्यात प्रवर्द्धन गर्दै सन् २०१८ सम्ममा २८ प्रतिशत निर्यात बढाउने र थप ५६३ मेगावाट विद्युत् उत्पादन गरी ७० प्रतिशत घरधुरीलाई विद्युत् सेवा दिने अठोटका साथ अघि बढेको छ । वित्त विकास र वित्तीय सेवामा सुधारले वित्तीय क्षेत्रमा द्रुतगतिमा वृद्धि भइरहेको छ । फलस्वरूप जनसंख्या वृद्धिका बाबजुद मुलुकमा गरिबी न्यूनीकरण भैरहेको अवस्थामा छ । बैंकिङ क्षेत्र स्थिर र राम्ररी पूँजीकृत भएको स्थितिमा छ (यादव,२०७३) । रुवान्डाको यो तरक्कीले नेपाल जस्तो विकासोन्मुख राष्ट्रका लागि उदाहरण प्रस्तुत गर्दछ जसलाई नेपालले शिक्षाको रूपमा लिनू पर्दछ ।

(ञ) इथियोपियाली मोडेल

विश्वकै सबैभन्दा बढी जनसंख्या भएको भूपरिवेष्टित मुलुक इथियोपिया अफ्रिका महादेशमा नाइजेरिया पछिको दोस्रो ठूलो जनसंख्या भएको देश हो । ८० भन्दा बढी भाषा बोलिने र संस्कृतिको धनी इथियोपियाको अवस्था रुवान्डाबाट अलि फरक भए पनि विभिन्न संकटका बाबजुद विकासमा यसले फड्को मारेको छ । पूँजीगत परियोजनामा पनि खासगरी आधारभूत संरचनामा रकम खर्चिरहेको रुवान्डाले निकै छोटो अवधिमा 'डाइभर अफ बुम' को अवस्थामा ऊ पुगेको छ । यसको मुख्य कारण त्यहाँको सरकार आफैं होइन, सरकारद्वारा सञ्चालित कम्पनी मार्फत विकास, निर्माण र संरचनामा खर्च गरिएकोले हो । सरकारले औद्योगिक पार्कदेखि चिनी कारखाना र पावर लाइन तिनै संस्थामार्फत बनाउने गरेको छ । खासगरी कमर्सियल बैंक अफ इथियोपिया, इथियो टेलिकम र इथियोपिया इलेक्ट्रिक पावरले त्यहाँको पूँजीगत लगानीमा ७० प्रतिशत योगदान पुर्याएका छन । विश्व बैंकद्वारा सन् २०१६ मा प्रकासित 'इथियोपियाज ग्रेट रन, दि ग्रेट एसिलेरेसन एन्ड हाउ टु पेस इट' (Ethiopia's great run the growth

acceleration and how to pace it) ले उल्लेख गरेअनुसार, इथियोपिया सन् २००० यता विश्वको सातौं तीव्र आर्थिक वृद्धिदर भएको मुलुक हो। सन् १९८१ देखि १९९२ सम्म उसको जीडीपी जम्मा ०.५ प्रतिशत रहेकोमा सन् १९९३-२००४ सम्मको अवधिमा यो ११ प्रतिशतमा पुग्यो, जुन चीन अथवा भारतभन्दा धेरै राम्रो हो। सन् २००० मा इथियोपिया विश्वकै सबैभन्दा दोस्रो गरिब राष्ट्र थियो तर आज उसलाई विश्वकै दोस्रो अर्थतन्त्र भएको मुलुक चीनसँग तुलना गर्न थालिएको छ। यसप्रकारको उपलब्धि प्राप्त गर्नुमा आधारभूत संरचनामा उसको ठूलो लगानी प्रमुख कारण हो।

इथियोपियाको विद्युत् विकास, रेल कनेक्टिभिटी र अन्तरप्रदेशीय राजमार्ग संघीय सरकारले बनाइरहेको छ जसले कृषि र अन्य विकास निर्माणका साथै हलुका वस्तु उत्पादनतिर पनि त्यतिकै जोड दिएको छ। चीन या पूर्वी एसियाली मोडेलविपरीत इथियोपिया आफ्नो अत्यन्तै बलियो पूँजी नियन्त्रणमार्फत 'ओभरभ्यालु' मुद्रा कायम राख्न सफल छ। यसका लागि उसले प्रिमियम डलरमा ग्रहण गर्छ। जसले गर्दा कम्पनीहरूलाई स्थानीय इथियोपियाली मूल्य कम भए पनि सामान निर्यात गर्न सजिलो छ। आयातकर्ता जोसुकै भए पनि उनीहरूका लागि सजिलो वातावरण छ, त्यहाँ। उदाहरणका लागि फूल निर्यातकर्ताले पनि उपभोग्य वस्तु आयात गर्न डलरसम्म आफ्नो पहुँचको उपयोग गर्न पाउँछन्। यो उसको प्रबन्धकीय या प्रविधि क्षेत्रको पहिलो विशेषज्ञता हुन सक्छ। त्यहाँका बैंकहरूलाई मुद्रास्फीतिको दरभन्दा तल झर्दा पनि ऋण निकासा गर्न त्यहाँ निर्देशन दिने गरिन्छ। आश्चर्यको कुरा त के छ भने धनको भुक्तानी गर्न त्यहाँ ऋणको माग बढ्दो छ। पोर्टफोलियो लगानीकर्ता (पूँजी बजारमा गर्ने लगानीकर्ता) हरू र विदेशी बैंकहरूप्रति त्यहाँको सरकारको एक खालको वैचारिक भिन्नता छ। विदेशी 'पोर्टफोलियो लगानी' भन्दा आन्तरिक स्रोत र साधनको प्रयोग रकम जुटाउनका लागि उसले गर्ने गरेको छ। त्यसैले त उसले केन्याको 'आईपीओ टेलिकम' को लगानी मुलुकमा भित्र्याउनुको साटो सरकारी स्वामित्वमा रहेको दूरसञ्चारको एकाधिकारबाटै लाभ लिन उद्यत देखिन्छ।

राज्यको स्पस्ट दिशा, एकाधिकार, विनिमय र मूल्य नियन्त्रणमा केन्द्रित इथियोपियाले जमिन, श्रम, लजिस्टिक, ऋण र विद्युतमाथि केन्द्रित भएर अघि बढ्न पाँच वर्षे योजना निमार्ण गरि विकास प्रक्रियालाई निरन्तरता दिइरहेको छ। इथियोपिया विश्व व्यापार संगठन (डब्लूटीओ) मा छैन र आईएमएफको सहयोग पनि उसले लिएको छैन। अफ्रिकाको सिंह (दी हर्न अफ अफ्रिका) भनेर समेत चिनिने इथियोपिया ५० वर्षयताकै सबैभन्दा ठूलो खडेरीको चपेटामा पर्यो तर त्यसलाइ कुशलता पुर्वक समाधान गर्न खाद्यान्न जम्मा गर्ने राष्ट्रिय नीति अघि सारियो। एक अर्ब अमेरिकी डलर सहयोगमा ७ सय ३५ मिलियन अमेरिकी डलर उसले आफ्नै लगानी गर्यो, जुन रकम उसको कुल जीडीपीको ६१.६४ अर्ब अमेरिकी डरलको १० प्रतिशत हो। इथियोपियाले गरेको यो प्रगती लाइ आत्मसात गरेको भए भूकम्प पीडितहरूको पुनस्थापना गर्न र द्रुततर आर्थिक विकास गर्न नेपाललाइ सजिलो हुने देखिन्छ (यादव,२०७३)।

माथि उल्लेखित विश्वका केहि देशहरूको विकास मोडलहरूको अलावा चिली, क्युवा, दक्षिण अफ्रीका, भुटान लगायतका अन्य देशहरूको मोडल पनि अनुकरणिय रहेका छन। यी विभिन्न विकास मोडलहरूको तुलनात्मक अध्ययनले के देखाउछ भने विश्वका विभिन्न राष्ट्रका आफ्नै मौलिक विकासका ढाँचाहरू रहेका छन जसलाई ति राष्ट्रहरूले आप्नो विशिष्ट परिवेशमा निर्माण गरेका थिए। नेपालको सन्दर्भमा विकास मोडलको निर्माण गर्दा भारत र चिनको सन्निकटता, भुपरिवेष्ठित परिवेश, प्राकृतिक साधनको दोहन निति, भौतिक पुर्वाधारको आवश्यकता, जलस्रोतको पर्याप्तता, पर्यटकीय क्षेत्रहरूको विकास आदिमा ध्यान दिन जरुरि देखिन्छ। विकासको मार्गमा अग्रसर हुदै गरेको वर्तमान अवस्थामा नेपालले यी राष्ट्रहरूबाट शिक्षा लिन जरुरी रहेको छ। केन्द्र देखि स्थानीय तह सम्मका निकायहरूले यी मोडलहरूको अध्ययन गरि आपनो लागि उपयुक्त मोडल कुन हो पहिचान गरि भावी नीति र कार्यक्रम निर्माण गर्ने र कार्यान्वयन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

अनुसुची - २: वडागतरूपमा प्रस्तावित माग तथा कार्यक्रमहरू

(क) आर्थिक क्षेत्र

१. कृषि तथा पशुपन्छी

क.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	कृषकहरुलाई समयमा गुणस्तरीय मल बीउ वितरण
२	कृषकहरुलाई प्राविधिक तालिम
३	बेमौसमी तरकारी खेती तालिम तथा आवश्यक अनुदानको व्यवस्था
४	पशुपालक कृषकहरुलाई उन्नत जातका पशु नश्लहरुको व्यवस्था
५	पशुआहार बनाउनका लागि तालिम सहित उन्नत जातको घाँसको बीउ तथा विरुवा उपलव्ध
६	गोठ सुधार कार्यक्रम संचालन
७	कृषि तथा पशुपन्छीमा देखा पर्ने रोगहरुको उपचार व्यवस्था
८	जंगली जनावरहरुले बाली नाश गरेको हुनाले बाली संरक्षणको व्यवस्था
वडा नं. २	
१	कृषकहरुलाई समयमा गुणस्तरीय मल बीउ वितरण
२	कृषकहरुलाई प्राविधिक तालिम
३	बेमौसमी तरकारी खेती तालिम तथा आवश्यक अनुदानको व्यवस्था
४	पशुपालक कृषकहरुलाई उन्नत जातका पशु नश्लहरुको व्यवस्था
५	पशुआहार बनाउनका लागि तालिम सहित उन्नत जातको घाँसको बीउ तथा विरुवा उपलव्ध
६	गोठ सुधार कार्यक्रम संचालन
७	कृषि तथा पशुपन्छीमा देखा पर्ने रोगहरु उपचार तथा न्युनिकरणका लागि तालिम सहित प्राविधिक सहयोग
८	जंगली जनावरहरुले बाली विनाश गरेको हुनाले बाली संरक्षणको व्यवस्था
वडा नं. ३	
१	उत्पादित कृषि उपजहरु बिक्रीका लागि कृषि बजारको व्यवस्था
२	व्यवसायिक कृषि तालिम
३	समयममा नै गुणस्तरीय बीउ विजन तथा मलको व्यवस्था
४	आधुनिक कृषि यन्त्र उपकरणहरु सहुलियत दरमा उपलव्धता
५	बगर खेती प्रणालीको प्रवर्धन
६	व्यावसायिक कृषि तालिम
७	G to G संस्थाका कार्यक्रम यस वडामा पनि संचालनका लागि पहल
८	जगदीशपुरको कृषि हाटबजारलाई पुनः संचालनमा ल्याउन पहल
वडा नं. ४	
१	उत्पादित कृषि उपजहरुको उचित मूल्य निर्धारण सहित बजारीकरणको व्यवस्था
२	कृषि प्राविधिकको व्यवस्था

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
३	मत्स्यपालन पोखरीमा छिट्टै पानी सुक्ने हुनाले पोखरीमा रिचार्जको व्यवस्था
४	उत्पादित तरकारीहरु बजारीकरण
५	कृषकहरुलाई कृषि प्रविधि तालिम
६	कृषि भण्डारको व्यवस्था
वडा नं. ५	
१	समयमा गुणस्तरीय मल बिउको व्यवस्था
२	कृषि प्रविधि सम्बन्धी तालिम
३	व्यवसायिक माछापालन तालिम
४	माछापालक कृषकहरुलाई माछाको भुरा मा अनुदान
५	पशुपालक कृषकहरुलाई उन्नजातको पशु नश्लको व्यवस्था
६	पशु आहारको लागि भूई घाँसको बिउ तथा डालेघाँसको विरुवाको व्यवस्था
वडा नं. ६	
१	कृषि उपज वस्तुहरुको संकलन तथा भण्डारणको लागि कोल्ड स्टोरको व्यवस्था
२	नेपाल सरकारले उपलव्ध गराइने अनुदान कार्यक्रमलाई वास्तविक कृषकसम्म पुर्याउने नीति तय गर्ने
३	आधुनिक तथा व्यवसायिक तरीकाले माछापालनका लागि तालिमको व्यवस्था
४	माछा पालक कृषकहरुलाई माछाको भुरामा अनुदान
५	पशुपालक कृषकहरुलाई उन्नजातको पशु नश्लको व्यवस्था
६	पशु आहारको लागि भूई घाँसको बिउ तथा डालेघाँसको विरुवाको व्यवस्था
वडा नं. ७	
१	कृषि प्राविधिक तालिम
२	कृषिमा घरेलु औषधी प्रयोगका लागि अर्गानी विषादी निर्माण सम्पन्धी तालिम
३	व्यवसायिक रुपमा माछा पाल्नका लागि तालिम सहित भुराको व्यवस्था
४	गोठ सुधार कार्यक्रम संचालन
५	तालिम सहित पशु आहार कार्यक्रम संचालन
६	पशुपालक कृषकहरुलाई उन्नत जातको पशुनश्लको व्यवस्था

२. सिंचाई

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	चिराई खोलामा ड्याम निर्माण गरी लिफ्टिङ प्रविधिवाट सिंचाईको व्यवस्था

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
२	पानी तान्ने मोटर, तार, पोल सहितको व्यवस्था गरी डिप बोरिङ मार्फत सिंचाईको व्यवस्था
वडा नं. २	
१	गङ्गाघाटमा बाँध निर्माणगरी राजकुलोवाट सिंचाइको व्यवस्था
२	चिराई खोलामा ड्याम निर्माण गरी लिफ्टिङ प्रविधिवाट सिंचाईको व्यवस्था
३	हाल संचालनमा रहेका कुलो/पैनीहरुको निर्माण तथा मर्मत
४	पानी तान्ने मोटर, तार, पोल सहितको व्यवस्था गरी डिप बोरिङ मार्फत सिंचाईको व्यवस्था
वडा नं. ३	
१	भवानीभिच्छु, मैनारी ऐतिहासिक तालहरुलाई संरक्षण गरी सोवाट सिंचाइको व्यवस्था
२	पथरदैया जल उपभोक्ता संस्था (नहर) को मर्मत/निर्माण
३	हाल संचानमा रहेका शाखा कुलो/पैनीहरुको मर्मत/निर्माण
४	पानी तान्ने मोटर, तार, पोल सहितको व्यवस्था गरी डिप बोरिङ मार्फत सिंचाईको व्यवस्था
वडा नं. ४	
१	सुरई खोलामा ड्याम निर्माण गरी सिंचाईको व्यवस्था
२	शंकरपुर काललाई संरक्षण गरी सो तालवाट सिंचाईको व्यवस्था
३	पानी तान्ने मोटर, तार, पोल सहितको व्यवस्था गरी डिप बोरिङ मार्फत सिंचाईको व्यवस्था
वडा नं. ५	
१	भैसहवा घाटमा ड्याम निर्माण गरी सिंचाइको व्यवस्था
२	चिराई खोलावाट लिफ्टिङ प्रविधिवाट सिंचाइको व्यवस्था
३	पानी तान्ने मोटर, तार, पोल सहितको व्यवस्था गरी डिप बोरिङ मार्फत सिंचाईको व्यवस्था
वडा नं. ६	
१	पानी तान्ने मोटर, तार, पोल सहितको व्यवस्था गरी डिप बोरिङ मार्फत सिंचाईको व्यवस्था
वडा नं. ७	
१	गेरुवाजोत खोलाको लिफ्ट सिंचाइ योजनालाई निरन्तरता
२	सेनुरी खोलावाट लिफ्ट सिंचाइ योजनाको व्यवस्था
३	सार्वजनिक जग्गामा ताल/पोखरी निर्माण गरी भूमी रिचार्जको साथै सिंचाइको व्यवस्था
४	स्यालो बारिङ निर्माण गरी सिंचाइको व्यवस्था

३. पर्यटन, सँस्कृति तथा सम्पदा

क्र. सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	वडा भित्ररहेका पुरैना, अमहवा, रामकुँडिया ताल र दूधाधारी मन्दिरलाई पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास
२	बनखेतमा होम स्टे निर्माण
वडा नं. २	
१	जमकुरुवा काललाई संरक्षण गरी त्यसको वरिपरी पिकनिक स्पोर्ट निर्माण
२	इन्द्रेणी सामुदायिक वनमा जंगल सफारीको व्यवस्था

क्र. सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. ३	
१	जगदशपुर कोटको मर्मत संभार तथा संरक्षण
२	पथरदैया र महादैयाको सार्वजनिक जग्गामा पिकनिक स्पोर्ट, ताल पोखरी निर्माण र बृक्षा रोपण
वडा नं ४	
१	शंकरपुरताललाई संरक्षण गरी पर्यटकी क्षेत्रको रुपमा विकास
वडा नं. ६	
१	बद्धर ठुला ताल, बद्धर कर्जा ताल र समयमाई धार्मिक तथा ऐतिहासिक मन्दरलाई संरक्षण गरी पर्यटकी क्षेत्रको रुपमा विकास
वडा नं ७	
१	ताल पोखरीहरुलाई संरक्षण गरी त्यसको वरिपरी पार्कहरु निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास

४. सँस्कृति

क्र. सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	वडा नं. १ भित्र विभिन्न स्थानहरुमा रहेका शवदाहस्थलहरुमा भौतिक संरचना निर्माण गर्ने
२	दूधाधारी र गौरीघाटमा लाग्ने मेलालाई व्यवस्थित गरी पर्यटकीय रुपमा विकास
वडा नं. २	
१	वडा नं. २ भित्र विभिन्न स्थानहरुमा रहेका शवदाहस्थलहरुमा भौतिक संरचना निर्माण गर्ने
वडा नं. ३	
१	सुरई खोलाको किनारमा रहेको शवदाहस्थलमा भौतिक संरचना निर्माण
वडा नं. ४	
१	वडा नं. ४ भित्र विभिन्न स्थानहरुमा रहेका शवदाहस्थलहरुमा भौतिक संरचना निर्माण गर्ने
वडा नं. ५	
१	वडा नं. ५ भित्र विभिन्न स्थानहरुमा रहेका शवदाहस्थलहरुमा भौतिक संरचना निर्माण गर्ने
वडा नं. ७	
१	वडा नं. ७ भित्र विभिन्न स्थानहरुमा रहेका शवदाहस्थलहरुमा भौतिक संरचना निर्माण गर्ने
२	शवदहन गर्नका लागि दाउराको समस्या भएकोले इलेक्ट्रिक शवदाहस्थल निर्माण

५. उद्योग, व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	अचार, सिन्की उद्योग स्थापना
२	टमाटर, फर्सी, चिल्ली सस बनाउने उद्योग निर्माण
३	मस्यौरा उद्योग स्थापना
वडा नं. २	

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
१	अचार, सिन्की उद्योग स्थापना
२	टमाटर, फर्सी, चिल्ली सस बनाउने उद्योग निर्माण
३	मस्यौरा उद्योग स्थापना
वडा नं. ३	
१	अचार, सिन्की उद्योग स्थापना
२	टमाटर, फर्सी, चिल्ली सस बनाउने उद्योग निर्माण
३	मस्यौरा उद्योग स्थापना
वडा नं. ४	
१	अचार, सिन्की उद्योग स्थापना
२	टमाटर, फर्सी, चिल्ली सस बनाउने उद्योग निर्माण
३	मस्यौरा उद्योग स्थापना
वडा नं. ५	
१	दुध जन्य वस्तुबाट उत्पादन गर्ने उद्योगको स्थापना
वडा नं. ६	
१	दुध जन्य वस्तुबाट उत्पादन गर्ने उद्योगको स्थापना
२	अचार, सिन्की, सस उद्योग स्थापना तथा संचालन
वडा नं. ७	
१	दुध जन्य वस्तुबाट उत्पादन गर्ने उद्योगको स्थापना
२	अचार, सिन्की, सस उद्योग स्थापना तथा संचालन

६. बैंक तथा सहकारी

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १ र २	
१	नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मान्यता प्राप्त बैंकको स्थापना
वडा नं. ३ र ७	
१	नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मान्यता प्राप्त बैंकको स्थापना
वडा नं. ५	
१	नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मान्यता प्राप्त बैंकको स्थापना
वडा नं. ६	
१	नेपाल राष्ट्र बैंकबाट मान्यता प्राप्त बैंकको स्थापना

७. श्रम, रोजगार

क्र. सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	सीपमुलक तालिम प्रदान गरी रोजगारीको अवसरहरु प्रदान

क्र. सं.	कार्यक्रमहरु
२	सरकारी सेवाको तयारी कक्षा संचालन
वडा नं. २	
१	सीपमुलक तालिम प्रदान गरी रोजगारीको अवसरहरु प्रदान
२	सरकारी सेवाको तयारी कक्षा संचालन
वडा नं. ३	
१	युवाहरुलाई सिपमुलक तालिम सहित रोजगारको व्यवस्था
२	श्रम अनुसार रकम (ज्याला)को व्यवस्था
३	रोजगार मुलक कार्यक्रम
वडा नं ४	
१	मानव संसाधन सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम
२	यूवाहरुलाई सिपमुलक तालिम सहित व्यवहारमा उतार्नको लागि सहयोग कार्यक्रम
वडा नं. ५	
१	युवाहरुलाई सिपमुलक तालिम सहित रोजगारको व्यवस्था
२	श्रम अनुसार रकम (ज्याला)को व्यवस्था
३	रोजगार मुलक कार्यक्रम
वडा नं. ६	
१	सीपमुलक तथा उद्यमशिलता विकास सम्बन्धी कार्यक्रम
२	उत्पादनमूलक आय आर्जन कार्यक्रम
३	पालिकाको मुख्य केन्द्र भएको हुनाले पाहुना घर स्थापना
वडा नं. ७	
१	सीपमुलक तथा उद्यमशिलता विकास सम्बन्धी कार्यक्रम
२	प्रधामन्त्री स्वरोजगार कार्यक्रमका लागि दर्ता भएकाहरु मध्ये कम्तीमा पनि ५० प्रतिशत युवाहरुलाई काममा सहभागी गराउन सक्ने किसिमको व्यवस्था
३	प्रधामन्त्री स्वरोजगार कार्यक्रम र विकास निर्माण कार्यक्रम विच समन्वय

(ख) सामाजिक क्षेत्र

१. स्वास्थ्य तथा पोषण

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	स्वास्थ्य सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
२	स्वास्थ्य परीक्षणको व्यवस्था
३	बनखेत आधारभूत स्वास्थ्य इकाईको भौतिक पूर्वाधार निर्माण
४	न्याउलागञ्ज स्वास्थ्य इकाई भवन निर्माण
वडा नं. २	

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
१	स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण तथा फर्निचरको व्यवस्था
२	गाँउघर क्लिनिकको लागि भवनको साथै फर्निचरको व्यवस्था
३	Implant तालिमको व्यवस्था
४	खेप सम्वन्धी तालिमको व्यवस्था
५	स्वास्थ्य संस्थामा हाल उपलब्ध भएका निःशुल्क औषधीको प्रकार र मात्रामा बृद्धि
वडा नं. ३	
१	पथरदैया स्वास्थ्य चौकी भवन निर्माण
२	प्रत्येक टोलहरुमा खोप केन्द्रको व्यवस्था
३	पथरदैयामा स्वास्थ्य सँग सम्बन्धित प्राविधिक विद्यालय संचालन
४	स्वास्थ्य सम्वन्धी जनचेतनामसलक कार्यक्रम संचालन
५	स्वास्थ्य संस्थामा हाल उपलब्ध भएका निःशुल्क औषधीको प्रकार र मात्रामा बृद्धि
६	स्वास्थ्य संस्थामा दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था
वडा नं. ४	
१	स्वास्थ्य सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन
२	महिलाको पाठेघर खस्ने समस्याको पहिचान साथै उपचारको व्यवस्था
३	स्वास्थ्य संस्थामा हाल उपलब्ध भएका निःशुल्क औषधीको प्रकार र मात्रामा बृद्धि
वडा नं ५	
१	स्वास्थ्य चौकीमा ल्याव सहित दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था
२	स्वास्थ्य संस्थामा हाल उपलब्ध भएका निःशुल्क औषधीको प्रकार र मात्रामा बृद्धि
३	स्वास्थ्य सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन
वडा नं. ६	
१	स्वास्थ्य संस्थामा हाल उपलब्ध भएका निःशुल्क औषधीको प्रकार र मात्रामा बृद्धि
२	स्वास्थ्य सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन
३	प्रत्येक टोलहरुमा खोप केन्द्रको व्यवस्था
वडा नं. ७	
१	स्वास्थ्य संस्थामा हाल उपलब्ध भएका निःशुल्क औषधीको प्रकार र मात्रामा बृद्धि
२	स्वास्थ्य सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन
३	प्रत्येक टोलहरुमा खोप केन्द्रको व्यवस्था
वडा नं. १ देखि ७ सम्मको संयुक्त	
१	आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्रको स्तरोन्नती
२	ए. सी. सहितको स्मार्ट प्रसुति केन्द्रको व्यवस्था
३	एक बर्थिङ सेन्टर एक एम्बुलेन्सको व्यवस्था
४	जेष्ठ नागरीक, अपांग अशक्तहरुको लागि घरमा नै स्वास्थ्य उपचारको व्यवस्था
५	स्वास्थ्य मापदण्ड अनुसार वडाहरुमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाको भवन निर्माण्
६	व्यवस्थित खोप केन्द्रको व्यवस्था

३. खानेपानी तथा सरसफाई

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	पानीको शुद्धता परीक्षण
२	एक घर एक धारा कार्यक्रम संचालन
३	अति गरीब तथा विपन्न वर्गहरुको लागि सहुलियतमा ह्याण्ड पम्पको व्यवस्था
वडा नं. २	
१	लालपुरमा Over Head Tank निर्माण गरी खानेपानीको व्यवस्था
२	खानेपानी शुद्धता परीक्षण
वडा नं. ३	
१	पथरदैया खानेपानी निर्माण सहित त्यसको व्यवस्थापन
२	जगदीशपुरमा Over Head Tank निर्माणको साथै पाइपलाइनको व्यवस्था
३	आवश्यकता अनुसार प्रत्येक टोलमा Hand Pipe को व्यवस्था
वडा नं. ४	
१	खानेपानी शुद्धता परीक्षण
२	निर्माणाधिन अवस्थामा रहेका खानेपानी योजना सम्पनन गरी पाइपलाइन सहितको व्यवस्थापन
वडा नं. ५	
१	डिपबोरिङको पानी Over Head Tank मार्फत खानेपानीको व्यवस्था
२	खानेपानी शुद्धता परीक्षण
वडा नं. ६	
१	बद्धर खानेपानी योजनाको स्तरोन्नती गरी खानेपानीको व्यवस्था
२	बयोसेन्ट फिल्टरको व्यवस्था
वडा नं. ७	
१	खानेपानी आयोजा र प्रधानमन्त्री स्वरोजगारकार्यक्रम विच समन्वय गरी खानेपानीमा लाग्ने अदक्ष ज्यामी प्रधानमन्त्री स्वरोजगारकार्यक्रमवाट उपलब्ध गराउने व्यवस्था
२	खनेपानी शुद्धता परीक्षण
३	बयोसेन्ट फिल्टरको व्यवस्था
४	अति गरीब तथा विपन्न वर्गहरुको लागि धारा जडानमा सहुलियत प्रदान

४. महिला, बालबालिका तथा लक्षित वर्ग

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	अपाङ्गता भएकाहरुलाई सहायता सामाग्री, सिपमुलक तालिमको व्यवस्था
२	महिला सशक्तिकरण, नेतृत्व विकास तालिम

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
३	लैङ्गिंक हिंसा न्यूनीकरण सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम
४	बालविवाह न्यूनीकरण सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम
५	वडा/पालिका स्तरीय बालक्लव गठन तथा तालिम
वडा नं. २	
१	जेष्ठ नागरिक दिवा सेवा भवन निर्माण
२	महिला, विपन्न, दलित, पिछडिएका, अपाङ्गता भएकाहरुलाई सहायता सामाग्री, सिपमुलक तालिमको व्यवस्था
वडा नं. ३	
१	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई सहायक सामाग्री र जेष्ठ नागरिकको लागि सामुदायिक भवनको व्यवस्था
२	लैङ्गिक समानताको लागि जनचेतनामुलक कार्यक्रम
३	महिला हिंसा, बाल विवाह सचेतना कार्यक्रम
४	अपाङ्गता भएकाहरुलाई सहायक सामाग्री, सीपमुलक तालिमको व्यवस्था
५	लक्षित वर्ग तथा समुदायलाई सीपमूलक तालिमको व्यवस्था
वडा नं. ४	
१	अपाङ्गता भएकाहरुलाई सहायक सामाग्री, सीपमुलक तालिमको व्यवस्था
२	लैङ्गिक समानताको लागि जनचेतनामुलक कार्यक्रम
वडा नं. ५	
१	विपन्न, पिडित महिला, अपांगता भएकालाई सीपमूलक तालिम
२	लैङ्गिक हिंसा सम्बन्धी तालिम
वडा नं. ६	
१	अपाङ्गता भएकाहरुलाई क्षमता अनुसार तालिम प्रदान गरी आय आर्जनमा सहयोग
२	लैङ्गिक समानताको लागि जनचेतनामुलक कार्यक्रम
वडा नं. ७	
१	बाल विवाह तथा लागु औषध न्यूनिकरण सम्बन्धी जनचेतनामूलक कार्यक्रम
२	अपाङ्गता भएकाहरुलाई क्षमता अनुसार तालिम प्रदान गरी आय आर्जनमा सहयोग
३	पहिलो छोरी विमा अभियान, छोरी पढाउ छोरी वचाउ, कक्षा ९ का सम्पूर्ण वालिकाहरुलाई साइकल वितरण, सुत्केरीसंग उपाध्यक्ष कार्यक्रमहरुको निरन्तरता
४	कक्षा ११ का वालिकाहरुलाई साइकल वितरण कार्यक्रम
५	वालकोष स्थापना कार्यक्रम

५. युवा तथा खेलकुद

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	खेल मैदानको स्तरोन्नती र पूर्वाधार निर्माण

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
२	दक्ष प्रशिक्षकबाट तालिम सहित खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था
३	व्यवसायिक खेलकुद क्लब स्थापना तथा व्यवस्थापन
वडा नं. २	
१	खेल मैदानको स्तरोन्नती र पूर्वाधार निर्माण
२	दक्ष प्रशिक्षकबाट तालिम सहित खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था
वडा नं.३	
१	खेल मैदानको स्तरोन्नती र पूर्वाधार निर्माण
२	दक्ष प्रशिक्षकबाट तालिम सहित खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था
वडा नं. ४	
१	खेलमैदान पुर्ननिर्माण/स्तरोन्नती
२	दक्ष प्रशिक्षकबाट तालिम सहित खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था
३	पालिका/अन्तरपालिका स्तरीय खेलकुद कार्यक्रमको आयोजना
वडा नं. ५	
१	वडास्तरीय खेलकुद मैदान निर्माण तथा व्यवस्थापन
२	खेलकुद प्रशिक्षण, खेलकुद सामग्री वितरण तथा प्रतियोगिता संचालन
वडा नं. ७	
१	खेलमैदान पुर्ननिर्माण/स्तरोन्नती
२	दक्ष प्रशिक्षकबाट तालिम सहित खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था
३	पालिका/अन्तरपालिका स्तरीय खेलकुद कार्यक्रमको आयोजना

६. शवदाहस्थल तथा समाधीस्थल व्यवस्थापन

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	शवदाहस्थलहरुमा भौतिक संरचना निरर्माण
वडा नं. २	
१	शवदहनको लागि खानेपानी, शौचालय, बत्ती र भवन निर्माण
वडा नं. ३	
१	सुरई खोलाको शादाहस्थलमा भौतिक संरचना निर्माण
वडा नं. ४	
१	शवदाह स्थलमा चिता निर्माणका साथै पानी, बत्ती, दाउरा र शौचालयको व्यवस्था
वडा नं. ५	
१	कब्रस्थान क्षेत्रमा तारवार सहि तभौतिक संरचना निर्माण
वडा नं. ७	
१	शवदाह स्थलमा भौतिक संरचना निर्माण
२	जंगलको अभावका कारण शवदहन गर्नको लागि Electric शवदाहस्थल निर्माण

(ग) पूर्वाधार क्षेत्र

१. बस्ती, आवास, भवन तथा सार्वजनिक निर्माण

वडा नं.	कार्यक्रमहरु
१ - ७	भूमिहिन तथा विपन्न आवास कार्यक्रम
१ - ७	वडा भएका सार्वजनिक भवनहरुको व्यवस्थापन
१ - ७	वडा भएका वास्तविक भूमिहिनको पहिचान

२. सडक, पुल तथा यातायात

सडक

क्र.सं.	सडकको विवरण	नया ट्र्याक खोल्ने		ग्रावेल गर्ने		कालो पत्रे	
		लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	ल. (कि.मी	चौडाइ (मि.)
वडा नं. १							
१	छुछपति देखि नयाँ गाँउ कालो पत्रे						
२	उज्जलपुर देखि आसनगर, बिरनगर कालो पत्रे						
३	नौरंगेघाट देखि जयवावराट कालो पत्रे						
४	नेबलगंज देखि जयवावराट कालो पत्रे						
५	नेबलागञ्ज देखि डाँडाटोल हुदै गोवरहवासम्म कालो पत्रे						
वडा नं. २							
१	त्रिपालनगरको पुलदेखि आटीवसम्म कालो पत्रे						
२	गहिरा देखि गाँउपालिकासम्मको कृषिवाटो कालो पत्रे						
३	आडिवदेखि मौहादुधारहुदै हुलाकीसम्म कालो पत्रे						
४	बगैया देखि त्रिपालनगरसम्म कालो पत्रे						
५	इमिलि खर्कदेखि ४ नं .सम्म कालो पत्रे						
६	चिराइको झो.पु .देखि नेवलीगञ्जको हाटबजारसम्म कालो पत्रे						
७	हुलाकी बाटोदेखि चिराइखोला सम्म कालो पत्रे						
८	हुलाकी बाटोदेखि जाकुरुवा तालसम्म कालो पत्रे						
९	मैवावारीदेखि जुलाईसम्म कालो पत्रे						
१०	थारु संग्राहलयदेखि चिराई खोलासम्म कालो पत्रे						
११	जलहैयाको वाटोदेखि डटगिजरीसम्म कालो पत्रे						
वडा नं. ३							
१	कृष्णनगरको वडा नं .१० र ११ देखि विजयनगर वडा नं .३ र ४ हुदै शिवराजको हल्लानगरसम्म जोडिने वाटो कालो पत्रे					१५	१४

क्र.सं.	सडकको विवरण	नया ट्र्याक खोल्ने		ग्रावेल गर्ने		कालो पत्रे	
		लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	ल. (कि.मी	चौडाइ (मि.)
२	हुलाकी राजमार्गदेखि पथरदैयाको पक्की पुलसम्म कालोपत्रे						
३	पथरदैया चोकदेखि पकडीसम्म कालोपत्रे						
४	पथरदैयाको पक्की पुलदेखि वडा नं .७ को पर्सोदैया हुदै RTO सम्म कालोपत्रे						
५	मैनारीको काटमाई मन्दिरदेखि गणेशपुर) RTO (जोड्ने वाटो कालो पत्रे						
६	डगडैदेखि चौवासम्म कालो पत्रे						
७	जगदिशपुरदेखि अमलहवा हुदै मानपुरसम्म कालो पत्रे						
८	वडा कार्यालयदेखि रामनगर डेहवासम्म कालो पत्रे						
९	पथरदैया दुर्गा मन्दिरदेखि मानपुरसम्म कालो पत्रे						
१०	महादैया स्कूलदेखि सुरहीपुलसम्म कालोपत्रे						
११	जगदीशपुर प्लटिङ भित्र PCC ढलान						
१२	महादैया खेलमैदानदेखि महादैया गाँउसम्म कालो पत्रे						
१३	सम्पूर्ण कालो पत्रे सडकको किनारमा व्यवस्थित नालीको व्यवस्था						
१४	वडाभित्र रहेका भित्री वाटोहरुको स्तरोन्नती						
१५	मैनारी गाँउको पूर्वदेखि वसुवारी जाने वाटोकालो पत्रे						
वडा नं. ४							
१	त्रिपालनगर सडकलाई कालो पत्रे						
२	सावित्राको घरदेखिपुष्तामा सुनाको घरसम्म कालो पत्रे						
३	ज्योतिनगरको गा्पाल पार्कदेखि सुराइ नदीको किनार हुदै भू.पू शैनिक र देउपुरा जोड्ने वाटो कालो पत्रे						
४	डगडवादेखि देवीपुर खोलासम्मको वाटो कालोपत्रे						
५	मैलवार जाने मूलसडकदेखि उत्तर तर्फ बर्गादी गाँउदेखि रामानन्द कुँवरको घरसम्म कालो पत्रे						
६	डडुवा गाँउको पूर्वदेखि सुरहपुरसम्म कालो पत्रे						
७	वर्गदहवा गाँउको उत्तर मोडदेखि जावेख अख्तरको घरसम्म कालो पत्रे						
८	धन बहादुर कार्कीको घरदेखि थारु गाँउ भित्रीवाटो कालो पत्रे						
९	डगडवा मदरसादेखि डगडवा छिटाईदेवा मस्तानीको घरसम्म कालो पत्रे						

क्र.सं.	सडकको विवरण	नया ट्र्याक खोल्ने		ग्रावेल गर्ने		कालो पत्रे	
		लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	ल. (कि.मी	चौडाइ (मि.)
१०	बर्गदी पुलदेखि श्रीरामरान मदरसा स्कूलजाने वाटो कालो पत्रे						
वडा नं. ५							
१	डालपुरदेखि कटनीयासम्म कालो पत्रे						
२	देवीपुर गाँउमा कालोपत्रे						
३	नयाँ वस्ती डालपुर सडक कालो पत्रे						
४	डालपुरदेखि कटनीया हुदै नौरडीयासम्म कालो पत्रे						
५	बाघमारुवादेखि सिसवासम्म कालो पत्रे						
६	बाघमारी गाँउदेखि RTO रोडसम्म कालो पत्रे						
वडा नं. ६							
१	खडैचादेखि छुट्यारीसम्म कालो पत्रे						
२	वद्धर भवनदेखि स्यामरी च्यापसम्मकलो पत्रे						
३	फरेनी चोकदेखि उज्वलपुर झो.पु .सम्म कालो पत्रे						
४	देवा पोखरीदेखि फरेनासम्म कालो पत्रे						
५	खजाने पूर्वचोकदेखि विच्यावा हुदै लालपुरसम्म कालो पत्रे						
६	प्रमे नगरदेखि चौवाघोला सम्मको कृषि सडक कालो पत्रे						
वडा नं. ७							
१	हुलाकी दत्तपुर सिसवा देखि चिराइ खोला सम्म कालो पत्रे						
२	गेरुवाजोत, धनधरा, सिसौवा जोगिनिया कालो पत्रे						
३	लालपुर कप्तानगञ्ज वाटो कालो पत्रे						
४	ढोढरी वर्सडवा वनगाइ हुदै हुलाकी सडकसम्म कालो पत्रे						
५	RTO, छौमौली, पर्सोहिया हुदै पथरदैयासम्म कालो पत्र						

पुल तथा झोलुङ्गे पुल

क्र.सं.	सडकको विवरण	नया ट्र्याक खोल्ने		ग्रावेल गर्ने		कालो पत्रे	
		लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	ल. (कि.मी	चौडाइ (मि.)
वडा नं. १							
१	धरौली घाटमा पक्की पुल						

क्र.सं.	सडकको विवरण	नया ट्र्याक खोल्ने		ग्रावेल गर्ने		कालो पत्रे	
		लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	ल. (कि.मी	चौडाइ (मि.)
२	नैरंगेघाटमा पक्की पुल						
३	आवश्यक स्थानहरुमा कल्भर्ड निर्माण						
वडा नं. २							
१	जुलाई र मौवावारी विच भटनी खोलामा पक्की पुल निर्माण						
२	चिराई खोला झो.पु नजीक कल्भर्ड निर्माण						
३	हुलाकीदेखि मौवादुधार हुदै हुलाकीसम्म आवश्यक स्थानहरुमा कल्भर्ड निर्माण						
वडा नं. ३							
१	मैनारी र गणेशपुरको विचमा २ वटा पक्कीपुल						
२	भर्रामा पक्की पुल निर्माण						
३	पथरदैयादेखि मानपुर सडकमा पक्की पुल						
४	पथरदैयादेखि पर्सोइया जाने वाटोको विचमा पक्की पुल निर्माण						
५	पथरदैया हेल्थपोष्टदेखि सुरइको पुलसम्म आवश्यक स्थानमा कल्भर्ड निर्माण						
६	महादैयादेखि माणा हुदै बहादुरगञ्ज जानेवाटोको सुरइमा पक्की पुल निर्माण						
७	अमलाहवादेखि मानपुर RTO सम्म जाने वाटोमा पक्की पुल निर्माण						
८	पथरदैयादेखि मानपुरसम्म ३ वटा कल्भर्ड निर्माण						
९	वडा कार्यालयदेखि रामनगर देउवा जाने वाटोमा २ वटा कल्भर्ड निर्माण						
१०	डगडैदेखि चौवासम्म जाने वाटोको जीर्ण अवस्थामा हेको पुल पुनः निर्माण						
११	करियारदेखि सुरईसम्म २ वटा कल्भर्ड निर्माण						
१२	वडाको आवश्यक स्थानहरुमा ९० एम एम को ह्युम पाइपको व्यवस्था						
वडा नं. ४							
१	भटनी खोलामा पक्की पुलको व्यवस्था						
२	अति आवश्यक स्थानहरुमा कल्भर्डको व्यवस्था						

क्र.सं.	सडकको विवरण	नया ट्र्याक खोल्ने		ग्रावेल गर्ने		कालो पत्रे	
		लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	लम्बाई (कि.मी)	चौडाइ (मि.)	ल. (कि.मी	चौडाइ (मि.)
३	सडक हरीयाली तथा सौन्दर्यताको लागि सडकको किनामा फूल/बृक्षारोपण						
वडा नं. ५							
१	देवीपुरदेखि कटनीया जानेवाटोमा पक्की पुल निर्माण						
२	देवीपुरदेखि नयाँ वस्ती डालपुरको स्कूल नजिक पक्की पुल						
३	चिराईखोलामा पक्की पुल						
वडा नं. ७							
१	पथरदैया र छमौल जोड्ने पक्की पुल निर्माण) वडा नं . ३ र ७ जोड्ने(						
२	मानपुर अमलहवाको सेनुरी नालामा पक्की पुल निर्माण						
३	मैनारी र गणेशपुर जोड्ने झो.पु .निर्माण						

३. जलश्रोत, विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	ट्रान्समिटरको क्षमता बृद्धि, नयाँ जडान
२	विद्युत तार पोल विस्तार तथा व्यवस्था
३	इलेक्ट्रीक चार्जीङ सेन्टर निर्माण
४	नाङ्गो तार विस्थापन
वडा नं. २	
१	मुख्य मुख्य सडकहरुमा सडक बत्तीको व्यवस्था
२	अव्यवस्थित रुपमा रहेका विद्युत लाइनलाई व्यवस्थित गर्ने
३	आवश्यकता अनुसार विद्युतलाइनको विस्तार
४	हाल भएको विद्युतलाइनको क्षमता अभिवृद्धि
५	वडाको आवश्यक स्थानमा चार्जिङ सेन्टरको स्थापना
वडा नं. ३	
१	ट्रान्समिटरको क्षमता बृद्धि, नयाँ जडान
२	सोहरत सिंचाइ योजनामा ट्रान्समिटर सहित पोलहरुको व्यवस्था
३	वस्ती चोक‘चोकमा सडक बत्तीको व्यवस्था

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
४	विद्युत तार पोलको व्यवस्थापन
वडा नं. ४	
१	ट्रान्समिटरको क्षमता बृद्धि, नयाँ जडान
२	तार सहितको ६० वटा नयाँ पोलहरुको व्यवस्था
३	मुख्य चोकहरुमा सडक बत्तीको व्यवस्था
४	सडकमा आवश्यकता अनुसार सीसी क्यामाराको व्यवस्था
५	जगदीशपुर चोक, जुलाई चोक र त्रिपालचोकमा चार्जिङ सेन्टरको स्थापना
६	अव्यवस्थित रुपमा रहेका विद्युत लाइनलाई कालो तार सहित व्यवस्थित गर्ने
वडा नं. ५	
१	विद्युतको क्षमता अभिवृद्धि गरी तार पोल सहित विद्युत विस्तार
२	ट्रान्सफर्मरको क्षमता अभिबृद्धिको साथै नयाँ व्यवस्था
३	मुख्य सडक तथा सडक चोकहरुमा सडक बत्तीको व्यवस्था
४	वडाको आवश्यक स्थानमा चार्जिङ सेन्टरको स्थापना
वडा नं. ६	
१	विद्युतको क्षमता अभिवृद्धि गरी तार पोल सहित विद्युत विस्तार
२	ट्रान्सफर्मरको क्षमता अभिबृद्धिको साथै नयाँ व्यवस्था
३	मुख्य सडक तथा सडक चोकहरुमा सडक बत्तीको व्यवस्था
४	वडाको आवश्यक स्थानमा चार्जिङ सेन्टरको स्थापना
वडा नं. ७	
१	अव्यवस्थित तारहरुलाई व्यवस्थित गरी १०० वटा विद्युत पोलहरु सहित विद्युत विस्तार
२	मुख्य सडक तथा सडक चोकहरुमा सडक बत्तीको व्यवस्था
३	वडाको केन्द्रमा चार्जीङ सेन्टरको स्थापना
४	२ फेजको लाइनलाई स्तर उन्नती गरी ३ फेज लाइन विस्तार

४. प्रतिक्षालय

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १ देखि ७	
१	वडाको मुख्य सडकको मुख्य चोकहरुमा प्रतिक्षालय निर्माण
२	चन्द्रौटा देखि कृष्ण नगर हुलाकी सडकको मुख्य बजार तथा चोकहरुमा प्रतिक्षालय निर्माण
३	वडाका विभिन्न वस्तीहरुमा रहेका जीर्ण अवस्थामा रहेका चौतारीहरु मर्मत तथा पुन: निर्माण

५. सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	प्रमुख बजार क्षेत्र र संवेदनशील क्षेत्रमा सिसि क्यामरा जडान

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
२	प्रविधिमैत्री वडा कार्यालय निर्माण तथा व्यवस्थापन
वडा नं. २	
१	प्रमुख बजार क्षेत्र र संवेदनशील क्षेत्रमा सिसि क्यामरा जडान
२	प्रविधिमैत्री वडा कार्यालय निर्माण तथा व्यवस्थापन
वडा नं. ३	
१	वडाका प्रत्येक टोल टोलमा सुझाव पेटीकाको व्यवस्था
२	आवश्यक स्थानमा फ्रि वाइफाइको व्यवस्था
३	मुख्य सडकको चोक चोकमा सिसि क्यामारा जडान
४	प्रविधिमैत्री वडा कार्यालय निर्माण तथा व्यवस्थापन
वडा नं. ५	
१	मुख्य सडकको चोक चोकमा र वडा कार्यालयमा सिसि क्यामाराको व्यवस्था
२	प्रविधिमैत्री वडा कार्यालय निर्माण तथा व्यवस्थापन
वडा नं. ६	
१	प्रविधिमैत्री वडा कार्यालय निर्माण र सार्वजनिक सूचना केन्द्र स्थापना
२	संवेदनशील स्थानमा सीसी क्यामेरा जडान
वडा नं. ७	
१	प्रविधिमैत्री वडा कार्यालय निर्माण तथा व्यवस्थापन
२	संवेदनशील स्थानमा सीसी क्यामेरा जडान

(घ) वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन क्षेत्र

१. वन वातावरण तथा जैविक विविधता

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	वडा भित्र रहेका विभिन्न खुला ठाउँ तथा क्षेत्रहरुमा वृक्षारोपण
२	वन्यजन्तु र मानव बिच द्वन्द्व न्यूनिकरणको लागि सिमेन्टको पर्खाल (आर.सि.सि) र मेषजालिको व्यवस्था
३	बाँदरबाट खेतीपाती जोगाउन आवश्यक उपकरण व्यवस्थापन
४	सामुदायिक संरक्षणको लागि नीति निर्माण
५	फोहमैला सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
६	संघीय सरकार द्वारा अनुदानमा निर्मित व्यक्तिगत चर्पीको प्रयोगको लागि अभियान
७	फोहर मैला व्यवस्थापनको लागि सार्वजनिक स्थलहरुमा डस्विनको व्यवस्था
वडा नं. २	
१	वडा भित्र रहेका विभिन्न खुला ठाउँ तथा क्षेत्रहरु र खोला किनारामा वृक्षारोपण
२	वन्यजन्तु र मानव बिच द्वन्द्व न्यूनिकरणको लागि सिमेन्टको पर्खाल (आर.सि.सि) र मेषजालिको व्यवस्था
३	बाँदरबाट खेतीपाती जोगाउन आवश्यक उपकरण व्यवस्थापन
४	फोहमैला सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
५	संघीय सरकार द्वारा अनुदानमा निर्मित व्यक्तिगत चर्पीको प्रयोगको लागि अभियान
६	फोहर मैला व्यवस्थापनको लागि सार्वजनिक स्थलहरुमा डस्टविनको व्यवस्था

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. ३	
१	वडा भित्र रहेका विभिन्न खुला ठाउँ तथा क्षेत्रहरुमा वृक्षारोपण
२	प्रत्येक टोल तथा चोकहरुमा आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक शौचालय निर्माण
३	संघिय सरकारले सहयोग गरे भन्दा वाहेक सवै घरधुरीहरुमा चर्पी निर्माणको लागि सहयोग
४	मुख्य बजार, चोक तथा सार्वजनिक स्थलहरुमा डस्टविनको व्यवस्था
५	सरसफाई सम्वन्धी जनचेनामुलक कार्यक्रम
६	सार्वजनिक शौचालय सहि रुपले प्रयोगमा ल्याउनका लागि नीति तय
वडा नं. ४	
१	वडा भित्र रहेका सबै वन उपभोक्ता समितिका क्षेत्रहरुमा वृक्षारोपण
२	प्रत्येक टोल तथा चोकहरुमा आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक शौचालय निर्माण
३	संघिय सरकारले सहयोग गरे भन्दा वाहेक सवै घरधुरीहरुमा चर्पी निर्माणको लागि सहयोग
४	मुख्य बजार, चोक तथा सार्वजनिक स्थलहरुमा डस्टविनको व्यवस्था
५	सरसफाई सम्वन्धी जनचेनामुलक कार्यक्रम
वडा नं. ५	
१	वडा भित्र रहेका सबै वन उपभोक्ता समितिका खाली क्षेत्रहरुमा वृक्षारोपण
२	फोहमैला व्यवस्थापन सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
३	मुख्य बजार, चोक तथा सार्वजनिक स्थलहरुमा डस्टविनको व्यवस्था
४	फोह मैला व्यवस्थापनका लागि टोल विकास संस्थाहरु द्वारा फोहर मैला इवयस्थापन समिति गठन
वडा नं. ६	
१	प्रत्येक टोल तथा चोकहरुमा आवश्यकता अनुसार सार्वजनिक शौचालय निर्माण
२	संघिय सरकारले सहयोग गरे भन्दा वाहेक सवै घरधुरीहरुमा चर्पी निर्माणको लागि सहयोग
३	मुख्य बजार, चोक तथा सार्वजनिक स्थलहरुमा डस्टविनको व्यवस्था
४	सरसफाई सम्वन्धी जनचेनामुलक कार्यक्रम
५	सार्वजनिक शौचालय सहि रुपले प्रयोगमा ल्याउनका लागि नीति तय
वडा नं. ७	
१	संघीय सरकारको सहयोगमा एक घर एक शौचालय निर्माण
२	सचेत परिवार परिचयपत्र निर्माण
३	नेपाल सरकार र सो भन्दा वाहेक अन्य कुनै सेवा सुविधा लिनका लागि टोल विकास संस्था, वडा कार्यालय, पालिकावाट सिफारिस लिनु पर्ने व्यवस्थालाई परुर्ण रुपमा कार्यान्वयन

२. विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन तथा जलवायु उत्थानशीलता

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
वडा नं. १	
१	नेबलागञ्ज हाटबजार क्षेत्र, धरौलीमा हुने गरेको डुवान नियन्त्रणका लागि नालीको व्यवस्था
२	जोवावारट, चापा, भागीरामपुर, नेबलागञ्ज, नेउलीहवा, गोब्राहा, नौसराको कटान क्षेत्र नियन्त्रण
३	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
वडा नं. २	
१	ललौरा खानेपानी टंकीको उत्तर चिराई खोलाले गरेको कटान क्षेत्र नियन्त्रण
२	डंगुवान कटानीमा सितहान कटानीमा चिाराई खोलाले गरेको कटान नियन्त्रण

क्र.सं.	कार्यक्रमहरु
३	चिराईखोलाको भो.पु. वरिपरी भएको कटान क्षेत्र नियन्त्रण
४	शारदा सामुदायिक वनको कटान क्षेत्रलाई नियन्त्रण
५	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
वडा नं.३	
१	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
२	रामनगर, ढेवा, मैनारी, महादैयाको कटान क्षेत्र नियन्त्रण
वडा नं. ४	
१	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
२	जलवायु परिवर्तनले पार्न सक्ने वा पारेको प्रभाव सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
वडा नं. ५	
१	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
२	जलवायु परिवर्तनले पार्न सक्ने वा पारेको प्रभाव सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
३	ठकुरापुर, कट्वा, कटानीया नौरङी क्षेत्रमा भएको कटान क्षेत्र नियन्त्रण
वडा नं. ६	
१	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
२	जलवायु परिवर्तनले पार्न सक्ने वा पारेको प्रभाव सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
वडा नं. ७	
१	भटनी नहरको किनार क्षेत्ररमा भएको कटान क्षेत्र नियन्त्रण
२	विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम
३	जलवायु परिवर्तनले पार्न सक्ने वा पारेको प्रभाव सम्वन्धी जनचेतनामुलक कार्यक्रम

(ङ) संस्थागत विकास तथा सुशासन क्षेत्र

१. संस्थागत विकास तथा सुशासन

वडा नं.	कार्यक्रमहरु
१	वडा कार्यालय व्यवस्थापन
१	वडा कार्यालयमा सूचना प्रविधि तथा विद्युत व्यवस्थापन
२	वडा कार्यालय व्यवस्थापन
२	वडा कार्यालयमा सूचना प्रविधि तथा विद्युत व्यवस्थापन
२	वडा कार्यालयमा विश्रामको लागि गोलघर निर्माण
२	वडा कार्यालयमा पार्किंग निर्माण
३	वडा कार्यालय व्यवस्थापन
३	वडा कार्यालयमा सूचना प्रविधि तथा विद्युत व्यवस्थापन
३	वडा कार्यालयमा पार्किंग निर्माण
३	वडा कार्यालयमा स्तनपान कक्ष निर्माण
४	न्यायिक समिति सम्बन्धमा सचेतना र प्रकृया प्रशिक्षण
४	वडा कार्यालय व्यवस्थापन
४	वडा कार्यालयमा सूचना प्रविधि तथा विद्युत व्यवस्थापन
५	वडा कार्यालयभित्र स्तनपान कक्ष निर्माण

वडा नं.	कार्यक्रमहरु
५	वडा कार्यालयको परिसरमा टहरा निर्माण
५	वडा कार्यालयको पेटी निर्माण
५	वडा कार्यालयको धारा व्यवस्थापन
५	वडा कार्यालय व्यवस्थापन
५	वडा कार्यालयमा सूचना प्रविधि तथा विद्युत व्यवस्थापन
६	वडा कार्यालयको परिसरमा सुविधा सम्पन्न सभाहल निर्माण
६	कामको चाप अनुसार वडामा कर्मचारीको दरबन्दी थप
६	वडा कार्यालय व्यवस्थापन
६	वडा कार्यालयमा सूचना प्रविधि तथा विद्युत व्यवस्थापन
७	वडा कार्यालय व्यवस्थापन
७	वडा कार्यालयमा सूचना प्रविधि तथा विद्युत व्यवस्थापन

अनुसूचि - ३: आवधिक योजना तयारीको लागि प्रारम्भिक छलफलमा सहभागीहरू तथा तस्वीरहरू

आज मिति २०८०।१०।१७ गते बुधवारका दिन विजयनगर गाउँपालिका अध्यक्ष श्री गोपाल बहादुर थापा मगरज्यूको अध्यक्षता र देहायका पदाधिकारीहरुको उपस्थितिमा विजयनगर गाउँपालिकाको दोस्रो आवधिक योजनाको प्रारम्भिक छलफल कार्यक्रम सम्पन्न भयो।

स्थान:- गाउँपालिकाको कार्यालय,

समय:- दिनको १:०० बजे,

उपस्थिति:-

क्र.सं.	नाम थर	पद	हस्ताक्षर
१	श्री गोपाल बहादुर थापा मगर	अध्यक्ष	
२	श्री लक्ष्मी कुमारी चौधरी	उपाध्यक्ष	
३	श्री इन्नर थारु	वडा अध्यक्ष	
४	श्री नेपाल थारु	वडा अध्यक्ष	
५	श्री हृदय बिकास चौधरी	वडा अध्यक्ष	
६	श्री बदरु जमा खाँ	कार्य वाहक वडा अध्यक्ष	
७	श्री अनवर मोहम्मद मुसलमान	वडा अध्यक्ष	
८	श्री प्रेम बहादुर कलवार	वडा अध्यक्ष	
९	श्री दिनेश कुमार चौधरी	वडा अध्यक्ष	
१०	श्री वलीमाया कमिनी	कार्यपालिका सदस्य	
११	श्री दमन्ती सरा राना कुमाल	कार्यपालिका सदस्य	
१२	श्री रुन्नती देवी पाण्डे	कार्यपालिका सदस्य	
१३	श्री मिना सुनार	कार्यपालिका सदस्य	
१४	श्री टंक बहादुर विश्वकर्मा	कार्यपालिका सदस्य	
१५	श्री मजिबुर्रहमा मिया	कार्यपालिका सदस्य	
१६	श्री शोभाराम रिजाल	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	
१७	श्री कु. विमला चौधरी	वरिष्ठ कविराज निरिक्षक (अधिकृत सातौं)	

१८	श्री वासुदेव जमरकट्टेल	अधिकृतस्तर छैठौं	
१९	श्री यज्ञ प्रसाद अधिकारी	सि.अ.हे.व. अधिकृत	
२०	श्री हिमलाल पौडेल	अधिकृतस्तर छैठौं	
२१	श्री हरिहर बेल्वासे	शिक्षा अधिकृत	
२२	श्री नविन डुम्रे	इञ्जिनियर	
२३	श्री बोधराज भुसाल	सहायक पाँचौ	
२४	राजन चौधरी	प्राविधिक सहायक	
२५	अर्जुन कु. बेल्वासे	बाल संयोजक	
२६	लक्ष्मण घिमिरे	सूचना प्रविधि अधिकृत	
२७	जितेन्द्र थापा	जो.प.ज.प्रा.	
२८	यज्ञ प्रसाद अधिकारी	— —	
२९	प्रभुनाथ यादव	प्राविधिक सहायक	
३०	कमला शुक्ला	बालकल्याण अधिकारी	Kamala
३१	अनिल सापकोटा	अधम किशोरी सहजकर्ता	
३२	डा. केशव खनाल	विज्ञ	
३३	डा. ओमकर्ण खवाली	"	
३४			
३५			
३६			
३७			

अनुसूचि - ४: आवधिक योजना तयारीको लागि वडा भेलामा उपस्थित सहभागीहरू तथा तस्वीरहरू

आज मिति २०८० साल माघ २८ गतेका दिन यस विजय नगर गाउँपालिका वडा नं १ को आवधिक योजना निर्माणको लागि यसै वडाको वडा अध्यक्ष श्री इन्दर थाकु अध्यक्षतामा तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा छलफल गरी योजना संकलन गरियो।

तपसिल

१. श्री इन्दर थाकु - वडा अध्यक्ष
२. श्री त्रिवेणी कोरी - वडा सदस्य
३. श्री तिलमाया राई — वडा सदस्य
४. रविन न्यौपाने — सब. इन्जिनियर
५. बाल बहादुर थापामगर — वडा सचिव
६. ज्योति सिंह ठकुरी — सा. प.
७. अशोक गुरुङ — का. स.
८. दीप नारायण जोशी — ISRC
९. शैलेन्द्र [illegible] — ISRC-Ktm

आज मिति २०८० साल माघ २८ गतेका दिन यस विजयनगर गाउँपालिका वडा नं. २ को आवधिक योजना निर्माणको लागि यस वडाको वडा अध्यक्ष श्री नेपाल चौधरी को अध्यक्षतामा तपशिल बमोजिमको उपस्थितिमा छलफल गरी योजना संकलन गरियो।

तपशिल

नेपाल १. श्री नेपाल चौधरी - वडा अध्यक्ष
२. श्री ज्वाल बहादुर थापा क्षेत्री - वडा सचिव
सोमन ३. श्री सोमन केवट - वडा सदस्य
रुन्नती ४. रुन्नती देवी पाण्डे - कार्यपालिका सदस्य
नैनु ५. निनु दर्जि - वडा सदस्य
६. जगु यादव - अ.हे.व. गुर्गौली स्वा. चौकी
दिलीप ७. दीप नारायण जोशी - TSRC
८. सेलेनरा कार्की - TSRC-Kth.

आज मिति २०८० साल माघ २९ गतेका दिन यस विजय नगर वडा नं ३ को आवधिक योजना निर्माण गर्नको लागि यसै वडाको वडा अध्यक्ष श्री हृदय विकास चौधरीको अध्यक्षतामा तपशिल बमोजिमको उपस्थितिमा छलफल गरी योजना संकलन गरियो।

तपशिल

१. श्री हृदय विकास चौधरी - वडा अध्यक्ष
२. मो. सई - वडा सदस्य
३. कृष्ण कुमार चौधरी - वडा प्राविधिक
४. विमल पोखरेल - वडा सचिव
५. संजय गुप्ता - कृषि प्राविधिक
६. राम कुमार यादव - समाजसेवी
७. दयाराम लोनिया - कार्यालय सहयोगी
८. देवेन्द्र मणी त्रिपाठी - समाज सेवी
९. अजय कुमार मिश्रा - समाजसेवी
१० दीप नारायण जोशी - ISRC
११. शैलेश यादव - ISRC-CH.

आज मिति २०८० साल माघ २६ गतेका दिन यस विजय नगर गाँउपालिका वडा नं ४ को का.वा. अध्यक्ष श्री बदरुजमा खाँ को अध्यक्षतामा यस वडाको आवधिक योजना निर्माणको लागि तपशिल बमोजिमको उपस्थितिमा छलफल गरी योजना संकलन गरियो।

तपशिल

१. श्री बदरुजमा खाँ – का.वा. वडा अध्यक्ष
२. श्री जुनैद अख्तर खाँ
३. श्री मोहम्मद मारुफ
४. श्री आयुब मु॰
५. श्री जमीर हुसैन मु॰
६. श्री खुरसेद आलम खाँ
७. श्री टेक बहादुर विश्वकर्मा वा॰पा॰ सदस्य
८. श्री मुलहु [illegible]
९. श्री सुभद्रा लौनिया स्थानिय वा नं ४ [illegible]
१०. श्री नारायण प्रसाद उपाध्याय – कर्मचारी [illegible] गा.पा.
११. श्री मिना सुनार – कार्यपालिका सदस्य
१२. श्री महेश कुमार धोबी – क.प्र.
१३. श्री मकसुद अली
१४. श्री विद्यानिवास कोइरी
१५. श्री प्रेम प्रसाद पुन
१६. दीप नारायण जोशी ISRC
१७. शैलेन्द्र [illegible] – ISRC-Ktm.

आज मिति २०८० साल माघ २८ गतेका दिन यस विजय नगर गाउँपालिकाको आवधिक योजना निर्माण गर्नका लागि यहाँ वडाका वडा अध्यक्ष श्री अनवर मो. मुसलवानको अध्यक्षता मा तपसिल बमोजिमको उपस्थितिमा छलफल गरी योजना संकलन गरियो।

तपसिल

१. श्री अनवर मो. मुसलवान - वडा अध्यक्ष
२. माधवलाल नाउ - वडा सदस्य
३. प्रेम प्रकाश चौधरी - स्थानिय बुद्धिजिवी
४. सब्बीर अहमद - स्थानिय बुद्धिजिवी साब्बीर
५. तुलसी गौतम - वडा सचिव
६. प्रदीप कुमार तिवारी - सा.ब.अ.
७. शितल सुनार - उ.य.वि.
८. कुशिकला चि०क. उ.ध.वि.०ऽT
९. दीप नारायण जोशी - ISRC
१०. सेलेना थापा - ISRC-Rep.

आज मिति २०८० साल माघ २७ गतेका दिन यस विजय नगर गाउँपालिकाको अध्यक्ष श्री प्रेम बहादुर कलवारको अध्यक्षता मा यस पालिकाको वडा नं. ६ को आवधिक योजना निर्माण का लागि तपशिल बमोजिमको उपस्थितिमा छलफल गरि योजना संकलन गरियो।

तपशिल

१- श्री प्रेम बहादुर कलवार - वडा अध्यक्ष
२- श्री गोकर्ण प्रसाद सापकोटा अध्यक्ष विजयनगर व्यापार संघ ६ वं
३- श्री कृष्ण प्रसाद भट्टराई समाजसेवी विजयनगर ६
४- श्री घनश्याम भट्टराई " " "
५- श्री अमो प्रसाद सापकोटा सचिव विजयनगर व्यापार संघ ६
६- श्री नारायण प्रसाद अर्याल
७- श्री खुमानन्द घिमिरे अध्यक्ष प्रेमनगर हाटबजार व्यवस्थापन समिति
८- श्री बाबुराम रेग्मी - स्थानिय, विजयनगर-६
९- बलिमाया कामिनी - कार्यपालिका सदस्य
१०- शिव भट्टराई - स्थानिय विजयनगर-६
११. राजु प्रसाद पन्थ, विजयनगर-६
१२. दिपक सुनार, विजयनगर-६
१३. केशव खड्का - स्थानिय
१४. वसुन्धरा पोखरेल - "
१५. तारा देवी उपाध्याय - स्थानिय - ६
१६ - देवी भट्टराई - स्थानिय विजयनगर - ६
१७ - तिल बहादुर थापा - स्थानिय
१८ - शफिक अहमद खाँ - कार्यालय सहयोगी वडा नं. ६
१९ - सरिता पन्थ - स्थानिय वडा नं ६.
२० - सुशिला पोखरेल - " "
२१ - दीप नारायण जोशी JBRC
२२. [illegible] - JSRC-Ktm

आज मिति २०८० साल माघ २१ गतेका दिन यस विजय नगर गाउँपालिका वडा नं. ७ को आवधिक योजना निर्माणको लागि यहाँ वडाका वडा अध्यक्ष श्री दिनेश कुमार चौधरीको अध्यक्षतामा तपशिल बमोजिमको उपस्थितिमा छलफल गरी योजना संकलन गरियो।

तपशिल

१. श्री दिनेश कुमार चौधरी - वडा अध्यक्ष
२ श्री बिमल पोखेल वडा सचिव
३. राम सजिवन चौधरी - समाजसेवी
४. अब्दुल अजु - कृ. प्र. अध्यक्ष.
५. रियाज अहमद - समाजसेवी
६. सन्त कुमार चौधरी - समाजसेवी
७. अयोध्या प्रसाद [illegible] वर्ढई - समाजसेवी
८. शिवेणी कुर्मी - समाजसेवी
९. मुस्ताक अहमद - समाजसेवी
१०. दिनानाथ चौधरी - समाजसेवी
११. कलावती कोरी - समाजसेवी
१२. अकबर अली - समाजसेवी
१३. संगीता चमार - समाजसेवी
१४ दीप नारायण जोशी ISRC
१५. सोलेहा काम्‍बर - ISRC - Eth.

अनुसूचि - ५: आवधिक योजनाको मस्यौदा प्रतिवेदनको प्रस्तुतीकरण तथा छलफल कार्यक्रममा उपस्थित सहभागीहरू तथा तस्वीरहरू

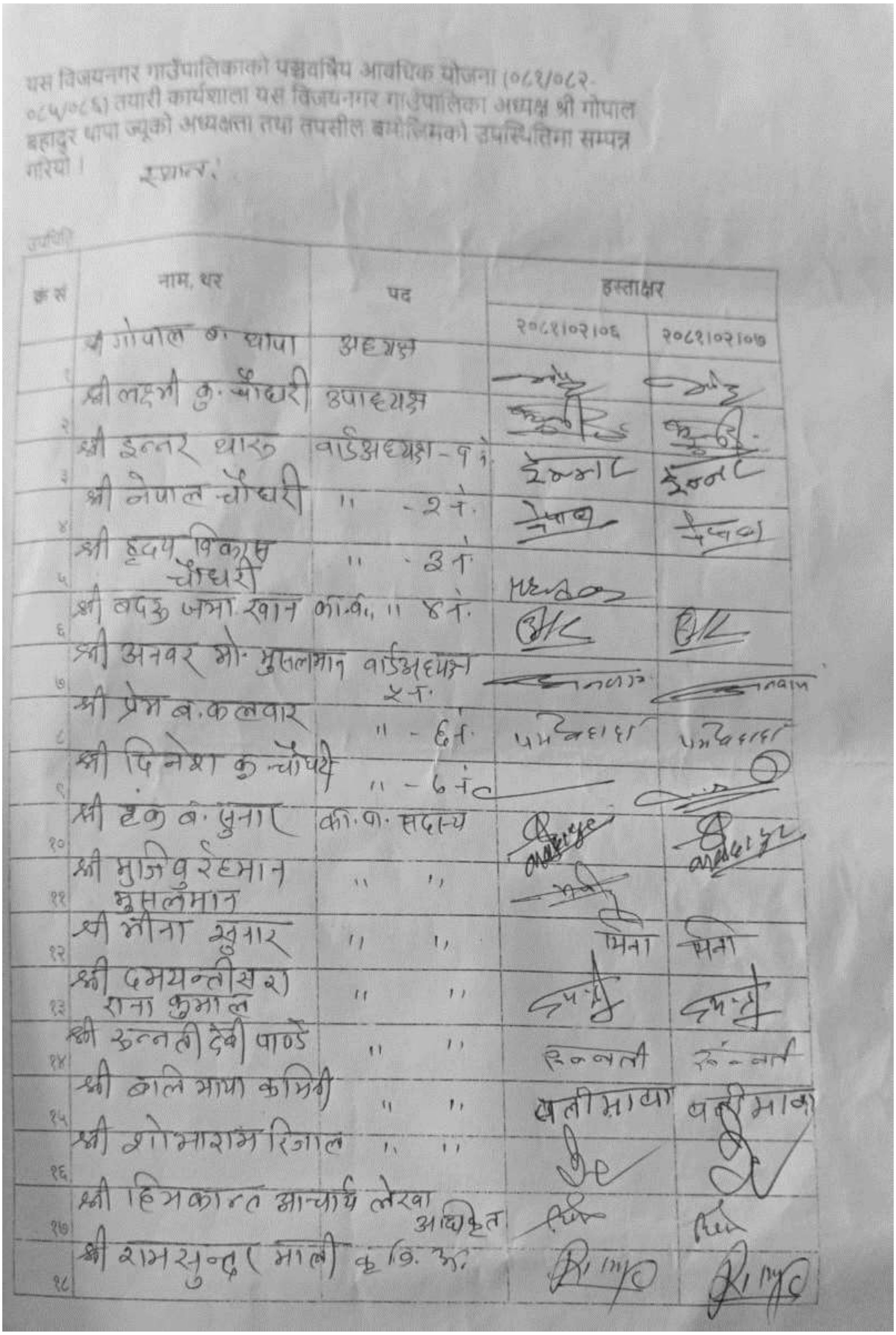

यस विजयनगर गाउँपालिकाको पञ्चवर्षिय आवधिक योजना (०८१/०८२-०८५/०८६) तयारी कार्यशाला यस विजयनगर गाउँपालिका अध्यक्ष श्री गोपाल बहादुर थापा ज्यूको अध्यक्षता तथा तपसील बमोजिमको उपस्थितिमा सम्पन्न गरियो। धन्यवाद।

उपस्थिति

क्र.सं.	नाम, थर	पद	हस्ताक्षर २०८१।०२।०६	हस्ताक्षर २०८१।०२।०७
१	श्री गोपाल ब. थापा	अध्यक्ष		
२	श्री लक्ष्मी कु. चौधरी	उपाध्यक्ष		
३	श्री इन्तर थारु	वडाअध्यक्ष - १ नं.		
४	श्री नेपाल चौधरी	" - २ नं.		
५	श्री हृदय विकास चौधरी	" - ३ नं.		
६	श्री बदरु जमा खान	का.वा. " ४ नं.		
७	श्री अनवर मो. मुसलमान	वडाअध्यक्ष ५ नं.		
८	श्री प्रेम ब. कलवार	" - ६ नं.		
९	श्री दिनेश कु. चौधरी	" - ७ नं.		
१०	श्री हक ब. सुनार	का.पा. सदस्य		
११	श्री मुजिबु रहमान मुसलमान	" "		
१२	श्री मीना सुनार	" "		
१३	श्री दमयन्तीसरा राना कुमाल	" "		
१४	श्री उन्नती देवी पाण्डे	" "		
१५	श्री कलि माया कामी	" "		
१६	श्री शोभाराम रिजाल	" "		
१७	श्री हिमकान्त आचार्य	लेखा अधिकृत		
१८	श्री रामसुन्दर माली	कृ.वि.अ.		

	श्री कु. विमला चौधरी	क.क.नि.		
१९	श्री नवीन ढुंगे			
२०	श्री यज्ञ प्र. अधिकारी	हे.हु.अ.		
२१	श्री बोधराज मुलाल			
२२	श्री लक्ष्मण घिमिरे	वि.प्र.अ.		
२३	श्री हरिहर बेल्कोटे	वि.अ.		
२४	श्री प्रहलाद ठाकुर			
२५	श्री सरस्वती खनाल	सि.आ.नं.गो.नि.		
२६	जितेन्द्र थारु	नं.प.स.प्रा.		
२७	बाल बहादुर थापा क्षेत्री	सम्पादक चौथो		
२८	रवि प्रताप यादव	स.ई.अ.		
२९	प्रहलाद ठाकुर	प.वि.अ.		
३०	राजन चौधरी	प्रा.स.		
३१	प्रभुनाथ यादव	प्रा.स.		
३२	हेमन्त कुमार चौधरी	सब-इन्जिनीयर		
३३	प्रदीप अधिकारी	नं.स.		
३४	विमल पौडेल	वडा सचिव		
३५	अनिल सापकोटा	अ.वि.स.		
३६	अर्जुन कु. बेल्वासे	पास संयोजक		
३७	कमला थुक्लो	बाल कल्याण अधिकारी		
३८	यमकला रेग्मी	स.म.वि.नि.		
३९	तुलसी गौतम	वडा सचिव	तुलसी गौतम	तुलसी गौतम
४०	मिना के.सी.	फि.सा.		
४१	हिमलाल पौडेल	प्रशासन प्रमुख		
४२				

	श्री कु. विमला चौधरी	क.क.नि		
१९	श्री नवीन दुंगे			
२०	श्री यज्ञ प्र. अधिकारी	हे.ई.अ.		
२१	श्री बोधराज सुवाल			
२२	श्री लक्ष्मण घिमिरे	प्र.प्र.अ.		
२३	श्री हरिहर बेल्वासे	वि.अ.		
२४	श्री प्रह्लाद ठाकुर			
२५	श्री सरस्वती खनाल	सि.अ. [illegible]		
२६	जितेन्द्र थारु	नं.प.स.प्रा.		
२७	बाल बहादुर थापा क्षेत्री	सहायक चौथो		
२८	रवि प्रताप यादव	स.हि.अं		
२९	प्रह्लाद ठाकुर	प.वि.अं.		
३०	राजन चौधरी	प्रा. स		
३१	प्रभुनाथ यादव	प्रा०स०		
३२	हेमन्त कुमार चौधरी	सब इन्जिनीयर		
३३	प्रदीप अधिकारी	वडा सचिव		
३४	विमल पोखरेल	वडा सचिव		
३५	अनिल सापकोटा	अ.वि.स.		
३६	अर्जुन कु. बेल्वासे	पास संयोजक		
३७	कमला खुवालो	बाल कल्याण अधिकारी		
३८	पमकला रेग्मी	स.म.वि.नि.		
३९	तुलसी गौतम	वडा सचिव		
४०	मिना के. सी.	वि.सा		
४१	हिमलाल पौडेल	प्रशासन प्रमुख		
४२				

४३	नारायण प्र. उपाध्याय	[illegible]	[illegible]	[illegible]
४४	ईश्वरलाल भण्डारी	परामर्शदाता	[illegible]	[illegible]
४५	वा. मुकेश [illegible]	अ. इं. इं.	[illegible]	[illegible]
४६	सं. गोकर्ण ज्ञवाली	परामर्शदाता	[illegible]	[illegible]
४७	विष्णु कृष्ण पाण्डेय	[illegible]	विष्णु	विष्णु
४८	किरन ताम्राकार	इ. ग. ई	[illegible]	
४९	शेर बा. तामु	को. सि	[illegible]	[illegible]
५०	राजु प्रसाद पन्त	"	[illegible]	[illegible]
५१	अमिन घुलाइ	इ. सि. मो	[illegible]	[illegible]
५२	चिन्ते बी. थापा	"	[illegible]	[illegible]
५३	श्री राम मुकुट कोरी	Media	—	[illegible]
५४	श्री घनश्याम भट्ट		—	[illegible]